

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**ABD – RUSYA FEDERASYONU
İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK İKİLEMİ
(2001 – 2012)**

MURAT YORULMAZ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SİBEL TURAN

EDİRNE 2014

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**ABD – RUSYA FEDERASYONU
İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK İKİLEMİ
(2001 – 2012)**

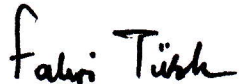

MURAT YORULMAZ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SİBEL TURAN

EDİRNE 2014

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

MURAT YORULMAZ tarafından hazırlanan **ABD - RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK İKİLEMİ (2001-2012)** konulu **DOKTORA** tezinin sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 27.-28. maddeleri uyarınca 17.06.2014 Salı günü saat 14.00'te yapılmış olup, tezin***KABUL EDİLMESİNE**.....
OYBİRLİĞİ/AYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Mustafa Nail ALKAN	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Fahri TÜRK	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Burak GÜMÜŞ	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU	Kabul Edilmesine	

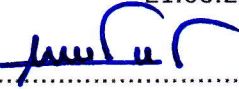
* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine /Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10041049
Yazar Adı / Soyadı	MURAT YORULMAZ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 18196893016
Telefon	5325747184
E-Posta	muratoryorulmaz2288@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	ABD-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK İKİLEMİ (2001-2012)
Tezin Tercümesi	SECURITY DILEMMA IN THE RELATIONS BETWEEN UNITED STATES AND RUSSIAN FEDERATION (2001-2012)
Konu	Uluslararası İlişkiler = International Relations
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bölümü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Doktora
Yılı	2014
Sayfa	321
Tez Danışmanları	PROF. DR. SİBEL TURAN 24508893278
Dizin Terimleri	Güvenlik=Security ; Güvenlik politikaları=Security policies ; Amerika=America ; Rusya=Russia ; Eleştirel kuram=Critical theory
Önerilen Dizin Terimleri	Güvenlik İkilemi, Güvenlik Algısı, Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 21.06.2017 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum. NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

21.06.2014
İmza:

Tezin Adı : ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik İkilemi
(2001 – 2012)

Hazırlayan : Murat YORULMAZ

ÖZET

Güvenlik, Uluslararası İlişkiler disiplininde yapılan çalışmaların birçoğunda vazgeçilmez bir kavram olarak yer almaktadır. Bu açıdan kavram ele alınırken kavrama ilişkin değişimlerin araştırılması, incelenmesi ve uluslararası politikada yaşanan olaylarla birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Bu bağlamda çalışma, ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerindeki güvenlik ikilemini 2001 – 2012 yılları arasında uluslararası politikada yaşanan gelişmeler ve güvenlik kavramının bu süreçte geçirdiği değişim ve genişleme ile açıklamak amacı ile yapılmıştır.

Çalışma, tanımlayıcı bir niteliğe sahip olarak ABD ve Rusya Federasyonu arasındaki güvenlik ikilemini, kavramın geçirdiği değişim ve genişlemenin temel dayanak noktalarını eleştirel güvenlik yaklaşımı perspektifinde analiz ederek açıklamaktadır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini içermektedir. Bu bölümde uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik, güvenlik ikilemi, güç ve ittifak kavramlarının tanımı üzerinde durulurken aynı zamanda kuramsal olarak güvenlik algılamalarına da yer verilmektedir. İkinci bölümde ise dış politika ve güvenlik ilişkisi bağlamında ABD ve Rusya Federasyonu'nun 2001-2012 yılları arasında iç ve dış politikalarında güvenlik algılamalarında yaşanan değişim üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölüm ABD - Rusya Federasyonu ilişkilerindeki güvenlik ikilemini örnek olaylar eşliğinde ve eleştirel güvenlik yaklaşımı perspektifinde ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Güvenlik Algısı, Güvenlik İkilemi, Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı, ABD, Rusya Federasyonu.

Name of Thesis: Security Dilemma in the relations between United States and Russian Federation (2001 – 2012)

Prepared by : Murat YORULMAZ

ABSTRACT

Security is a crucial issue in most of the studies carried out in the Political Science disciplines. While dealing with the concept, the development and the change of the concept are to be searched and it is to be evaluated in the light of the events in international politics. In this context, the study has been done to explain the security dilemma in the relations between U.S. – Russia with the incidents in the international politics (2001 – 2012) and the evaluation and expansion of the concept of ‘security’ spent in this period.

By having a descriptive character, the study has been explained the security dilemma in United States and Russian Federation relations by analyzing the concept’s changes and enlargements in the perspective of Critical Security Theory.

This study consists of three main chapters. First chapter includes the study’s conceptual and theoretical framework. In this chapter, it is tried to explain the definitions of security, security dilemma, power and alliance in international relations discipline and also security perceptions as theoretical. In the second chapter, it is tried to explain the changes on security perceptions of USA and Russian Federation’s domestic and foreign policy (2001 – 2012). The last chapter reveals the security dilemma in the relations between United States and Russian Federation in the perspective of Critical Security Theory.

Key Words: Security, Security Perception, Security Dilemma, Critical Security Theory, USA, Russian Federation.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada 2001 – 2012 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu ilişkilerindeki güvenlik ikilemine eleştirel güvenlik yaklaşımı bağlamında yer verilmektedir.

Güvenlik, Uluslararası İlişkiler disiplininde yapılan çalışmaların birçoğunda vazgeçilmez bir kavram olarak yer almaktadır. Doğal olarak kavramın ele alınışında yaşanan genişlemelerin ve değişimlerin araştırılması ve uluslararası politikada yaşanan olaylarla birlikte değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda tarih boyunca üzerinde en çok politika yürütülen kavramlardan biri olan güvenliğin disiplin içerisinde incelenmesi, onun birey seviyesinden sistem seviyesine tüm değişkenlerle ele alınması imkânını da sunmaktadır. Değişim ve güvenlik arasındaki doğru orantılı bu ilişki aynı zamanda uluslararası politikada etkin güce sahip iki önemli isim olan Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilere de doğrudan etki etmektedir. Bu etki ise iki devlet ilişkilerindeki güvenlik ikilemi sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Çalışma, bu güvenlik ikilemini kavramın geçirdiği değişimler, örnek olaylar ve teorik olarak eleştirel güvenlik yaklaşımı çerçevesinde açıklamayı amaçlamaktadır.

Hem ders dönemim hem de tez çalışmam süresince bilimsel yöntemi uygulamam konusundaki ısrarları ile uluslararası güvenlik konusunda çalışma yapmamı sağlayan saygıdeğer hocam sayın Prof. Dr. Sibel TURAN'a teşekkürlerimi sunarım. Yine, değerli öğretim üyelerinden; Sayın Doç. Dr. Fahri TÜRK'e, Doç. Dr. Burak GÜMÜŞ'e, Doç. Dr. Mustafa Nail ALKAN'a ve Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU'ya sağladıkları akademik özgüven ve yardımlar için teşekkür ederim.

Hayatım boyunca aldığım kararların hep arkasında duran ve bugünlere gelmemi sağlayan annem Fatma YORULMAZ'a ve babam Özcan YORULMAZ'a; çalışmam süresince desteklerini esirgemeyen eşim Suna YORULMAZ'a ve kızım Beren YORULMAZ'a şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
PROBLEM.....	viii
AMAÇ.....	xiii
ÖNEM.....	xiv
SINIRLAMALAR.....	xiv
TANIMLAR.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜVENLİK KAVRAMI VE GÜVENLİK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM

1.1. Uluslararası Güvenlik Kavramı ve Tarihsel Perspektif	12
1.2. Güvenliğin ‘Tanımsızlık Tanımı’	30
1.3. Güvenlik ve Algı Boyutu.....	33
1.3.1. Tehdit Algısı Merkezli Güvenlik Algısı.....	34
1.3.2. Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı.....	39
1.3.2.1. Bir Durum Olarak Güvenlik Algısı.....	41
1.3.2.2. Bir Amaç Olarak Güvenlik Algısı.....	43
1.3.2.3. Bir Araç Olarak Güvenlik Algısı.....	45
1.3.2.4. Bir Sonuç Olarak Güvenlik Algısı.....	46
1.3.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramının Yeri.....	47
1.4. Uluslararası Güvenlik Açısından Önemli Kavramlar.....	54
1.4.1. Güvenlik İkilemi.....	55
1.4.1.1. Caydırıcılık Teorisi.....	64
1.4.1.2. Spiral Model.....	65
1.4.1.3. Silahlanma Yarışı.....	66

1.4.1.4. Saldırı – Savunma Dengesi.....	67
1.4.2. Güç ve Güç Dengesi.....	68
1.4.3. İttifak Kavramı.....	71
1.4.3.1. Devletleri İttifaka Yönelten Nedenler.....	74
1.4.3.2. Tehdit Karşısında Devletlerin Tutum ve Davranışları.....	76
1.4.4. Sürekli Rekabet ve Uzun Süreli İhtilaf.....	78
1.4.5. Yanlış Algılama.....	78
1.5. Teorik Açından Güvenlik Algılamalarına Genel Bakış.....	80
1.6. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımında Güvenlik Anlayışı.....	86
1.6.1. Aberystwyth ve Kopenhag Ekolleri Açısından Güvenlik Yaklaşımı.....	88
1.6.2. Paris Okulu.....	91
1.6.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi.....	92
1.7. Güvenliğin Değişimi Açısından Güvenliğin Genişlemesi, Derinleşmesi ve Yayılması, Bölgeselleşmesi.....	93
1.7.1. Güvenliğin Genişlemesi.....	94
1.7.2. Güvenliğin Derinleşmesi ve Yayılması.....	97
1.7.3. Güvenliğin Bölgeselleşmesi.....	99
1.8. Tarihsel Süreçte Uluslararası Güvenlik Algılamalarında Yaşanan Değişim.....	100
1.8.1. Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güç Dengesi ve Güvenlik Algısı.....	101
1.8.2. 11 Eylül Sonrası Değişen Güvenlik Algısı.....	105

İKİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA: ABD VE RUSYA FEDERASYONU

2.1. 11 Eylül Etkisinde George W. Bush'un Dış Politika Anlayışı.....	113
2.1.1. Dış Politika Amaçlarında ve Stratejilerinde Yaşanan Değişimler.....	119
2.1.1.1. Çok Taraflılıktan Tek Taraflılığa Yönelim.....	122
2.1.1.2. İkinci Başkanlık Dönemi ve Çok Taraflılık.....	128
2.1.1.3. Caydırıcılıktan Önalcılığa (Prevention) ve Önleyiciliğe (Preemption) Geçiş.....	131

2.1.2. 11 Eylül Sonrası Askeri Güç Merkezli Dış Politikaya Geçiş.....	139
2.1.3. Bush Dönemi Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejilerinin (2002 ve 2006) Analizi.....	145
2.2. Barack Obama Dönemi ABD Dış Politikası ve Demokrasi Anlayışındaki Değişim.....	155
2.2.1. Obama Dönemi Güvenlik Politikası ve 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi.....	164
2.2.2. Yeni Askeri Strateji (2012) ve ABD'nin 21. Yüzyıl Savunma Öncelikleri.....	167
2.3. Vladimir Putin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası.....	170
2.3.1. Dış Politikada Uzlaşmacı Jeopolitik Model.....	179
2.3.2. Medvedev Doktrini, Putin Pratiği: Yeni Dış Politika Doktrini.....	187
2.4. Vladimir Putin Dönemi RF Ulusal Güvenlik Doktrini (2000) ve Güvenlikte Kontrollü Dönüşüm Modeline Geçiş.....	192
2.4.1. ‘‘Güçlü Devlet’’ Modeli.....	196
2.4.2. Profesyonel Orduya Geçiş.....	197
2.5. Vladimir Putin ve Dmitri Medvedev Dönemleri RF Askeri Güvenlik Doktrinleri (2000 ve 2010).....	203

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜVENLİK POLİTİKALARI ANALİZİ:
ABD – RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNDE
‘‘GÜVENLİK İKİLEMİ’’

3.1. İşgaller Bağlamında ABD'nin Güvenlik Politikaları Üzerine Eleştiriler ve Genel Bir Değerlendirme.....	208
3.1.1. Uluslararası Hukuk Kurallarına Aykırılık.....	209
3.1.2. Uluslararası Örgütler ve Müttefiklerden Uzaklaşma.....	211
3.1.3. Bölgesel Destekten Yoksunluk.....	212
3.1.4. Aşırı Güç Kullanımı.....	213
3.2. Rusya Federasyonu Güvenlik Politikaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme.....	216

3.3. ABD – Rusya Federasyonu İlişkileri (2001-2012) ve Güvenlik İkilemi.....	220
3.4. Terörle Mücadelenin Getirdiği Ortaklık (ABD-RF).....	225
3.5. Güvenlik Bağlamında Avrasya’da ABD – Rusya Federasyonu Rekabetinin İlişkilere Etkisi: Gürcistan Savaşı ve Enerji Kaynakları Sorunu.....	229
3.6. Orta Asya’da Yeni ‘Büyük Oyun’ ve Değişen Jeopolitik: ABD – Rusya Federasyonu Rekabeti.....	238
3.7. Orta Asya’da ABD – Rusya Federasyonu Askeri Üs Mücadelesinin İlişkilere Etkisi.....	242
3.8. ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerinde Kafkasya Faktörü.....	245
3.9. NATO’nun Genişlemesinin ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerine Etkisi...	251
3.10. Füze Kalkanı Projesi’nin ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerine Etkisi.....	253
SONUÇ	258
KAYNAKÇA	276

PROBLEM

Modern toplumlarda toplumsal düzeni tesis etmek adına birey ve toplumun genel güvenliğinin sağlanması öncelikli amaçlarından biridir. Nitekim güvenli bir çevrenin tesis edilmesi modern toplumların istikrarlı şekilde gelişebilmesi ve ilerlemesi için önemli bir şarttır. Günümüz Batı toplumlarında siyasi yaşamının en önemli tartışmaları da bireylerin sosyal, ekonomik ve de siyasal açıdan sağlıklı birer vatandaş olarak güven içinde yaşayabilmesinin nasıl sağlanacağı üzerine yoğunlaşmaktadır. Sadece günümüz modern toplumları için değil; sosyolojik anlamda toplumsal düzenin tesis edildiği tüm topluluklarda düzenin bozulması endişesinden doğan güvenliğe ilişkin kaygılar var olmuş, toplumsal istikrarın devam ettirilebilmesi için güvenliği tehdit eden unsurların ortadan kaldırılması birey ve toplumun mevcudiyetinin korunması açısından büyük önem arz etmiştir. Bu açıdan tehdit kavramı, toplumlarda güvenlik algılamalarının oluşumunda etkili olan önemli bir değerlendirme aracıdır.

Güvenlik kavramının ontolojik ve epistemolojik temellerine ilişkin tartışmalar, toplumda genel istikrarı ve dolayısıyla da güvenliği tehdit eden unsurların her dönemde değişen niteliklerine göre farklılık göstermiştir. Bu anlamda modern toplumlarda bireylerin kendilerini ne kadar güvende hissettikleri, toplumların söz konusu dönemdeki şartları ile ilgilidir. Modern toplum tarihi açısından dönemsel olarak bakılacak olursa; henüz güvenlik kavramının siyasi bir içerik kazanmadığı modern öncesi Orta Çağ döneminde güvende olmak, istilacı ve yağmacılardan gelecek tehditlere karşı korunmak çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nitekim feodal ilişkilerin hâkim olduğu bu dönemde şiddet, günlük hayatın her alanında söz konusudur ve şiddet kullanımına dayanan feodal ilişkiler, toplumda güvensizliği tetikleyen önemli bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Modern toplumun siyasi temellerinin şekillenmesinde önemli bir köşe taşı olan Vestfalya Antlaşması sonrasında ise güvenlik kavramı, modern uluslararası sistemin temel aktörü olarak ortaya çıkan ulus-devlet çatısı altında yaşamak ve ulus sınırları dışındaki tehditlerden korunmak ile ilişkilendirilmiştir. Bu dönemde güvenlik, çerçevesi sınırlarla belirlenmiş bir toprak parçasında yaşayan ve yaşadıkları toprağa aidiyet hissi ile

bağlanan bireylerin yaşamsal varlığının daha çok askeri güçle sağlanması şeklinde tesis edilmiştir.

Vestfalya Antlaşması sonrasında güvenliğin ulus-devletin geleceği için politik bir karakter kazanması ise Fransız İhtilali ile gerçekleşmiştir. Güvenliğin ulusal bir problem olarak ön plana çıktığı İhtilal sonrasında adalet ve eşitlik gibi kavramlarla beraber güvenlik kavramı da siyasallaşmış, ulus-devlet çatısı altında düzen ve istikrarın ulusal güvenliğin sağlanması ile tesis edileceği düşünülmüştür. Ordu, bu ulusal sınırları ve içinde yaşayan vatandaşları her türlü askeri tehditlerden korumakla görevlendirilmiş; güvenlik, kurumsal olarak temsil edilen bir yapıya dönüşmüştür. Düzenli ordular ve öncesine kıyasla daha teknolojik silahlarla gerçekleştirilen savaşlar, ulusal-güvenliği tehdit eden unsurlarla mücadelede en temel araçlar olarak düşünülmüş ve tehditlerin askeri niteliği ulusal güvenlik kavramının tanımlanmasında etkili olmuştur. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan Napolyon Savaşları örneğinde olduğu gibi; ulusal kurtuluş mücadelelerini kazanmak, savaşlarda düşmanlara karşı başarılı olmak ve böylece diğer ulusların tehditlerinden emin olarak kendi sınırlarını koruma altına almak bu dönemde güvenliğin sağlanmasının gerekleri arasında yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki gibi toplumsal düzenin tesis edilmesi adına 20. yy. başlarında birçok savaş ve silahlı mücadelenin yaşanmasında da toplumsal düzenin gereği olan ulusal güvenliğin tesis edilmesi amacı yatmaktadır. Nitekim I. Dünya Savaşı ile çöken imparatorlukların toprakları üzerinde verilen ve millet temelinde dayandırılarak gerçekleştirilen ulusal kurtuluş mücadeleleri de o dönemki bireysel ve toplumsal yaşamın güvence altına alınması için gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda özellikle Fransız İhtilali sonrasında kurumsal bir yapı kazanmış askeri güç, modern toplumlarda düzenin ve güvenliğin tesis edilmesinde tehditlerle mücadele için kullanılan etkin bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ulus-devlet için güvenlik, askeri yöntemler ve araçlarla sağlanabilecek bir olgudur ve modern toplumsal düzeni tesis eden en büyük tehditler de yine askeri kaynaklıdır.

Her dönemin kendi şartlarında tehditlerin değişen niteliklerine göre yeniden tanımlanan güvenlik kavramı, Soğuk Savaş ile beraber farklı bir değişim sürecine

girmiştir. Nitekim Soğuk Savaş ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki ekonomik, askeri, siyasi ve teknolojik alandaki her türlü rekabet, güvenliğin bu dönemdeki önemli bir değişkeni haline gelmiştir. Nükleer enerjinin askeri amaçlarla kullanıldığı, kimyasal ve biyolojik silah teknolojilerinin hızla geliştiği Soğuk Savaş döneminde bu teknolojilerin zaman ve mekân açısından sınır tanımayan küresel etkileri güvenliği, daha özeldede ise ulusal güvenliği çok daha problemli hale getirmiştir. Modern devletin oluşum sürecinden II. Dünya Savaşı'na kadar ulusların kurtuluş mücadeleleri ve zaferleri ekseninde betimlenen ulusal güvenlik, Soğuk Savaş döneminde birbirlerinin varlığını kendi yaşamsal varlıklarına tehdit olarak algılayan, birbirlerine üstünlük sağlamak için ekonomik, siyasi ya da teknolojik her türlü aracı kullanan, kullanmaktan çekinmeyeceğini deklare eden ve ideolojik ayrıma dayanması sebebi ile de uluslararası sistemdeki tüm aktörleri savaş potası içine çeken iki kutuplu bir güç mücadelesi çerçevesinde şekillenmiştir. Nitekim bu dönemde de tehditlerin askeri niteliği ön plana çıkartılmıştır. Askeri teknoloji alanında yaşanan hızlı değişimler ve kontrol edilemez şekilde yaygınlaştırılan nükleer silah çalışmaları ile ulusal güvenlik tesis edilmeye çalışılmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitimi ile ülkelerin bir bir küresel ekonominin ve küresel toplumun bir parçası haline geldiği günümüz dünyasında güvenlik kavramının yeni bir eksen üzerinde hareket ettiği düşünülebilir. Nitekim küresel toplumun; kapitalizm çatısı altında tek kutuplu, küreselleşme çerçevesinde ise çok boyutlu bir yapıya bürünmesi güvenliğe bakış açısını da değiştirmiştir. Küreselleşmenin ulus-devletin sınırlarını silikleştirdiği fakat tam olarak ortadan kaldıramadığı Soğuk Savaş sonrası küresel düzlemde güvenlik daha özeldede ise ulusal güvenlik sadece askeri kaynaklı tehditler etrafında şekillenmemektedir. Savaş sonrasında oluşan istikrar ve düzen ortamını koruyamama endişesi, modern Batı toplumunda güvenlik kavramının askeri tehditlerin ötesinde ve daha geniş yorumlanması gereğini de beraberinde getirmiştir. İstikrar ortamının bozulmasına sebebiyet verebilecek unsurların çevresel problemlerden etnik çatışmalara, yasadışı göçten ekonomik krizlere kadar geniş bir kapsamda değerlendirilmesi nedeni ile Savaş sonrası küresel toplumda askeri temelli tehditler, güven ve istikrar ortamına zarar verecek parametrelerden sadece biri olarak

değerlendirilmeye başlanmıştır. Son tahlilde ekonomik, sosyal ve de siyasal alanda güvenlik ve istikrarsızlıktan uzak bir çevrenin oluşturulması amacıyla güvenlik çalışmalarının kapsamı da bu doğrultuda askeri jargonun ötesinde genişletilmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletlerin bu konu ile ilgili 1994 yılında yayınladığı raporunun ikinci bölümünde “beşeri güvenlik (human security)” olarak ilk defa kavramsallaştırılan bu yaklaşım sayesinde güvenlik konsepti ekonomik, ekolojik ve siyasal boyutları ile askeri tanımlamaların çok ötesine taşınmıştır. Aynı şekilde NATO’nun 1991 yılı Stratejik Konsept Raporu’nda da Soğuk Savaş sonrası güvenliği açıkça tehdit eden bir unsur artık gündemde olmasa da istikrarı ve barış ortamını bozacak, değerlendirilmesi ve tahmin edilmesi zor olan birçok risk unsurunun varlığından söz edilmektedir. Dolayısıyla gerek yerel gerekse de küresel düzeyde her geçen gün siyaset gündemini daha fazla meşgul eden terör olayları ve terörist faaliyetler, binlerce kişinin ölümüne sebep olan deprem ve sel felaketlerinin neden olduğu ekolojik riskler ile küresel bir sorun haline gelerek tüm dünyayı tehdit eden salgın hastalıklar, günümüzde güvenliğe ilişkin kaygıları çok boyutlu ve karmaşık hale getirmiştir. Bir taraftan artan enerji tüketiminin ortaya çıkardığı ihtiyacı karşılamak için hızlandırılan nükleer enerji çalışmaları, diğer taraftan ise bu çalışmaların çevreye ve küresel toplumun geleceğine yönelik ürettiği potansiyel risk algısı, bir kavram olarak güvenliğin nerede başlayıp nerede bittiğini muğlaklaştırmıştır. Bu muğlaklık günümüzde de artarak devam etmektedir.

Bu çerçevede Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde güvenlik, sadece askeri tehditlerin ürettiği ulusal bir problem olmaktan çok uluslararası terörizm, küresel ekolojik problemler, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, yasadışı göç, etnik çatışmalar, küresel ekonomik krizler ve sınır tanımaksızın ilerleyen teknolojik gelişmelerin ürettiği ve de sonuçları öngörülemeyen küresel boyuttaki risklerle beraber tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Dolayısıyla devlet ya da bireylerin güvende olup olmadığı artık sadece düşman kavramı etrafında tanımlanan tehditler ile değil; ekolojik, ekonomik ve siyasal alanda istikrarı bozabilecek çeşitli risk ve risk senaryoları üzerinden belirlenmektedir. Bu bağlamda Soğuk Savaş ile birlikte güvenlik algısının değerlendirilmesinde tehdit temelinden risk temeline doğru bir değişim yaşandığı düşünülebilir. Nitekim artık savaşlar bile risk ekseninde

kurgulanmakta ve toplumların güvenlik algısı, üretilen kimi risk senaryolarının gerçek olup olamayacağı ve bu senaryoların gerçekleşmeden önlenmesi temeline dayanmaktadır. Bu noktada 11 Eylül saldırılarının daha da önemli bir yer tuttuğunu ve önemli bir dönüm noktası oluşturduğunu söylemek yerinde olacaktır. 2001 sonrası süreçte ise güvenlik algısı içerik ve anlam açısından daha da fazla genişlemiş ve derinleşmiştir. Güvenlik algısında yaşanan bu değişim ise devletlerarası ilişkilere ve uluslararası politikaya her zaman olduğu gibi bugün de doğrudan etki etmektedir. Güvenlik algısındaki bu değişim ve dönüşüme rağmen güvenlik ikilemi değişmeyen bir gerçek olarak yerini korumaktadır.

11 Eylül saldırılarının uluslararası ilişkilerde bir milat niteliği taşıdığı genel bir kabul görmektedir. Bu açıdan 11 Eylül saldırıları ile devletlerin güvenlik algılamalarının ve politikalarının da revizyona uğradığını söylemek mümkündür. Tehditlerin farklılaştığı, güvenliğin derinleşip genişlediği uluslararası ilişkilerde aynı oranda devletlerarası ilişkilerde de güvenlik ikileminin varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Bu tezde tarihsel süreç içerisinde uluslararası güvenlik algılamalarında yaşanan değişim ve gelişime rağmen her iki devletin ulusal çıkarlar temelinden ve küresel güç rekabetinden kopamadığı, her iki ülkenin güvenliği birey temelli özgürleştirilmiş güvenlik ağları üzerine tesis etme amacından uzak olduğu ve bu bağlamda ikili ilişkilerde güvenlik ikileminin var olduğu savunulmaktadır. Zira tezde cevabı aranan ilk soru, 11 Eylül saldırıları ile uluslararası güvenlik alanında ve bu alan içerisindeki tehdit algılamalarına ilişkin bir değişimin olup olmadığı, eğer bir değişim söz konusu ise hangi açılardan bir değişimin var olduğudur. Cevabı aranan ikinci soru ise uluslararası güvenlik alanında yaşanan değişimin ve gelişimin, ABD'nin ve Rusya Federasyonu'nun dış ve güvenlik politikalarını uluslararası politikada yaşanan gelişmeler ışığında nasıl etkilediği ve bu bağlamda iki ülke ilişkilerinde güvenlik ikileminin temel dayanaklarının ne olduğudur.

AMAÇ

Güvenlik, Uluslararası İlişkiler disiplininde yapılan çalışmaların birçoğunda vazgeçilmez bir kavram olarak yer almaktadır. Doğal olarak kavramın ele alınışında yaşanan derinleşme ve genişlemenin araştırılması, incelenmesi ve uluslararası politikada yaşanan olaylarla birlikte değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda tarih boyunca üzerinde en çok politika yürütülen kavramlardan biri olan güvenliğin Uluslararası İlişkiler disiplini kapsamında incelenmesi, onun birey seviyesinden sistem seviyesine tüm değişkenlerle ele alınması imkânını da sunmaktadır. Değişim ve güvenlik arasındaki doğru orantılı ilişki de, bu sürece tanıklık etmekte ve birey seviyesinden sistem seviyesine algılamalardaki farklılaşmayı açıklamaktadır. Bu farklılaşmalar bütünü, pratikte (uluslararası politikada) kavramın genişlemesi, derinleşmesi ve yayılmasını içerir biçimde algılamalarda var olagelen kapsayıcı gündemi oluşturmakta ve tüm bu hususlarda verilen farklı cevaplara göre de güvenlik alanında çeşitli düşünce ekolleri bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilenlerin ışığında çalışmanın amacı, 2001 – 2012 yılları arasında ABD – Rusya Federasyonu ilişkilerinde ortaya çıkan güvenlik ikilemini kavramın geçirdiği derinleşme ve genişleme ile ele almak ve bu derinleşme ve genişlemenin temel dayanak noktalarını eleştirel güvenlik yaklaşımı kapsamında analiz etmektir.

ÖNEM

Geçmişte olduğu gibi bugün de uluslararası güvenlik sistematığının önemli yapı taşlarından olan ABD ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan güvenlik ikilemini temelini Habermas ve Gramsci ekollerinden alan, güvenlik kavramında derinleşme ve genişleme sağlayan ve insan güvenliğini temel alan eleştirel güvenlik yaklaşımı ile açıklamak, 21. yüzyıldaki uluslararası sistem ve güvenlik yapılanmasının geçirdiği değişimin algılanması açısından önem arz etmektedir.

SINIRLAMALAR

Çalışmada 2001 – 2012 yılları arasında ABD – Rusya Federasyonu ilişkilerindeki güvenlik ikilemi, uluslararası politikada yaşanan gelişmeler ışığında detaylı bir şekilde incelenecektir.

TANIMLAR

Araştırma sonucu ortaya çıkan ana temalar ve bulgular tespit edilirken gerekli tanımlar ve kavramlar, özellikle sosyal ve siyasal terimler ile açıklanacaktır.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Balistik Füze
a.g.e.	: adı geçen eser
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
a.g.m.	: adı geçen makale
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BGK	: Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi
Bkz.	: Bakınız.
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve G. Afrika Cumhuriyeti
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FSB	: Rusya Federal Güvenlik Servisi
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova
Haz.	: Hazırlayan
IGO	: Hükümetlerarası organizasyon
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISR	: İstihbarat, gözetleme, keşif
KİS	: Kitle İmha Silahları
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
NGO	: Devlet dışı aktör
NPT	: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması
QDR	: Amerikan Ulusal Güvenlik Departmanı
RF	: Rusya Federasyonu

SDI	: Stratejik Savunma Girişimi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
START	: Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü
UAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
WB	: Dünya Bankası
v.d.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Bir disiplin olarak uluslararası politikanın doğmasına sebep olan etmenlerin başında insanlığa yarattığı büyük acılara rağmen bitmeyen ve vazgeçilmeyen savaşlar gelmektedir. İnsanoğlunun var olduğu günden bugüne paylaşım kavgaları ve bunların doğurduğu savaşlar, bu savaşları kazanma yöntemleri ve savaşların ardında insanoğlunun üzerinde kalan etkilere ilişkin yapılan çalışmalar, bugün uluslararası ilişkilerin bir disiplin olmasını sağlayacak donanımı oluşturmuştur. Savaşlar, uluslararası ilişkilerin çelişkilerini ortaya koyup bunları anlamayı zorunlu kılarken aynı zamanda güvenlik kaygılarını ve barış arayışlarını da gündeme getirmiştir.

Geçmişten günümüze yaşanmış tüm acı veren savaşların sağladığı tecrübeler, özellikle de II. Dünya Savaşı sonuna doğru yeniden kurulacak güç dengelerinin belirlenmesine hizmet ederken uluslararası politikanın da evrensel bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Bu bağlamda uluslararası politika sadece savaş olgusu temelli olmaktan çıkmış ve tüm diğer bilim dalları ile etkileşim içerisinde olan bir üst disiplin halini almıştır.

Uluslararası ilişkiler disiplininin temelinde dünyanın algılanması ve tanımlanması yer almaktadır. Ancak daha da önemlisi, uluslararası sistemin temel aktörlerinin ve dinamiklerinin içsel/dışsal değişkenlerinin belirlenmesi ve bunlar arasındaki karşılıklı ilişkilerin ortaya konmasıdır. Bu açıdan disiplin birden fazla düzlemde ve çok değişkenli bir alanda çalışma zemini bulmaktadır.

Disiplinin çok değişkenli bir çalışma alanına sahip olmasının yanında disiplinin başat aktörlerinden olan devletlerin temel ihtiyacı öncelikli olarak güvenlidir. Güvenliğin bu derecede önemli bir olgu olarak uluslararası politikada yerini alması neticesinde devletler savaşa girmeyi göze almış, sayısız ölçülerde insani kayıplara neden olmuş ve bir şekilde varlıklarını sürdürebilmeyi temel amaç edinmişlerdir.

Güvenlik kavramının disiplin içerisindeki bu yadsınmaz önemi ve geçerliliği, devletlerin sahip oldukları askeri olanaklar ve kabiliyetler doğrultusunda işlerlik kazanmıştır. Uluslararası sistemde güvenliğin tesisi hususunda başat konuma sahip olan devletlerin varlığı, ikili bir durumun da varlığına dikkat çekmektedir. Bu ikili durum, devletin hem güvenlik üretmesi hem de güvenlik tüketmesi ile açıklanabilir. Devlet tarihsel süreçte geçirmiş olduğu evrim ile modern dünyanın modern bir parçası olarak varlığını tesis etmiş ve yerini korumayı bilmiştir. Önemli birer dönüm noktası olarak gösterilen Westfalya Barışı, Aydınlanma ve Fransız İhtilali devletin geçirmiş olduğu dönüşümün de ana hatlarını ortaya koymaktadır. Bu süreçte egemenlik gökyüzünden yeryüzüne inmiş ve millet oluşumu değer kazanmaya başlamıştır. Bu durum aynı zamanda ulus devletin güvenlik sağlama iddiasının temel argümanını ortaya koymuştur. I. ve II. Dünya Savaşları ile uluslararası politikanın değişime uğraması devletlerin güvenliğin temel referans objesi olmasını sağlamıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası süreçteki son küreselleşme dalgası ile belirsizlik dönemine giren devletler, güvenliğin sağlayıcısı olma pozisyonundan tavizler vermeye başlamışlardır.

Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt alanı olarak güvenlik çalışmalarının yeni oluşu dikkate alındığında, uluslararası ilişkiler tarihinin geçmişten günümüze değin var olan verilerle dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Antik Yunan'a kadar uzatılabilecek güvenlik arayışlarının kuramsal olarak temellendirilmesi ancak yeniden okumalarla mümkün kılınabilmektedir.¹ Bu bağlamda güvenlik teorisinin tarihsel süreçte radikal değişimlere uğrayarak birikimli bir hal aldığını söylemek mümkündür.

Uluslararası İlişkiler disiplininin bir Amerikan bilimi olduğuna yönelik genel bir algı uzun yıllar varlığını korumuştur. Doğal olarak güvenlik çalışmaları da uluslararası ilişkilerin bir alt alanı olarak bu tartışmalardan etkilenmiş ve Amerikan merkezli yapının devamı niteliğini korumuştur. Fakat Avrupa entegrasyon sürecinin giderek başarı kazanması, uluslararası ilişkilerde yeni bir yönetim formu olarak ulus-devlet üstü bir yapılanmayı gündeme getirmiştir. Bu yapılanmanın güvenlik

¹ Ceyhun Çiçekçi, *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2012, s. 5.

gereksinimleri sıradan bir ulus-devletin gereksinimlerinden giderek farklılaşmış ve kendine has güvenlik algılamaları ve tanımlamaları oluşturmuştur. Bu bağlamda Amerikan merkezli uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları ile Avrupa merkezli arasında ciddi bir farklılık olduğu söylenmelidir.² Bu tansiyon bugün itibariyle de varlığını korumaya devam etmektedir. Bu da güvenlik kavramının geçirdiği değişim ve gelişime rağmen farklı boyutlar kazanarak önemini sürdürdüğünü ve uluslararası ilişkilerin hala temel taşlarından biri olduğunu göstermektedir. Yani uluslararası ilişkilerde güvenlik problemlerinin yer alması kavrama atfedilen önemi giderek arttırmaktadır.

Güvenliğe yönelik yaklaşımlardan kimi konularda realist ve neorealistlerin kimi konularda da idealistlerin yapmış oldukları tespit oldukça yerindedir. Fakat her üç teorinin de ortak yanışı, güvenliği yalnızca devletlerin ve devletlerden hareketle uluslararası sistemin güvenliği olarak algılamasıdır. Realizmin “güç”, Neorealizmin “anarşi” ve İdealizmin “barış” merkezli bakış açıları eksik ama kayda değer katkılardır. Bu bağlamda yeni güvenlik anlayışı gelenekselin reddi anlamına gelmemektedir. Günümüz dünyasının karmaşık ve yoğun güvenlik yapısı geçmişin deneyimlerinden yararlanılması ve geçmişin düşünce süzgecinden geçirilip yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.³ Böylesi bir yaklaşımın benimsenmesi güvenlik çalışmalarının bilimsel gelişimi açısından son derece yararlıdır.

Bu ön kabulden sonra yeni güvenlik anlayışının tarihsel gelişimi ortaya koymak mümkündür. Geleneksel güvenlik anlayışına ilk tepkiler 1970’lerde gelmeye başlamıştır. Stephen M. Waltz bu döneme “Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı” adını vermiştir.⁴ Geleneksel güvenlik anlayışından duyulan hoşnutsuzluk, güvenlik kavramının “genişletilmesi” veya “güncelleştirilmesi” için sık sık yapılan çağrılarda kendisini göstermiştir.⁵ Güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesi

² Ole Weaver, “The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations”, *International Organization*, 1998.

³ Rob Mcrae, “Human Security in a Globalized World”, *Human Security and the New Diplomacy*, (Der.) Rob Mcrae ve Don Hubert, McGill-Queen’s University Press, Canada 2001, s. 22.

⁴ James E. Dougherty ve Robert L. Pfaltzgraft, *Contending Theories of International Relations*, Longman, USA 1997, s. 559.

⁵ Ken Booth, “Güvenlik ve Özgürleş(tir)me”, *Avrasya Dosyası – Güvenlik Bilimleri Özel -*, Cilt: 9, Sayı: 2, Yaz 2003, 58.

konusunda bu dönemde yapılan çalışmalardan öne çıkan bazıları şunlardır: Johan Galtung'un yapısal şiddeti ele alan çalışması, Kenneth Boulding'in istikrar konseptini ortaya attığı çalışma, John Burton'un bireyselliği devletçiliğe karşı öne çıkardığı çalışması ve Richard Falk'un realist değerlere karşı olan dünya düzeni tezidir.⁶

Her ne kadar yeni güvenlik anlayışının ilk adımları Soğuk Savaş döneminde atılmış olsa da güvenlik kavramının yeniden düşünülmesi ve şekillendirilmesi gerekliliğinin altında koşullarda köklü bir değişim yaşanmasına neden olan iki temel etken vardır. Bunlardan ilki Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ikincisi de küreselleşme sürecinin artan bir hızla uluslararası ilişkilerin hemen her alanını etkisi altına almaya başlamasıdır.

Soğuk Savaş süresince uluslararası güvenlik teori ve pratikleri Amerika Birleşik Devletleri (ABD) – Sovyetler Birliği (SSCB) rekabeti ekseninde şekillenmiştir. Daha da önemlisi fiili durumun yanı sıra güvenlik algılamalarının da bu rekabet ortamı sonucu oluşmasıdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber böylesi bir güvenlik anlayışı terk edilmeye ve yeni oluşan koşullara uyumlu bir güvenlik anlayışı geliştirilmeye çalışılmış ve halen de çalışılmaktadır.⁷

Soğuk Savaş'ın bitimi optimist yazarlara göre uluslararası örgütler, ulus-ötesi kapitalizm ve liberal demokrasi üzerine kurulu bir barış ve iş birliği döneminin başlangıcıdır. Pesimist yazarlara göre ise medeniyetlerarası ve etnik çatışmaların artacağı, silahlanma sürecinin hızlanacağı ve tamamen kontrol dışına çıkacağı yeni bir anarşik döneme girilmiştir. Güvenliğin yeniden düşünülmesi gerektiğini savunan yazarlar ise bu iki görüş arasındaki bir orta yol olarak düşünülebilir.⁸

⁶ Ken Booth, "Security and Self: Reflections of a Fallen Realist", *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA 1997, s. 86.

⁷ David Mutimer, "Reimagining Security: A Subaltern Realist Perspective", *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA 1997, s. 187.

⁸ Keith Krause ve Michael C. Williams, "From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies", *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C., Williams University of Minesota Press, Minneapolis, USA 1997, s. 33.

Güvenliğin yeniden düşünülmesi sürecinin en önemli bileşenlerinin; askeri olmayan, devlet dışı, şiddet içermeyen ve sıfır toplamlı olmayan yeni tehditler ve çözüm önerileri olduğu söylenebilir.⁹ Stephen M. Waltz'a göre bir bütün olarak düşünüldüğünde; güvenlik çalışmalarının yeniden düşünülmesi, uluslararası ilişkilerde değerli bir gelişme olmuştur. Yeni güvenlik problemlerinin ortaya çıkacağı ve bunlarla başa çıkmak için yeni stratejilerin gerekli olacağı bir çağa girilirken güvenlik çalışmalarının önemi oldukça açıktır.¹⁰

Yeni güvenlik anlayışının gelişimine en büyük katkıyı uluslararası ilişkiler teorilerinin yaptığı söylenebilir. Bu bağlamda eleştirel teorinin önemi de yadsınmaz bir gerçektir. Eleştirel teorinin kökenleri 1920 ve 1930'larda Frankfurt'ta Sosyal Araştırmalar Enstitüsü etrafında toplanan Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse gibi yazarların önce Almanya'da daha sonraları ABD'de sürdürdükleri çalışmalardan kaynaklanan Frankfurt Okulu'na dayanmaktadır. Eleştirel teori uluslararası ilişkiler disiplinine Robert Cox, Richard Ashley, Andrew Linklater, Mark Hoffman, Jim George, Stephen Gill gibi yazarlar aracılığıyla girmiştir. Başta Ashley olmak üzere James Der Derian, Rob B. J. Walker, David Campbell gibi yazarlar doğrudan eleştirel teorisyenler olarak tanımlanmasa da bu çerçeveye ile kesişen ürünler ortaya koymuş diğer düşünürlerdir.¹¹

Eleştirel teoriler içinde yer alan eleştirel güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik ile ilgili eleştirel bilgi üretimi için yapılan olay merkezli çalışmalara verilen genel bir ad olarak değerlendirilebilmektedir. Güvenliğin bireyden en üst insan topluluğuna kadar bir bütün olarak ele alındığı ve teorik ya da pratik açılardan değerlendirildiği bir çalışma alanıdır. Buradaki 'eleştirel' kelimesi objektif gerçekliği bulmak yerine hâkim yapı, süreç, ideoloji ve ön kabullerin dışında kalarak ön plandaki tavır ve inançlar hakkında daha derin anlayışlar geliştirmeye çalışmak anlamına gelmektedir. Özetle, eleştirel güvenlik çalışmalarının temel hedefi bireyleri ve grupları yapısal ve yerel engellerden ve

⁹ Pınar Bilgin, "Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East", *Review of International Affairs*, Vol. 2, Issue: 1, Autumn 2002, s. 105.

¹⁰ Stephen M. Walt, "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı", *Avrasya Dosyası-Güvenlik Bilimleri Özel-*, Cilt 9, Sayı 2, Yaz 2003, s. 71-106.

¹¹ İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, s. 41-42.

yanlışlardan kurtarmak, teorik ve politik bir yönelimle daha insancıl bir düzen kurma adına diyalogu ve özgürleştirici pratikleri geliştirmektedir.¹² Eleştirel güvenlik teorisyenleri özellikle ‘‘özgürleştirme’’ olgusu üzerinde durmaktadırlar.

Eleştirel teorisyenler kapitalizmi kıyası eleştirmekte ve hatta çoğu eleştirel teorisyen, barış ve güvenliğin sağlanmasının yegâne yolunun kapitalizmin ekonomik mantığının dönüştürülmesi olduğunu savunmaktadır. Eleştirel teorisyenlere göre kapitalizmin yarattığı ekonomik krizler, istikrarsızlıklar, eşitsiz gelir dağılımı ve doğal kaynakların ticari amaçlarla gerektiğinden fazla tüketilmesi güvenliğin önündeki en önemli tehdit unsurlarıdır.¹³ Bu yaklaşım günümüz güvenlik sorunlarının kaynağına inmek için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Eleştirel teori kapitalizmin eleştirisi üzerine kurulu bu yaklaşımlarının yanı sıra Soğuk Savaş sonrası dönemin önceki dönemlerden tamamen farklı olduğunu ve bu bağlamda güvenlik tehditlerinin de farklılaştığını savunmaktadır. Etnik ayrımcılık, hızlı nüfus artışı, göç, refah seviyesinin düşmesi, küresel ısınma, çevre kirliliği ve doğal kaynakların hızlı ve kontrolsüz tüketimi tüm insanlığın önündeki ortak sorunlardır. Eleştirel teori bu yönüyle realist ve neorealist teorilerin devlet eksenli güvenlik anlayışlarının ötesine geçmekte ve güvenliği daha evrensel bir perspektifte ele almaktadır.¹⁴ Eleştirel teoriye göre geleneksel güvenlik anlayışının en temel eksikliği, yalnızca devletlerin ve bu devletlerin vatandaşlarının güvenliği üzerine odaklanmış olmasıdır. Bu bağlamda geleneksel güvenlik anlayışına hem güvenlikte olması gereken temel birim hem de güvenliği sağlayacak yegâne birim olarak devletleri görmesi nedeniyle karşı çıkmaktadır.¹⁵ Zira böylesi bir yaklaşım

¹² Tuncay Kardeş, ‘‘Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?’’, *Uluslararası Politikayı Anlamak ‘‘Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, (Der.) Zeynep Dağı, Alfa Yayınları, İstanbul 2007, s. 215-152.

¹³ Jill Steans, Lloyd Pettiford ve Thomas Diez, *Introduction to International Relations – Perspectives and Themes* – , Pearson, Essex, England 2005, s. 124.

¹⁴ Steans, *a.g.e.*, s. 125.

¹⁵ Bryan Mabee, ‘‘Security Studies and the ‘Security State’: Provision in Historical Context’’, *International Relations*, Cilt 17, Sayı 2, Haziran 2003, s. 136.

grupların ve tek tek bireylerin güvenliğini ve en önemlisi bir bütün olarak evrensel güvenliği göz ardı etmektedir.¹⁶

Uluslararası ilişkiler alanında Westfalya sisteminin sorgulanmaya başlaması, güvenlik alanında da eleştirel teorisyenlerin bu sistemi sorgulamaya başlamasını beraberinde getirmiştir.¹⁷ Eleştirel güvenlik anlayışına göre realizmin devlet merkezliliği yüzünden göremediği ve insanların güvenliği ile ilgili es geçtiği en önemli nokta şudur: İnsanların en önemli güvenlik ölçütü olan hayat şansını ve kalitesini olumsuz etkileyen faktörler çoğu zaman devlet içinde ve dışında gelişen toplumsal, kültürel, ekonomik ilişkiler ile kurumlardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda insanların başına gelebilecek en büyük güvenlik sorununun yapıların hâkimiyetinde veya kısılcacında onurlu ve sağlıklı yaşama şansını kaçırmak olduğu söylenebilir. Bu yapılardan dolayı özgürlüğünü kaybeden insanlar doğal olarak güvenli yaşamının araçlarından da mahrum kalacaktır.¹⁸ Bu bağlamda eleştirel teoriye göre yeni güvenlik anlayışının referans noktası devletler değil, bireyler olmalıdır.¹⁹ Güvenlik olgusunun merkezine bireyler konduğu zaman eleştirel teorinin güvenlik tanımlaması; ‘‘bireylerin gereksiz yapısal zorlamadan kurtarılması’’ olarak şekillenmektedir.²⁰

Eleştirel güvenlik teorisyenlerine göre toplumların önündeki en önemli güvenlik engeli mevcut kurallar, normlar ve kurumlardır.²¹ Geleneksel güvenlik anlayışı devletler, askeri güç ve statükonun korunması üzerine kurulmuşken eleştirel güvenlik anlayışında ‘‘özgürleştirme’’ nin temel değer olarak kabulü bağlamında birey, adalet ve değişim gibi kavramlara odaklanılmaktadır. Eleştirel güvenlik anlayışı, özgürleştirme ile güvenliği bir elmanın iki yarısı gibi görmekte ve güvenliği tehditlerin olmadığı ve özgürleşmenin olduğu toplumsal ve ekonomik şartlarda

¹⁶ Ken Booth ve Peter Vale, ‘‘Critical Security Studies and Regional Insecurity: The Case of Southern Africa’’, *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA 1997, s. 334.

¹⁷ Bryan Mabee, *a.g.m.*, s. 137.

¹⁸ Tuncay Kardaş, *a.g.m.*, s. 145.

¹⁹ Tim Dunne ve Nicholas J. Wheeler, ‘‘ ‘We the Peoples’: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practices’’, *International Relations*, Cilt 18, Sayı 1, Mart 2004, s. 7-23.

²⁰ Matt Mcdonald, ‘‘Constructing Insecurity: Australian Security Discourse and Policy Post-2001’’, *International Relations*, Cilt 19, Sayı 3, 2005, s. 299.

²¹ Tim Dunne ve Nicholas J. Wheeler, *a.g.m.*, s. 10.

aramaktadır.²² Diğer bir ifadeyle, eleştirel teorinin güvenlik anlayışı şu şekilde formüle edilebilir: Güvenlik = Özgürleştirme.²³

Eleştirel teorisyenler “Biz İnsanlar” söylemine dayanarak insanların geleneksel vatandaşlık bağlarından öte kendi bireysel kimlikleri olduğunu savunmaktadırlar. Bu bağlamda “Biz ve Onlar” ayrımına karşı çıkmakta ve daha evrensel bir yaklaşım benimsemektedirler. Bu noktadan hareketle güvenlik çalışmalarında insan hakları konusuna özel bir önem atfetmektedirler. Ötekileştirme olgusu, eleştirel teorisyenler tarafından en çok üzerinde durulan konulardan biridir.

Eleştirel yaklaşımı destekleyen araştırmacılar tarafından güvenlik, sosyal düzenin dayanaklarına ilişkin bir kavram olarak ele alınmaktadır. Aktörler arasında iletişimsel sorunlardan kaynaklanan güvenlik sorunlarına da ancak yeni bir güvenlik kültürü ve güvenlik ağlarının oluşturulması ile sağlıklı çözümler getirilebileceği varsayılmaktadır. Bu durum eleştirel güvenlik düşüncesinin söylem analizlerine yönelmesine sebep olmaktadır. Eleştirel teori geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde devletlerin ve askeri gücün güvenlik alanındaki rollerini inkâr etmemektedir. Fakat geleneksel güvenlik anlayışının propaganda aracılığıyla genel bir kanı oluşturmaya çalışmasına ve ideolojik gereklilikler ekseninde güvenlik söylemleri kullanılmasına karşı çıkmaktadır.²⁴

11 Eylül saldırılarının uluslararası ilişkilerde bir milat niteliği taşıdığı genel bir kabul görmektedir. Bu açıdan 11 Eylül saldırıları ile ülkelerin güvenlik algılamalarının ve politikalarının da revizyona uğradığını söylemek mümkündür. Tehditlerin farklılaştığı ve güvenliğin derinleşip genişlediği uluslararası ilişkilerde, aynı oranda devletlerarası ilişkilerde de güvenlik ikileminin varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

Bu tezde tarihsel süreç içerisinde uluslararası güvenlik algılamalarında yaşanan değişim ve gelişime rağmen her iki devletin; ulusal çıkarlarından ve küresel

²² Tuncay Kardaş, *a.g.m.*, s. 145.

²³ Mark Neufeld, “Pitfalls of Emancipation and Discourses of Security: Reflections on Canada’s ‘Security with a Human Face’”, *International Relations*, Cilt 18, Sayı 1, Mart 2004, s. 109.

²⁴ Ken Booth, *a.g.m.*, s. 107.

güç rekabetinden kopamadığı, güvenliği birey temelli özgürleştirilmiş güvenlik ağları üzerine tesis etme amacından uzak oldukları ve bu bağlamda ilişkilerde güvenlik ikileminin var olduğu savunulmaktadır. Güvenlik ve tehdit algısında yaşanan değişim ve dönüşüm çalışmanın bağımsız değişkenini, her iki devlet arasındaki ilişkiler de bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda tezde cevabı aranan ilk soru, 11 Eylül saldırıları ile uluslararası güvenlik alanında ve bu alan içerisindeki tehdit algılamalarına ilişkin bir değişimin olup olmadığı, eğer bir değişim söz konusu ise hangi açılardan bir değişimin var olduğudur. Cevabı aranan ikinci soru ise uluslararası güvenlik alanında yaşanan değişimin ve gelişimin ABD'nin ve Rusya Federasyonu'nun (RF) dış ve güvenlik politikalarını uluslararası politikada yaşanan gelişmeler ışığında nasıl etkilediği ve bu bağlamda iki devlet arasındaki ilişkilerde güvenlik ikileminin temel dayanaklarının neler olduğudur. Bu bağlamda çalışmanın hipotezine dayanak teşkil eden yaklaşım eleştirel güvenlik yaklaşımı olup her iki devlet arasındaki ilişkilerde güvenlik ikilemi ve bu ikileme neden olan temel dayanaklar, eleştirel güvenlik anlayışının temel argümanları olan özgürleştirme ve güvenleştirme temelinde analiz edilmektedir.

Bu konunun ele alınmasının Uluslararası İlişkiler disiplini açısından önemi, her iki devlet arasındaki ilişkileri güvenlik ve dış politika odaklı olarak ele almasıdır. Bu konu, ABD – Rusya Federasyonu ilişkileri üzerine şimdiye kadar yapılan çalışmalarda yeteri kadar ele alınmadığından alanda mevcut olan boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.

Yukarıda tez çalışmasına ilişkin ortaya konan hipotezin çözümlenmesi için şu yol haritası izlenecektir:

Birinci bölümde uluslararası güvenlik kavramı tarihsel perspektifte ele alınarak kavramın disiplin içerisindeki yeri değerlendirilmektedir. Söz konusu değerlendirmeye ilişkin uluslararası güvenlik kavramı ile diğer önemli kavramlar arasındaki ilişkiye dikkat çekilmekte ve kavramın algılanmasında yaşanan değişim ve genişlemeye teorik açıdan yer verilmektedir. Güvenlik algısında yaşanan değişim ve genişleme ise Soğuk Savaş sonrası ve 11 Eylül sonrası süreçler olmak üzere iki dönemde ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde güvenlik ve dış politika bağlamında ABD ve RF'nin ulusal güvenlik stratejileri analiz edilmektedir. Analiz içerisinde ABD ve RF'nin 2001 – 2012 yılları arasında dış politikalarındaki önemli gelişmelere de ayrıntılı olarak yer verilmektedir. Bu bağlamda ABD açısından George W. Bush döneminde tek taraflılık, sert güç merkezli ve çok taraflılık gibi dış politika anlayışları ile caydırıcılıktan önalıcılığa ve önleyiciliğe geçen güvenlik politikası; Obama döneminde ise jeoekonomik temelli hükümetlerarası iş birliğine dayalı pragmatist dış politika anlayışı ile ulusal güvenlik birimlerinin yenilenmesini ve askeri güç varlığının küresel olarak arttırılmasını hedefleyen güvenlik politikası analiz edilmektedir. RF açısından ise Vladimir Putin tarafından yeniden büyük güç olma hedefi kapsamında ortaya konan uzlaşmacı jeopolitik model olarak tanımlanan dış politika anlayışı ve ordunun profesyonalleşmesini öngören ve güçlü devlet modeli olarak tanımlanan güvenlik politikası analiz edilmektedir.

Çalışmanın son bölümünde ise iki ülke ilişkilerindeki güvenlik ikilemi, eleştirel güvenlik yaklaşımı çerçevesinde “Rusya – Gürcistan Savaşı, Enerji Kaynakları Sorunu, Orta Asya'daki Jeopolitik Değişim, Rekabet ve Üs Mücadelesi, Kafkasya Faktörü, Avrasya'da Rekabet, NATO'nun Genişleme Süreci ve Füze Kalkanı Projesi” gibi örnek olaylar ve gelişmeler ışığında değerlendirilmektedir.

Tüm bu değerlendirmelerin ardından sonuç bölümüne geçilecektir. Öncelikle 11 Eylül terör saldırıları sonrasında uluslararası güvenlik algılamalarında güvenlik ve tehdit algısına yönelik değişimin hangi açılardan gerçekleştiği tartışılacaktır. Ardından bu değişimin her iki devletin (ABD ve RF) dış ve güvenlik politikalarına olan etkisi ortaya konmaya çalışılacak ve bu bağlamda her iki devletin de güvenlik politikaları eleştirel güvenlik yaklaşımı ile analiz edilecektir. Bu değerlendirmeler ışığında da her iki devlet arasındaki ilişkilerde güvenlik ikileminin temel dinamikleri ortaya konacaktır.

Türkiye’de genel olarak ABD – Rusya ilişkileri üzerine uluslararası güvenlik odaklı yeterli çalışmanın yapıldığını söylemek mümkün değildir. Her iki devlet arasındaki ilişkilere yönelik çalışmaların çoğunun dış politika kapsamında gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmada, ortaya konulan

sorunun önemi gereği literatür taramasında temel olarak konuya ilişkin gerek yabancı dilde gerekse Türkçe yazılmış kitap, makale, tez, rapor ve gazete ile internet haberlerinden yararlanılmıştır. Bu açıdan teorik ve uygulamaya ilişkin Barry Buzan'ın, Ole Waever'ın, Ken Booth'un, Nicholas Wheeler'ın, Josep S. Nye'ın, Richard H. Ullman'ın, Faruk Sönmezoğlu'nun, Beril Dedeoğlu'nun, Mustafa Aydın'ın, Tayyar Arı'nın, Mustafa Kibaroğlu'nun ve Pınar Bilgin'in kitap ve makalelerinden yararlanılmıştır. Çalışmada Rusça kaynaklardan da Türkçe'ye tercüme yapılarak yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada konunun net bir biçimde ortaya konulması ve anlam karışıklıklarına mahal verilmemesi adına farklı terimlerden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra yer ve şahıs adları Türkçedeki modern kullanımları esas alınarak ifade edilmiştir. Yabancı dilde yer ve şahıs adları ise orijinal yazımları esas alınarak kullanılmıştır.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE GÜVENLİK KAVRAMI VE GÜVENLİK ALGISINDAKİ DEĞİŞİM

1.1. Uluslararası Güvenlik Kavramı ve Tarihsel Perspektif

Güvenlik geçmişten günümüze birey temelli bir olgu olarak hayatın her alanında yer almaktadır. Abraham Harold Maslow'un ihtiyaçlar teorisinin alttan ikinci basamağında²⁵ da yer alan güvenlik ihtiyacı farklı düzlemlerde ve farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Özünde ihtiyaç olarak güvenlik; insan, toplum, devlet ve sistem²⁶ seviyelerinde aktör ve değişkenlere sahiptir. Güvenliğin kavram alanı da bu çok değişkenli ve esnek geçişlere sahip boyutlardan oluşmaktadır. "Güvenlik" sözlük anlamı ile korku ve tehlikeden uzak olma hissidir. Bu tanımdan yola çıkarak güvenliğin hem fiziksel hem de psikolojik boyutu olduğunu söylemek mümkündür. Tarih boyunca çoğunlukla güvenliğin fiziksel boyutu üzerinde durulmuş ve devletlerin sınırlarını başka devletlerin saldırıları ve tehditlerinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak belirlemiştir.²⁷

Güvenlik kavramını tanımlayabilmek için belli başlı diğer kavramlardan söz etme ihtiyacı vardır. Bunlardan biri de varlık kavramıdır. Güvenlikten söz edebilmek için var olmak temel bir önkoşul teşkil eder. Var olamayan ve bir değer ifade etmeyen bir olgunun güvenliğinden de söz etmek mümkün değildir.²⁸

²⁵ Abraham Harold Maslow'un 1943 yılındaki bir çalışmasına dayanan bu teoride insanın ihtiyaçları, öncelik derecesine sahip bir piramit şeklinde belirtilmektedir. Piramidin tabanında yeme, barınma gibi temel ihtiyaçlar yer almakta, bunun bir üst basamağında ise güvenlik ihtiyacı bulunmaktadır. <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>, 22 Eylül 2012.

²⁶ Bu hususta Kopenhag Okulu beşli bir sınıflandırma sunmaktadır: Uluslararası sistem, uluslararası alt sistem, birlikler, alt birlikler ve bireyler. Barry Buzan ve diğerleri, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishing, London 1998, s. 5-6. Emma Rotschild dikey ve yatay genişlemeden bahsetmektedir. Emma Rotschild, "What is Security?", *Daedalus*, Yaz 1995, Vol. 124, No. 3, s. 55-56.

²⁷ Çağrı Erhan, "Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye", *Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Güvenlik Algulamaları*, (Der.) Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 58.

²⁸ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 2. Baskı, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul 2008, s. 21-22.

Güvenlikle ilgili diğer bir önemli kavram olarak da ‘değer’ karşımıza çıkmaktadır. Değer taşıyan varlıklar bir şekilde tehdit altında olduklarından korunmaya ihtiyaçları vardır. Bireyin kendini ve ailesini tehlikelere karşı koruması temel güvenlik ihtiyacını oluştururken bunun ileri boyutunu ise koruma alanının genişleyerek sahip olunan ve değer taşıyan çeşitli varlıkların da korunması ihtiyacı oluşturmaktadır. Hatta bazen bu koruma, bireysel korunma ihtiyacının da ötesine geçerek temel koruma ihtiyacı haline alabilmektedir. Burada dikkat çeken önemli husus, sahip olunan zenginlik ve buna bağlı olarak gücün artması sonucu güvenlik ihtiyacının da buna paralel bir biçimde artış göstermesidir. Buzan²⁹, güvenliği varlık ve değer kavramı üzerinde şu şekilde ifade etmektedir: ‘...bir konunun güvenlik konusu olması için, bir grup insan tarafından değer verilen bir nesneye yönelik belirgin bir tehdit olmalı ve bu tehdit acil önlemlerin alınmasını gerekli kılmalıdır...’

Bu bağlamda güvenlik ihtiyacı devletler boyutuna taşınacak olursa, zenginliği fazla olan devletlerin güvenlik ihtiyaçlarının da fazla olacağını söylemek yerinde olacaktır. Bu hususta söz edilen zenginlikler mutlaka ekonomik yaşama kazandırılmış zenginlikler olmayabilir. Potansiyel zenginlik kaynaklarına sahip olmak da aynı anlama gelmektedir. Tarihte yerleşik yaşama geçmemiş ve belli bir toprak parçasını sınır olarak belirlememiş göçebe toplumların güvenlik ihtiyaçları, yerleşik düzende yaşayan ve ekonomik verilerle ifade edilebilen zenginliklere sahip olan toplumlara göre daha az olmuştur. Örneğin çölde yerleşik uygarlık kurmadan yaşayan ve bir tehditle karşılaştığında çölün iç kesimlerine çekilen eski kabilelerinin bu davranış biçimi, kendilerine yönelen tehditlerden korunmalarına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu kabilelere yönelen tehdit unsurlarının, çölün iç kesimlerine ilerleme ve buralarda barınma yeteneğinden yoksun olmaları ve bu kabilelere ait imha edilecek herhangi bir şey bulamamaları, onlara zarar verme olanaklarını sınırlandırmaktadır. Bu kabilelerin çok fazla kaybedecek somut bir şeylerinin olmaması güvenlik ihtiyaçlarının sınırlı kalmasını sağlamıştır.

²⁹ Barry Buzan, ‘Security Concept’ konulu mülakatı, *Canadian International Policy*, 6 Aralık 2004. <http://www.international.gc.ca/cip-pic/discussions/securitysecurite/video/buzan.aspx?lang=eng>, 22 Eylül 2012.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kuramsal açıdan yapılan ilk en önemli çalışmalara imza atan Arnold Wolfers'a³⁰ göre güvenlik, kazanılan değerlere yönelik bir tehdidin olmaması halidir. Tanıma bakıldığında yine güvenliğin fiziksel boyutuna önem atfedildiği ve fiziksel boyutun ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Güvenliğin psikolojik boyutu her zaman fiziksel bir saldırı gibi somut tehditleri içermemektedir. Bir devletin ve onun halkının kendini güvende hissetmesi soyut yönleri olan ve farklı algılamalardan kaynaklanan bir olgudur.³¹ Güvenlik kavramı, çoğu kez güvensizlik ihtimallerinin ortadan kaldırılması durumunu ifade etmektedir. Bu, güvensizlik durumlarının tehdit olarak görülmesi olarak da tanımlanabilmektedir. Ian Bellemy³² güvenliği savaş yapmama hali ya da savaştan bağımsız olma hali olarak tanımlamaktadır. Arnold Wolfers'a³³ göre güvenlik sahip olunan değerlere yönelik herhangi bir tehdidin bulunmaması ve böylece bu değerlere bir saldırı olacağı korkusunun bulunmaması halidir. Tehdit kavramının temel özelliklerinden biri de bir taraftan gerçek olgu ve olaylara dayanırken diğer taraftan da algı ve tahminlere göre şekillenmesidir. Tehdidin algı ve tahmin boyutu, gerçek olmayan ya da gerçekleşme ihtimali zayıf olan durumların da tehdit olarak kabul varlığın korunması ve sürdürülmesine yönelik, bir ya da birkaç iç tehdidin, ve/veya bir ya da birkaç dış tehdidin,ve/veya bu türden algılamaların ve tahminlerin bulunması gerekmektedir.³⁴

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik, kavramın günlük yaşamdaki kullanımından farklı bir anlam taşımaktadır. Toplumsal alanda güvenlik, sosyal güvenlik ve bireylerin fiziksel güvenliği anlamını taşıırken uluslararası alandaki güvenlik büyük ölçüde güç politikalarına dayanmaktadır. Bir konunun uluslararası güvenlik konusu olup olmadığına ilişkin ayrım geleneksel askeri politik yaklaşım içerisinde bulunabilir. Bu açıdan güvenlik devletin bekasıyla ilgilidir ve bu hususa

³⁰ Oktay F. Tanrısever (Aktaran), "Güvenlik", *Devlet ve Ötesi*, (Der.) Attila Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 108.

³¹ Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 58.

³² Ian Bellamy, "Towards a Theory of International Security", *Political Studies*, 29/1 (1981), s. 100-105.

³³ Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore 1962, s. 150.

³⁴ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 22-23.

yönelik yaşamsal bir tehdit söz konusudur. Bu güvenlik anlayışı, tehdidin ortadan kaldırılması için kuvvet kullanımı dâhil olağanüstü önlemler alınmasını meşru kılmaktadır.³⁵ Tarih boyunca güvenlik sağlama olgusu devletler için ön planda yer almış ve bu hususta devletler güç kavramına gereğinden fazla önem vererek bunu devletin korunmasının gerekçesi (reason d'etat) olarak açıklamışlardır. Devamlılığını sağlayamayan devletlerin yok olması ya da diğer devletlerin hegemonyası altına girmesi tarihte sıkça rastlanan bir durumdur. Devletlerin güvenliklerini sağlama gerekliliği ve bu gerekliliğin doğal bir hak olduğu anlayışı, savaşa başvurma hakkının meşru savunma hakkına dönüşmesini sağlamıştır.

Güvenliğin boyutlarına ilişkin tehditler de birbirlerinden farklılık göstermektedir. Askeri alandaki tehditler genellikle devletin varlığına yönelik bir tehdit iken politik alandaki tehditler ise devletin egemenliğine yöneliktir. Sosyal alandaki tehditler ise çoğunlukla milliyet ve din gibi geniş yapılar üzerine odaklıdır. Ekonomik alandaki tehditler bu alanın karmaşıklığını üzerinde taşımaktadır ve bu türlü tehditlerin belirlenmeleri daha güçtür. Çevre konusundaki tehditler de genellikle ulusaşırı gelişen geniş bir çerçeveye sahiptirler.³⁶

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer alan tüm aktörler güç, amaç ve iç dinamikler açısından farklı güvenlik anlayışlarına ve arayışlarına sahiptirler. Aktörlerin farklı tehdit algılamaları kendilerini farklı güvenlik arayışlarına ve faaliyetlerine yönlendirmektedir. Bu durum, aktörlerin uluslararası sistemde sahip oldukları güç, kapasite, iç dinamikler, sistemi algılayış biçimi ve buna paralel olarak sistem içerisinde kendilerine biçtikleri role göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca aktörlerin uluslararası sistemdeki gelişmelere karşı davranışları, gerginlik ve kriz durumlarına karşı hassasiyetleri, bölgesel/küresel süreçleri etkileyiş biçimleri de güvenlik anlayışının gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının uluslararası sistemin bütünü ya da bütüne yakınının güvenliği, coğrafi ya da işlevsel alt sistemlerin, bölgelerin güvenliği, devletin

³⁵ Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 21.

³⁶ Buzan, Waever ve Wilde, *a.g.e.*, s. 22-24.

güvenliği, toplumun güvenliği, toplumsal alt grupların güvenliği ve bireylerin güvenliği olmak üzere birkaç düzlemde bulunacağı söylenebilir.³⁷

Uluslararası ilişkiler tarihinin genel anlamda bir çatışmalar tarihi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda güvenlik kavramı da her zaman uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yerini almıştır. Bunun yanı sıra, ele alınan diğer kavramların çoğunluğu da doğrudan ya da dolaylı biçimlerde güvenlik kavramı içinde değerlendirilmiştir. Güvenlik kavramının arka planda sabit bir biçimde asılı durduğu görülmektedir. Uluslararası konjonktürdeki tehdit tanımlaması ya da algılamaları değişim dönüşüm yaşadıkça aktör olarak devletlerin de davranış biçimlerinde değişiklik yaşanmaktadır.

Diğer bir ifadeyle, güvenlik; toplumların kendine özgü değerleri ile var olmasının temel bileşkesi olarak ortaya çıkmış ve siyasal yaşamın en temel problem sahası olmuştur. Bu anlamda güvenliğin özellikle 1648 Westfelya Anlaşması'ndan bu yana uluslararası sistemin en güçlü aktörleri olarak kabul edilen devletlerin temel sorumluluklarından biri haline geldiği görülmektedir. Devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir üst otoritenin bulunmaması ve devletlerin kendi kendine yeterliliğe dayanan bir dünyada kendilerini koruma dışında alternatifleri olmaması gibi hususlar bu sorumluluğun gelişimini kuvvetlendirmiştir.³⁸ Belki de bu nedenle uluslararası sistemi oluşturan aktörler, tarihin hemen her döneminde kendilerine yönelik tehditlerden korunmak için bütçelerinin büyük bir bölümünü güvenliklerine harcama eğiliminde olmuşlardır.³⁹

Bu açıdan uluslararası sistemde yer alan aktörler varlıklarını sürdürme ve ulusal çıkarlarını korumak amacı ile farklı güvenlik arayışlarına girmektedir. Bu arayış aktörlerin uluslararası sistemdeki güçlerine, kapasitelerine, sistemi algılayış biçimlerine ve sistem içerisinde kendilerine biçtikleri rollere göre değişkenlik göstermektedir. Her bir değişkenin boyutu ise uluslararası güvenliğin sağlanması ve sürdürülebilirliğini yakından etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

³⁷ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 24-25.

³⁸ John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, s. 69-85.

³⁹ Terry Terriff, *Security Studies Today*, Malden, Blackwell Publishers, Cambridge 1999, s. 1.

Bu düşünceden hareketle uluslararası güvenlik kavramının farklı düzlemlerde ele alınması olasıdır. Her şeyden önce; Küresel boyutta; uluslararası sistemin bütünü veya bütününe yakının güvenliğinden, Bölgesel boyutta; coğrafi ya da alt sistemlerin güvenliğinden, Ulusal boyutta; ulus-devlet veya ülke içinde yaşayan toplumsal alt grupların güvenliğinden, Bireysel boyutta ise bireylerin güvenliğinden söz edilebilir.⁴⁰ Ancak, günümüzde uluslararası ilişkilerin küresel ve bölgesel yönleri çok daha fazla öne çıktığından güvenliğin ulus devlet ve küresel boyutu daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.

Sistem içerisinde birbirleri ile bütünleşmiş ya da iç içe geçmiş gibi görünen bu düzlemlerin aynı anlama gelmedikleri açıkça ortadadır. Örneğin küresel veya bölgesel güvenlik söz konusu olduğunda, bir Güney Amerika ülkesi ile Afrika veya herhangi bir Avrupa ülkesinin beklentileri aynı olmamaktadır. Bu da hiç şüphe yok ki yukarıda bahsedilen değişkenlerin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴¹ Genel olarak bakıldığında, ulusal çıkarlar açısından birbirine yakınlık ve zıtlıkların çok olduğu uluslararası sistemde çatışmaları önleyerek güvenliğe gidecek dengenin ancak çıkar ve beklentilerin asgari müşterekte buluşması ile mümkün olacağı söylenebilir.

Uluslararası güvenliğin yukarıda belirtilen katmanlarından ulus-devlet güvenliği, süreç içerisinde ideolojik ve yapısal farklılıklar sonucu oluşan tehdit algılamalarına göre bağımsız veya ittifak içi düzlemde kalmaktadır. Güvenliğin küresel boyutu ise silahlanma, nükleer tehdit, çevre kirliliği, az gelişmişlik ve ulus aşan suç faaliyetleri (terör, mafya, organize suçlar, insan ve değerli madde kaçakçılığı, kara para aklama, göç, vb.) gibi birçok yeni tehdit kavramının ortaya çıkması ile hem şekillenmiş hem de gerekliliği artmıştır.

Bu tehditlerin özellikle ulusüstü yapılar içinde sınır tanımaz hale gelmesi, devletleri ulusal güvenliği sağlama açısından yetersiz kılmıştır. Bu bağlamda ulusal

⁴⁰ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 21.

⁴¹ Baylis, *a.g.e.*, s. 73.

güvenliğe yardımcı olmak ve daha üst güvenlik ihtiyacını karşılama düşüncesinden hareketle uluslararası güvenlik arayışlarının önemi artmıştır.⁴²

Doğal olarak uluslararası sistem içerisindeki aktörlerin güvenlik anlayış ve arayışları farklılık göstermektedir. Ancak bu farklılıklara rağmen güvenliğin sağlanması hususunda çok farklı seçeneklerin olmadığı da aşikârdır. Bu bağlamda ulusal güç ve jeostratejik konumları açısından benzer koşullara sahip aktörlerin güvenlik yöntemlerinin de birbirine benzemesi mümkündür. Aynı açıdan konu bütüncül olarak ele alındığında, güvenliğe tehdit teşkil eden unsurların da benzerlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin günümüzde dünyanın hemen hemen her bölgesinde baş gösteren terörizm, uluslararası sistemin büyük bir bölümünde önemli bir güvenlik sorunu olarak görülmektedir.

Bu nedenle uluslararası sistemde sistemin bütününe benzer biçimde algılayan ve varlığını koruma ve sürdürme açısından benzer kaygılar taşıyan aktörler, aynı tür tehditler karşısında duyarlı davranmak durumundadır. Bu bağlamda kendilerine veya uluslararası topluma yönelik tehditleri aynı biçimde algılayan aktörler genel olarak iki tür davranış göstermektedirler. Birincisi, tehdiye yönelik güç birliği oluşturarak karşı koymak adına aralarında bir iş birliği kurmaktadırlar. Karşılıklı bağımlılık anlamına gelen bu tür bir iş birliği iki şekilde ortaya çıkmaktadır: Birinci olarak ifade edilen iş birliği, yalnızca bir araya gelenlerin güvenliğini esas alır. İkincisi iş birliği ise, sistemin güvenliğini esas almaktadır. İkincisi, tehdiye karşı koymak için tehdidi ortadan kaldırmaya yetkin en güçlü aktörün denetimi altına girmektedirler. Bu durum asimetric bir karşılıklı bağımlılık anlamına gelebileceği gibi bir bağımlılık ilişkisine de karşılık gelebilmektedir.

Bu bağlamda uluslararası güvenlik arayışları genellikle ulusal güvenlik arayışlarının bir üst seviyede buluşması olarak ifade edilmektedir. Bir ülke çıkarlarını bir kere tanımladığında onları ilerletebilmenin yollarını aramakta ve bunlara yönelik

⁴² Jack Kangas, ‘Yeni Güvenlik Sorunlarına İlişkin ABD Bakış ve Politikaları’, *Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları*, Türkiye’nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyum Bildirileri, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2003, s. 6.

tehditleri araştırmaktadır. Diğer tarafların ne istediğini öğrenmeye çalışmakta, benzeri çıkarlara sahip ülkeler içerisinde müttefikler aramakta, bu ülkeler ile ne çeşit anlaşmalar yapabileceğini sorgulamakta ve her iki tarafın çeşitli çıkarlarını birleştirmenin ve uzlaştırmanın yollarını bulmaya çalışmaktadır.

Günümüz dünyasının sorunları da artık 11 Eylül 2001’de ABD’de yaşanan küresel terör örneğinde olduğu gibi kimliksiz, devletsiz, tahmin edilemeyen, etik olmayan, topraksız ve ulus aşan bir özelliğe sahiptir. Bu açıdan güvenliğin sağlanması uluslararası iş birliği kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küresel ölçekte uluslararası güvenliğin temsilcisi olan BM geleceğe yönelik güvenlik tehditlerini beş grupta toplamaktadır. Bunlar, Ekonomik ve sosyal tehditler (yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar ve çevre sorunları da dâhil), Devletlerarası çatışmalar, İç çatışmalar (sivil savaşlar, soykırım ve diğer büyük ölçekli karışıklıklar dâhil), Nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması, Terörizm ve ulus aşan organize suçlardır.

ABD Ulusal Güvenlik danışmanı James Jones da ‘‘Güvenlik kavramı günümüzde toplumların ekonomisi, enerjisi, yeni tehditler, asimetrik tehditler, silah kaçakçılığı, narko-terörizm ve bunun gibi birçok konular ile yakından ilgilidir ve bu konuları da içine almaktadır’’⁴³ şeklindeki değerlendirmesi ile Birleşmiş Milletler’in (BM) tasnifini desteklemektedir.

Kısaca uluslararası güvenlik, uluslararası sistem içerisinde yer alan tüm aktörlerin algılamaları paralelinde ortaya koydukları davranışlar ile küresel ve bölgesel kuruluşlar vasıtasıyla yaratılan ve yürütölen evrensel ilkeler doğrultusunda ele alınan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak güvenliğin insanlık tarihi ile eşzamanlı olduğu düşünöldüğünde uluslararası sistem içerisinde de güvenlik bir süreç olarak ele alınıp değerlendirilmektedir. Bu süreç içerisinde koşulların değişmesi kavramın içeriğini zenginleştirerek bir değişim ve dönüşüm yaşanmasını sağlamıştır.

⁴³ James Jones, 45. Münih Güvenlik Konferansında Yaptığı Konuşma, 8 Şubat 2009.

Tarihsel açıdan uluslararası güvenlik ele ele alınacak olursa, güvenliğin geçmişten günümüze sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Uluslararası sistemin yapısındaki değişiklikler devletlerin ve toplumların yapılarını etkilemekte ve buna karşılık değişen devlet ve toplum yapıları da uluslararası sistemi değiştirmektedir. Bu karşılıklı etkileşim ve değişimler gerek uluslararası sistem gerekse devlet boyutunda güvenlik anlayışının dönüşmesine yol açmaktadır.

İlk çağlara ilişkin bir güvenlik anlayışından bahsedilememesinin iki temel sebebi vardır. Öncelikle bu dönemlerde bir uluslararası sistemin varlığından söz etmek mümkün değildir. İkinci olarak da uluslararası sistemin aktörlerinden olan devletlerin yer almamasıdır. Yine de gerek tarih öncesi kavimlerin komşu kavimlerle, eski imparatorlukların komşu imparatorluklarla ve Yunan şehir devletlerinin birbirleri ile ilişkileri söz konusudur.⁴⁴ Bu ilişkilerin temel konularından birini de güvenlik konusu oluşturmaktadır.

Nitekim realizmin ilk savunucusu olarak kabul gören Thucydides'in *Peloponez Savaşları* adlı eserinde dönemin güvenlik sorunlarına ilişkin yaklaşımlar yer almaktadır. Thucydides, Atinalılarla Spartalılar arasında çıkan savaşın temel sebebinin Atina'nın büyüyen gücü ve bunun Spartalılarda yarattığı korku olduğunu belirtmektedir.⁴⁵ Bu bağlamda Sparta'nın Atina'nın artan gücünü kendisine bir tehdit olarak algıladığı ve güvenliğini sağlamak için Atina ile savaş yolunu seçtiği söylenebilir.

Aynı dönemdeki diğer medeniyetler de ele alındığında, Antik Çağların uluslararası sistem açısından en önemli özelliği merkezileşmiş bölgesel sistemlerin varlığı ve bunların sayılarının giderek artmasıdır. Bu dönemin diğer bir önemli özelliği ise tek tanrılı dinlerin ve kitleleri etki altına alabilen inanç sistemlerinin olmayışıdır. Ancak Roma İmparatorluğu'nun kurulması büyük yapısal değişimleri gündeme getirmekle kalmamış aynı zamanda tek merkezli büyük imparatorlukların

⁴⁴ Deniz Ülke Arıboğan, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 28-30.

⁴⁵ Atilla Eralp ve diğerleri, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 34.

başlangıcını oluşturmuştur. Roma İmparatorluğu yükselme döneminde sistemdeki hemen hemen bütün siyasi merkezleri egemenliği altına almayı başarmış ve bu durum Roma'nın büyüklüğünün ve hâkimiyetinin tek kutuplu dünya sistemi modelleri tarafından örnek olarak kabul edilmesine yol açmıştır.⁴⁶

14. ve 15. yüzyıllarda Avrupa'nın siyasi ve ekonomik açıdan önemli ve köklü değişimler yaşamaya başlaması sonucu (Soylu sınıfın siyasi ve ekonomik gücünü kaybetmeye başlaması, Haçlı Seferleri, Feodalizmin çöküş sürecine girmesi, vs.) mutlakıyetçi hanedanlık devletleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde ticaretin ön plana çıkması, sömürge imparatorluklarının kurulması ve merkantalist politikalar kralları siyasi güçlerini artırmak ve korumak için silahlanmaya itmiştir.⁴⁷

16. yüzyılı değerlendirmelerine esas alan Machiavelli'ye⁴⁸ göre devletin varlığını koruması ve sürdürmesi ile güç olgusu arasında doğrudan ve simetrik bir ilişki söz konusudur. Uluslararası sistem, devletlerin sürekli rekabetine dayanan bir çıkar çatışması ortamıdır ve dolayısıyla kaotiktir. Diğer bir ifadeyle, hemen hemen tüm devletler birbirleri için birer tehdit unsuru haline gelmiştir. Machiavelli'nin bu dönem üzerine yaptığı değerlendirmeler realist paradigmanın temel esaslarına katkı sağlamıştır.

17. yüzyıl düşünürlerinden Hugo Grotius⁴⁹ ise uluslararası sistemi mutlak bir çatışma ortamı olarak ele almamakla birlikte anarşik olarak değerlendirmektedir. Bu anarşinin nedeni ise çoğul egemen devletlerin varlığının yanında ortak bir üst otoritenin bulunmamasıdır. Grotius, ancak meşru savunma amacı ile yapılan savaşı kabul etmekte ve savaşın belli kurallar içinde yapılmasının gerekliliğini savunmaktadır.

17. yüzyılda yaşayan diğer bir önemli isim Thomas Hobbes ise materyalist yaklaşımı ile karşımıza çıkmaktadır. Hobbes insanları kendini koruma güdüsüyle hareket eden makineler olarak algılamaktadır. Hobbes'e göre insan ırkının doğal

⁴⁶ Arıboğan, *a.g.e.*, s. 48-50.

⁴⁷ Arıboğan, *a.g.e.*, s. 77-79.

⁴⁸ Niccolo Machiavelli, *The Prince*, Oxford University Press, London 1952, s. 36-42.

⁴⁹ Atilla Eralp, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 34.

durumu herkesin birbiri ile savaş halinde olduğu durumdur. Kuralları uygulayacak bir gücün yokluğunda insan yaşamı tehlikeli ve önceden kestirilemez bir durum arz etmektedir. Hobbes, bu duruma en rasyonel cevabın herkesi saygınlıkla karışık korku içinde tutacak bir gücün (Leviathan) yaratılması olduğunu ifade etmektedir. Ancak Hobbes, uluslararası sistemdeki anarşi durumuna en iyi cevabın dünya hükümeti olduğunu reddetmektedir. Hukuk kurallarının uluslararası toplumda devletler için de geçerli olduğunu vurgulayan Hobbes'a göre eşitsizlikten güvensizlik, güvensizlikten de savaş doğmaktadır.⁵⁰ Doğa hali kişilerarası ilişkilerde katlanılmaz bir nitelik arz ederken uluslararası ilişkilerde katlanılabilir durumdadır. Hobbes'un toplumsal bir Leviathan önerirken uluslararası bir Leviathan önermemesinin nedeni de budur.⁵¹ Böylelikle katlanılabilir olan bu uluslararası ilişkiler bir savaş hali olarak kalacaktır. Bu durumda uluslararası ilişkiler, devletlerin güç rekabetine sahne olacağından dostluk, yardımlaşma ve dayanışma oluşmayacaktır. Bu bağlamda da çoğul devletlerin varlığının tek güven temelini oluşturacaktır. Bu noktada Hobbes ve diğer realistler modern dönem uluslararası ilişkilerini bir veri olarak algılamaktadırlar.

18. yüzyılda ise idealist eğilimler boy göstermeye başlamış ve bu dönemde güvenlik, savaş durumunun reddi ile özdeş bir hal almıştır. John Locke⁵², Hobbes'un aksine doğa halinin bir savaş durumu olduğunu düşünmemektedir. Ona göre doğa halinde de karşılıklı yardımlaşma ve iş birliği mümkündür. İnsan doğası Hobbes'un ifade ettiği kadar kötü değildir. Locke, zamanın devletlerarası ilişkilerini bir doğa hali olarak kabul etmekte ancak bunu sürekli bir savaş hali olarak görmemektedir. J. J. Rousseau⁵³ ise Avrupa halkları arasında sağlam ve sürekli bir konfederasyon kurularak barış ortamının sağlanabileceği görüşünü savunmaktadır. Rousseau'ya göre; uluslararası toplum trajedisi ve ortak bir egemen gücün varlığı herkesin toplumsal çıkarına hizmet edecek iken devletlerin bazen bu otoriteyi hiçe sayabilmeleri çıkarlarının gereklerinden kaynaklanmaktadır. Oysa Avrupa'da bir konfederasyon kurulacaksa bu konfederasyonun bütün üyelerini öyle bir

⁵⁰ Howard William, Moorhead Wright ve Tony Evans, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Deneme*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, s. 149.

⁵¹ Atilla Eralp, *a.g.e.*, s. 46-47.

⁵² John Locke, *Second Treatise of Government*, (Der.) Richard Cox, Harlan Davidson Inc., Illinois 1982, s. 3-14.

⁵³ William, Wright ve Evans, *a.g.e.*, s. 149.

bağımlılıklar sistemine sokmak gerekir ki hem birinin diğerine üstün gelebilmesi engellenmeli hem de ayrı ayrı üyelerin genel üyeler topluluğuna karşı gelebilmeleri güçlü engellerle karşılaşmalıdır. Bu dönem düşünürlerinin önermeleri ve oluşan anlayışlar daha sonra uluslararası kurumların gelişmesine ışık tutmuştur. Nitekim 20. yüzyılda ortaya çıkan Milletler Cemiyeti (MC) ve BM köklerini bu düşüncelerden almıştır.

Aynı dönemde Kant⁵⁴ ise uluslararası uyumu sağlamak üzere bir dizi kurala dayalı olan bir barışı önermektedir. Bu kurallar, devletler için hukuki yükümlülükler olmamakla birlikte ciddi olarak barışı amaç edinen devletler için ahlaki yükümlülük teşkil eden kurallardır. Kant'a göre; güçlerin ayrımı ilkesine bağlı cumhuriyetler kurulursa bu cumhuriyetler barışa yönelik federasyonlar oluşturacak ve böylelikle uluslararası barış ortamına katkıda bulunacaklardır. Uluslararası hukuk kurallarının oluşumunun temellerini bu düşüncelerde görmek mümkündür.

Bu bağlamda 18. yüzyılda savaş ve çatışmanın engellenmesine yönelik çeşitli öneriler geliştirilmeye başlanmış ve bu öneriler özellikle devletin güvenliğinin uluslararası sistemin güvenliği ile birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu anlayış genel olarak statükonun oluşturulması ve korunmasına yöneliktir. Ayrıca 18. yüzyılda güvenlik anlayışının kapsamı da genişlemeye başlamıştır. Bunun başlıca sebebi yaşanan devrimler sonucunda toplumsal aktörlerde meydana gelen değişimlerdir. Güvenliğe birkaç devletin kendi aralarındaki mücadelesinin ötesinde anlamlar yüklenmiştir. Güvenlik, belirli maddi ve moral değerlerin korunması ve yaygınlaştırılması yoluyla da güç elde edilmesi anlamını kazanmıştır.⁵⁵ Bu yüzyıl, Fransız Devrimi ve bu devrimin oluşumuna düşünsel anlamda katkı sağlayan eğilimler ile anılmaktadır. Ayrıca ulus devlet, ulusallık ve ulusal çıkar kavramlarının pekiştiği bir dönem olarak öne çıkmıştır. Ulusal ordu, vatandaş ordusu gibi kavramlar da bu dönemin ürünleri olarak tarihteki yerini almıştır. Bugünkü anlamı ile güvenlik kavramının askeri ve diplomatik araçlarla garanti edilerek devletle ilişkilendirilmesi yani kavramın politik olarak kullanılmaya başlanması 18. yüzyıl

⁵⁴ Immanuel Kant, *Perpetual Peace and Other Essays on Politics, History and Morals*, (Çev.) Ted Humphrey, Hackett Publishing Company, Indianapolis 1984, s. 112-127.

⁵⁵ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 44.

sonunda gerçekleşmiştir.⁵⁶ Bu gelişme devleti bireye benzeten sosyal sözleşme yardımı ile olmuştur. Sosyal sözleşme teorisi, Locke ve Montesquieu gibi Rousseau tarafından bireysel güvenlik ve özgürlük talebinin bir ürünü olarak anlaşılmıştır.

19. yüzyılın başındaki toplumsal değişim ve dönüşümler, güvenlik algısının içerisinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu dönemde yaşayan Hegel'in deyiimi ile sistem birbirlerinden doğan zıtlıklardan oluşmakta ve zıtlıkların çelişkisi arttıkça gelişme ortaya çıkmaktadır. Her devlet güvenlik ve savunma anlayışı çerçevesinde bir kapasite artırımına gittiğinde diğer devletler kendilerine yönelik artan bir tehdit olduğunu algılamakta ve ona göre güç ve kapasite artırımına yönelmektedir. Bu karşılıklı tırmanış bir yandan tehdidin boyutunu yatay ve dikey biçimde genişletirken öte yandan da sosyo-ekonomik çabaların artırılmasını gerekli kılmaktadır. Daha çok rekabet, daha büyük tehdit ve daha iyi bir savunma anlamına gelmektedir. Daha iyi savunma, daha çok maliyet gerektirmekte ve bunun altından kalkmak da gelişme ile olanaklı görünmektedir.⁵⁷ Daha çok rekabetin daha iyi savunma olduğu düşüncesi bağlamında 20. yüzyılda Soğuk Savaş döneminde ulaşılan nükleer dehşet dengesinin paradoksal bir şekilde istikrar unsuru olması ve tarafların savaşa başvurmasını önleyici bir unsur olarak görmesi dikkat çekici bir husus olarak algılanabilir.

19. yüzyılda jeopolitik yaklaşımın geliştirilmesi, güvenlik anlayışının farklı boyutlar kazanmasına yol açan diğer akımların da gelişmesine katkı sağlamıştır. Yeni bir düzen öneren Marks ve savunucularına göre "yapısalcı tezler" olarak ifade edilen yaklaşımların esası sınıflararası mücadeleye dayanmaktadır. Tarih, toplumsal sınıfların mücadelesi tarihidir. Üretim güçleri ve ilişkileri sistemlerin temel dinamiklerini oluştururken ekonomi ise sistemin belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Marksçı düşünce sistemine göre var olan mekanizmalar eşitsizliğin kaynağını oluşturmakta ve bu eşitsizlikler de kaosa neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, eşitsizlik temel bir toplumsal tehdit olarak kabul edilmektedir. Eşitsizliğin ortadan kaldırılması, toplumsal güvenliğin temel amacıdır ve üretim ve güç

⁵⁶ Bill McSweeney, *Security, Identity and Interests; A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, s. 19.

⁵⁷ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 45.

ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasına ve eşitsizliğe yol açan etmenlerin bertaraf edilmesine bağlı kılınmaktadır.⁵⁸

Geçmişten günümüze birçok düşünür, güvenliğin sağlanması hususunda uluslararası sistemdeki bütün devletlerin uyacakları kuralları geliştirerek sürekli barışın sağlanacağı yönünde hem fikir olmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında belirli bir örgütlenme aracılığı ile devletlerin birbirleri ile olan sorunlarını uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde çözmelerinin sağlanması ve bu yolla da sürekli bir barış ortamının yaratılması çabaları, düşünce düzeyinden uygulama düzeyine geçirilmeye başlanmıştır.⁵⁹ İdealizm, evrensel bir barış önermesi üzerine yapılanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve İngiltere’de geliştirilmiş bir akım olan idealizmi savunanların amacı, savaş sonrası statükoyu tanımlamak olmuştur. Savaşa sebep olan etmenlerin ve koşulların devletlerin ortak tutum ve davranışları ile ortadan kaldırılabileceği üzerine odaklanan idealizm, liberalizm ile beslenmiştir. Kant ve Grotius’un önermeleri, ABD Başkanı Woodrow Wilson ile yeniden yapılandırılmış ve Wilson demokratik rejimlerin, açık diplomasinin ve MC’nin savunucusu olmuştur. Barışın düzenlenmesinin yanı sıra korunmasına da hizmet edebilecek bir uluslararası güvenlik gücü de öngörülmüştür. Güvenlik hareketleri bir tür örgütlenme sürecini ifade etmektedir. Uluslararası ilişkilerde genel olarak örgütlenme, örgütlenen aktörlerin çıkarları doğrultusundaki bir “şey için” ya da ortak tehdit olarak algılanan bir “şeye karşı” gelişmiştir. İdealizmin “iyi” için “kötü” ye karşı anlayışı bu anlamda önemli bir kolaylık sağlamış ve her güvenlik hareketi kendi “iyi”lerini Wilsoncu anlayış ile tanımlayarak “kötü”yü de belirleme olanağı kazanmıştır.⁶⁰

İdealizmin kurumsallaşmanın iş birliğini geliştireceği yolundaki önermesi, II. Dünya Savaşı’nın patlak vermesi ile başarısız olmuş ve realizmin uluslararası sisteme hâkim olmasına yol açmıştır. Realizm, güvenlik anlayışını eldeki kaynakları koruma ve yenilerine yönelme biçiminde özetlemektedir. Savaş sonrası bir süper güç olarak ortaya çıkan ABD’nin dış politika davranışlarını sorgulayan ve hatta

⁵⁸ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 49.

⁵⁹ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2002, s. 12.

⁶⁰ Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 51-54.

meşrulaştıran bir yaklaşımdır. Uluslararası sisteme bir bütün olarak bakmak, sistemin devlet adı verilen parçacıkların bütün olduğunu ileri sürmek ve pozitivist yöntemler kullanmak, tam da savaş sonrası dönemdeki ABD dış politikası ilkeleri ile örtüşmektedir. Realizm, karşı tarafın tümünden ortadan kaldırılmasına kadar varabilecek bir güvenlik anlayışına sahiptir. Devlet, gücünü sadece korumak değil, artırmak için de davrandığından mutlak biçimde kendisi gibi davranan diğer devletle karşı karşıya gelecektir. Aralarındaki çatışma, birinin ortadan kalkması ile son bulacaksa da devletler bunu göze alabileceklerdir. Birinin mutlak kazancı diğerinin mutlak kaybına yol açmalıdır. Bu sıfır toplamlı oyunda kaybeden olmamak için ‘güç’ unsurlarının arttırılması güvenlik anlayışının temelini oluşturmaktadır.⁶¹

Soğuk Savaş dönemi, realizmin etkilerinin tam teşekküllü yaşandığı dönem olmasının yanında uluslararası sistemin ciddi anlamda tehdit altında olduğu bir dönemdir. Tarafların güvenliklerini sağlamak amacı ile sürekli bir silahlanma yarışı içerisine girmeleri ve kitle imha silahları yoluyla birbirlerini defalarca yok edebilecek bir kapasiteye erişmeleri aslında bu yolla güvenliğin sağlanamayacağını ortaya koymuştur. Söz konusu gelişmeler 1970’lerin başlarında iki kutuplu sistemin gevşemeye başlamasına yol açmış ve dolayısıyla güvenlik anlayışında da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu çerçevede davranışsal ve neorealist yaklaşımların önermeleri kabul görmüştür.⁶² Örneğin neorealizmin önde gelen isimlerinden Kenneth N. Waltz’a⁶³ göre devletler uluslararası sistemin yapısı içerisinde iş birliği yaptıkları takdirde kaynakları daha verimli kullanarak toptan bir kalkınma ve tüm insanlık için refah yaratabileceklerinin farkında olmaktadır. Ancak uluslararası sistemin anarşik yapısı daima güvenlik kaygılarını öne çıkarmaktadır ve devletleri iş birliğinden uzakta tutmaktadır. Devletin bekasını hedefleyen güvenlik anlayışı, politik çıkarları ekonomik kazançlardan daha ön plana taşımaktadır.

⁶¹Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 55.

⁶²Aynı yer.

⁶³ Kenneth N. Waltz, ‘Anarchic Orders and Balances Of Power’, *Neorealism and Its Critics*, (Der.) Robert O. Keohane, Columbia University Press, New York 1986, s. 100-104.

Güvenlik anlayışı devlet boyutunda ele alındığında ise tüm devletler için güvenlik sorunsalının iki boyutlu olduğunu ifade etmek mümkündür:⁶⁴ içsel ve dışsal boyutlar. Devletin içsel yapısı ve oluşumu, devletin hassasiyetleri ve tehdit algılamaları üzerinde büyük etkiye sahiptir. Tüm devletler toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlık gibi temel güvenlik kaygıları duymaktadırlar. Silahlı bir dış tehdit durumunda tüm devletlerin güvenlik anlayışı ve uygulamaları büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Öte yandan devletlerin kendi içyapılarındaki farklılıklar ve güvenlik yapısının oluşturulması, güvenlik politikasının önceliklerinin belirlenmesi ve uygulanması alanlarında büyük değişikliklere yol açmaktadır.

Bu bağlamda uluslararası güvenlik ortamının baş aktörü olarak devletin yapısındaki dönüşümün incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Buzan'a göre⁶⁵ mutlakıyetçi devletin zaman içerisinde modern devlet halini alması, ilk olarak önde gelen Avrupa devletleri ile başlamış ve sonrasında Amerika ve Asya'daki birkaç devlete sirayet etmiştir. Ancak günümüz devletlerinin çoğunluğu bu süreci tamamlayamamışlardır. Buzan, bu dönüşümü dört unsur çerçevesinde değerlendirmektedir: Birincisi, devlet yönetimi için bir idari bürokrasi meydana gelmiştir. Bu hükümetin gücünü artırmış ve güç hanedan ailesinin elinden alınmıştır. İkincisi, bağımsız bir ticari sınıf (burjuvazi) oluşmuştur. Böylece toplumsal sınıflar karmaşıklaşmış ve güç yeniden dağıtılmıştır. Üçüncüsü, milliyetçilik devletin ideolojisi olarak doğmuştur. Bu halkı yurttaş haline getirmiş ve halkla hükümet arasındaki bağlantıları kuvvetlendirmiştir. Dördüncüsü, demokrasinin gelişmesidir. Egemenliğin tamamen halka geçmesi ile devlet tüm halkı temsil eder hale gelmiş ve güçlenmiştir.

Mutlakıyetçi devlete oranla daha büyük güce ve fonksiyonlara sahip olan modern devletin güvenlikle⁶⁶ ilgili çıkarları da mutlakıyetçi devletinkilerin ötesine geçmiş, bütünlük ve bağımsızlığın yanında toprak, yurttaşlık, yurttaşların refahı, ekonomi, kültür ve hukuk gibi konular da güvenlik alanında yer almaya başlamıştır.

⁶⁴ Barry Buzan, "Security, the State, the New World Order and Beyond", *On Security*, (Der.) Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1995, s. 187.

⁶⁵ Buzan, *a.g.e.*, s. 189.

⁶⁶ Aynı yer.

Kısa bir süre sonra ise uluslararası sistemin aktörü konumundaki devletlerin gücünü kaybetmeye başlaması ve bazılarının ortadan kalkması gibi gelişmeler yaşanmış ve devletlerin eskisi kadar rahat hareket edemedikleri görülmeye başlanmıştır. Buzan⁶⁷, bu durumu sanayi devriminin başlangıcından itibaren ivmelenerek süren iki etkene bağlamaktadır. Bu iki etmen ise sistemin karşılıklı etkileşim kapasitesi ve uluslararası toplumun gelişmesidir.

Birinci etken: Karşılıklı etkileşim kapasitesi ile son iki yüzyıldır devletlerarasında sürekli artmakta olan bilgi, mal ve hizmet alışverişidir. Bu transferler bünyesinde devletler için sadece fırsatları değil aynı zamanda tehditleri de barındırmaktadır. Toplumlar, kültürler ve çevre; dilin, yaşam tarzlarının, bilginin, mal ve hizmetlerin, atıkların, hastalıkların, sermayenin ve propagandanın küresel akışının yoğun baskısı altındadır. Bu küresel ortamın dışında kalmayı hedefleyen izolasyonist politikalar çoğunlukla fakirliğe neden olmakta; bütünleşme ise sosyal, ekonomik ve siyasi etkilere açık halde bulunulmasına sebep olmaktadır.⁶⁸

Devletin ve uluslararası toplumun yapısındaki temel değişiklikler, uluslararası ilişkiler yaklaşımlarını ve bu yaklaşımlara göre oluşturulan güvenlik ve savunma politikalarını da sorgulamaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkiler teorisi olarak kabul gören realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü ve güç mücadelesini de uluslararası ilişkilerin vazgeçilmez ögesi olarak tanımlamaktadır. Ancak realizm, 1960'lı ve 70'li yıllardan itibaren meydana gelen gelişmeleri ve uluslararası mali piyasalarda gündeme gelen krizleri açıklamakta yetersiz kalınca, R. O. Keohane ve J. S. Nye⁶⁹ ikilisinin transnasyonalizm (uluslararasılık) ve karmaşık karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, devlet merkezli paradigmalara karşı çıkış olarak belirmeye başlamıştır. Transnasyonalizme göre devletlerarası ilişkilerin çevresi bunlardan ibaret olmayıp devletlerin denetiminde olmayan toplumlararası ilişkileri (ticari ilişkiler, iletişim, turistik seyahatler, iş gezileri vb.) de dikkate almak gerekmektedir. Buna göre devlet, uluslararası ilişkilerin tek aktörü değildir. Transnasyonalizme göre uluslararası ilişkilerin

⁶⁷ Aynı yer.

⁶⁸ Aynı yer.

⁶⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya İşbirliği*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, s. 406-407.

gündemi sadece askeri ve güvenlik konuları değil ekonomik ve toplumsal ilişkiler de bu hususta önem arz etmektedir.

Nye ve Keohane, küresel etkileşimleri dört grupta toplamaktadır:⁷⁰ 1) İletişim (inanç, düşünce ve doktrinlere ilişkin bilgileri içerir), 2) Ulaşım (savaş malzemelerinden ticari amaçlı mallara kadar tüm fiziksel nesnelerin bir ülkeden diğerine hareketi), 3) Finans (para ve diğer kredi araçlarının hareketi), 4) Seyahat (insanların bir ülkeden diğerine birtakım amaçlar için seyahat etmesi). Bu bağlamda iki egemen ulus devletin hükümetleri tarafından başlatılan, onların denetiminde gelişen ve klasik diplomatik faaliyetler aracılığı ile gerçekleştirilen küresel etkileşimlere *devletlerarası etkileşimler*; sadece bunlarla sınırlı kalmayan, bireyler ve örgütlenmelerin de yer aldığı etkileşimlere ise *transnasyonal etkileşimler* denilmektedir.

İkinci etken: Buzan'ın uluslararası güvenlik ortamının temel aktörü olan devletin zayıflamasına sebep olarak gördüğü ikinci unsur uluslararası toplumun gelişmesidir. Bu noktada çelişkili bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Uluslararası toplumun gelişmesi aslında uluslararası anarşik sistemin düzensizliklerine karşı bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Gerçekten de uluslararası toplumun oluşması ve gelişmesinin genellikle devletlerin güvenliğini artırdığı söylenebilir. Öte yandan bu toplumla bütünleşme devletlerin hareket özgürlüğünü kısıtlamakta, onları daha büyük yapıların ast unsurları konumuna indirgemekte ve kimliklerinin zamanla kaybolmasına sebep olabilmektedir. AB'nin bütünleşme sürecinde yaşanan sorunlardan da izlendiği gibi en güçlü Avrupa devletleri bile bu durumu belli ölçüde tehdit olarak algılayabilmektedirler.⁷¹ Bunun da ötesinde daha büyük yapıların bir parçası haline gelen devletlerin kendi ulusal güvenlik politikalarını geliştirme olanakları giderek azalmaktadır. Söz konusu devlet için gerçekte çok öncelikli olmayan bir güvenlik tehdidi, uluslararası eğilimler ve bütünleşme etkileri nedeni ile daha öncelikli bir konuma gelirken gerçek tehditler ise aşağı sıralara inmektedir. Bu durum, politika ve stratejilerin doğru olarak belirlenememesine ve kaynakların uygun olarak kullanılamamasına yol açmaktadır.

⁷⁰ Arı, *a.g.e.*, s. 406-407.

⁷¹ Barry Buzan, *Security, The State...*, s. 190.

Modern devletin evrim sürecindeki değişim ve dönüşümler güvenlik algılamasının içsel boyutları üzerinde etkili olmakta ve uluslararası sistemdeki yapısal değişikler güvenlik anlayışını dışsal olarak biçimlendirmektedir. 1991’de SSCB’nin çöküşü bu sürece ivme kazandırarak yeni bir oluşumun meydana gelmesini sağlamıştır. Çöküşle birlikte uluslararası sistemdeki güç dağılımı, klasik uluslararası ilişkiler teorilerinin öngöremediği bir şekle bürünmüştür.⁷²

1.2. Güvenliğin ‘Tanımsızlık Tanımı’

Karmaşıklık, sistemin içerisinde var olan değişken oranına; sistem de değişkenler sonucu oluşan karmaşıklığa göre bir sahiplik durumu oluştururken sisteme ne kadar çok değişken girerse sistem de o derece yüksek karmaşıklığa sahip olmaktadır.⁷³ Bu aidiyet durumunda değişken alanı genişlemekte ve bu genişleme de farklı diyalektiğe sahip unsurları içinde barındırmaktadır. Farklılık ve ilişki de bu içerik doğrultusunda karmaşıklığın homojen olmayan iki boyutunu meydana getirmektedir. Değişkenlerin fazlalığı anlamında farklılık ve farklı davranışlar, düzensizlik üretirken diğer yandan bu birimlerin birbirleri ile ilişkili olmaları, düzensizliğin tersine sistemi bir düzene sokar ve bu yolla düzensizlik ve düzen iç içe bir hâl alır.⁷⁴ Güvenlik kavramı da bu esnek hâli ile disiplinlerarası bir yaklaşım alanında farklılık ve ilişkinin simetriğidir. Güvenlik, benzer şekilde homojen bir yapı olmadığı gibi hem düzensizlik hem düzen üretir. Bu durum güvenliği doğası gereği belirsiz⁷⁵ bir kavram haline getirmektedir.

Kavramın belirsizliğinden Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde akademik olarak ilk söz eden, 1952 yılında yayımladığı makalesi ile Arnold Wolfers’tır. Uluslararası sistemin anarşik yapısının onu düzende tuttuğunu savunan

⁷² Damon Coletta, ‘‘Unipolarity, Globalization and the War on Terror: Why Security Studies Should Refocus on Comparative Defense’’, *International Studies Review*, 2007, s. 385-406.

⁷³ Necmi Gürsakal, *Sosyal Bilimler Karmaşıklık ve Kaos*, Nobel Yayınevi, Ankara 2007, s. 48-49. Karmaşıklık ve güvenlik ilişkisi için bkz. Czeslaw Meşjasz, ‘‘Complexity Studies and Security in the Complex World: An Epistemological Framework of Analysis (draft version)’’, Cracow University of Economics, Cracow, Poland 2004, s. 8-9. <http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147>, 10.10.2012.

⁷⁴ Gürsakal, *a.g.e.*, s. 8.

⁷⁵ Wolfers, *a.g.e.*, s. 147-165.

güvenlik bilimci Barry Buzan da bu belirsizliğin değerli olduğuna dikkat çekmektedir. Ken Booth; adalet, eşitlik, aşk, güç gibi insan durumları arasında saydığı güvenliğin belirsizliklerle başının belada olduğunu ifade etmektedir.⁷⁶ Bir diğer akademisyen Michael Dillon ise; tarihsel, her yerde olan, çelişkili, yapısal ve üretme kapasitesi olan bir kavram olarak sıraladığı güvenliğin karakterleri arasına belirsizliği de almıştır.⁷⁷ Kavramın belirsizliğini destekleyen bir diğer unsur da yine Buzan'ın, W. B. Gallie'nin aynı isimdeki kavramından esinlenerek güvenlik için kullandığı "özünde tartışmalı bir kavram" ifadesidir.⁷⁸ Kavramın belirsizliği ve değişkenliğine sebep göstermek adına yapılan bir vurgu da karar alma mekanizmaları üzerinedir. Bu çerçevede devlet politikasını belirleyenler açısından güvenliğin analizinin çok karmaşık bir yapıya sahip olmasının, onun sembolik belirsizliğini sürdürmesine neden olduğu⁷⁹ savunulmaktadır. Bu konuda bir yaklaşım da; "devletlerin güvenliklerinin birbirinin ulusal güvenlik problemleri ile çok fazla ilişkili olması, güvenliğin analiz edilmesinin ve çözümlenmesinin önüne geçmektedir" şeklindeki klasik güvenlik karmaşıklık teorisidir.⁸⁰

Tartışmalı bir kavram olarak "Güvenliğin tanımını yapmadan güvenlik işlenebilir mi?" sorusu; bir kavramın sınırlarını çizerken kavrama kuş bakışı bakmayı, kapladığı alanı ortaya koymayı ve genişleyebileceği, derinleşebileceği ya da yayılabileceği alanları sınır koymaksızın ortaya koymayı gerektirmektedir.

Akademisyenler bir kavramın açıklanması hususunda birçok soruya cevap ararken temel çıkış noktaları, olanı ortaya koyup olması gerekeni normatif yaklaşımlarla sunmalarıdır. Modern güvenlikte yöntem arayışları güvenlikle ilgili normatif yaklaşımlardan beslenmektedir.⁸¹ Czeslaw Mesjasz güvenlik üzerine çalışan

⁷⁶ Ken Booth, *New Thinking About Strategy and International Security*, Harper Collins Academic, London 1991, s. 39.

⁷⁷ Michael Dillon, *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, Routledge, London 1996, s. 18.

⁷⁸ Barry Buzan, *People, States and Fear*, 2. Baskı, Lynne Rienner Publishing, Colorado 1991, s. 7.

⁷⁹ Buzan, *a.g.e.*, s. 11.

⁸⁰ Klasik karmaşıklık teorisi Buzan tarafından *People, State and Fear* adlı kitabının ilk baskısında Güney Asya ve Orta Doğu'yu tanımlamak için kullanılmış, ardından kavram önce Güney Doğu Asya ardından da bölgesel sorunların bütünü için kullanılmıştır. Devamında kavram Soğuk Savaş sonrası Avrupa dönüşümünde de kullanılmıştır. Bu konuda bkz. Barry Buzan ve diğerleri, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishing, London 1998, s. 10-12.

⁸¹ McSweeney, *a.g.e.*, s. 13-67.

akademisyenlerin kavramın ‘‘açıklanması’’ sırasında cevap aradığı sorulara vurgu yaparak güvenliğin normatif tavrına işaret etmektedir. Kimin için güvenlik?, Hangi kurallara göre güvenlik?, Güvenliğin anlamı ne? soruları bunlardan bir kaçıdır.⁸² Bu iddiayı destekleyen diğer bir çalışma David A. Baldwin tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Baldwin şu sorulara cevap aramaktadır: Kimin için güvenlik?, Hangi değerler için güvenlik?, Ne kadar güvenlik?, Hangi tehditlere karşı güvenlik?, Hangi araçlar yoluyla güvenlik?...⁸³ Benzer birkaç normatif soru da Buzan ve Ullman tarafından sorulmaktadır: Ne kadar güvenlik yeterlidir? ve Güvenlik neye karşıdır?⁸⁴

Güvenliğin belirsiz ve karmaşık olmasında normatif yaklaşımlarla ele alınmasının yanında kavram içerisindeki değişkenliklerin hareketleri de önem arz etmektedir. Czeslaw Mesjasz diğer bir çalışmasında güvenlik kavramının karmaşık olmasının sebebini yukarıda belirtilen sebeple birlikte kavramın genişlemesi ve derinleşmesine bağlamaktadır. Öyle ki Mesjasz’a göre kavram geleneksel güvenlik anlayışı ile ele alınırken kavrama karışıklık değil aksine basitlik hâkimdir.⁸⁵ Gerçekten de güvenlik çalışmaları geleneksel askeri anlayış boyutunda iken bir konunun güvenlik problemi olması için askeri sorun olması yetmekteydi.⁸⁶ Askeri her türlü sorun güvenlik problemine dâhil edilebiliyor ve güvenlik arayışları da bu doğrultuda çok karışık olmayan bir çözüm yoluyla sonuçlandırılılabiliyordu. Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarının kavramın karmaşıklığını derinleştirdiği söylenebilir. Geleneksel güvenlik anlayışının genişleme, derinleşme ve yayılma yönündeki hareketleri kavramın kapsamına daha fazla değişkenin girmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, kavramın belirsizliği, karmaşıklığı ve kavramla ilgili

⁸² Czeslaw Mesjasz, ‘‘Security as an Analytical Concept (draft version)’’, 5th Pan-European conference on International Relations, Hague, 9-11 Eylül 2004’te sunulmuştur. s. 1., http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf, 10.10.2012.

⁸³ David A. Baldwin, ‘‘Güvenlik Kavramı’’, (Çev. Çiğdem Şahin), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, (Der.) Kamer Kasım ve Zerrin A. Bakan, ASAM, Ankara 2004, s. 3.

⁸⁴ Barry Buzan, *People, States ...*, s. 330; Richard H. Ullman, ‘‘Redefining Security’’, *Global Dangers Changing Dimensions of International Security*, (Der.) M. Sean Lynn-Jones ve Steven Miller, MIT Press, Cambridge 1995, s. 16.

⁸⁵ Czeslaw Mesjasz, ‘‘Complexity Studies and Security in the Complex World: An Epistemological Framework of Analysis (draft version)’’, Cracow University of Economics, Cracow, Poland, 2004, s. 8-9, <http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147>, 10.10.2012.

⁸⁶ Barry Buzan ve Eric Herring, ‘‘Asker sorun çözdüğü kadar sorun yaratır.’’, *The Arms Dynamic in World Politics*, Lynne Rienner Pub., London 1998, s. 201.

normatif yaklaşımlar kavramın genel geçer bir tanımının yapılmasının önüne geçmektedir.

1.3. Güvenlik ve Algı Boyutu

Güvenlik kavramına yönelik kavramsal analiz çalışmasında tanım ve anlam boyutlarının ele alınmasının ardından sıra aktörlerin uluslararası sistemdeki konumlarının ve karşı davranışlarının belirlenmesine gelmektedir. Bu hususta belirleyici olan algı boyutudur. Bu algı boyutunda aktörün hem kendisinin hem de diğer aktörlerin karşı davranışlarını ve konumunu belirlemesi ile değişkenlerin ve güvenliğin karakterinin belirlenmesini gerektirmektedir. Karşı davranışların belirlenmesi, algı düzeyinde geleneksel tehdit merkezli anlayışların hâkimiyetinin sembolüdür. Tehdit merkezli bir algı düzeyinin oluşturulması⁸⁷, algı düzeyinin durum analizinden ziyade karşı tarafın yetenek ve niyetine odaklanarak bir savuşturma sürecinin başlatılması ya da güvenlik ikilemi⁸⁸ ile sonuçlanmaktadır.

Güvenliğe ilişkin konum belirlemede ben-öteki ya da dost-düşman gibi imgelendirmeler yeterli olmamaktadır. Burada algı boyutu ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda güvenlik karşı tarafa endeksli bir savunma anlayışı değil aksine bir ifade şeklidir. Bu açıdan güvenlik algısı belirlenirken duruma, amaca, araca ya da sonuca yönelik bir inceleme düzeyi oluşturulmaktadır. Birey seviyesinden sistem seviyesine tüm aktörler, değişkenlerini bu inceleme düzeyinde ele almakta ve kendilerini bu düzeylerde konumlandırmaktadırlar. Kavram aktör merkezli olarak ele alındığında, kavramın aktör açısından bir durum, bir amaç, bir araç ve de bir sonuç olduğu açıkça görülmektedir. Bu, güvenliğin incelenmesinde normatif yaklaşımların da doğruladığı bir sınıflandırmadır.

Kavrama ilişkin algı boyutu açısından önemli olan karşı tarafın güvenliğinize nasıl zarar vereceği değil sizin güvenliğinizi nasıl algıladığınızdır.

⁸⁷ James Der Derian, ‘‘The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard’’, *On Security*, (Der.) Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1998, s. 24-45.

⁸⁸ John H. Herz, *International Politics in the Atomic Age*, Columbia University Press, New York 1962, s. 231.

Yani güvenlik temelde sizin için araç mıdır, amaç mıdır? Bu soruya verilebilecek cevap tehdit edilen ya da tehdit bekleyen değil algılamanız ölçüsünde bazen konum belirleyen siz olmasıdır. Bunun yanında güvenlikte konumlandırma merkezli durum yaklaşımı, var olan tehdide karşı güvenliğinize yönelik algılamanız boyutunda tepkiler vermenizi sağlamaktadır. Çünkü güvenlik durum olarak algılandığında bir konunun tehdit olarak görülüp görülmemesi, devlet merkezli olarak açıklık ya da kapalılık durumu ile doğrudan ilişkilidir.⁸⁹ Açıklık ya da kapalılığa (yönetimde açıklık, hesapverebilirlik vb. anlamlarda) bağlı olarak da güvenlik durumunun karakteri ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda güvenlik ve algı boyutunun karşı davranış (Tehdit Algısı Merkezli Güvenlik Algısı) ve konum belirleme (Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı) olarak iki alt başlık içerisinde incelenmesi gerekmektedir.

1.3.1. Tehdit Algısı Merkezli Güvenlik Algısı

Tehdit algısı merkezli güvenlik algısı sınıflaması, güvenliğin bir karşı davranış - tehdide karşı eylem - şeklindeki yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda devlet güvende olmayı başarmayı amaçlarken güvenlikte endişeye, tehdit algısına ve güvenliksizliği azaltmak için girişilen eylemlere dikkat çekmektedir. Giovanni Manunta'nın güvenlik yaklaşımı bu çerçeveyi temel düzeyde destekler niteliktedir. "Bir durumda (Si, situation) malın (A, asset) güvenliği; onu korumak isteyen (P, protector) harekete geçmesi anlamında tehdidin (T, threat) işlevidir."⁹⁰ şeklindeki algılama tavrı güvenliği aslında "tehdidin işlevi" olarak yorumlamaya yani tehdit merkezli bir güvenlik algısı oluşturmaya sebep olmaktadır. Manunta tehdidin algı boyutunda oluşabilmesi için yetenek (C, capability) ve niyetin (I, intent) olması gerektiğini savunmaktadır. Varılan sonuca bunu da eklediğimizde güvenliği; "bir edinimin güvenliği onu koruyacak olanın harekete geçmesi

⁸⁹ Buzan, *Security, The State...*, s. 204.

⁹⁰ Jessica Stewart, "The Interdependence of Security Studies and Perception", *Journal of Security Sector Management*, Vol. 4, No: 3, September 2006, s. 2.

anlamında edinime karşı tehdit oluşturabilecek yetenek ve niyette bir işleve sahiplik durumu” şeklinde ifade etmek gerekmektedir.

Tehdidin yetenek ve niyeti, güvenlik algısı düzeyinde harekete geçirmeye yönelik olarak farklı davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu, tehdidin niteliği ile de doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda tehdidi aynı biçimde algılayan aktörler; iş birliği ve karşılıklı bağımlılık şeklinde harekete geçmektedirler. Burada iş birliği simetrik bir karşılıklı bağımlılık oluştururken diğeri güçlü olana sığınma anlamında asimetrik karşılıklı bağımlılık davranışı olarak ortaya çıkmaktadır.⁹¹ Simetrik ya da asimetrik bağımlılık davranışları, tehdidin niteliğine göre değişmektedir. Bu hususta asıl önemli olan tehdidin ölçüsü değil, ne tür bir tehdit olduğudur. Tehdidin salt askeri algılanışı yavaş yavaş değişmeye yüz tutmaktadır. Örneğin ulusal tehditler bir devletin vatandaşlarının hayat kalitelerindeki düşüşe ve merkezi hükümet ile sivil hareketlerin işleyişlerini daraltan olaylara endeksli olarak yeniden yapılandırılmaktadır. Bu salt askeri bakış açısının doğal olarak dışında bir durum arz etmektedir. Nye da benzer şekilde devletin güvenliğine yönelik tek tehdidin askeri olmadığını; ona karşı ekonomik, doğal kaynaklar, ekolojik boyut, terörizm, uyuşturucu trafiği vb. olarak sıralanabilecek farklı tehditlerin de mevcut olduğunu vurgulamaktadır.⁹²

Tehdidin niteliğine yönelik olarak Richard Ullman da güvenliğin askeri olmayan tehditleri kapsamında; göç, III. Dünya, fakirlik, nüfus artışı ve salgın hastalıkların da güvenliğe karşı bir tehdit olarak görülebileceğini ifade etmektedir. Ullman bu konuda bir noktaya daha dikkat çekerek kaynakların kıt olmasının kaynak sorununu ortaya çıkardığına, yenilenebilir kaynakların kullanılmamasının da tedariklerle ilgili problemlere sebep olduğuna ve böyle bir durumda da gıdanın dahi tehdit boyutunda bir silah olarak kullanılabilmesine işaret etmektedir.⁹³ Buzan da tehditleri niteliklerine göre; askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve ekolojik olmak üzere beş kategoriye ayırmakta⁹⁴ ve böylelikle güvenlik çalışmalarında tehdit algısı

⁹¹ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s. 14.

⁹² Joseph Nye ve Sean M. Lynn-Jones, “International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field”, *International Security*, Vol. 12, No. 4, Spring 1988, s. 6.

⁹³ Ullman, *a.g.e.*, s. 28-31.

⁹⁴ Buzan, *People, States...*, s. 116-133.

yönünden yapılan diğer çalışmalara yeni sınıflandırmalar katmaktadır. Genel anlamda Ullman ve Buzan'ın yaptığı açılımlar, genişleyen tehdit boyutu kapsamında çevre, kaynak, yükselen milliyetçilik ve göçü işlevsel tehdit algısı içerisinde katmışlardır.⁹⁵ Bu konuda Barry Buzan, Ole Weaver ve Jaap De Wilde güvenlik konusundaki önemli çalışmalarında şunu ifade etmektedirler:⁹⁶

‘‘Biz güvenlik çalışmalarının savaş ve güç merkezli bakış açısına karşı olarak güvenliğin savaş ve gücün dışında diğer konularla da ilişkili olduğunu... güvenlik gündeminin farklı tehditlere açılmasını... askeri olmayan (nonmilitary) tehditlerin de güvenlikleştirmesini savunuyoruz.’’

Tehdit algılamasına yönelik benzer algıya sahip olan ya da olmayan her aktör, güvenlik politikalarını algı ekseninde iç güvenlik tehditi, ulusal güvenlik tehditi ve küresel güvenlik tehditi olarak şekillendirmektedir.

Devlet ve bireylerin çıkarları arasında bir denge söz konusudur ve devletlerin yerel düzeyde var olma sebebi, vatandaşlarına güvenlik sağlamalarıdır. Devlet ve birey arasındaki bu çıkar uyumu güvenlik alanında da söz konusudur ve bu bağlamda devletin güvenliği ile bireylerin güvenliği benzer bir durum oluşturmaktadır. Ancak devlet dar bir güvenlik algısına sahipse ulusal güvenlik anlamında vatandaşlarının güvenliğini onlara rağmen koruma tavrı sergileyeceği ihtimali; bireylerde özgürlükleri ve fiziksel emniyetleri konusunda dış tehditlere nazaran daha büyük endişeye sebep olacaktır.⁹⁷ Bu benzerlik ve endişeyi simetrik ya da asimetrik bir sınıflandırmanın içerisinde göstermek mümkün değildir. Bu konuda temel sınıflandırma David Singer'ın tehdit algısı konusundaki çok önemli makalesinde tehditlerin siyasi ve askeri yönleri şeklindeki sınıflandırmasıdır. Ona göre tehditlerin silahlanma sebebiyle artması; iç politika anlamında baskıcı ya da güç kullanımına dayalı politikalara sebep olabilir. Dış politika anlamında böyle bir

⁹⁵ Wyn Richard Jones, *Security, Strategy and Critical Theory*, Lynne Rienner, Boulder, London 1999, s. 105.

⁹⁶ Buzan, *Security: A New...*, s. 20-23.

⁹⁷ Ullman, *a.g.e.*, s. 98-99.

ayrımın dayanağını, bir ‘şey’in ulusal güvenliğe yönelik tehdit olarak görülmesi; o ‘şey’in yetenek ve niyeti konusundaki (devletin) takdirini oluşturmaktadır.⁹⁸

Tehdidin algı boyutunda oluşabilmesi için Manunta’nın gerekli gördüğü yetenek (C, capability) ve niyete benzer bir şekilde Klaus Knorr tehdidi; gerçek ve potansiyel tehditler olarak sınıflandırmakta ve yetenek ile niyete doğrudan olmasa da dolaylı olarak yer vermektedir.⁹⁹

Güvenlik algılamaları konusunda simetrik ya da asimetrik, askeri olan ya da askeri olmayan, siyasi ya da askeri yön ile gerçek ya da potansiyel tehditler şeklindeki sınıflandırmaların ardından güvenlik temaları şeklindeki sınıflandırma karşımıza çıkmaktadır. Buzan’ın beş güvenlik temasının (askeri, siyasi, toplumsal, ekonomik ve ekolojik) yanı sıra insan güvenliği, teknolojik güvenlik ve terörizm de bu temalar arasında sayılmaktadır.¹⁰⁰

Bu temaların önemi, devletin merkezi olarak güvensizliğinin ya da savunmasızlığının çok farklı alanlardan gösterilmesidir. Buzan tüm devletlerin tehditler evreninde var olduğunu söylemekte; bunu da tehdidin belirsizliğinin¹⁰¹ göstergesi olarak saymaktadır. Ona göre devletler için güvenlik belirsizdir ve diğerlerinin varlığı her birinin güvensiz kılınmasına neden olmaktadır.¹⁰²

Bu güvensiz kılış şekli temelde bir algı düzeyi oluşturmuştur. Tehdidin algılanış biçimi ona yönelik davranışların da şekillenmesinde bir bağımlılık durumunu oluşturmaktadır. Bu bağımlılık ilişkisinde dikkat edilecek ya da gözden kaçırılmayacak husus, kimliklerin önemli yer tutmasıdır.¹⁰³ Bu çerçevede ortak kimlikler anlamında ben ve öteki kavramı ile tehdit ilişkisi anlayışı bağımlılık doğurabildiği gibi tehdit boyutunda uyumsuzluk ortaya çıkmasında da belirleyici rol

⁹⁸ David Singer, ‘Threat Perception and the Armament Tension Dilemma’, *Journal of Conflict Resolution* 2, No. 1, 1998, s. 93-94.

⁹⁹ Knorr Klaus, ‘Threat Perception’, içinde, *Historical Dimentions of National Security Problems*, University Press of Kansas, Kansas 1976, s. 78.

¹⁰⁰ Mieczyslaw Malee, *Security Perception: Whitin and Beyond the Traditional Approach*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, US Navy Postgraduate School, 2005.

¹⁰¹ Barry Buzan, *People, States...*, s. 140-141.

¹⁰² Buzan, *a.g.e.*, s. 1.

¹⁰³ Buzan, *a.g.e.*, s. 114.

oynayabilmektedir.¹⁰⁴ Özellikle kıt kaynakları benden olmayanla paylaşma(ma) tavrı yeni tehditleri ortaya çıkartabilmekte¹⁰⁵, sorunun çözümünde ve bir anlamda güvenliğin yeniden tesisinde uyuşmazlık analizini gerekli kılabilmektedir. Özellikle devletler, kimlikleri güçlü tutmak konusunda zayıflarsa kimlikler parçalara ayrılacak, yeni uyuşmazlıklar ortaya çıkacaktır.¹⁰⁶

Tehdit ve savunmasızlık kavramları, uyuşmazlıklar anlamında bunların yönelebileceği noktalara karşı uluslararası ilişkilerde bir ötekileşme¹⁰⁷ boyutunu gözler önüne sermektedir. Bu durum geleneksel güvenlik anlayışında temel unsurken karşılıklı bağımlılık eksenli politikalarda pek başvurulmayan/başvurulamayan bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Ancak başvurulduğu noktada uyuşmazlıklar; çıkar, ilişki (düşmanlık hissi, negatif imajlar, mağduriyet egoizmi, eksik iletişim), ideoloji/değer, yapısal (maddi kaynakların adaletsiz dağıtımı, politik sınırlamalar ve kültürel şiddet) ve gerçek dışı uyuşmazlık¹⁰⁸ türleri ile tehdidin kendisi olabildiği gibi tehdide yol açan etmenler olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Her iki durumda da ona karşı bir eylem geliştirilebilmektedir. Ancak bu hususta önemli olan devletin var olan ya da muhtemel tehdide yönelik ihtiyacıdır. Buzan bu konuda; karşı eyleme ihtiyaç duyulduğu an tehdidin devletin egemenliğinin devamı olarak görüldüğünü; tehdidin gerekli görüldüğü ve olmadığı durumlarda devletin temel Hobbesian fonksiyonunun yok olacağını savunmaktadır.¹⁰⁹

Ancak tehdit kavramının devletin varlığını koruma ve sürdürme şeklindeki temel motivasyonuna doğrudan etki ettiği açıkça ortadadır. Güvenlik kavramının varlığını koruma ve sürdürme şeklindeki yorumlanması, bu kavramın incelenmesinde tehdit yaklaşımlarını da aşarak çizilebilecek en geniş sınırı oluşturmaktadır. Çünkü varlığını koruma ve sürdürme alanı güvenliğe karşı içsel ve dışsal tehditlerin yanında

¹⁰⁴ Iver B. Neumann, "Self and Other in International Relations", *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No.2, 1996, s. 154-156.

¹⁰⁵ Rekabetçi ortamda kaynakların paylaşımının ortaya çıkardığı çatışmalar konusunda bkz. Ronnie D. Lipschutz, *When Nations Clash*, Ballinger Publishing Company, Cambridge 1989, s. 37-66.

¹⁰⁶ Ronnie D. Lipschutz, *On Security*, Columbia University Press, New York 1998, s. 8.

¹⁰⁷ Neumann, *a.g.e.*, s. 139-174.

¹⁰⁸ Ercan M. Yılmaz, *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s. 7-25.

¹⁰⁹ Buzan, *People, States...*, s. 140-141.

olası tehditlere karşı algılama ve tahmin boyutunda bir duruşun sergilendiğini göstermektedir.¹¹⁰ Arnold Wolfers da edinilmiş ve uluslararası sistemde değişen değerlere karşı bir tehdit durumu olmayışı olarak ele aldığı güvenlik anlayışında, objektif his olarak edinilmiş değerlere karşı bir tehdit olmayışı ve sübjektif his olarak da değerlere karşı bir saldırı konusunda korkunun olmayışı şeklinde bir güvenlik-tehdit algısı boyutu oluşturmuştur.¹¹¹

Bu boyut bir anlamda tehdidin psikolojik yönüne etki etmektedir. Açıktır ki tehdit olduğu halde yok gibi hissetmek, yani kendisini güvenlikte değil iken güvenlikte hissetmek başlı başına bir tehlike unsurudur.¹¹² Yine de burada üzerinde önemle durulması gereken husus, hislerin değil Buzan'ın da vurguladığı gibi tehditlerin belirsizliğidir. Çünkü hisler, ihtimaller ya da matematiksel hesaplar üzerinden yürütülemez; doğrudan kişinin/devletin psikolojik reaksiyonudur.¹¹³

Tehditlerin belirsizliği, tehdit merkezli güvenlik algısında yanılığara sebep olduğundan güvenlik değeri taşıdığı düşünülen hususların her zaman aynı değeri taşımadığını ortaya koymaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, bir konu güvenikleştirilebilmekte ve bu hususta sanal tehditler oluşturulabilmektedir. Bu da tehdidin belirsizliğini artırmaktadır. Tehdidin belirsizliği de güvenlik algısı ve harekete geçme anlamında diğer belirsizlikleri ve yanılığarı doğurmaktadır.

1.3.2. Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı

Durum Algısı Merkezli Güvenlik Algısı, "karşıdan geleceğe yönelik" harekete geçme ve güvenliği işlevsel kılma eylemi değildir. Bu algı boyutunda güvenlik duruma, sonuca, araca ya da amaca yönelik bir inceleme düzeyinde aktör merkezli bir bakış açısı ile birey seviyesinden sistem seviyesine bir genişleme ve konumlandırma sergilemektedir. Bu algı düzeyinde gözlem seviyeleri birey, devlet

¹¹⁰ Dedeoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 10.

¹¹¹ Arnold Wolfers, "National Security as an Ambiguous Symbol", içinde, *Discord and Collaboration*, John Hopkins Press, Baltimore 1962, s. 150.

¹¹² Tanrısever, *a.g.e.*, s. 107-124.

¹¹³ Bruce Schneier, *The Psychology of Security* (draft version), February 28, 2007, s. 1, www.schneier.com/essay-155.html, 10 Ekim 2012.

ve bölgesel düzeydedir. Bu algı düzeyinin önemi, güvenliğin algı tercihi açısından (durum, araç, amaç, sonuç) çıkarına uygun konum belirlemesidir. Bu bağlamda durum algısı merkezli güvenlik algısına göre politika yapıcıların ve karar vericilerin yöntemi tehdit-iş birliği vb. tavırlardan oluşmaktadır. Bunun da ötesinde durum olarak güvenlik algısı güvenliğin her zaman varlığının (dereceli bir güvenlik, duruma göre bu derecenin azalma ya da artmasının) ‘’güvenlik törpülerinin’’¹¹⁴ ve ‘’güvenlik helik ve pereselerinin’’¹¹⁵ işler olduğu bir süreci içermektedir. Bu, şöyle bir ön kabulü gerekli kılmaktadır: Yaşam fonksiyonlarının ortaya çıkabilmesi için güvenlik durumunun yaşamdan önce var olması gerekmektedir.

Güvenlik algısına ilişkin uluslararası ilişkiler disiplinindeki çalışma eksikliği ne yazık ki ülkemizde de kendini göstermektedir. Bu hususta güvenlik algısının tehlide endeksli bir gelişim süreci geçirdiği anlayışı temel sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada yer verilen sınıflandırma bağlamında nasıl ki tehdit olduğu durumlarda güvenlik oluşuyorsa tehdidin olmadığı durumlarda da güvenlik oluşabilmektedir. Burada dikkat çeken husus, tehdit ve güvenlik değişkenlerinden yalnızca tehdidin değişiyor olması ve durum ve güvenliğin yerleşik kalmasıdır. Bu da tehdit olsun ya da olmasın güvenliğin durum ile birlikte bir olgu olarak ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Güvenlik ile insanoğlunun var olması arasında bir ilişki kurulduğunda, insanoğlunun varoluşundan önce bir güvenlik durumunun olması gerekliliği ve insanoğlunun bu günlere gelişini bu güvenlik durumuna borçlu olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki insanoğlunun bugünlere gelişinde kendisinden önce de var olan güvenlik durumunu yeri geldiğinde araç, yeri geldiğinde amaç olarak kullandığı söylenebilir.

¹¹⁴ Güvenlik törpüsü; var olan güvenliğin zayıflatılması, eksiltilmesi anlamında kullanılmıştır.

¹¹⁵ Perese inşaatlarda duvar örmede boşlukları doldurmak için kullanılan yumruk büyüklüğünde taş. Helik ise yine inşaatlarda duvar örmede kullanılan ve ufak boşlukları doldurmaya yarayan çakıl taşlarına verilen isimdir. Burada güvenlik durumunda oluşan boşlukları doldurmak anlamında kullanılmışlardır. Helik ufak boşlukları doldururken Perese daha büyük güvenlik boşluklarını doldurmaktadır.

1.3.2.1. Bir Durum Olarak Güvenlik Algısı

Güvenlik, Latince'den türemiş haliyle tehlike ve tehlikelerden uzak endişe etmeme ya da barış durumudur.¹¹⁶ Daha önce de değinildiği üzere, Ken Booth; adalet, eşitlik, aşk, güç gibi insan durumları arasında saydığı güvenliğin belirsizliklerle başının belada olduğuna dikkat çekmektedir.¹¹⁷ Belirsizliklerin dışında güvenliğin durum olarak ele alınması önem arz etmektedir. Güvenliğin bir durum olarak ele alınması insan merkezlidir. Güvenliğin devlet merkezli bir durum algısı olarak değerlendirilmesi, Bill McSweeney'in 1960'ların başında var olan güvenlik ortamını devletin askeri gücünün araçsallığı yoluyla devlet tarafından hedeflenen devletin bir durumu¹¹⁸ şeklindeki yorumu ile karşımıza çıkmaktadır. Bu yorum çerçevesinde devlet merkezli olarak güvenlik; bir amaç dâhilinde ve de askeri gücün araç olduğu durumda varılmak istenen sonuç odaklı bir "durum" dur. Burada var olan amaç, araç ve sonuç kriterleri birer politik hedefi işaret etmektedir. Güvenlik durumu bütün bu kriterlerin oluşturmaya çalıştığı bir olguyu ifade etmektedir. Güvenliğin durumsallığını destekler bir diğer yaklaşım da yapısalcı güvenlik anlayışının ulusal güvenlik kavramını genel olarak bir devletin kendisini dış tehditlerden koruması durumu şeklindeki yaklaşımıdır.¹¹⁹ Der Derian da güvenliğin geleneksel yorumunda tehlikeden arınmış güvenli ve korunma durumuna işaret etmektedir.¹²⁰ Ronnie Lipschutz ise güvenlik durumunu neyin oluşturduğunu sorgulamaktadır.¹²¹

Bir durum olarak güvenliğin algı boyutunun oluşabilmesi için var olmak ve sürmek fiillerinin eşzamanlı eylemde olması ve ayrıca var olan ve süren ortamın bir his dâhilinde insanlar tarafından dereceli bir şekilde algılanması gerekmektedir. "Güvenlikteyiz." demek bu durumsallığı açıkça ortaya koymakla birlikte durum olarak güvenliğin iki unsurunu da (his ve derece) ortaya koymaktadır.

¹¹⁶ Czeslaw Mesjasz, "Security as an Analytical Concept (draft version)", 5th Pan-European conference on International Relations, Hague, 9-11 Eylül 2004'te sunulmuştur. s. 5, http://www.afespress.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf, 12 Ekim 2012.

¹¹⁷ Booth, *a.g.e.*, s. 39.

¹¹⁸ McSweeney, *a.g.e.*, s. 36.

¹¹⁹ Tanrısever, *a.g.e.*, s. 116.

¹²⁰ Derian, *a.g.e.*, s. 28.

¹²¹ Lipschutz, *a.g.e.*, s. 1-5.

Arnold Wolfers, objektif his olarak edinilmiş değerlere karşı bir tehdit olmayışı ve sübjektif his olarak da değerlere karşı bir saldırı konusunda korkunun olmayışı şeklinde bir güvenlik algısı boyutu oluşturmuştur.¹²² Bu, güvenliğin hem gerçek hem de his olduğunun göstergesidir.¹²³ Gerçeklik anlamında güvenlik, değerlere bir tehdidin olmayışı¹²⁴ ve güvenliğin matematiksel ihtimaller dâhilinde farklı riskler ve karşı önlemlere dayandığı şeklindeki savı desteklemektedir. Ancak güvenlik aynı zamanda histir ve ihtimallere dayanmaz. Kendimizi güvenlikteyken güvenliksiz ya da güvenliksizken güvenlikte hissedebiliriz.¹²⁵ Bu, karşı önlemler açısından güvenlik politikalarında büyük zaafılara neden olabilmektedir.

Bir durum olarak güvenliğin algı boyutunda ‘güvenlikleştirme’ önemli bir yere sahiptir. Bu hususta neden olarak karşımıza güvenlik kavramının söz eylem olarak yorumlanması ve bunun neticesinde de kavramın yapay durumlar oluşturması çıkmaktadır. Karar alıcılar tarafından herhangi bir konu söz eylem konusu haline getirilebilmektedir. Bu da güvenliğin his boyutunu etkilemektedir. Öyle ki toplumlar güven içerisinde olmadıkları halde o konu güvenlik bahsi yapılmadığından güvenliksiz bir durumda olabilirler. Ya da toplumlar bu şekilde korku durumunda tutuluyor olabilirler.¹²⁶ Bu, bir konunun güvenlikleştirilerek güvenlik durumu haline getirilebileceğinin göstergesidir.

Dereceye bakıldığında ise temel sorunun ölçülebilirlik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ölçülemeyen bir şeyin derecesinden söz etmek mümkün olmadığı için güvenliğin mutlak olmaması da onun ölçülebilirliğinin en büyük dayanağını oluşturmaktadır. Wolfers da güvenliğin ölçülerinden bahsetmektedir.¹²⁷ ‘‘En basitinden; yeni bir alarm sisteminin evimizi ne kadar güvenli yapacağını bilebiliriz’’¹²⁸ tarzı bir yaklaşım da güvenliğin bir ölçüsünün yani derecesinin

¹²² Wolfers, *a.g.e.*, s. 150.

¹²³ Schneier, *a.g.e.*, s. 1-2.

¹²⁴ Wolfers, *a.g.e.*, s. 485.

¹²⁵ Wolfers, *a.g.e.*, s. 1-2.

¹²⁶ Ole Weaver, ‘‘Securitization and Desecuritization’’, *On Security*, (Der.) Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1995, s. 55.

¹²⁷ Wolfers, *a.g.e.*, s. 148.

¹²⁸ Schneier, *a.g.e.*, s. 1-2.

olduğunu göstermektedir.¹²⁹ Bruce Schneier'in aynı isimli çalışmasında güvenliğin ölçülebilirliğini ortaya koymasının yanında güvenliğin hesaplanabileceğine de atıfta bulunmaktadır.

Sonuç olarak, gerek devlet gerekse birey seviyesinde güvenliğin bir durum olarak algılanması onun bir süreç¹³⁰ olarak da durumu destekler ve tamamlar bir boyutu içerebileceğini göstermektedir. Bu da güvenliğin durum algısının güvenlik durumu ya da güvenliksizlik durumu şeklinde bir sürekliliğinin var oluşunu ortaya koymaktadır.

1.3.2.2. Bir Amaç Olarak Güvenlik Algısı

“Daha fazla güvenlik sağlamak için nelerden gönüllü olarak vazgeçilebilir?”¹³¹ sorusu, bir amaç dâhilinde güvenlik algısının belki de temel sorusunu oluşturmaktadır. Bu anlayış hem devlet hem de devleti oluşturan insanların yüz yüze sorgulamalarının yer aldığı temel alandır. Çünkü devletin var olmasının altında kişilerin güvenlikte olma amacı yatmaktadır. Ancak bu sadece birey açısından değil aynı zamanda sistem merkezli olarak devletler açısından da geçerlidir.

Hobbes'a göre doğa durumunda birbirinin kurdu olan insanlar, bir sözleşme ile hak ve özgürlüklerini üçüncü bir varlığa devrederek kargaşa ve savaşa son verip güvenlik içinde yaşamak istemişlerdir. Bu, devletsiz halde savaş ve kaosun varlığının genel kabulünden gelmekte ve Hobbes'un değişiyile devletin yani yarı-tanrısal yaratık Leviathan'ın bu karmaşa ve savaş durumunda insanların özgürlüklerinden fedakârlıkta bulunarak güvenlik elde ettikleri bir durumun nüvesi olduğunu göstermektedir. Bu durum, güvenlik açısından bir şeyi elde etmek için başka bir

¹²⁹ Ronnie Lipschutz güvenliğin derecesini kullanılan silahların belirleyeceğini ifade etmektedir. Nükleer silah vurgusu bu savı kuvvetlendirmektedir. Bkz. Ronnie D. Lipschutz (Ed.), *On Security*, Columbia University Press, New York 1998, s. 10.

¹³⁰ Rothschild, *a.g.e.*, s. 56.

¹³¹ Ullman, *a.g.e.*, s. 130-133.

şeyden vazgeçmek anlamına gelen ‘‘trade-off’’ yaklaşımını da destekler niteliktedir.¹³²

Locke’a göre doğa durumunda savaş ve kaos değil barış ve özgürlük hakimdir. Locke, devletin varlık nedenini doğa durumunda bireyin sahip olduğu doğal hak ve özgürlükleri korumak olarak açıklamaktadır. Hobbes’a göre ise ‘‘güvenlik aracı’’ olan devletin araçsal konumdan çıkıp amaçlaştığını görmekteyiz.¹³³ Bunun güvenliğe yansması ise güvenliğin araçsal rolünden çıkıp yalnızca amaç olarak algılanmasıdır. Bu bağlamda güvenliğin Locke’a göre araç konumunda, Hobbes’a göre amaç konumunda olduğu söylenebilir.

Trade-off yaklaşımı, güvenliğin diğer değerler açısından konumunu ortaya koyarken güvenlik amacı için diğer değerlerin ne ölçüde yok sayılacağını vurgulamaktadır. Bu bağlamda David A. Baldwin’in güvenlik değerini asli değer yaklaşımı, öz değer yaklaşımı ve marjinal değer yaklaşımı olmak üzere üç açıdan incelediği görülmektedir. Asli değer yaklaşımında güvenliğin öncelikli olduğu düşüncesi temel teşkil etmektedir. Tüm şartlar altında tüm aktörler için güvenliğin diğer değerlerden daha üstün olduğu belirtilmektedir. Öz değer yaklaşımı, güvenliği çok sayıda değerden biri olarak ele alırken marjinal değer yaklaşımı ise güvenliği marjinal değerler kanununun uygulanabildiği bir değer olarak ele almaktadır. Bu yaklaşıma göre güvenliğin öncelikli olduğunu kabul etmek; suyun ve havanın öncelikli olduğunu kabul etmek gibidir ve güvenlik kaynakların kıt olduğu bir dünyada rekabet için azalan verimler kanununa tabi olan tek hedeftir.¹³⁴

Bu yaklaşıma destek veren Kenneth Waltz, güvenliğin anarşi durumunda en yüksek amaç olduğunu ifade etmektedir. Ona göre devletler var oluşlarını garantiye aldıklarında başka amaçlara (güç vb.) da yönelirler.¹³⁵ Bu güvenliğin öncelikle amaca ilişkin bir anlam taşıdığının da göstergesidir.¹³⁶

¹³² Schneier, *a.g.e.*, s. 3.

¹³³ Zühtü Arslan, ‘‘11 Eylül’ün ‘Öteki’ Yüzü: Leviathan’ın Dönüşü’’, *Doğu Batı*, 4/20, 2002, s. 79-86.

¹³⁴ Baldwin, *a.g.e.*, s. 1-36.

¹³⁵ Tanrısever, *a.g.e.*, s. 116.

¹³⁶ Dedeoğlu (2003), *a.g.e.*, s. 11.

1.3.2.3. Bir Araç Olarak Güvenlik Algısı

“Güvenliğimiz var.”¹³⁷ demek güvenliğin araçsallığının en büyük göstergesidir. Bir araç olarak güvenlik algısının oluşumu; gerek güvenlik durumu şeklinde var olan “değer”in gerekse de insan ve devletin sahip olduğu diğer değerlerin güvende olmaları anlamında bir güvenliğin araç rolü üstlenmesinden kaynaklanmaktadır. Değer vurgusu yalnızca güvenliğin değil aynı zamanda barışın da temelinde yatan normatif bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁸ L. B. Krause ve Joseph Nye güvenlik kavramının diğer değerlerin arttırılmasında enstrümantal (araçsal) bir rol içerdiğini söylemektedirler.¹³⁹

Bu görüşler güvenliğin bir değer olduğu yönündeki görüşlerden kaynaklanmaktadır. Bernard Brodie, 1949 yılındaki *Strategy as a Science* (Bir Bilim Olarak Strateji) adlı çalışmasında güvenliği devletin bir değeri olarak nitelendirmektedir.¹⁴⁰ Ullman da Hobbesian görüş için güvenliğin en büyük değer olduğunu söylemektedir.¹⁴¹ Benzer olarak Neorealistlere göre “güvenlik” değerlidir.¹⁴² Daha önce de değinildiği gibi Wolfers da güvenliği bir ulusun az ya da çok veya büyük ya da küçük ölçüde arzu edebileceği bir değer¹⁴³ olarak nitelendirmektedir. Ancak bir şeyin değeri o maddenin kendi doğasında var olan bir özellik değildir, bu değer dış sosyal şartların bir sonucudur.¹⁴⁴

Güvenliğin başlı başına bir değer olması ya da güvenliğin diğer değerlerin sürdürülmesi anlamında değerli olması, güvenliğin araçsallık açısından önemine vurgu yapmaktadır. Neden dersek, birçoğumuz güvenliği başka değerlerle dengelemekteyiz.¹⁴⁵ Sonuç olarak, güvenlik; özgürlük, düzen ve dayanışma değerleri

¹³⁷ “We have security.” Barrie Paskins, “Security in a New Age?”, *New Perspectives on Security*, (Der.) Michael Clarke, Brassey’s, UK 1993, s. 17.

¹³⁸ Pitirim Aleksandroviç Sorokin, *On the Practice of Sociology*, The University of Chicago Press, Chicago 1998, s. 267.

¹³⁹ Buzan, *People, States...*, s. 6.

¹⁴⁰ Bernard Brodie, “Strategy as a Science”, *World Politics*, Vol. 1, Temmuz 1949, s. 477.

¹⁴¹ Ullman, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁴² Baldwin, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁴³ Wolfers, *a.g.e.*, s. 150.

¹⁴⁴ Baldwin, *a.g.e.*, s. 23.

¹⁴⁵ Ullman, *a.g.e.*, s. 16.

ile örtüşen bir insan değeridir¹⁴⁶ ve diğer değerlerin varlığının korunması ve yukarıda da belirtildiği üzere sürdürülmesi için bir araç rolü üstlenmektedir.

1.3.2.4. Bir Sonuç Olarak Güvenlik Algısı

Güvenlik kavramının sonuç olarak algılanması onun eylem merkezli olarak yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu algı düzeyinde güvenlik bir eylemin ya da olgunun doğurduğu bir şey olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, güvenlik kavramının kendine özel bir gelişim göstermesinin sonucudur. Çünkü genel geçer bir güvenlik tanımının olmadığı gibi genel geçer bir güvenlik oluşturucu etmen de yer almamaktadır. Bir zaman güvenlik doğuran bir şey başka bir dönem güvensizlik de doğurabilmektedir. Ullman bu konuda güvenliğin amaç değil sonuç olduğunu; bir şeyin tehdit edilene kadar onun önemli olup olmadığını anlayamayacağı görüşündedir.¹⁴⁷

Yukarıda ifade edilenlerin ötesinde güvenliğin sonuç olarak algılanması uluslararası ilişkilerin temel tartışma alanlarından biri olan Realizm-İdealizm tartışmasına yol açmaktadır. Güvenlik bu algı düzeyinde genel olarak sistemin durumuna göre şekil almaktadır. Bu açıdan bu algı düzeyinde barış ya da anarşinin sisteme hâkim olması, temel düzeyde güvenliği doğurur düşüncesine sebep olmaktadır. Öyle ki İdealistlere göre güvenlik barışın sonucudur.¹⁴⁸ Barış olmadan insanlar ve devletler güvende olamazlar. Bu yüzden daimi barışın sağlanması gerekir ve sağlam bir barış ile de illebet güvenlik sağlanabilmektedir.¹⁴⁹ Burada önemli olan iki husustan birincisi barışın güvenliği doğurması, ikinci ise mutlak güvenliğin mutlak barış süresince sağlanabileceği ön görüsüdür. Realist görüş ise sistemi anarşi durumu olarak nitelendirmektedir. Bu görüşe göre sistemin karakteri anarşidir ve güvenlik bu anarşi ortamında aranmalıdır. Güvenlik bu sistemde anarşinin sonucudur.¹⁵⁰ İdealist görüşün mutlak güvenlik tezine karşılık ise güvenliğin

¹⁴⁶ McSweeney, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁴⁷ Ullman, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁴⁸ Buzan, *People, States...*, s. 2.

¹⁴⁹ Buzan, *a.g.e.*, s. 2.

¹⁵⁰ Buzan, *a.g.e.*, s. 153.

anarşinin bir sonucu olduğu durumda anarşinin siyasi bölünmesinin her zaman bir aktörün diğerinin çıkarına karşı müdahalede bulunacağı ihtimalini taşıması nedeni ile mutlak güvenliğin yalnızca bir arzu olarak kalabileceğini savunmaktadırlar. Anarşik ortamda devletin insanları Hobbesian savunmasızlıklarından koruması önemlidir.¹⁵¹ Bu da bir anlamda anarşik ortamda güvenliğin bir sonuç olarak ortaya çıkmasının gereğidir. Yani güvenliğin nihai kavramı, güvenlik kavramıdır.¹⁵²

1.3.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramının Yeri

Güvenlik kavramı, Uluslararası İlişkiler disiplininin akademik olarak varlığı ile eş zamanlı olarak disiplin içerisindeki yerini almıştır. Bu gelişme I. Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde başlamıştır. Bu durum, yani güvenliğin Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yer alması ilerleyen süreçte kavramı disipline has bir içeriğe sahip kılmıştır. Güvenlik kavramı her ne kadar uluslararası ilişkiler disiplini ile eşzamanlı olarak akademik camiada yer bulsa da tarih boyunca üzerinde en çok politika yürütülen kavramlardan biridir. Ancak güvenlik alanında kavramsal inceleme ve araştırmaların yapılmasına uygun zemin disiplin içerisinde oluşmuştur. Güvenlik çalışmalarının ana odağının ne olduğunu ortaya koymak da gelişimin bu disiplin altında yaşanmasını açıklar niteliktedir. Güvenlik çalışmalarının ana odağının ‘‘savaş’’ olduğu¹⁵³ şeklindeki yaklaşım ve askeri gücün güvenlik çalışmalarının merkezi odağı görülmesi, uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu döneminde var olan realist görüş hâkimiyeti de göz önüne alındığında ‘‘neden uluslararası ilişkiler disiplini?’’ sorusuna cevap verilebilmektedir. Bunun yanında güvenlik çalışmalarının genel konuları arasında sayılan; savaşın nedenleri, müttefiklik, tehditler, tehdidin doğası, çatışmanın teorik temelleri vb. konular¹⁵⁴

¹⁵¹ Buzan, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁵² Rob B. J. Walker, ‘‘The Subject of Security’’, *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minnesota 1997, s. 61-62-68.

¹⁵³ Stephan M. Walt, ‘‘The Renaissance of Security Studies’’, *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 2, Temmuz 1991, s. 212.

¹⁵⁴ Joseph Nye ve Sean M. Lynn-Jones, ‘‘International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field’’, *International Security*, Vol. 12, No. 4, Bahar 1988, s. 5-6.

güvenlik çalışmalarının uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olarak gelişim göstermesini açıklar niteliktedir.¹⁵⁵ Güvenlik ilk kez Quincy Wright'ın 1942 yılında basılan *Study of War* kitabı ile alt disiplin olarak ele alınmıştır.¹⁵⁶ Sonuç olarak, uluslararası ilişkiler disiplininin kapsamı genişledikçe güvenlik çalışmalarının da kapsamı genişlemiş salt askeri araştırma alanları yerine askeri olmayan tehditler gibi sivil öğeler de kullanılmaya başlanmıştır.

Bu açıdan bakıldığında üzerinde durulması gereken bir diğer konu da sivilinler güvenlik konuları ile ilgilenmesinin nedenidir. Güvenlik çalışmaları ile ilgili teorik temellerin çok geç atılmasının diğer bir sebebi de askerlerin yalnızca uygulayıcı olarak kalmaları ve teorileri uygulamalar üzerine geliştirmeleridir. Ancak bu hususta I. Dünya Savaşı bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu dönemle birlikte güvenlik, sivilinler ve akademisyenler tarafından da ele alınmaya başlanmıştır. Bu konuda dönem itibari ile varılan "Savaş generallere bırakılmayacak kadar önemlidir"¹⁵⁷ şeklindeki yargının payı büyüktür. Sonuç olarak, güvenlik çalışmaları sivilinler elinde yeniden yoğrulmuştur.

Bu bağlamda uluslararası ilişkiler disiplini altında güvenlik kavramının dönemsel olarak incelenmesi gerekliliği söz konusudur. Bu hususta da Bill McSweeney'in dört dönemlik sınıflandırmasına¹⁵⁸ yer vermek yerinde olacaktır.

Siyaset Teorisi dönemi olarak adlandırılan birinci dönem, uluslararası ilişkiler disiplininin başlangıcı olan I. Dünya Savaşı sonrasında II. Dünya Savaşı'nın on yıl kadar sonrasını kapsayan bir süreçtir. Bu süreçte güvenlik çokdisiplinli ve çok boyutlu bir alan olarak algılanmıştır. Uluslararası hukuk, uluslararası kuruluşlar, siyaset teorisi ve silahsızlanma gibi kavramlar disiplinin erken dönem çalışmalarında yer almıştır. Bunun yanında Stephen M. Walt erken dönem güvenlik literatürünün askeri olmayan yöntemleri yok sayarak askeri dengeye

¹⁵⁵ Nye ve Lynn-Jones, *a.g.e.*, s. 6.

¹⁵⁶ McSweeney, *a.g.e.*, s. 31-42.

¹⁵⁷ Walt, *a.g.m.*, s. 211-239.

¹⁵⁸ McSweeney, *a.g.e.*, s. 29-30.

odaklandığını ifade etmekte ve örnek olarak da SSCB'nin tırmanmadaki rolünü vermektedir.¹⁵⁹

Herz, Brodie ve Wolfers bu dönemde savaş ve barışın siyasi, psikolojik ve ekonomik özellikleri konusunda araştırmalar yürüten kilit akademisyenler¹⁶⁰ olmuşlardır. Özellikle Wolfers'ın 1952 yılında yayımladığı makale kendinden sonraki çalışmalara ışık tutmuş ve güvenlik çalışmalarında ikinci dönemi başlatmıştır.

İkinci dönem analizi özellikle 1980 sonrası güvenlik algılama ve yaklaşımlarının şekillenmesinde büyük önem arz etmektedir. Bilindiği üzere güvenlik çalışmalarının 80'li yılların sonuna kadar şekillenmesinde belirleyici olan, Siyasal Realist ve Siyasal İdealist geleneksel¹⁶¹ görüşlerdir. H. Morgenthau ve E. H. Carr'ın temsil ettiği realist uluslararası ilişkiler okulu tarafından "güç", İdealist okul tarafından ise "barış" kavramı temelli güvenlik analizleri yürütülmüştür.¹⁶²

Bu döneme ait yayınların azlığı ve yayınlara ulaşılma güçlüğü dönemin çalışmalarının tarihsel analizi boyutunda sorunlar doğurmaktadır. Bunun önüne geçmek için güvenlik çalışmalarında bir dönemi kapatmış olan Wolfers'ın önemli eserinin¹⁶³ içerisinde yer verdiği kaynaklar sıralanarak bir analiz düzeyi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında, Wolfers'ın realist sistem kuramcısı Hans Morgenthau'nun "Ulusal Çıkarın Savunulması (1951)" isimli çalışmasından güvenliğin ölçüsü ve öncelikli durumların analizi konusunda yararlandığı göze çarpmaktadır. Bu öncelikli durumlar çalışmada "ulusal çıkar" merkezli olarak vurgulanmıştır. Wolfers güvenlik üzerine atfettiği "değer" yaklaşımını da Harold D. Lasswell ve Abraham Kaplan'ın "Güç ve Toplum (1950)" adlı çalışmasından alıntı yaparak desteklemiştir. Adı geçen yazarlar güvenliği yüksek değer beklentisi olarak belirtmektedirler. Wolfers, Nicholas J. Spykman'ı II. Dünya Savaşı'ndan önce geniş

¹⁵⁹ Walt, *a.g.e.*, s. 215.

¹⁶⁰ McSweeney, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁶¹ Buzan, *Security: A New ...*, s. 11.

¹⁶² Buzan, *People, States...*, s. 2.

¹⁶³ Wolfers, *a.g.e.*, s. 147-165.

güvenlik bakış açısı ile “Batı Yarımkürenin Savunması” yaklaşımı ve savunmacı askeri gücü konusunda önemli bir yapı taşı olarak düşünmektedir. Askeri yöntemlerin dışında bir statükonun değişimi ve güvenlik takibi konusunda Myres S. McDougal’ın “Hukuk ve Barış (1952)” eserine vurgu yapmaktadır. Kolektif güvenlik konusunda yazar 1937 yılında Nazi Almanyasında yazılan Heinrich Rogge’nin “Ulusal ve Uluslararası Güvenlik Teorileri (Theorie der nationalen und Internationalen Sicherheit, Berlin, 1937)” isimli kitabından yararlanmışır. Bu o dönemde bir güvenlik yaklaşımının oluşturulduğunun göstergesidir. Wolfers, Alexander Dunlop Lindsay’in ‘Leviathan’ kitabının önsözünde tam güvenlikten söz ettiğini belirtmektedir.

Güvenlik çalışmalarındaki ikinci dönem ise 1950’li yılların ortalarında başlar ve bu dönem özellikle güvenlik çalışmalarında zirveye ulaşılan dönemdir. Bu dönemde güvenlik, uluslararası ilişkilerin dışında bir alt disiplin olarak düzenlenmiş ve ulusal güvenliğin kavramsal temelleri atılmışır.¹⁶⁴ Wolfers’in ulusal güvenlik konusunda mutlak güvenliğin yokluğu ve güvenliğin belirsizliği savunusu¹⁶⁵, yeni bir dönemin de habercisi olmuştur. Bu dönem içerisindeki kazanımlardan olan özgüven ve bağımsızlık konuları, savaş sonrası dönemde ulusal güvenliğin temel unsurunu oluşturmaktadır.¹⁶⁶ Güvenlikte karşılıklı bağımlılığın doğduğu yeni bir dönemde siviller, akademisyenler, nükleer silahların kullanımının bilimsel metot ve modelleri konusunda araştırma kuruluşları, üniversite programları ve düşünce kuruluşları tarafından güvenlik çalışmalarının alt disiplinleri çerçevesinde araştırmalar yürütülmüştür.

Geleneksel anlamda John Herz’in “Atom Çağında Güvenlik İkilemi” adlı çalışması, dönemin güvenlik algılamasını oluşturan nükleer tehdide vurgu yapmakta ve bir devletin güvenliğinin diğerinin güvensizliğini doğuran güvenlik ikilemini (security dilemma) kavramsallaştırmaktadır.¹⁶⁷ Walt ise güvenlik çalışmalarını; askeri gücü tehdit, kontrol ve kullanma gücü olarak açıklamakta ve aynı zamanda askeri boyuta odaklanarak güvenlik çalışmalarını realist paradigma ile benzer bir

¹⁶⁴ McSweeney, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁶⁵ McSweeney, *a.g.e.*, s. 152.

¹⁶⁶ McSweeney, *a.g.e.*, s. 36.

¹⁶⁷ Herz, *a.g.e.*, s. 231-243.

platforma oturtmaktadır. Bu platformda güvenlik çalışmalarının tarihsel analizi konusunda farklı bir sınıflandırmaya giden Walt, 1960'ların ortalarına kadar sürdüğünü ifade ettiği birinci dalga güvenlik çalışmalarının yeni bir döneme geçişinin etmenlerini şöyle sıralamaktadır. Birincisi; tırmanma ve ilk vuruş kapasitesinin savaş riskini artırdığı bir teorik çerçevenin varlığı, ikincisi; ilk dalga akademisyenlerinin güvenlik konusunda çalışacak doktora öğrencileri yetiştirmedeki başarısızlıkları ve son olarak da Vietnam Savaşı'nın düşüşüdür. Sonuç olarak, güvenlik çalışmaları "moda" olmaktan çıkmış, fazla ilgi çekmeyen bir alan haline gelmiştir.¹⁶⁸ Bu hususta yumuşama (detant) döneminin de etkisi açıkça ortadadır.

Karşılıklı bağımlılık (interdependence) fikrinin geliştiği siyasal ekonomi dönemi olarak belirlenen üçüncü dönem, ortak güvenlik fikri iç içe geçmiş ilişkiler kurgusu içerisinde siyasi ve ekonomik entegrasyon politikalarının habercisi olmuştur.¹⁶⁹ Güvenlik çalışmalarının en çatışmacı yönünde genel anlamda uluslararası ilişkilerin ve Avrupa'nın çoğulcu yöntemleri temel alınmıştır.¹⁷⁰ Bu dönemde güvenlik kavramının anlamı açısından devletin öncelikli konumu birey ve devlet seviyesine indirgenmiştir. Bu dönemle ilgili olarak hem realist yazarların hem de plüralist yazarların çalışmalarına rastlanmaktadır. Özellikle plüralist anlayışın önemli temsilcilerinden Karl Deutsch'un da döneme ilişkin güvenlik algıları hususunda kavramlaştırma çalışmaları yer almaktadır. "Güvenlik Toplulukları" kavramını işleyen Deutsch, kavramı karmaşık ve çoğulcu güvenlik toplulukları olarak ikiye ayırmıştır. Dönemin siyasal konjonktürüne göre bu kavramları ortak hükümet ve organlar vasıtası ile güvenlik topluluğu oluşturma fikirlerini desteklemek için kullanmıştır.¹⁷¹ Bu görüşler, BM ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) özellikle de Helsinki Nihai Senedi doğrultusunda dönemin geleneksel teorilerinin dışında farklı bir değerlendirme boyutu meydana getirmiştir.

Stephan M. Walt 1970'lerde güvenlik çalışmaları alanında kayda değer gelişmelerin olduğunu ve bir alt disiplin olarak güvenliğin yapılandırılmasında

¹⁶⁸ Walt, *a.g.e.*, s. 215-216.

¹⁶⁹ McSweeney, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁷⁰ McSweeney, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁷¹ Bu konuda kapsamlı bir yorum için bkz. (Der.) Emanuel Adler ve Michael Barnett, *Security Communities*, Cambridge University Press, UK 1998, s. 3-29.

akademik dünyanın ilgisinin bir gelişim gösterdiğini ifade etmektedir. Güvenlik çalışmalarının rönesansı adını verdiği bu dönemde Walt'a göre akademik dünya ulusal güvenlik konusunda kurumsal çalışmalara girmiş, çalışmaları büyük vakıflar tarafından finans desteği görmüş, sivil uzmanlık yükselmiş ve güvenlik çalışmaları sosyal bilimlerle bütünleşmiştir.¹⁷²

Soğuk Savaş'ın bitişi çeşitli anti-positivist teorilerin habercisi olmuştur. Positivizme yönelik normatif ve felsefi karşı çıkışlar olmuştur. Bu dönemde özellikle güvenlik kavramının yeniden tanımlanma çalışmalarına hız verilmiş, güvenlik yeni kavramların karşılığı haline gelmiş ve güvenliğin kapsamı genişletilmiştir.

Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmasına yönelik çalışmaları Richard Wyn Jones, Ronnie Lipschutz, Ken Booth'un kitaplarında yer verdikleri (sırasıyla) "Theory: Reconceptualizing Security", "Defining, Redefining or (Re)constructing" ve "Rethinking Security and Anarchy" bölümlerinde görmek mümkündür.¹⁷³ Bunların yanında Richard H. Ullman'ın tehdit konusundaki makalesi de (Redefining Security) güvenliğin yeniden kavramsallaştırılmasına yönelik bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, Güvenlik nedir? Kimin için güvenlik? Hangi kurallara göre? Güvenliğin anlamı ne? Hangi değerler için güvenlik? Ne kadar güvenlik? Hangi tehditlere karşı güvenlik? Hangi araçlar yoluyla güvenlik? Güvenliği güvenikleştirmeli miyiz?¹⁷⁴ şeklindeki normatif sorular ve bunlara aranan cevaplar dönemin normatif tavrına ışık tutmaktadır.

1980 sonrası geleneksel güvenlik anlayışlarının dışında askeri olmayan yöntemlerle de güvenliğin sağlanabileceği ya da güvenliğin yalnızca askeri bir konu

¹⁷² Walt, *a.g.e.*, s. 211-222.

¹⁷³ Richard Jones, *Security, Strategy and Critical Theory*, Boulder, Lynne Rienner, London 1999, s. 93.

¹⁷⁴ Czeslaw Mesjasz, "Security as an... (draft version)", 5th Pan-European conference on International Relations, Hague, 9-11 Eylül 2004'te sunulmuştur. http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf, 12 Ekim 2012.

olmadığı bunun yanında güvenliğin farklı alanlarda da gerekli ve geçerli olduğu görüşü, Kopenhag Okulu¹⁷⁵ tarafından güvenlik çalışmaları alanına kazandırılmıştır.

Barry Buzan, “People, State and Fear” (1983) adlı eserinde güvenliğin kapsamını hem seviye hem de sektör yönünden genişletmiş, güvenliği birey, ulusal ve uluslararası olarak üç seviyeye ayırmıştır.

Kopenhag Okulu’nun güvenlik kavramına katkısı bununla sınırlı kalmamıştır. Ekolün diğer önemli ismi Ole Weaver, bir şeyi güvenlik problemi haline getirenin ne olduğuna verdiği cevap ile alana büyük katkılar sağlamıştır. Weaver’a göre gücü kullanmaya yetkin olan insanların bir konuyu ‘güvenlikleştirebileceğini’ yani güvenlik bahsi yapabileceği söz konusudur. Weaver, bu durumu “söz eylem” olarak açıklamaktadır. Bir konunun güvenlikleştirilmesinin yanında güveniksizleştirilebileceği de bu çerçevede kabul edilmektedir.¹⁷⁶

Kopenhag okulunun yanı sıra 1980’lerde silahsızlanma vb. konularda çalışmalar yürüten bazı komisyonlar yer almış ve bu komisyonlar raporlar da sunmuştur. Brandt ve Palme Komisyonları güvenliğe özgü komisyonlardır. Brandt Komisyonu güvenliği geniş karşılıklı bağımlılık mantığı içinde askeri savunmanın dar fikrini aşan bir kavram olarak yeniden kavramsallaştırmaya çalışmıştır.¹⁷⁷ Yine ‘‘Uluslararası Güvenlik (International Security)’’ adında yeni bir dergi yayın hayatına başlamış ve bu dergi güvenliğin alanını; ekonomik, siyasal, toplumsal ve çevre olarak genişletmede diğer çabaları tamamlar bir sorumluluk üstlenmiştir.¹⁷⁸

Türkiye’de güvenlik alanındaki akademik çalışmalar uluslararası ilişkiler disiplininde yaşanan gelişmelere paralel bir gelişim süreci yaşamıştır. Bu alandaki çalışmalar Soğuk Savaş sonrasında 11 Eylül sonrasında giden süreçte demokratikleşme ve insan güvenliği üzerine odaklanmıştır. Türkiye’de güvenlik

¹⁷⁵ Rens Van Munster, ‘‘Logics of Security Studies: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror’’, *Political Science Publications*, 10/2005, s. 1-19, www.sam.sdu.dk/politics/publicationer/Renskrift10.pdf, 12 Ekim 2012.

¹⁷⁶ Waever, *a.g.e.*, s. 54-60.

¹⁷⁷ Buzan, *People, States...*, s. 6.

¹⁷⁸ Buzan, *a.g.e.*, s. 12.

bilimleri çalışmaları Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Uluslararası İlişkiler Konseyi gibi araştırma birimleri; Güvenlik Bilimleri Enstitüsü (Polis Akademisi), Savunma Bilimleri Enstitüsü (Harp Okulu) ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (Harp Akademileri) gibi enstitüler ve bu kurumların yayınları ile akademisyenlerin katkıları çerçevesinde şekillenmektedir.¹⁷⁹ Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında insan güvenliği, demokratikleşme, şeffaflık ve hesapverebilirlik çerçevesinde araştırmalar yürüten Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarının yayınladığı raporlar da¹⁸⁰ güvenlik çalışmalarına iç güvenlik ve dış güvenlik bağlamında destek ve yön vermektedir. Türkiye'nin içerisinde bulunduğu terör gibi güvenlik problemleri üzerine de birçok sayıda çalışma gerçekleştirilmektedir.¹⁸¹ Özellikle terörizm konusunda asker kökenli akademisyenlerin çalışmaları yaygındır.¹⁸² Bunun yanı sıra insan hakları ve güvenlik ilişkisi bütününde yasal politik çalışmalar da yapılmaktadır.¹⁸³

Beril Dedeoğlu'nun *Uluslararası Güvenlik ve Strateji* adlı öncü çalışması sonrasında güvenliğin kavramsal incelemesi anlamında da çalışmalar yapılmıştır.¹⁸⁴ Yine kavramsal inceleme anlamında Pınar Bilgin'in eleştirel güvenlik konulu çalışmaları yer almaktadır.¹⁸⁵

1.4. Uluslararası Güvenlik Açısından Önemli Kavramlar

Uluslararası güvenliğe tehdit oluşturan çatışmaların, krizlerin ve bunların ortaya çıkış ihtimalleri üzerinde sebep teşkil eden faktörlerin açıklanmasına ilişkin birçok fikir ortaya atılmıştır. Bu anlamda Dan Reiter'in de ifade ettiği gibi önalma

¹⁷⁹ Perceptions, Avrasya Dosyası, Uluslararası Hukuk ve Politika, Polis Bilimleri Dergisi, Savunma Bilimleri Dergisi, Uluslararası İlişkiler Dergisi vb.

¹⁸⁰ Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim Almanak Türkiye, 2005 www.tesev.org

¹⁸¹ Örneğin: İhsan Bal, *Terörizm*, USAK Yayınları, Ankara 2006.

¹⁸² Örneğin: Mesut Hakkı Caşın, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008.

¹⁸³ İhsan Dağı, "Human Rights and International Security: The Challenge for NATO in the Mediterranean", *Mediterranean Quarterly: Journal of Global Issues*, Vol. 13, No. 2, 2002.

¹⁸⁴ Tanrısever, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁸⁵ Pınar Bilgin, "11 Eylül Öncesinde ve Sonrasında Küreselleşen Güvenliği Anlamak", *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme*, (Der.) Cem Karadeli, , Siyasal Yayınları, Ankara 2005, s. 27.

bir savaş teorisi değildir fakat bazı teorilerin öngördüğü gibi savaşa sebep olan bir yoldur.¹⁸⁶ Önleyici askeri faaliyetler savaşın bir çeşidi olarak görülmemekle birlikte daha çok çatışmanın çıkışına yönelik bir faktör olduklarından savaşın patlak vermesine yol açan nedenler arasında sayılmaktadırlar. Bu bağlamda nedenlere ilişkin teorilerin tartışılması gereklilik arz etmektedir.

Savaşların sebeplerini ortaya koymak adına var olan birçok teorinin neredeyse tamamı aynı zamanda önleyici faaliyetlerin kullanılıp kullanılmamasıyla da ilgilidir. Bu kavramların birçoğu birbirleri ile ilişkili olduğundan birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar. Ancak ülkelerin önleyici askeri faaliyetleri neden gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri hususunda her biri, ayrı ayrı açıklamalara sahip olduğundan teorik düzeyde ayrıntılı şekilde ele alınmaları gerekmektedir.

1.4.1. Güvenlik İkilemi

Uluslararası güvenlik literatüründe savaşın sebepleri üzerine olan en temel yaklaşımlardan biri de güvenlik ikilemidir. John H. Herz güvenlik ikilemini; ‘‘Bir toplumda yaşayan birey ya da gruplar diğer gruplar tarafından saldırıya uğrama, egemenlik altına alınma ve yok edilme gibi kaygılara sahiptir. Saldırıya maruz kalmamak için kendini emniyete alma çabası, onları bu tehlikelerden kaçınmak için daha da güçlü olmaya yönelik tedbirler almaya yöneltir. Bu düşünce diğerlerini en kötüsüne hazırlık yapmaya zorlar. Adeta yarış içinde olunan böylesine bir ortamda iki taraf da kendini güvende hissetmediğinden daha güçlü olmak amacı ile mücadele bu şekilde devam eder’’ şeklinde tanımlamaktadır.¹⁸⁷

1951 yılında Herbert Butterfield savaşların nedenlerini tartıştığı çalışmasında, tarihteki birçok savaşı ‘‘trajedi’’ olarak nitelendirmektedir.¹⁸⁸ Savaşları birer trajedi haline getiren faktör, fikirde savaşma niyetine sahip olmayan karar alıcıların eylemde savaşmak zorunda kalmalarıdır. Butterfield’e göre bireyler daimi

¹⁸⁶ Dan Reiter, ‘‘Exploding the Powder Keg Myth: Preemptive Wars Almost Never Happen’’, *International Security*, Vol. 20, No. 2, Autumn 1995, s. 6.

¹⁸⁷ John H. Herz, ‘‘Idealist Internationalism and the Security Dilemma’’, *World Politics*, Vol. 2, No. 2, January 1950, s. 157.

¹⁸⁸ Herbert Butterfield, *History and Human Relations*, Collins, London 1951, s. 21.

bir biçimde diğerlerinin kendilerine zarar verebileceği korkusu içinde yaşarlar. Bu ‘‘Hobbes vari korku’’ (Hobbesian fear) çok ‘‘şiddetli’’ bir biçimde hissedilmekte ve bireyleri kendilerini korumaya yönelik önlemler almaya itmektedir. Ancak diğer bireyler, bu ‘‘iyi niyetli’’ önlemleri kendilerine zarar vermek için uygulanan politikalar olarak algılayabilirler çünkü onlar da ‘‘Hobbes vari korku’’ içinde yaşamaktadırlar ve diğerlerinin önlemlerine cevap verme ihtiyacı hissetmektedirler. Bu karşılıklı korku ve iyi niyetlerden emin olamama durumu, bireyleri artan bir biçimde yeni önlemler almaya itmekte ve aslında savaş niyeti taşımayan bireyleri bir savaşa sürüklemektedir.¹⁸⁹ Aynı dönemde John H. Herz, bu durumu ‘‘güvenlik ikilemi’’ olarak tanımlamıştır.

Herz’in çalışmasının Butterfield’in çalışmasından en temel farkı ‘‘güvenlik ikilemi’’ni güçlü bir biçimde uluslararası sistemin anarşik yapısına bağlamasıdır. Herz’e göre düzenin ve bir egemenin bulunmadığı uluslararası sistemde başka birimlerin saldırı endişesi ile yaşayan birimler (devletler anlaşılmalı) bir güç edinme yarışına girerler çünkü böyle bir anarşik düzende birimler diğerlerinin niyetleri hakkında ‘‘en kötüsünü farz etmek’’ (worst-case thinking) zorundadır. Bunu yapmamak yok oluşu getirebilmektedir.¹⁹⁰ Bu fikirleri temel alarak 1951’de Herz güvenlik ikilemini şöyle tanımlamaktadır: ‘‘öldür ya da yok ol, ya önce saldır ya da yok olma riskini göze al’’.¹⁹¹ Bu anlayış yakından incelendiğinde ortada bir ikilemin olmadığı ortaya çıkmaktadır çünkü herhangi bir birimin yok olma riskini bir seçenek olarak görmesi olası değildir. ‘‘Güvenlik ikilemi’’ daha çok anarşik sistemde birbirlerinin niyetleri hakkında her zaman en kötüsünü farz etmek zorunda olan birimlerin güç yarışı durumunu tanımlamak için kullanılmıştır. Bu tanımlama Soğuk Savaş dönemindeki diğer ‘‘güvenlik ikilemi’’ çalışmalarında da aynen benimsenmiştir.¹⁹²

¹⁸⁹ Butterfield, *a.g.e.*, s. 19-21.

¹⁹⁰ Herz, *Idealist Internationalism...*, s. 157.

¹⁹¹ Herz, *Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities*, University of Chicago Press, Chicago 1951, s. 3.

¹⁹² Robert Jervis, ‘‘Cooperation under the Security Dilemma’’, *World Politics*, Cilt 30, No 2, 1978, s. 167-214; Jack Snyder, ‘‘The Security Dilemma in Alliance Politics’’, *World Politics*, Cilt 36, No 4, 1984, s. 461-495.

Andrew Butfoyl, güvenlik ikileminin dört faktör arasındaki karmaşık oyunun bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Bu faktörler; doğası gereği askeri kabiliyetlerin şiddeti ve yıkıcı gücü, uluslararası anarşinin doğası ve çıkarımları, kimlik ve çıkar politikaları ile tehdit hissidir.¹⁹³ Bu kapsamda güvenlik ikilemi; bir devletin kendi güvenliğini artırmak için almış olduğu tedbirlerin genellikle diğer devletlerin güvenliğini azaltmakta olduğu durumudur.¹⁹⁴ Nitekim diğer devletlerin varlığını tehdit etmeden bir devletin hayatta kalma şansını artırması zordur. Paul C. Stern de benzer şekilde düşünerek uluslararası ilişkilerde güvenlik ikilemi kavramını; ‘‘Bir devletin algılamış olduğu bir tehdide karşı kendini korumak için aldığı güçlü önlemlerin karşı taraf tarafından artırılmış kapasite ya da saldırı emaresi olarak yorumlanmasından dolayı genellikle tehdit olarak algılanması’’ şeklinde tanımlamaktadır.¹⁹⁵

Butfoyl’a göre güvenlik ikilemi bir ülkenin savunma politikasına karar veren kişilerin işini karmaşık hale getirmekte ve bu bağlamda da liderler barışçıl ilişkiler sağlamak adına savunma çabalarını hafifletebilmektedir. Ancak bu noktadaki sorun, ülkelerini saldırılara daha açık hale getirebilir olmalarıdır. Liderlerin savunma hazırlıklarını güçlendirmesi, uluslararası endişelere sebebiyet vererek silahlanma yarışına karşı baskıları arttırabilir ve güvenliğin amaçlanmamış sonuçlarını da gündeme getirebilir.¹⁹⁶ Bu açıdan güvenlik ikilemi, devletleri stratejik ve yapısal gerekçeler içinde önleyici askeri faaliyetlere sevk eden temel etken olarak görülebilir. Devletler, her şeyden önce muhataplarının bir saldırıya hazırlanıyor olduğunda veya muhataplarına göre zayıflamaya başladığı anda önlem almak gerektiğini düşünebilir.

Güvenlik ikilemi kavramının ilk ortaya konuş biçimi, Soğuk Savaş döneminde disipline egemen olan realist düşüncenin öğelerini yansıtmaktadır. Öncelikle, güvenlik ikilemleri devlet merkezli bir kavram olarak üretilmiştir. İkilem

¹⁹³ Andrew Butfoyl, ‘‘Offence-Defence Theory and the Security Dilemma: The Problem with Marginalizing the Context’’, *Contemporary Security Policy*, Vol. 18, No. 3, 1997, s. 45.

¹⁹⁴ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton & Company, New York 2001, s. 36.

¹⁹⁵ Paul C. Stern, ‘‘Deterrence in the Nuclear Age: The Search for Evidence’’, *Perspectives on Deterrence*, (Der.) Paul C. Stern, Oxford University Press, New York 1989, s. 7

¹⁹⁶ Butfoyl, *a.g.m.*, s. 39-40.

içindeki birimler devletler bazında tanımlanmış ve devlet kavramı tek, bütüncül ve rasyonel bir şekilde materyalist çıkarlarını savunan bir yapıya indirgenmiştir. Oysaki güvenlik ikilemi durumlarında devletlerin karar alma mekanizmalarındaki farklılıklar ile bireylerin rolü, bir ikilemin savaş ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağına ilişkin ipuçları içermektedir. Soğuk Savaş dönemi güvenlik ikilemi kavramının diğer bir özelliği de bir ikilem durumunda kesinlikle olumsuz sonuçların öngörülmesidir. Yukarıda da belirtildiği üzere, aslında ortaya konan kavram iki seçenekten çok devletlerarası bir güç yarışı durumunun tanımlanmasıdır. Bu yarışın sonucu her iki taraf için de olumsuzdur.

Bu sorunlara rağmen güvenlik ikilemi kavramının ortaya çıkış dönemi, hem Uİ kuramcılarının hem de karar alıcıların dikkatini güvenlik politikalarının öngörülme ve aslında niyet edilmeyen sonuçlarına çekmesi açısından çok önemlidir. Bu çalışmalar ikinci dönem güvenlik ikilemi üzerine yapılan çalışmaların da temelini oluşturmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ‘‘güvenlik ikilemi’’ kavramının çalışılmasında önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu değişiklikler temelde iki nedene bağlanabilir. Bunlardan birincisi yeni güvenlik sorunlarının artan bir biçimde dünya siyasetini etkilemesidir. Bu sorunlar arasında 1990’lı yılların başında sıklıkla görülen farklı etnik gruplar arasındaki iç savaşlar, zayıf devlet yapılarının var olduğu ülkelerde ortaya çıkan suç örgütleri, bu örgütlerin sınır aşan bir karaktere bürünmesi, çevre ülkelerden merkeze göçteki artış ile bunun göç alan toplumlarda yarattığı güvensizlik sorunları ve terörizm sayılabilir. İkinci olarak, bu sorunlar Uİ disiplininin dünya politikasına bakışı, sorunları algılayışı ve tanımlayışında da değişikliklere yol açmıştır. Eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında güvenlik kavramı genişletilmiş ve yeni kavramlarla beslenmiştir.¹⁹⁷ Bunlardan güvenlik ikilemi kavramına en çok etki edeni, toplumsal kimliği güvenceye alınması gereken bir referans noktası olarak kabul eden ‘‘toplumsal güvenlik’’ kavramının tanımlanması olmuştur.¹⁹⁸ Bu dönemde de Soğuk Savaş dönemi güvenlik ikilemi anlayışına bağlı kalarak

¹⁹⁷ Buzan, *People, States...*, s. 141.

¹⁹⁸ Ole Waever, ‘‘The Societal Society’’, *Identity, Migration and New Security Agenda in Europe*, (Der.) Barry Buzan, Pinter, London 1993, s. 17-40.

çalışmalar yürütenler olmuştur.¹⁹⁹ Ancak kavram ile ilgili ana çalışmalar üç alanda gerçekleşmiştir.

Bu alanlardan ilkinde katkıda bulunanlar, geleneksel anlamda güvenlik ikilemi kavramının uluslararası politikadaki güvenlik sorunlarını doğru bir şekilde yansıtmadığını iddia ederek büyük ölçüde kavramı reddetmişlerdir. Kavramı tamamen reddedenlerin temel dayanak noktası “Üçüncü Dünya” ülkelerindeki güvenlik sorunlarıdır. Brain Job, bu alandaki en önemli katkıyı “güvensizlik ikilemi” kavramını ortaya koyarak yapmıştır.²⁰⁰ Bu kavram, gelişmekte olan bazı ülkelerde devletin/rejimin toplumun ihtiyaçlarını karşılayamaması sonucunda bir çeşit meşruiyet sorunu ile karşı karşıya olduğunu, hem toplumdaki farklı grupların hem de rejimin kendi güvenliğini sağlamak isterken ülkede daha ciddi bir güvensizlik yaratması durumunu tanımlamaktadır. Goerg Sorensen, Job’un kavramının doğruluğunu kabul ederek bu durumu gelişmiş dünyaya taşımaktadır. Sorensen’e göre bazı gelişmekte olan ülkeler “güvensizlik ikilemi” yaşarken gelişmiş ülkeler ise söz konusu rejimler ile ilgili bir “liberal değer ikilemi” yaşamaktadır.²⁰¹ Bu ikilem, liberal değerleri dışarıdan rejimlere dayatırken yine liberalizmin temel değerleri olan egemenlik ve içişlere müdahale etmeme ile çatışma durumunu tanımlamaktadır. Bu çalışmalar, geleneksel anlamda “güvenlik ikilemi”nin dünya politikasındaki rolünü reddederken Jennifer Mitzen kavramın en temel varsayımlarından birini sorgulamaktadır. Mitzen’e göre bazı durumlarda güvenlik ikilemi içinde olmak yani belirli bir rakip ile saldırgan bir güç yarışına girmek, devletlerin varlıklarını tanımlıyor olabilir. Bu şartlarda güvenlik ikileminden çıkmak arzu edilmediği gibi bu güç yarışının sürmesi devletin “ontolojik güvenliğinin” bir şartı durumuna gelmektedir.²⁰² Mitzen’in bu eleştirel yaklaşımı, güvenlik ikileminin varlığını reddetmez ancak kavramın temel varsayımlarını ciddi bir şekilde sorgulayan az sayıdaki çalışmadan birini oluşturmaktadır.

¹⁹⁹ Charles L. Glaser, “Security Dilemma Revisited”, *World Politics*, Cilt 50, No 1, 1997, s. 174.

²⁰⁰ Brain Job, *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*, Lynne Rienner, Boulder 1992, s. 93.

²⁰¹ Georg Sorensen, “After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values”, *Security Dialogue*, Cilt 38, No 3, 2007, s. 367-371.

²⁰² Jennifer Mitzen, “Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma”, *European Journal of International Relations*, Cilt 12, No 3, 2006, s. 354.

Güvenlik ikilemi kavramının zenginleştirildiği ikinci alan ‘toplumsal güvenlik ikilemleri’ adı altında ortaya çıkan ve ‘toplumsal güvenlik’ kavramı temel alınarak yapılan çalışmalardır. Bu çalışmaların ortak noktası, 1990’ların birinci yarısında görülen etnik dini gruplar arasında çıkan çatışmaların devlet merkezilik hariç Soğuk Savaş döneminde tanımlanmış güvenlik ikilemi kavramının dinamikleri ile incelenmesidir. Bunların ilk örneğini Barry Posen 1993 yılında yayımlamış, 1996’da Stuart Kauffman, ‘etnik gruplararası savaşın uluslararası kuramı’ olarak güvenlik ikilemini daha sistematik bir biçimde işlemiştir.²⁰³ Kuramsal olarak diğer bir örnek; William Rose’un güvenlik ikilemini bağımsız değişken, etnik çatışmayı da bağımlı değişken olarak analiz ettiği makalesidir.²⁰⁴ Ampirik çalışmalar olarak Paul Roe Yugoslavya’da; Massari ise Balkanlar ve Ortadoğu’da ortaya çıkan etnik-dini çatışmaları toplumsal güvenlik ikilemi bağlamında incelemişlerdir.²⁰⁵ Toplumsal güvenlik ikilemi kavramının hem kuramsal hem de ampirik açıdan en kapsamlı çalışması Roe tarafından yapılmış ve bu çalışmada kavram ‘bir sosyal grubun kendi kimliğini güvence altına almak istemesinin diğer sosyal gruplarda yarattığı tepkiler ve bunun sonucunda bütün grupların daha az güvenliğe sahip olması’ olarak tanımlanmıştır.²⁰⁶ Bu tanıma çok benzer olarak Mikhail Alekseev ‘göç-güvenlik ikilemi’ni RF’deki göçmen gruplarla Rus vatandaşları arasında incelemiştir. Bu ikilem de bir tür toplumsal güvenlik ikilemi olup kimliklerini korumaya çalışan grupların hareketleri ile karşılıklı güvensizliğe neden olması olarak ortaya konmuştur.²⁰⁷

Üçüncü alan ise, devletler üzerinde çalışmaya devam edip Uİ’de yaygınlaşan yeni kavramlarla bu çalışmaları destekleyenlerdir. Bu alandaki ilk yaklaşım, inşacı Uİ kuramının ana kavramlarından olan ‘kimlik’in

²⁰³ Barry Posen, ‘The Security Dilemma and Ethnic Conflict’, *Survival*, Cilt 35, No 1, 1993, s. 28; Stuart Kauffman, ‘An International Theory of Inter-Ethnic War’, *Review of International Studies*, Cilt 22, 1996, s. 149-171.

²⁰⁴ William Rose, ‘The Security Dilemma and Ethnic Conflict: Some New Hypothesis’, *Security Studies*, Cilt 9, No 4, 2000, s. 1-51.

²⁰⁵ Paul Roe, ‘Former Yugoslavia: The Security Dilemma that Never Was?’, *European Journal of International Relations*, Cilt 6, No 3, 2000, s. 378; Nizar Massari, ‘The State and Dilemmas of Security’, *Security Dialogue*, Cilt 33, 2002, s. 415-427.

²⁰⁶ Paul Roe, *Societal Security Dilemma*, Routledge, London 2005, s. 73.

²⁰⁷ Mikhail Alekseev, *Immigration Phobia and Security Dilemma*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, s. 21.

devletlerarasındaki güvenlik ikilemine uygulanmasıdır. Örneğin Jae Jung Suh ABD ve Kuzey Kore arasındaki güvenlik ikileminde iki devletin birbirine karşılıklı olarak ‘‘kimlik suçlaması’’ (yani bir aktörün diğerini yaptıkları ile değil kim ve ne olduğuyla suçlaması yöntemi) yaptığını savunmaktadır.²⁰⁸ Dan Lindley, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Güney Kıbrıs Rum yönetimi arasındaki güvenlik ikileminin temel nedeni olarak ortak bir kimlik inşa edilememesi olduğunu söylemiştir.²⁰⁹ Üçüncü alandaki diğer bir grup ise devletlerin içinde bulunduğu güvenlik ikilemlerini dünya politikasını yaygın bir biçimde etkileyen faktörleri göz önüne alarak güncelleştirmiştir. Frank P. Harvey, ‘‘yurtiçi güvenlik ikilemi’’ kavramı ile ABD hükümetinin sınıraşan tehditler karşısında yüksek bir maddi ve sosyal yatırım yapması ve bu yatırımları yapmayıp risk alması seçeneklerini karşılaştırmıştır.²¹⁰ Philip Cerny ise artık devletlerin içinde buldukları güvenlik ikilemlerinde belirsizliğin daha yüksek olduğunu iddia etmektedir. Küreselleşme, yerel kimliklerin ortaya çıkması ve bölgeselcilik gibi oluşumlar artık devletlerin tek bir ağızdan konuşan birimler olmasını engelleyip güvenlik ikilemi durumlarında belirsizliği arttırmıştır.²¹¹

Bu dönemdeki çalışmalar kavramın temel varsayımlarını, ikilemin ortaya konuş biçimini, sürecin işleyişi ve sonuçlarını sorgulamaktan çok kavramın günün koşulları göz önüne alınarak güncellenmesidir. Bu çalışmalardaki en belli başlı değişiklik, birim olarak devlet yerine toplumun (etnik ve dini sosyal gruplar) koyulmasıdır. Bu sosyal gruplar aynı Soğuk Savaş dönemindeki çalışmalarda devletin anlaşılma biçimi gibi tek bir ağızdan konuşan, monolitik ve değişmez kimliklere sahip olan birimler olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ‘‘kara kutu’’ devletler yerlerini ‘‘kara kutu’’ etnik gruplara bırakmıştır. Kavramın tümüyle yeniden düşünülmemesi ve tanımlanmaması, güvenlik ikileminin farklı aktörler ve farklı dinamiklerle basit bir etki-tepki ilişkisine indirgenmesine yol açmaktadır.

²⁰⁸ Jae Jung Suh, ‘‘Producing Security Dilemma out of Uncertainty: The North Korea Nuclear Crisis’’, *Mario Einaudi Center for International Studies Working Paper Series*, No 8-06, 2006.

²⁰⁹ Dan Lindley, ‘‘Historical, Tactical and Strategic Lessons from the Partition of Cyprus’’, *International Studies Perspectives*, Cilt 8, 2007, s. 239.

²¹⁰ Frank P. Harvey, ‘‘The Homeland Security Dilemma: Imagination, Failure and the Escalating Costs Perfecting Security’’, *Canadian Journal of Political Science*, Cilt 40, No 2, 2007, s. 284.

²¹¹ Philip Cerny, ‘‘The New Security Dilemma: Divisibility, Defection and Disorder in the Global Era’’, *Review of International Studies*, Cilt 26, No 4, 2001, s. 623-646.

Güvenlik ikilemi kavramının yeniden tanımlanması Ken Booth ve Nick Wheeler tarafından gerçekleştirilmiştir.²¹² Bu yeniden tanımlama, kavramı sadece kökten değiştirmekle kalmamış aynı zamanda yeni fikirlerle besleyerek güvenlik ikilemini önceki örneklerinden çok farklı bir boyuta taşımıştır.

Booth ve Wheeler'a göre bireylerin niyetleri ile ilgili belirsizlik sosyal ve politik hayatın vazgeçilmez bir parçasıdır çünkü hiçbir bireyin diğerlerinin niyetlerinden yüzde yüz emin olma şansı yoktur. Herbert Butterfield bu durumu "diğer zihnin içine girememe sorunu"; Steve Smith ve Martin Hollis de "diğer zihinler problemi" (the problem of other minds) olarak kavramsallaştırmıştır.²¹³ Bu olguyu çıkış noktası olarak alan Booth ve Wheeler, güvenlik ikilemini iki aşamada incelemektedir. Birinci aşama "yorum ikilemi"dir. Bu birincil ikilemde aktör, başka bir aktörle ilgili bir güvensizlik sorunu ile karşılaştığında söz konusu aktörü ve onun niyetlerini nasıl yorumlayacağı konusunda iki seçenek ile karşı karşıya kalmaktadır (örneğin diğerinin niyeti saldırgan mı değil mi?). Bu ikilem doğrudan "diğer akıl problemi"ni çözmeye yöneliktir. Aktör diğerlerinin niyetleri hakkında yorumlar yapmaktadır. Bu yorumlara dayanarak da ikilemin ikinci aşamasına geçilmektedir. Güvenlik ikileminin ikincil aşaması "karşılık ikilemi"dir. Bu ikilemde aktör diğerine hangi politikalar üreterek ve hangi araçları kullanarak karşılık vereceği ile ilgili iki seçenek ile karşı karşıyadır (örneğin diplomatik yollar mı yoksa askeri yollar mı kullanılacaktır?).²¹⁴

Geleneksel anlayışta güvenlik ikilemi, bir aktörün kendi güvenliğini sağlamak amacı ile politikalar üretmesi, bu politikaların diğerleri tarafından güvensizlik kaynağı olarak algılanması ve karşı politikalar üreterek bunun sonucunda oluşan genel güvensizlik olarak anlaşılabilir.²¹⁵ Booth ve Wheeler ise güvenliğe ulaşma çalışmalarının daha çok güvensizlikle sonuçlanması durumunun

²¹² Ken Booth ve Nicholas Wheeler, *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*, Palgrave and Macmillan, Hampshire 2007.

²¹³ Butterfield, *a.g.e.*, s. 19.

²¹⁴ Booth ve Wheeler, *a.g.e.*, s. 4.

²¹⁵ Uluslararası İlişkiler yazınındaki örnekleri için bkz. Martin Griffiths ve Terry O'Callaghan, *International Relations: The Key Concepts*, London, Routledge, 2002, s. 292; Tim Dunne ve Brian C. Schmidt, "Realism", *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, (Der.) John Baylis ve Steve Smith, , Oxford University Press, Oxford 2001, s. 153.

bir ikilem olmadığını savunmaktadır.²¹⁶ Uİ yazınında güvenlik ikilemi diye tanımlanan durum aslında bir güvenlik paradoksudur. Booth ve Wheeler bu paradoksu, ‘iki veya daha fazla sayıdaki aktörün kendi güvenliklerini arttırmaya çalışırken söyledikleri veya yaptıkları ile karşılıklı tansiyonu yükseltmeleri ve bunun sonucunda herkesin kendini daha az güvende hissetmesi durumunun yaratılması’²¹⁷ olarak tanımlamaktadırlar.²¹⁷

Güvenlik ikileminin güvenlik paradoksundan farklılaştırılması, ikilemin anlaşılması ve çalışılması konusunda önemli sonuçlar vermektedir. Bunlardan en önemlisi, güvenlik ikileminin sonucunun artık önceden varsayılmamasıdır. Geleneksel anlayışta ikilem ile paradoks özdeşleştirilmiş ve ikilem içindeki aktörlerin hangi politikaları üretirlerse üretsinler, zorunlu olarak daha az güvenlik ile yüzleşeceği varsayılmaktadır. Zira güvenlik ikilemi bir güvenlik paradoksu ile sonuçlanabilir. Ancak bu olasılığın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, ikilem içindeki aktörlerin birbirleri ile ilgili nasıl yorumlamalar yapacakları ve nasıl politikalar üreteceklerine bağlıdır. Bu da tartışmayı, Booth ve Wheeler’ın güvenlik ikilemi kavramına ikinci önemli katkısı olan seçime (choice) taşımaktadır.

Booth ve Wheeler’ın güvenlik ikilemi tanımlamasının merkezinde yatan ve ikilemin oluşmasına neden olan faktör, bir aktörün önündeki iki seçenektan birisini seçmek zorunda olmasıdır.²¹⁸ Geleneksel anlayış benimsendiğinde, herhangi bir güvenlik ikilemi üzerinde çalışmak aktörlerin birbirleri ile ilgili davranışlarını incelemekle sınırlanmaktadır. Aktörlerin benimsediği politikaların diğerlerinin davranışlarını nasıl etkilediği elbette ki önemlidir. Zira karşılık ikileminde seçilen araçların diğerleri üzerindeki etkileri de analiz edilmektedir. Ancak bu etki-tepki ilişkisi güvenlik ikileminin özü olmadığı gibi aktörün yaptığı belirli seçimlerin sonucunda oluşmaktadır.

Booth ve Wheeler’ın kavramı bu şekilde tanımlamaları, Uİ kuramcılarını çeşitli sorular sormaya yöneltmektedir. Bu sorular şöyle sıralanabilir: güvenlik ikilemi durumunda bir aktörün önündeki seçenekler nelerdir? Bu seçenekler nasıl

²¹⁶ Booth ve Wheeler, *a.g.e.*, s. 4.

²¹⁷ Booth ve Wheeler, *a.g.e.*, s. 9.

²¹⁸ Booth ve Wheeler, *a.g.e.*, s. 4.

oluşmuştur? Farklı seçimlerin altında yatan fikirler nelerdir? Bir aktör neden bir seçeneği diğerine tercih eder? Bunlar ve benzeri sorular, aktörlerin tırmandırıcı davranışlarını incelemekten çok aktörlerin güvenlik anlayışlarını analiz etmeye yaramaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere, uluslararası güvenlik literatüründe güvenlik ikilemine ilişkin çeşitli kavram ve fikirler yer almaktadır. Bu kavramlar özellikle savaşların nedenleri ile ilgili olup bir bölümü savaş olasılığını bastırmak için alınmış önlemleri gösterirken diğerleri de savaş olasılığını arttıran farklı mekanizmalarla ilişkilidir. Bu kavramların her birine aşağıda kısaca değinilmektedir.

1.4.1.1. Caydırıcılık Teorisi

Caydırıcılık, düşmanın aldığı risk ve maliyet kaybının muhtemel kazancının önüne geçeceğinin hissettirilmesi ile askeri teşebbüslere girişmesine karşı cesaretini kırmaktır.²¹⁹ Bu çerçevede açık veya kapalı savaş tehdidi, bir devletin başka bir devleti kendi askeri veya politik varlığına karşı bir şey yapmaktan caydıracak diplomasi aracı olarak görülmektedir.²²⁰

Glenn H. Snyder'e göre caydırıcılık, politik gücün sadece negatif yönüdür. Zorlayıcı güce karşı kullanılan vazgeçirme gücüdür.²²¹ Robert Jervis, "Bir aktör diğer bir aktörü bir hareketin karşılığı olarak beklenen değerinin ya da beklenen cezalandırmanın altında kalacağına ikna ederek caydırır" derken; Stephen J. Cimbala psikolojik etkiye vurgu yaparak caydırıcılığı "bir devletin potansiyel düşmanlarının zihinlerinde kabul edilebilir oranda askeri bir zafer elde edemeyeceklerinin oluşturduğu süreç" olarak tanımlamaktadır.²²² Paul K. Huth ise tetikleyici etkiye dikkat çekerek "bir düşmanı caydırmak için oluşturulan unsurlar,

²¹⁹ Glenn H. Snyder, *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*, Princeton University Press, Princeton 1961, s. 4.

²²⁰ Bernard Brodie, "The Anatomy of Deterrence", *World Politics*, Vol. 11, No. 2, January 1959, s. 174.

²²¹ Snyder, *a.g.e.*, s. 9.

²²² Robert Jervis, "Deterrence and Perception", *International Security*, Vol. 7, No. 3, Winter 1982-1983, s. 4.

önleyici askeri faaliyetlerin kullanımına sebep olabilecek bir durumu da yaratır’’ tespitinde bulunmaktadır.²²³

Bu bağlamda güvenlik ikilemini hafifletmenin bir yolu, saldırgan bir hareketin aynı tür bir hareketle karşılanacağına ve yapılacak karşı tepkinin şiddeti ile oluşacak maliyetin saldırının kazancından çok daha yüksek olacağına dair karşı tarafı ikna etmektir. Bu tanıma göre caydırıcılık teorisinin arkasındaki temel mantığın güvenlik ikileminin ortaya çıkardığı istikrarsızlığa devletleri saldırmaktan vazgeçirecek bir durum yaratarak karşı koyabilmek olduğu söylenebilir. Bu açıdan caydırıcılık, başarılarında olduğu kadar başarısızlıklarında da güç alan dinamik bir süreç olarak görülebilir. Ancak geçmişte ve günümüzde yaşanan savaşlar, caydırıcılığın başarısız yönünü gözler önüne sermektedir.

1.4.1.2. Spiral Model

Güvenlik ikileminin savaşın çıkmasına katkı sağlayabileceği dolaylı hususlardan biri de spiral model olarak ifade edilmektedir. Güvenlik ikileminin devletleri nasıl savaşa ittiğini farklı açıdan dile getiren bu model, caydırıcılığa alternatif olarak gösterilmektedir. Güvenlik ikileminin sonucu olarak her iki taraf da bir diğerinin askeri gücünü artırdığında kendi güvenliğinin azalacağı düşüncesini göz önünde bulundurarak göze-göz dişe-diş yöntemi doğrultusunda silahlanmaya angaje olmaktadır.

Uluslararası sistem içerisinde devletlerin bir problemle karşılaşması durumunda devletlerin acil yardım isteyeceği bir kurumun olmaması, devletleri kendilerini korumak için harekete geçmeye zorlamaktadır. Bu hususta devletler, harekete geçmeyi kendilerine verilmiş bir hak olarak görmektedirler. Bu açıdan devletlerin kendilerini korumalarının en iyi yolu, tehdit oluşturan düşmanlarından daha güçlü olmaktır. Güvenlik ikilemi açısından ise bir devletin güvenliğini arttırmak adına gerçekleştirilen her eylem, diğer devletlerin kendilerini güçsüz hissedip daha

²²³ Paul K. Huth, *Extended Deterrence and the Prevention of War*, Yale University Press, New Haven 1988, s. 4.

fazla güç sağlama mücadelesine girmelerine neden olmaktadır. Devletler savunma kabiliyetleri kazanma ve geliştirme aşamasında gücü ölçmeye çalışırlar çünkü güç fazla ise saldırı yeteneği yüksek, az ise tehdit oluşturan devletlerin silahlanma riski de o derece az olmaktadır.²²⁴

Eğer karşılıklı korkular, baskın olmak için önalıcı veya önleyici saldırı yapma güdüsünü teşvik edecek düzeyde geliirse bu döngü savaşa neden olabilir.²²⁵ Diğer bir ifadeyle, bu döngü bir tarafın diğer tarafa saldırı planlayabileceği düşüncesinden hareketle inisiyatif alarak saldırmasına neden olabilecek bir duruma yol açabilmektedir.

1.4.1.3. Silahlanma Yarışı

Güvenlik ikilemi açısından savaşa yol açabilecek bir diğer mekanizma da silahlanma yarışıdır. Silahlanma yarışının savaşa teşvik etme mantığı spiral modele benzemektedir. Aslında silahlanma yarışı spiral modelin somut göstergesidir. Ancak her silahlanma yarışı savaşa son bulmamaktadır. Bu hususta Morrow, silahlanma yarışının mücadele içinde olan ulusların askeri kapasitelerinin oranı arasında dalgalanmalara sebep olduğunu ve bu tür dalgalanmaların geçici askeri avantajını kaybeden taraflar arasında savaş tartışmalarının tırmanmasına sebep olduğunu belirtmektedir.²²⁶ Bu açıdan bakıldığında, silahlanma yarışı güç değişimi gibi savaşın diğer nedenleri ile yakından ilişkilidir.

Howard William'ın belirttiği üzere; ‘‘Uluslararası politikada iştah genellikle yemek yerken gelir. Şiddetli rekabetin kontrol etmenin güçlü askeri seferberlik dışında başka yolu yoktur. Silahlanma yarışı neredeyse savaşın yerine geçmektedir.’’²²⁷ Bu bakımdan silahlanma yarışı, güvenlik ikileminin gerektirdiği güvenliğin doğasında her iki tarafın da kazanmasının mümkün olmadığı ya da

²²⁴ Jervis, *a.g.m.*, s. 6.

²²⁵ Andrew Kydd, ‘‘Game Theory and the Spiral Model’’, *World Politics*, Vol. 49, April 1997, s. 371-372.

²²⁶ James D. Morrow, ‘‘A Twist of Truth: A Reexamination of the Effects of Arms Races on the Occurrence of War’’, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 33, No. 3, September 1989, s. 526.

²²⁷ Morrow, *a.g.e.*, s. 21.

caydırmanın gereği olarak silahlanma gösterişinin gerekliliği gibi durumlarla birleştiğinde çok tehlikeli olabilmektedir. Bu bağlamda silahlanma yarışının önleyici askeri faaliyetleri tetikleyen ve uygulamaya neden olan bir durum arz ettiği söylenebilir.

1.4.1.4. Saldırı – Savunma Dengesi

Güvenlik ikilemi saldırı ya da savunmaya avantaj sağlasa da sağlamasa da askeri teknolojiyen etkilenmektedir. Lynn-Jones'a göre bir devlet saldırıya rakiplerinin savunmaya ayırdığı miktarda kaynak ayırmalıdır. Bu anlamda saldırı-savunma dengesi, güç kaynaklarının tehdide dönüştürülebileceği bir serbestliktir.²²⁸

Van Evera, saldırının öncelik verildiği durumlarda ortaya çıkan on çeşit etkinin varlığından söz etmektedir. Bunlar; fethin kolaylığı, meşru müdafaanın zorluğu, devletlerarasında yüksek seviyede güvensizlik, ilk darbe avantajının üstünlüğü, geniş fırsatlardan yararlanma olasılıkları, emrivaki ve diplomasi eğilimleri, başarısız olması muhtemel müzakereler, kontrolü zorlaşan silahlanma yarışları ve baskın saldırı eğilimi.²²⁹ Bunlardan baskın saldırı eğilimi, önleyici askeri faaliyetlerin kullanılmasını kolaylaştıran bir durum yaratabilmektedir.

Savunma eğiliminin baskın olması durumunda ise tam tersi bir durum gerçekleşmektedir. Vatanı savunmak daha kolaydır ve devletlerin güvenli sınırları vardır. Ayrıca devletler daha az saldırgan, daha az müdahaleci ve statükoyu kabullenmeye daha çok istekli olma eğilimindedirler.²³⁰ Bu çerçevede savunmanın baskın olduğu durumlar, önleyici askeri faaliyetlerin kullanım eğilimini azaltır.

²²⁸ M. Lynn-Jones, "Offense-Defense Theory and Its Critics", *Security Studies*, Vol. 4, No. 4, Summer 1995, s. 665-666.

²²⁹ Stephen Van Evera, "Offense, Defense and the Causes of War", *International Security*, Vol. 22, No. 4, Spring 1998, s. 62-64.

²³⁰ Evera, *a.g.m.*, s. 65.

1.4.2. Güç ve Güç Dengesi

Güç kavramı, çeşitli tanımlarla açıklanmaya ve farklı anlamlar yüklenmeye çalışılan bir kavramdır. Kavramı sıklıkla kullanan Hans J. Morgenthau²³¹ tarafından uluslararası politika bir güç mücadelesi olarak tanımlanırken güç ise uluslararası politikanın temel amacı ve herhangi bir siyasal davranışın temel güdüsü olarak ifade edilmektedir. Morgenthau'nun çalışmalarında bahsettiği güç insanoğlunun doğa, üretim/tüketim araçları, dil, konuşma, ses, renk vb. araçlar ya da kendi üzerinde sahip olduğu güç değil; diğer insanların akıl ve hareketleri üzerinde sahip olduğu güçtür.

Karl Deutsch'a göre güç, 'çatışmalarda üstün gelme ve engelleri aşma yeteneği', Michael Sullivan'a göre ise '... güç büyüklük, büyüklük etki ve etki de diğer ülkeleri etkilemek' demektir.²³² Joseph Nye'a²³³ göre güç, istediğiniz sonuçları elde etme ve bu sonuçları elde etmek için gerekirse başkalarının davranışlarını değiştirme yeteneğidir. Güç, büyük oranda nüfus ve toprak, doğal kaynaklar, ekonomik kuvvet, askeri kuvvet ve siyasi istikrar gibi unsurlara sahip olmaktır.

Bu tanımlardan ortak bir sonuca varılmaya çalışıldığında, gücün etki ve kapasite gibi iki temel unsurdan oluştuğu ortaya çıkmaktadır.²³⁴ Bu bağlamda güç kavramının anlaşılabilmesi için gücün sahip olmaya ilişkin yönü (kapasite) ile ilişki yönü (etki/kontrol oluşturabilme) arasındaki ayrımın belirtilmesi gerekmektedir. Günümüzde gücü kapasite ile eş tutan görüşler zayıflamış ve gücün ilişki yönü olarak değerlendirilmesi önem kazanmıştır.²³⁵ Nitekim Morgenthau²³⁶ politik gücü tanımlarken de gücün ilişki yönüne vurgu yapmış; politik gücü, bu gücü uygulayanlar ile üzerinde güç uygulananlar arasındaki psikolojik ilişki olarak ifade etmiştir.

²³¹ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations*, Knopf, New York 1948, s. 21-23.

²³² Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 135.

²³³ Joseph S. Nye, *Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?*, Literatür Yayınları, İstanbul 2003, s. 6.

²³⁴ Arı, a.g.e., s. 152.

²³⁵ Sönmezoğlu, a.g.e., s. 135.

²³⁶ Morgenthau, a.g.e., s. 29-30.

Öte yandan gücün ilişkisel yönü çerçevesinde ‘‘kontrol ve etki’’ olmak üzere iki kavramın öne çıktığı görülmektedir. Bazı yazarlar, kaynakların kontrolü çerçevesinde ‘‘kontrol’’e vurgu yaparlarken bazıları da ‘‘etki’’yi öne çıkarmaktadırlar.²³⁷ Birçok yazar gerçek gücün kullanılabilen ve diğer ülkeler üzerinde etki oluşturan güç olduğunu ifade etmektedir. Örneğin Raymond Aron, gücü bir diğer devlet üzerinde etki yapabilme, onların davranışlarını değişikliğe uğratabilme ve isteklerini onlara kabul ettirme yeteneği olarak görmektedir.²³⁸ Bu bağlamda güçlü devletlerin de güç unsurlarını diğerleri üzerinde etki oluşturabilecek biçimde kullanabildiği söylenebilir. Bir devletin sahip olduğu kapasitenin ve bu kapasitenin hangi açılardan diğer devletler üzerinde yaratabileceği etkinin ölçülmesi çabası ise ulusal güç kavramını gündeme getirmiştir. Ulusal güç, güç tanımından hareketle bir devletin diğer bir devleti belirli tutum ve davranışlara zorlama açısından kullanabileceği kaynakların toplamı olarak ifade edilebilir.²³⁹

Morgenthau’a göre bir ulusu diğer uluslar karşısında kuvvetli kılan ulusal güç faktörleri nicel (sayısal) ve nitel (sayısal olmayan) unsurlardan oluşmakta ve nicel unsurlar; coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi, nüfus, nitel unsurlar ise; ulusal moral, ulusal karakter, diplomasinin niteliği, hükümetin niteliği şeklinde sıralanmaktadır.²⁴⁰

Kışlalı²⁴¹ da buna yakın bir değerlendirmede bulunarak ulusal gücün alt yapısal öğelerini coğrafi konum, nüfus, doğal kaynaklar ve askeri kapasite; üst yapısal öğelerini ise ulusal karakter, ulusal moral, hükümetin niteliği ve yurtseverlik duygusu olarak ifade etmektedir.

Bu hususta önem arzeden konu, bu kapasite toplamının ancak devletin siyasal amaçları doğrultusunda kullanılması durumunda önem kazanacak olmasıdır. Devletlerin güç mukayesesinde, sahip oldukları gerçek kapasiteden çok bunları dış politikada nasıl kullandıkları öne çıkmaktadır.²⁴² Güç kavramına ilişkin klasik

²³⁷ Sönmezoğlu, *a.g.e.*, s. 136.

²³⁸ Arı, *a.g.e.*, s. 171.

²³⁹ Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik...*, s. 55.

²⁴⁰ Morgenthau, *a.g.e.*, s. 122-165.

²⁴¹ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, 8. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2000, s. 238-247.

²⁴² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul 2006, s. 137.

realistler ile neorealistler arasında bazı farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Klasik realistlere göre güç, bir devletin sahip olduğu öncelikli askeri ve ekonomik güçten oluşan kapasite toplamı iken Waltz gibi neorealistlere göre ise güç sürekli değişen ve dinamik bir kavramdır. Dolayısıyla devletleri güçlerine göre sıralamak kolay bir iş olmamaktadır.²⁴³ Bunun da ötesinde neorealist teoride güç, devletin toplam kapasitesi olarak tanımlanmaktadır ve uluslararası sistemin yapısı da kapasitenin devletlerarasındaki dağılımı tarafından belirlendiğinden, güç kavramı teoride merkezi bir konuma yerleşmektedir.²⁴⁴

Güç konusunda klasik realistler ile neorealistler arasındaki en önemli ayrılık noktalarından biri de gücün bir amaç mı yoksa araç mı olduğudur. Kenneth N. Waltz²⁴⁵ klasik realistlerin aksine gücü devletin amacı olarak değil, devletin varlığını sürdürmesinin ve güvenliğinin sağlanmasının aracı olarak görmektedir. Güçsüz olmanın saldırılara maruz kılacağını, güçlü olmanın ise başka devletler tarafından tehdit olarak algılacağını belirten Waltz'a göre gücün uygun miktarda bulundurulması devletin güvenliğinin sağlanmasında etkili bir yoldur.

Joseph S. Nye'in²⁴⁶ güç kavramı üzerine çalışmaları realist yaklaşımların ötesinde gücün yeni boyutlarını ortaya koymaktadır. Nye'a göre güç, diğerlerini etkileyerek istenilenin yaptırılması yeteneğidir.

Eleştirel güvenlik teorisi, güvenliğin odağını egemen devletten insanlığa kaydırmıştır. Bu teori içerisinde ülkeler ve devlet sistemlerinden ziyade güç, hâkimiyet ve düzen kavramları ön planda tutulmaktadır. Eleştirel teori, Uluslararası ilişkiler disiplindeki güvenlik yaklaşımlarının temeline devletlerin konulmasına karşı çıkmakta ve güvenlik kavramının çok daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Eleştirel güvenlik çalışmalarının temel yaklaşımı; bireyleri ve grupları yapısal ve yerel engellerden ve yanlışlardan kurtararak teorik ve

²⁴³ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri...*, s. 171.

²⁴⁴ Kenneth N. Waltz, "Realist Thought and Neorealist Theory", *The Evolution of Theory in International Relations*, (Der.) Robert L. Rothstein, University of South Carolina Press, South Carolina 1992, s. 36.

²⁴⁵ Aynı yerde.

²⁴⁶ Joseph S. Nye, *Soft Power, The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York 2004, s. 2.

politik bir yönelimle daha insancıl bir düzen kurmak için diyalogu ve özgürleştirici pratikleri geliştirebilmektir.

Frankfurt Okulu olarak adlandırılan bilim adamları tarafından geliştirilen Eleştirel Kuram'a göre gücün üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar:²⁴⁷ 1) Bir devletin davranışını istenilen yönde etkilemek için mevcudun dışında uygulanan ‘aşırı güç’, 2) Güçlü tarafın gündemleri belirlediği ve göze açıkça çarpmadan uygulanan ‘gizli güç’, 3) ‘Yapısal güç’ tür; maddi ve normatif yönleri ile belirli özendirme ve sınırlandırma sistemleri oluşturarak tarafların ilişkilerini yapısal güç koşullandırır.

1.4.3. İttifak Kavramı

Güvenliği sağlamak amacı ile güç arttırımı, muhtemel tehdit ve riskleri caydırma ya da ortadan kaldırma geçmişten günümüze değin bilinen ve yaşanan bir olgudur. Ancak güç arttırımı her zaman güvenliği sağlamadığı gibi aksine başka aktörlerin saldırılarını da tetikleyebilmektedir. Bu karşıt durum güç dengesi teorileri içerisinde anlamını bulmaktadır. Bu bağlamda bir güç dengesi oluşturma yöntemi olarak başvuru ittifakların güvenlik ve güç kavramları ile bağlantılı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Ole Rudolf Holsti'ye²⁴⁸ göre ittifak kavramının ortak bir tanımı bulunmamakta ve kendisi ittifak kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: ‘İttifak, iki ya da daha fazla ulus arasında ulusal güvenlik meselelerinde iş birliği yapmak üzere varılan resmi bir anlaşmadır.’

Stephen M. Walt²⁴⁹, ittifakları ‘iki veya daha fazla egemen devlet arasında güvenlik konularında iş birliği amacı ile oluşturulan biçimsel ya da biçimsel olmayan ilişki’ olarak tanımlamaktadır. Glenn H. Snyder'e²⁵⁰ göre ittifak, ‘üyelerinin

²⁴⁷ Stephen Gill ve David Law, *Global Political Economy, Perspectives, Problems and Policies*, Harvester-Wheatsheaf, Hertfordshire 1988, s. 73-74.

²⁴⁸ Ole Rudolf Holsti, P. Terence Hopmann ve John D. Sullivan, *Unity and Disintegration in International Alliances*, Wiley-Interscience Publication, New York 1973, s. 2.

²⁴⁹ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, New York 1987, s. 12.

²⁵⁰ Snyder, *Alliance Theory...*, s. 104.

güvenliği ya da itibarını yükseltmek amacı ile açıkça ifade edilmiş olsun ya da olmasın, belirli devletlere karşı askeri güç kullanmak veya askeri güç kullanımını engellemek için oluşturulmuş resmi devlet birliktelikleridir”. Bu açıdan ittifaklar, uluslararası örgütler içinde meydana gelen oylama bloklarından, gümrük birliklerinden ve çevre konusundaki işbirliklerinden farklılık arz etmektedir. J. Friedman’a²⁵¹ göre de ittifakları diğer uluslararası iş birliği oluşumlarından ayıran öğeler (1) gerçek ya da tahmin edilen düşman(lar) olması, (2) askeri karşılaşma ve savaş riskinin öngörülmesi ve (3) toprak, nüfus, stratejik kaynaklar gibi konularda statükonun korunması ya da durumun tırmandırılmasında karşılıklı ortak çıkarlar bulunmasıdır.

Bu bağlamda ittifakların çıkış noktasının ortak amaca ulaşma güdüsü olduğu söylenebilir. Bu ortak amaç devletlerin dış politik hedefleri ve çıkarları ile birebir örtüşmektedir. Bazen yayılmacı bazen de statükocu bir yaklaşım içinde olabilecekleri gibi çoğunlukla temelde denge sağlamaya yönelik olduğu gözlemlenmektedir.²⁵² Bu açıdan değerlendirilecek olursa, ittifakların savaşları önleyici rolünden bahsetmek mümkündür. Ayrıca devletlerarası ilişkilerde mevcut dengenin bozulmasının savaşlara yol açabildiği düşünüldüğünde, ittifakların dengeleyici özelliğinden bahsetmek de mümkündür.

Geçmişten günümüze devletlerin uluslararası ilişkilerde fenomen bir konuma sahip olan ittifaklara sıklıkla başvurduğu görülmektedir. George Liska²⁵³ “İttifaklar olmaksızın uluslararası ilişkilerden bahsetmek mümkün değildir; bu ikisi isimleri hariç çoğunlukla aynı kapıya çıkarlar” şeklindeki ifadesi ile ittifakların uluslararası ilişkilerdeki önemini vurgulamaktadır. Ole Holsti²⁵⁴ ise “ittifakların zamandan ve mekândan bağımsız olarak politik birimler arasındaki ilişkilerin

²⁵¹ Julian R. Friedman, Christopher Bladen ve Steven Rosen, *Alliance in International Politics*, Allyn and Boston Inc., Boston 1970, s. 5.

²⁵² Kalevi Jaakko Holsti, “Diplomatic Coalitions and Military Alliances”, *Alliance in International Politics*, (Der.) Julian R. Friedman, Christopher Bladen ve Steven Rosen, Allyn and Boston Inc., Boston 1970, s. 93-94.

²⁵³ George Liska, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, The John Hopkins Press, Baltimore 1962, s. 3.

²⁵⁴ Ole R. Holsti, P. Terence Hopmann ve John D. Sullivan, *a.g.e.*, s. 3.

evrensel bir parçası” olduğunu belirtmektedir. Hans J. Morgenthau²⁵⁵ ittifakları “Çok devletli sistemdeki güç dengesinin gerekli fonksiyonları” olarak ifade etmektedir.

Uluslararası politika alanında ittifaklar söz konusu olduğunda koalisyon, blok ve pakt gibi bazı diğer kavramların sıklıkla birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir.²⁵⁶ Bu kavramlar arasındaki farklılıkları ortaya koymak konuyu daha anlamlı kılacaktır. Koalisyon; koalisyonlar çoğu zaman tek bir amaca yönelik olarak kurulurlar. Bu bakımdan ittifaklara oranla daha kısa süreli bir birlikteliği ifade ederler. Snyder’e göre koalisyonlar savaş durumunda meydana getirilen ittifaklardır.²⁵⁷ İttifaklar genellikle koalisyonlara oranla daha az devletten oluşurlar. Körfez Savaşı’nda, ABD’nin Irak ve Afganistan müdahalelerinde oluşturulan koalisyonlar buna örnek olarak gösterilebilir. Blok; Blok terimi uluslararası politik ortamda II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. İttifak, genellikle devletlerarasında belli bir ya da birkaç konuda birlikteliği ifade ederken bloklar söz konusu olabilecek hemen her konuyu kapsamaktadırlar. Blok terimi, birlikte davranma eğiliminin çok fazla olduğu birliktelikler için kullanılmaktadır. Doğu Bloğu (Varşova Paktı) bunun en iyi örneği olarak gösterilebilir. Pakt²⁵⁸; İttifak ve pakt terimleri arasında önemli bir ayrım bulunmamakla beraber ittifaklar her zaman yazılı bir antlaşma ile kurulmak zorunda değildirler. I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki Anglo-Amerikan ittifakı gibi. Oysa paktlar, tanım gereği biçimsel bir antlaşmanın varlığına işaret etmekte ve birlikteliğin bu yönünü öne çıkartmaktadırlar.

İttifak kavramına açıklık kazandırılmak isteniyorsa kavramın içeriksel ve anlamsal açıdan farklı şekiller alabileceği unutulmamalıdır. Bunlar belli bir dereceden bir diğerine doğru stratejik ortaklık, sıkı ve biçimsel bir ittifak içinde bulunmak, iyi ve dostane ilişkiler içinde olmak ve normal ilişkilere sahip olmak gibi durumlardır. Bu hususta konuyla ilgili literatür taraması yapıldığında yukarıda

²⁵⁵ Morgenthau, *a.g.e.*, s. 193.

²⁵⁶ Ole R. Holsti, P. Terence Hopmann ve John D. Sullivan, *a.g.e.*, s. 3.

²⁵⁷ Snyder, *Alliance Theory...*, s. 105.

²⁵⁸ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2002, s. 273.

açıklanmaya çalışılan birçok kavramın ittifak içindeki ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerini tanımlamak için birbirlerinin yerine kullanıldığına rastlanmaktadır.

1.4.3.1. Devletleri İttifaka Yönelten Nedenler

Uluslararası sistemde yer alan devletler doğal olarak sistem içinde özerk yapılarını arttırma eğilimi içindedirler. İttifak oluşturmak ve ittifaklarda yer almak ise bağlayıcı ve kısıtlayıcı özelliklerinden dolayı bu eğilime ters bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵⁹ Bu açıdan devletlerin özerk yapılarından taviz vererek ittifaklara girmesine neden olan etmenlerin incelenmesi önem arz etmektedir.

Ole Holsti²⁶⁰, ittifakların oluşum sebepleri üzerinde bir mutabakat olmadığını belirttikten sonra bu konuda ikinci tür açıklama getiren iki grubu tanımlamaktadır. Buna göre birinci gruptaki sebepler uluslararası sistemin yapısından, devletlerarasındaki çatışmalardan ve tehditlerden kaynaklanmaktadır. Güç dengesi teorisyenleri de bu grupta yer almaktadır. İkinci gruptaki sebepler ise ittifaka katılan devletlerin içyapılarından kaynaklanmaktadır. Buna göre bazı devletler sürekli ittifak yapma çabasında iken bazıları da bağımsızlıklarına daha düşkünlüdürler ve uluslararası taahhüt ve yükümlülüklerden uzak durma eğilimi taşımaktadırlar.

İttifaklara ilişkin klasik literatür incelendiğinde, ittifakların sebeplerinin büyük ölçüde güç dengesi teorisine dayandırıldığı ancak zaman zaman bu çalışmalarda da farklı yaklaşımlara açık kapılar bırakıldığı görülmektedir.²⁶¹ İttifaklar konusundaki temel çalışmaları yapan George Liska'ya²⁶² göre devletlerarasında iş birliği ve uyumun sağlanmasının ve ittifaklar oluşturmasının temel nedenleri şu şekilde sıralanabilir: 1) Devletlerarasında iş birliği ve uyumun oluşturulması, güç dengesinin sağlanmasının bir aracıdır. İttifaklar, sorumlulukları paylaşarak en çok kazancı hedeflemektedirler. 2) Devletler, kendi yeteneklerini

²⁵⁹ *A.g.e.*, s. 274.

²⁶⁰ Ole R. Holsti, P. Terence Hopmann and John D. Sullivan, *a.g.e.*, s. 4.

²⁶¹ Stephen M. Walt, *The Origins...*, s. 7-9.

²⁶² George Liska, *a.g.e.*, s. 26-42.

arttırarak karşıt bir gücün kendi üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak ya da azaltmak için ittifaklara girerler; devletleri bu ittifaklara yönlendiren kendi ulusal çıkarlarıdır.

Bu bağlamda ittifakların güç dengesinin oluşturulması için bir araç olarak görüldüğü söylenebilir. Güç dengesi teorilerinin merkezinde devletlerin yükselen bir güç karşısında denge oluşturmak amacı ile bir araya gelmeleri yer almaktadır. Ancak tarihi birçok örnek güç dengesi teorilerinin bu temel yaklaşımı ile açıklanamamaktadır. Brian Healy ve Arthur Stein'in 1870-1881 yılları arasında Avrupa'da gerçekleşen büyük devletler ittifaklarına ilişkin çalışmalarında, devletlerin karşıt güç dengesi oluşturmak yerine güçlenen devletle ittifak yapmayı seçtikleri ortaya konmaktadır. Güç dengesi teorilerine büyük ölçüde karşıtlık oluşturacak şekilde devletlerin aslında güçlenen devletlerle ittifak yapmayı seçeceklerine yönelik yaklaşımlar²⁶³ da literatürde yer almaktadır.

Güç dengesi teorilerine karşıt bu yaklaşımları değerlendiren Stephen M. Walt²⁶⁴, ittifakların kökenlerine ilişkin çalışmasında güç dengesi yerine tehdit dengesi kavramının kullanılmasının daha uygun olduğunu belirtmektedir. Walt'a göre devletleri ittifaka yönlendiren temel sebep, bir devletin ya da devletler topluluğunun salt gücünü artırması değildir. Güç dağılımındaki değişimler büyük önem taşımakla birlikte coğrafi yakınlık, saldırı kabiliyeti ve karşı tarafın öngörülen niyetleri de bir devletin tehdit algılamasının oluşmasında belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla Walt'a göre ittifakın oluşmasına yol açan temel sebep tehdidin dengelenmesidir.

Bu farklı yaklaşımlar Faruk Sönmezoğlu²⁶⁵ tarafından sentezlenerek devletleri ittifak yapmaya iten sebepler birkaç madde halinde sıralanmıştır. Bunlardan birincisi, devletleri ittifak oluşturmaya iten sebeplerin başında gelen ortak amacın oluşması fakat devletlerin öz kaynaklarının ve kapasitelerinin bu amaca tek başına ulaşabilmekte yetersiz kalmasıdır. Snyder'e²⁶⁶ göre de devletler, sistemdeki

²⁶³ Walt, *The Origins...*, s. 7-9.

²⁶⁴ Walt, *a.g.e.*, s. 5.

²⁶⁵ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere...*, s. 274.

²⁶⁶ Snyder, *Alliance Theory...*, s. 108.

anarşiden kaynaklanan güvensizliklere karşı ya da silahlanma harcamalarını düşürmek amacı ile ittifak yapabilmektedirler.

Bazı durumlarda devletler belirli bir amaca ulaşmak için öz kaynakları yeterli olmasına rağmen bu amaca ulaşmak adına yine de başka ülkelerle ittifak oluşturmayı düşünebilmektedirler. Bu husustaki temel neden, söz konusu amaca ulaşmanın maliyetini azaltmak ve/veya süresini kısaltmaktır. Bu durum, devletleri ittifaklara yönelten ikinci sebep olarak gösterilebilmektedir. Örneğin II. Dünya Savaşı sonlarında artık ABD'nin Japonya'yı mağlup edeceği ortaya çıkmışken Franklin D. Roosevelt, Yalta görüşmeleri sırasında Josef Stalin'e SSCB'nin de Japonya'ya karşı savaşa girmesi konusunda ısrar etmiştir. Burada Roosevelt'in amacı, Japonya'ya karşı sürdürülen mücadeleyi daha az bir maliyetle ve daha kısa bir zamanda sonlandırmak olarak ortaya çıkmıştır.²⁶⁷

Devletleri ittifak oluşturmaya yönlendiren üçüncü neden, yapılan eylemin meşruiyetini artırmak amacıdır.²⁶⁸ Kuveyt'i işgal ederek kendi topraklarına kattığını ilan eden Irak'a müdahale konusunda kararlı olan ABD, bu eylemine meşruiyet zemini sağlamak amacı ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden (BMGK) konu ile ilgili kararların çıkarılmasına öncülük etmiştir. Bu kararlar çerçevesinde ABD liderliğinde kurulan koalisyon güçleri Irak kuvvetlerini Kuveyt'ten çıkarmıştır.

1.4.3.2. Tehdit Karşısında Devletlerin Tutum ve Davranışları

Algılanan tehdide yönelik devletler farklı biçimlerde reaksiyon göstermektedirler. Bunlar genel olarak şu şekildedir: 1) Devletlerin tehdide karşı iş birliğine gitmesidir. Bu durumda simetrik bir karşılıklı bağımlılık ortaya çıkmaktadır ki bu da iki biçimde kendini göstermektedir. İş birliği için bir araya gelenlerin güvenliğine yönelik ortaklıklar ve sistemin bütününe güvenliğine yönelik ortaklıklar. 2) Tehdide karşı en güçlü aktörün denetimi altına girmektir. Bu durum

²⁶⁷ Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere...*, s. 275.

²⁶⁸ Aynı yerde.

asimetrik bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi anlamına gelebileceği gibi bir bağımlılık ilişkisine de karşılık gelebilir.²⁶⁹

Benito Mussolini'nin yıllarca tereddüt ettikten sonra Adolf Hitler ile ittifak kurmasında olduğu gibi devletler bazen bir gücün yükselişine, o gücün "peşine takılmak" yani zayıf taraftan ziyade güçlü görünen tarafa katılmak – gibi bir tepki de gösterebilmektedirler.²⁷⁰ Tehdide yakın olmak ve tehdit altında olduğunu anlamak da devletlerin tepki biçimini etkilemektedir.

Stephen M. Walt'a²⁷¹ göre tehdit karşısında devletler iki farklı yaklaşım içine girmektedirler. Birinci yaklaşıma göre devletler, ittifaklara yönelerek tehdidi dengelemeye çalışmaktadırlar. Bu durum geleneksel güç dengesi teorisi ile açıklanabilmektedir. Buna göre devletler kendilerini tehditlerden korumak adına ittifaklara yönelmektedirler. Bu durumda iki husus önem arz etmektedir. Birincisi, gücün diğerlerini egemenliği altına almadan dengelenmesi gereğidir. İkincisi ise bunu yaparken daha güçlü bir devletle mi yoksa tam aksine daha zayıf bir devletle mi ittifak yapılacağı seçimidir.

Devletlerin tehdit karşısında sergiledikleri ikinci yaklaşım ise tehdit eden güce yaklaşmaktır. Bu davranış biçimi temelde iki gerekçe ile ortaya çıkabilmektedir.²⁷² Birincisi, büyük bir tehdit karşısında o tehdidin yanında yer alarak egemenliğini kaybetme riskini ortadan kaldırmak; ikincisi ise büyük gücün giriyeceği faaliyetler sonucunda elde edileceklere ortak olarak kazanımdan pay alma isteğidir. Birinci gerekçeyi yaratan düşünce aslında bir anlamda tehdidi yatıştırma politikasıdır. İkinci durumdaki gerekçe ise fırsatçılık yaklaşımı olarak da değerlendirilebilir. İtalya'nın 1940'da Fransa'ya savaş ilan etmesi, RF'nin de 1945'te Japonya'ya karşı savaşa girişmesi fırsat beklentisine yönelik olarak değerlendirilebilmektedir. Josef Stalin'in Hitler ile 1939'da anlaşması ise iki gerekçeye de örnek olarak gösterilebilmektedir.

²⁶⁹ Dedeoğlu (2008), *a.g.e.*, s. 26.

²⁷⁰ Walt, *The Origins...*, s. 21.

²⁷¹ Walt, *a.g.e.*, s. 18-19.

²⁷² Walt, *a.g.e.*, s. 19-20.

1.4.4. Sürekli Rekabet ve Uzun Süreli İhtilaf

Sürekli rekabet ve uzun süreli ihtilaf konularının da savaş nedenleri olarak gösterilmesi sürekli dile getirilen ve tartışılan bir konudur. Paul R. Hensel sürekli rekabeti, ilişkileri bazı menfaatler üzerine anlaşmazlık veya yarışa dayalı olan iki ya da daha fazla aktörün her birinin diğerini güvenliğine tehdit olarak algılaması ve bu rekabet ile tehdit algısının uzun süre devam etmesi olarak tanımlamaktadır.²⁷³

Uzun süreli ihtilafa ilişkin Edward E. Azar, uzun süre devam eden düşmanca tutum ve etkileşimler ile ara sıra çıkan isyanların çoğunlukla savaşa yol açmasının konunun özünü oluşturduğunu ifade etmektedir. Bunlar, menfaatlerin yüksek olduğu ihtilafli durumlardır. Uzun süreli ihtilaf, belirli olaylar ya da belli bir zamandaki olay kümesi değil süreçler olarak değerlendirilmektedir.²⁷⁴ Bu bağlamda sürekli rekabet ve uzun süreli ihtilafın devletlerarasında yinelenen düşmanca etkileşim ve ilişki tarafından karakterize edildiği görülmektedir.

1.4.5. Yanlış Algılama

Yukarıda açıklanmaya çalışılan savaş sebeplerinin altında yatan en önemli etken algılama eksikliği veya yanlış algıdır. Howard William'a göre devlet adamlarının var olan gücünün büyümesi ve kendi güçlerinin kısıtlanması korkularından dolayı savaş sebepleri, endüstriyel dönem öncesinde olduğu kadar köklü kalmıştır.²⁷⁵ Bu nedenle ilgili aktörlerin mevcut durumu anlaması ve doğru bir bakış açısına sahip olması şarttır. Özellikle önleyici askeri faaliyetler açısından silahlı bir saldırı öncesinde hareketin nerede gerçekleşeceği, yanlış algılama unsuru ve bunun sonuçları önem arz etmektedir.

²⁷³ Paul R. Hensel, "Interstate Rivalry and the Study of Militarized Conflict", *Conflict in World Politics: Advances in the Study of Crisis, War and Peace*, (Der.) Frank P. Harvey ve Ben D. Mor, Palgrave Macmillan, New York 1998, s. 163.

²⁷⁴ Edward E. Azar, Paul Jureidini ve Robert McLaurin, "Protracted Social Conflict: Theory and Practice in the Middle East", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 8, No. 1, 1978, s. 50.

²⁷⁵ William, *a.g.e.*, s. 18.

Yanlış algı farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu anlamda Robert Jervis, caydırıcılığın işlevini zayıflatan iki çeşit yanlış algılamadan bahsetmektedir. İlk yanlış algılama tarzı; ‘‘Hedef devlet neye değer verir ve neden korkar’’ algısının yanlış değerlendirilmesini, bir başka deyişle ‘‘Caydırıcı tehditle hangi unsurlar hedeflenmelidir’’ konusunu içermektedir. İkinci yanlış algılama ise caydırıcı tehdidin güvenilirliğinin yanlış değerlendirilmesidir.²⁷⁶ Bu bağlamda hedef devletin caydırıcının ortaya koyduğu tehdidi gerçekleştirmeyeceğine inanması, hareketi caydırıcı kılmamaktadır.

Yanlış algılamalar düşmanın kabiliyet ve niyetleri ile ilgili yanlış değerlendirmelere de yol açabilmektedir. Böyle bir durumda düşman kabiliyetlerinin küçümsenmesi, savaşın çıkmasında en kritik rolü oynamaktadır. Bir ülkenin askeri durumuna bakarak o ülkenin niyetlerine dair çıkarımda bulunmak genellikle zor olsa da karar vericiler çoğunlukla karşı tarafın askeri gücünün saldırgan niyetlere varsayarak çıkarım yapmaktadır.²⁷⁷ Hatta bir tarafın askeri gücündeki artış diğer tarafın kendini iki kat tehlikede hissetmesine sebep olmaktadır. Çünkü her şeyden önce diğer tarafın zarar verme kapasitesi artmıştır ve kapasite artırımına gidiş hareketi, düşmanca niyetlerin beslendiğinin algısını yaratmaktadır.

Her ne kadar yanlış algılamanın görünmez tehlikeleri ciddi olsa da Jervis’e göre devlet adamları tehlikelerle uğraşmaya devam etmektedirler. Aslında liderler yanlış algıya meydan verecek durumları kendileri yaratmaktadır. Çünkü devlet adamları genellikle karşı tarafın dünyayı kendileri gibi gördüklerini varsaymakta, durumun gerçekten doğru olup olmadığını belirlemek için yeterince kaynağa başvurmamakta ve kanıtlardan ziyade karşı tarafı algılama ile ilgili kendi inançlarına çok fazla güvenmektedirler.²⁷⁸ Bu bağlamda yanlış algılamanın krizle oluşmuş risk oranı yüksek bir karar verme ortamı veya modern silahlardan kaynaklanan artan tehlike ile birleşmesinin devletlerin savaşa sürüklenmesinde önemli bir unsur haline geldiği söylenebilir.

²⁷⁶ Jervis, *a.g.m.*, s. 7-8.

²⁷⁷ Jack S. Levy, ‘‘Misperception and the Causes of War: Theoretical Linkages and Analytical Problems’’, *World Politics*, Vol. 36, No. 1, October 1983, s. 84.

²⁷⁸ Jervis, *a.g.m.*, s. 5.

Anlaşıldığı üzere, uluslararası sistemde özellikle güç ve güvenlik konuları hususunda önleyici askeri faaliyetlerin kullanımını akla getiren birçok gelişme ortaya çıkabilmektedir.

1.5. Teorik Açıdan Güvenlik Algılamalarına Genel Bakış

Uluslararası sistem, güvenlik hususunda devinim içerisinde çeşitli evrelerden geçmektedir. Bu evreler, değişimin temel dinamiği olmakta ve dönem itibari ile yer alan güvenlik algılamaları ve değişim arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Değişiklikler sistem içerisinde süreklilik arz etmektedir. Bu değişiklikler devletlerin güvenliklerini nasıl sağlayacaklarını belirlemekte ve aynı zamanda güvenlik sağlama mekanizmalarının da değişmesine yol açmaktadır.

Uluslararası ilişkiler alanında ortaya atılan teoriler genel geçer hükümler sunamadıklarından ilk ortaya atıldıklarında sahip oldukları açıklayıcılık kapasiteleri zamanla azalmaktadır.²⁷⁹ Bu durum da yeni teorik yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Disiplin içerisinde güvenliğe ilişkin yaklaşımlar da süreklilik arz ederek değişim yaşamaktadır. Disiplin içerisindeki güvenlik algılamaları da bu doğrultudaki değişimden etkilenmektedir. Bu hususta temel neden güvenliğin insan, toplum, devlet ve sistem seviyelerinde aktör ve değişkenlere sahip olarak çok değişken yapı arz etmesidir.

Raymon Aron'un değişim kanununda belirttiği üzere, bir yerin askeri, demografik ya da ekonomik değeri savaşma ve üretim teknikleri ile insan ilişkileri ve kurumlarla birlikte değişmektedir. Aynı şekilde tehdit anlamında yeni gelişmeler devletlerin evrilmesi sürecinde savunmasızlıklarının doğasını değiştirmek için devletleri bir değişim mücadelesinin içerisine sokmaktadır. Örneğin barut ve top icat edilmeden önce kaleler ve surlar askeri güvenlik için fazlasıyla yeterli yerlerdi ki İngilizler, yüzlerce yıl ağaçtan surlarının ardında güvenlikte kalmışlardır.²⁸⁰ Süreç içerisinde bu ve benzeri değişimlerden uluslararası sistem etkilenmiş ve neticede

²⁷⁹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri...*, s. 28.

²⁸⁰ Buzan, *People, States...*, s. 138.

sistem değişiklikleri yaşanmıştır. Bu değişiklikler yeni entegrasyon ve sistem biçimleri doğurmuştur. Doğası itibari ile entegrasyonun değişimle ilgili bir kavram olduğu da düşünülürse güvenlik kavramının uygulama ve algılama boyutu ile ilgili gerçekteşen ‘ilerlemeler’ ya da gelinen nokta açıkça görülebilecektir.²⁸¹

Güvenlik kavramının uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde ele alınıp değerlendirilmesi, özellikle değişim ile güvenlik arasındaki ilişkinin ve kavramın genişlemesi ile kavrama ilişkin yeni düşüncelerin (kapsayıcı güvenlik gibi) ortaya atılma sürecinde literatürdeki temellerinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Bu durumda durağan bir alan olduğunu söylemek mümkün değildir. Kavram içeriksel ve anlamsal açıdan II. Dünya Savaşı’ndan günümüze evrilmiş, dönüşümlere uğramıştır.²⁸² Bu dönüşüm devletten bireye doğru yol alan bir süreçtir. Bu süreçte birçok teoriden söz etmek mümkündür. Teorilere değinilecek olursa, iki temel yaklaşımın varlığı çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu teorik yaklaşımlardan ilki temellerini Hobbes’tan alan geleneksel, devlet merkezli, realist yaklaşım; diğeri ise Grotius’un fikirleri ile filizlenen globalist-transnasyonalist devlet merkezli olmayan yaklaşımdır.²⁸³

Devlet merkezli teoriler geleneksel devletçi yaklaşım olarak da ifade edilmektedir. Bu yaklaşımlar realist dünya politikaları okumasına sahiptirler. Buna göre güvenlik söz konusu olduğunda devletler dünya politikaları analizlerinin merkezindedir ve uluslararası ilişkiler terimi devletlerin etkileşimi olarak açıklanmaktadır.²⁸⁴

Realizm; Devlet Merkezli yaklaşımlar içerisinde geleneksel yaklaşım olarak ifade olunan realizmde, bir diğer kullanımla da Buzan’ın realist orthodoxy olarak ele aldıęı²⁸⁵ klasik realizmde uluslararası politika saf güç mücadelesine dayanmakta ve güvenlik gücün bir türevi olarak ele alınmaktadır.²⁸⁶ Realist teoriler açısından

²⁸¹ Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri...*, s . 446.

²⁸² Waever, *Securitization...*, s. 50.

²⁸³ Michael P. Sullivan, *Power In Contemporary International Politics*, University of South Carolina Press, Columbia 1989, s. 8-9.

²⁸⁴ Richard Jones, *a.g.e.*, s. 95.

²⁸⁵ Buzan, *People, States...*, s. 8.

²⁸⁶ Buzan, *a.g.e.*, s. 2.

güvenlik ikilemi ise devletleri savaşa zorlayan nedenlerin başında gelmektedir. Siyasal birimler arasındaki güvenlik rekabeti de liderleri güç kavramını politikalarının merkezine almaya zorlamaktadır.²⁸⁷ Bir araya getirdiğimizde Baruch Spinoza'nın "Ruhun erdemi özgürlük iken devletin erdemi güvenlidir." söyleminde de ifade olunduğu üzere, siyasal yapılar siyasal realizmin "güç ve güvenlik ikilemi" anlayışına göre şekillenmektedir.²⁸⁸

Klasik realizmin²⁸⁹ önemli temsilcilerinden Morgenthau güç ve güvenlik ikileminin yanına çıkarı; devletin fiziksel, siyasi ve kültürel kimliğini diğer devletlerin müdahalelerinden koruma gücü olarak²⁹⁰ klasik realizmin güvenlik anlayışına eklemiştir. Realist teoride uluslararası politikayı en iyi şekilde ifade eden çıkar kavramının temel unsuru güçtür. Güç merkezli bir hareket noktasında da devletlerin uygulamalarına karşı evrensel ahlak prensiplerine başvurulamayacağı açıktır.²⁹¹ Bu Edward Hallett Carr'ın "uluslararası topluma üyeliğin zorunlu oluşu" yaklaşımı ile tamamlanabilmektedir. Bu anlayış temel aktör olan devlete sürekli güvenlik kaygısı doğurmaktadır. Bu kaygı "yaşayan dünyada hiçbir devletin gelecekteki saldırılardan tamamen güvende olamayacağı"²⁹² anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlayış idealistlerin "Güvenlik barışın sonucudur; sağlam bir barış ilelebet güvenliği sağlayabilir." görüşünü²⁹³ yok saymaktadır. Öyle ki güç, hükümetlerin vazgeçilmez araçlarıdır. Bununla birlikte "güvenlik" takibi, güç

²⁸⁷ John Herz, *Political Realism and Political Idealism, A Study in Theories and Realities*, , The University of Chicago Press, Chicago & London 1950, s. 25.

²⁸⁸ Herz, *a.g.e.*, s. 24.

²⁸⁹ Realizm'in temelleri realist yazarlar tarafından Thucydides, Machiavelli ve Hobbes'a dayandırılmakta, Carr ve Morgenthau ile sürdürülmektedir. Thucydides'in Peloponez Savaşları'nda bahsettiği dominant (overarching) otorite eksikliği (Jonathan Monten, Thucydides and Modern Realism, *International Studies Quarterly*, 2006, Vol. 50, s. 3-35) ve Machiavelli'nin bahsettiği çıkar ve Hobbes'un güvenliğin temel ihtiyaç olduğu anarşik doğa durumu (Bunun eleştirisi için bkz: Faruk Yalvaç, *Jean Jacques Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*, Phoenix Yayınları 2007), güç ve güvenlik esaslı politikaların yürütülmesine meşru zemin biçen "realist"ler olarak anılmaktadırlar.

²⁹⁰ Hans J. Morgenthau, "Another Great Debate: The National Interest of the United States", *American Political Science Review*, 46/4, 1952, s. 972.

²⁹¹ Morgenthau, *Politics Among...*, s. 5-12.

²⁹² Wolfers, *a.g.e.*, s. 152.

²⁹³ Buzan, *People, States...*, s. 2.

mücadelelerinin açık motivasyonunu oluşturur ki askeri güç, devletin yaşamında yalnızca araç değil amaçtır da.²⁹⁴

Neorealizm; Kenneth Waltz, neorealizm²⁹⁵ olarak adlandırılan realizmin ‘güncel’ yorumunun öncüsüdür. Bu güncel yorumda Waltz, uluslararası politikaların değişimlerini sorgulamakta ve dönüşümden bahsetmektedir. Bu noktada bu dönüşümle realizmin; demokrasi tarafından yayılışının etkilenmesi, karşılıklı bağımlılık tarafından çevrenmesi ve kuruluşların barışın yolunu açmaları ile saf hale getirilmesi²⁹⁶ söz konusudur.

Kenneth Waltz güvenliği anarşik sistemde devlet davranışının merkezine koymaktadır. Anarşide güvenlik en yüksek amaçtır ve sistem devletleri güvenlik aramaya itmektedir.²⁹⁷ Fakat uluslararası sistemin anarşik yapısı içerisinde devletler için mutlak güvenlik söz konusu değildir. Bununla beraber devletler güvenliklerini arttırmak ve korumak için mücadele etmektedirler. Güvenlik devletlerin davranışlarını belirleyerek temel hedef olma özelliğini korumaktadır. Bu açıdan devletler rekabetin ve düşmanlıkların olduğu bir ortamda güvenlik çıkarını kollamak durumundadırlar. Bu bağlamda güvenlik algısına yönelik realizm ve neorealizmin birbirlerinden farkını şu şekilde özetlemek mümkündür: Neorealizm, gücü devletin varlığını sürdürmesi ve güvenliği sağlamanın aracı olarak görmekte ve güvenlik neorealizmde bağımsızlık ve otonomi ile eşdeğer bir anlama sahiptir.

Devlet merkezli teorilerin uluslararası entegrasyon ve artan karşılıklı bağımlılık karşısında uluslararası sistemin analizi konusunda yetersiz kalması, devlet merkezli olmayan yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Devlet merkezli olmayan yaklaşımlarda devlet uluslararası politikanın merkezinde tek aktör olma durumundan uzaklaşmış ve bu bağlamda güvenlik algısı da devlet güvenliği odağından birey güvenliğine kaymıştır. Bu süreçte devlet dışı aktörlerin etkisi de

²⁹⁴ Edward H. Carr, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Palgrave Macmillan, Hampshire, U.K. [1981]-2001, s. 105-111.

²⁹⁵ Joseph Nye, ‘Neorealism and Neoliberalism (Review Article)’, *World Politics*, Vol. 40, No. 2, 1988, s. 241.

²⁹⁶ Kenneth Waltz, ‘Structural Realism After The Cold War’, *International Security*, Vol. 25, No. 1, Yaz 2000, s. 6.

²⁹⁷ Buzan, *People, States...*, s. 13.

yadsınmaz bir gerçektir. Devlet merkezli olmayan teoriler ile güvenliğin sağlanmasında salt askeri yöntemlerin uygulandığı bir güç mücadelesinden yumuşak güç araçlarının kullanıldığı yeni bir döneme geçilmiştir. Soğuk Savaş döneminin bitişi ile geleneksel güvenliğin yanı sıra statizm de bitmiş, güvenlik konularının askeri boyutun dışında da ele alınması artmıştır.²⁹⁸ Bu açıdan transnasyonalizm, konstrüktivizm (Sosyal İnşacı) ve eleştirel yaklaşım gibi teorilerin güvenlik algılamalarına yer vermek çalışmayı anlamlı kılacaktır.

Transnasyonalizm özellikle ortak hareket etme noktasında devletlerin, süper güçlerin ve uluslararası örgütlerin “iş birliğine” ya da karşılıklı bağımlılığına vurgu yapmakta ve devlet dışı aktörlerin (NGO) varlığına dikkat çekmektedir. Bu durum yeni güvenlik yaklaşımlarını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Fonksiyonalizm ise özünde entegrasyon teorileri ile açıklandığından ortak hareket etme merkezli olarak Avrupa güvenliğinin sağlanması çalışmalarında oluşan ulusüstü ya da uluslararası kurumların oluşumunu ve güvenliği sağlama yöntemlerini açıklamada yardımcı olmaktadır.

Transnasyonalizm; Devlet merkezli olmayan bir teori olarak karşımıza çıkan “Transnasyonalizm”, uluslararası politik süreci etkileyen ve “devletlerle rekabet içerisinde olan” kurumları/yapıları aktör olarak dikkate almaktadır.²⁹⁹ Pluralist bir yaklaşım olması sebebi ile transnasyonalizm geleneksel teorilerden farklılık göstermektedir. Devlet dışındaki aktörlerin uluslararası politik süreçte etkili olmaları, güvenlik konusunda salt devlet güvenliğinin dışında yaklaşımların ortaya çıkması anlamına gelmektedir. 1975 Helsinki süreci ile Brandt ve Olaf Palme Raporları bu tür bir uluslararası sürecin sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Transnasyonalizmin öncülerinden Nye ve Keohane’nin değişim ile ilgili verdikleri ilk örnek Vatikan ve Arap-Amerikan Petrol Şirketleri (AAOC)’dir ve bu yapıların uluslararası olayları etkileyebildiklerini vurgulamaktadırlar.³⁰⁰ Transnasyonalizm, güvenliğe yönelik tehdit algısının sadece aktör olarak devlet temelli değil devlet dışı

²⁹⁸ Richard Jones, *a.g.e.*, s. 97.

²⁹⁹ Tayyar Arı (2006), *Uluslararası İlişkiler Teorileri...*, s. 406-408.

³⁰⁰ Joseph Nye ve Robert O. Keohane, “Transnational Relations and World Politics: An Introduction”, *International Organization*, Vol. 25, No. 3, 1971, s. 329-330.

aktörlerin de tehdit oluşturduğunu savunmaktadır. Bu durumda devlet dışı aktörlerin tehdit oluşturma riski daha fazladır.

Entegrasyon Teorisi ve Fonksiyonalizm; işlevsel olarak konusunda uzmanlaşmış uluslararası organizasyonlar ortaya koydukları yeni kurallarla politikaların yürütülmesi ve yönetiminde baskı unsuru oluşturmaktadırlar. Baskı unsuru oluşturan örgütler içerisinde bir kısmı NGO'lar olmak üzere hükümetlerarası organizasyonlar da (IGO) yer almaktadır. Fonksiyonalizm teorisi de uluslararası ilişkilerde uzmanlaşmış organizasyonlar vasıtası ile daha çok ortak görevler yürütme üzerine kuruludur.³⁰¹ Neofonksiyonalizm olarak da belirtilen Entegrasyon teorisi ise; teknik ve ekonomik alanlarda iş birliğinin genişlemesinin etkisi ile daha yüksek politik alanlarda da; dış ve savunma politikaları gibi iş birliği ile sonuçlanacağı fikrine dayanmakta; genişleme mekanizmasının zorlaması ile sürdürülebilir iş birliğinin devlet dışı aktörler ve devletler tarafından yönetileceği ve kontrol edileceğini savunmaktadır.³⁰²

Fonksiyonalist teoriye göre devletlerarası savaşın sebebi özellikle ekonomik açıdan kaynakların paylaşılması/dağıtılması gibi sosyal eşitsizliklerdir. Bu bağlamda fonksiyonalist teorinin ortak sorunların çözümüne ilişkin iş birliği üzerine odaklandığını söylemek mümkündür. David Mitrany'in de ifade ettiği üzere, gerçek barış ulusların birlikte var olmasını sağlamaktan değil onların birlikte hareket etmesini sağlamaktan geçmektedir.³⁰³

Fonksiyonalizmin güvenlik ve barışı tesis etme yöntemi, güvenlik kapsamındaki siyasi konuları devre dışı bırakıp diğer alanlarda (ulaşım, iletişim, teknoloji vb.) iş birliğini yaygınlaştırarak karşılıklı güven sağlamaktır. Böylelikle karşılıklı bağımlılığın ve diğer alanlardaki iş birliğinin sağladığı güven hissi, aktörler arasındaki sorunları ortadan kaldırabilmekte ve aktörler arasındaki etkileşim de güvenlik hususunda iş birliği sağlanmasına yol açabilmektedir.

³⁰¹ Karl Deutsch, *The Analysis of International Relations*, 3. Baskı, Prentice Hall College, New Jersey 1968, s. 222-223.

³⁰² McSweeney, *a.g.e.*, s. 50.

³⁰³ David Mitrany, "The Functional Approach in Historical Perspective", *International Affairs*, Vol. 47, No. 3, Temmuz, 1971, s. 532-543.

Konstrüktivist teori ise materyalist söyleme karşı kültürel yapıları birleştirerek ve kimlik ile farklılıklar gibi etmenleri dikkate alarak kavramları açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Konstrüktivist teoriye göre kişiler deneyimlerinden oluşan belli bir bilişsel birikime sahiptirler ve kişiler yeni olaylara bu bilişsel birikimleri ile yaklaşmaktadırlar. Bu bilişsel birikimler yeni olayların algılanmasında etkilidirler.

Konstrüktivist teoriye göre uluslararası toplum, bireylerin ve toplumun sosyal kimliklerini oluşturması için zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda konstrüktivist teorinin insan tercihlerini anlamak ve bu süreçte insan çıkarlarını ve hareketlerini düzenleyen normların, kuralların ve kimliklerin nasıl oluşturulduğunu çözmeyi gerekli kıldığını söyleyebiliriz. Konstrüktivistler, devlet faaliyetlerinin ve uluslararası kurumların anlaşılması için kolektif kültürel-kimliksel öngörülerin veya kabullerin incelenmesi gerektiğini savunurken aynı zamanda devletlerin karşılıklı ilişkilerinden etkilenerek oluşan tarihsel ve kültürel kimliklerin ülke çıkarlarını ve davranışlarını etkilediğini de öngörmektedirler.³⁰⁴

Realist teoriye karşı konstrüktivistler milli çıkarları hem devletleri hem de içinde buldukları yapıyı dönüştüren pratiklerin bir ürünü olarak görmektedirler. Doğal olarak milli çıkarların ve buna bağlı olarak güvenliğin hangi durumlarda şekilleneceği her kişinin bakış açısına göre değişmektedir. Konstrüktivist teori güvenlik sorunlarının ekonomik, askeri veya maddi bir alt yapısı olduğunu kabul etmekte ancak bu sorunlarının temelini normlar ve değerler gibi ideal düşünceler olduğuna vurgu yapmaktadır.

1.6. Eleştirel Güvenlik Yaklaşımında Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte güvenlik çalışmalarına önem verilmemesi gerektiğine ilişkin görüşler ortaya çıkmaya başlamış ancak bu görüşleri savunanların temel argümanları, güvenlik çalışmalarının komünist rejimlerin

³⁰⁴ Zeynep Dağı (Der.), *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devletten Küreselleşmeye*, Alfa Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2007, s. 134.

çöküşlerini öngörememeleridir.³⁰⁵ Bu görüşün yetersiz kalmasının sebebi ise o ana kadar yapılan araştırmalarda sosyoekonomik, siyasal ve kültürel faktörlerin dikkate alınmamasıdır. Bu açıdan güvenlik çalışmalarına gereken önemin verilmediği söylenebilir. Ne var ki yaşanan süreç güvenlik çalışmalarına başka bir açıdan bakmak adına araştırmacılara olanak sağlamıştır.

Düşünülenin aksine Soğuk savaş sonrası dağılan SSCB ve ‘Avrupa’da Birlik’’ projesi, eksikliklerin yeniden düşünülmesine ve eleştirel çalışmaların güvenlik sorunsalını yeniden kurmasına hız kazandırmıştır.³⁰⁶ Eleştirel güvenlik yaklaşımı realist güvenlik yaklaşımını temel olarak, realist yaklaşımın devletin fiziksel güvenliğine ve devlet temelli güvenlik anlayışına odaklanması açısından eleştirmektedir. Bu durumda eleştirel teori, insan ve insanın temel ihtiyaçlarının dikkate alınmadığını vurgulamaktadır. Kişisel olarak yaşanabilecek en büyük güvenlik sorunu bir bireyin kendi kontrolü dışında maruz kaldığı olaylar ve durumlardır. Böyle bir durumu ortaya çıkarabilecek etmenler ve sebepler ise devlet içinde ve dışında gelişen toplumsal, kültürel ve ekonomik olgulardır. Bu bağlamda en büyük güvenlik sorununun özgürlüğün kısıtlanması olduğu söylenebilir. Haliyle eleştirel yaklaşım özgürlük ve güvenliği bir elmanın iki yarısı gibi ele almaktadır.³⁰⁷

Eleştirel yaklaşımın güvenliğe getirdiği diğer bir tanıma göre güvenlik, sosyal düzenin dayanaklarına ilişkin herhangi bir kaygının olmadığı durumu ifade etmektedir. Güvenliği bir söylem olarak kavramsallaştıran Ole Wæver’a göre herhangi bir probleme güvenlik etiketinin yapılandırılması bu probleme özel bir statü verirken sorunun muhatabı olan devlete de bu sorunla baş etmesi için kullanacağı olağan dışı tedbirler için meşruluk sağlamaktadır.³⁰⁸ Wæver’a göre devletin temel aktör olması durumunda her konu tartışılmaz bir güvenlik tabusuna dönüşmektedir. Wæver, bu durum karşısında çok sayıda konunun güvenliksizleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylece konular olağandışı davranış şekillerinden daha çok normal

³⁰⁵ Atilla Eralp, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 118.

³⁰⁶ Eralp, *a.g.e.*, s. 144.

³⁰⁷ Eralp, *a.g.e.*, s. 145.

³⁰⁸ Atilla Eralp, *Devlet ve Ötesi...*, s. 120.

davranış alanlarına sokularak insanların hayatlarını daha az rahatsız ederek çözümlenme yoluna gidilecektir.³⁰⁹

Ken Booth ise amaçlarla araçların birbirine karıştırılması sebebi ile realist güvenlik anlayışının devlet merkezci görüşünü eleştirmektedir. Booth'a göre devlet bir amaç değil güvenlik için bir araç konumundadır. Bu güvenlik anlayışına göre devletlerin güvenliği egemenliğine dairken toplumsal güvenlik kimlikler ile alakalıdır.³¹⁰ Buzan'a göre eleştirel güvenlik anlayışının farklılığı kültürel bağları, insani değerleri, yapısal ve kültürel farklılıkları ulus devlet yapısı içerisine bağlayan kavramsal açıklamalarıdır. Robert Cox'a göre eleştirel bakış açısı ile problem çözme arasındaki ilişki, sosyal bağların güç ilişkilerinin ve bunları organize eden aktörler arasındaki bağın iyi incelenmesi ile anlaşılabilir. Bu ilişki, değişimin sürecini de bizlere göstermektedir.³¹¹

Sonuç olarak, eleştirel güvenlik yaklaşımı Soğuk Savaş sonrasında güvenliğin tanımını yeniden değerlendirmiş ve özellikle güvenlik algılamalarına ilişkin insanın yaşama hakkını, özgürlük kavramını ve kolektif anlayışı merkeze çekmiştir.

1.6.1. Aberystwyth ve Kopenhag Ekolleri Açısından Güvenlik Yaklaşımı

Eleştirel güvenlik çalışmalarının temeli Britanya'daki Aberystwyth'e dayanmaktadır. Ken Booth'un Soğuk Savaş'ın son döneminde ortaya atmış olduğu fikirler, uluslararası güvenliğin farklı düzeylerden okunması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda uluslararası güvenliğin sağlanması, referans objesinin en aza indirilmesi ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu hususta referans objesinden kasıt, mevcut sorun ve çatışmalardır. Bu noktada temel sebep, Soğuk Savaş'ın son dönemi ile 1990'lı yılların sonuna kadar olan dönemde uluslararası politikanın gündeminde

³⁰⁹ Gös. yer.

³¹⁰ Atilla Eralp, *Devlet ve Ötesi...*, s. 121.

³¹¹ Keith Krause ve Michael C. Williams, *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA 1997, s. 11.

insan odaklı sorunların ve çatışmaların yoğun olmasıdır. Küreselleşmenin etkisi ile bireyler ve toplumsal gruplar, organize devletlerin ilgili birimleri aracılığı ile şiddete ve baskıya maruz kalmış ve yine bu durum küreselleşmenin etkisi ile tüm dünyaya eşzamanlı olarak sunulmuştur. Bu süreçte yaşanan insani trajediler, uluslararası toplumun vicadanında sorguya sebep olmakla kalmamış aynı zamanda ekonomik platformda paradigmanın yeniden sorgulanıp değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda en önemli öneri kuşkusuz Ken Booth'un insani özgürleşmesidir.³¹²

Aberystwyth Okulu'nun temel argümanı özgürleştirir.³¹³ Okulun güvenlik algısı birey odaklı olup bireyin tüm kısıtlamalardan arındırılarak özgürleştirilmesi ile yerel ölçekten küresel boyuta taşınabilecek tehditlerin önlenebileceği savunulmaktadır. Bu bağlamda bireyin politik, sosyal, ekonomik, kültürel mahrumiyetlerden sıyrılması ve bu anlamda özgürleşmesi sonucunda yine temelde insan merkezli ortaya çıkan küresel güvenlik problemlerinin ortadan kalkacağını ifade edilmektedir. İnsan/birey ve onun yaşamsal olarak değerlendirilebilecek politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı özgürleştirme kavramının dayanağı ve yegâne referans objesidir. Kendisini söz konusu hususlarda geliştirmiş bireylerin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde görülen insan odaklı güvenlik tehditlerini ortadan kaldıracağı belirtilmektedir.

Kopenhag Okulu yaklaşımının temeli ise güvenlikleştirme teorisine dayanmaktadır. Bu hususta güvenlikleştirmeden kasıt, güvenliğe ilişkin sektörel analiz gerçekleştirmek ve bölgesel güvenlik kompleksi oluşturmaktır. Kopenhag Okulu'nda devlet olgusu varlığını ve etkisini kaybetmez ve hatta yer yer analizin merkezine oturtulmaktadır. Bu genel kanı, Buzan ve Waeber'in çalışmalarında açıkça ortaya konmuştur. Güvenlik anlayışı devlet merkezli yapıdan uzaklaşmış ve giderek sosyal inşacı bir yapıya bürünerek analiz birimi çoğalmıştır. Bu hususta uluslararası politikada olduğu gibi güvenlik algısına ilişkin de aktör sayısının artması ve dolayısıyla da tehdit türlerinin çeşitlenmesi en önemli etkidir.

³¹² Ken Booth, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 108-110.

³¹³ Booth, *a.g.e.*, s. 110-116.

Güvenlik çalışmalarına sunduğu önemli katkılardan dolayı Barry Buzan'ın çalışmalarına değinmek anlamlı olacaktır. Buzan'ın bu bağlamda yazmış olduğu ilk eseri *Halk, Devletler ve Korku*, alanın gelişimi açısından önemli bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Eser, güvenliğin analiz düzeylerini ele almakta ve özellikle de bireysel güvenliğin de bir güvenlik analiz düzeyi olduğunu ifade etmektedir. Buzan bu eserinde ayrıca ulusal güvenliği de yeniden değerlendirmekte ve karşılaştırmalı tanımlarla o güne değin önemsenmemiş kavramsal analizi gerçekleştirmeye çalışmaktadır.³¹⁴

Sektörel güvenliğe ilişkin ilk çalışma ise Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap De Wilde tarafından *Güvenlik: Analiz İçin Yeni Bir Çerçeve* adlı eserde ortaya atılmıştır. Eserin başlıca özelliği, güvenliğin incelenmesinde bir analiz çerçevesinin ortaya konmasıdır. Eser, güvenliğin daha kolay incelenebilmesi için politik, askeri, toplumsal, ekonomik ve çevresel güvenlik sektörlerinin varlığını ortaya koymakta ve bu sektörlerin zaman zaman ortak referans objelerine sahip olabildiğini vurgulamaktadır. Referans objelerinin analizine ilişkin ortak bir modelin olmaması, ulusal güvenlik, kolektif güvenlik, küresel güvenlik, işbirlikçi güvenlik, uluslararası güvenlik vs. gibi konseptlerin ifade ettikleri alanın belirsizliği ve metodolojik açıdan analiz edilmeye uygun olmamaları güvenlik çalışmalarında ciddi bir problem oluşturmaktadır. Bu bağlamda güvenliğin bir kavram kargaşası yaşadığı söylenmektedir. Bu anlam kargaşası güvenliğin sistematik bir modeli ile analizi sonucunda aşılabilmektedir. Bu açıdan bakılacak olursa güvenliğin sektörlere ayrılıp her biri için ayrı referans objelerinin belirlenmesi ölçülebilir bir yapı oluşturmaktadır. Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarına ilişkin ortaya koyduğu sektörel analiz yöntemi, ulusal güvenlik olarak sınıflandırılmış alana da derinlik katmaktadır. Çoğunlukla askeri olarak anlamlandırılan ulusal güvenlik alanı, parçalara ayrılarak ilgili referans objelerinin korunmasına dönük askeri ve askeri olmayan bir eylem olarak kurgulanmaktadır.

Güvenliğin derinleşmesi ile ilgili olan bu süreçler, Kopenhag Okulu'nun katkısı ile şekillenme evrimini sürdürmüştür. Analiz düzeyi olarak bireye vurgu

³¹⁴ Buzan, *People, States and Fear...*, s. 35-36.

yapan Kopenhag Okulu, bireyden küresel boyuta taşıdığı güvenlik platformunu parçalara ayırmaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksi de bu parçalardan birini oluşturmaktadır. Barry Buzan tarafından geliştirilen bölgesel güvenlik kompleksi teorisi (Regional Security Complex – RSC), Ole Weaver ile birlikte yayınladıkları *Bölgeler ve Güçler: Uluslararası Güvenliğin Yapısı* adlı eserde tanıtılmakta ve aynı zamanda bölgelerin ve alt-bölgelerin güvenlik sistemleri ampirik veriler üzerinden işlenmektedir.³¹⁵ Bölgesel güvenlik kompleksinde devletlerin merkez alındığı bir yaklaşım ön planda tutulmaktadır. Devletlerin merkeze alınması neticesinde de jeopolitik bir sınıflandırmaya gidilerek küresel bir bölgelendirme gerçekleştirilmektedir.

1.6.2. Paris Okulu

Paris Okulu, Paris'te bulunan Science Po adlı araştırma enstitüsü ile bir dönem özdeşleşmiş bir grup akademisyeni ifade etmektedir.³¹⁶ Okul, güvenlik uygulamalarını merkeze almakta ve bu uygulamaların sosyolojik sonuçlarını ortaya koymaktadır. Okulun düşünce yapısının şekillenmesinde Pierre Bourdieu ve Michel Foucault önemli yer tutan isimlerdendir. Bu öncü isimler okulun düşünce yapısında güvenlik alanının profesyonelleşmesine ve kurumsallaşmasına vurgu yapmaktadırlar. Bu alanının profesyonelleşmesi, Jeremy Bentham'ın *Pan-optikon* tasarımının bir benzerinin toplumsal hayatın içine enjekte edilmesi olarak görülmektedir.³¹⁷ Kontrol edenleri kim kontrol edecek? Kritik önem taşıyan bu soru, George Orwell'ın *1980*

³¹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Barry Buzan ve Ole Weaver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

³¹⁶ Detaylı bilgi için bkz. (Der.) Mathias Albert, David Jacobson ve Yosef Lapid, *Identities, Borders, Orders: Rethinking International Relations Theory*, University of Minnesota Press, Minnesota, USA 2001; (Der.) Didier Bigo ve Anastassia Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*, Routledge 2008.

³¹⁷ Pan-optikon, Jeremy Bentham'ın tasarladığı bir hapisane modelidir. Söz konusu modelde mahkûmlar, hapisanenin çeperinde birbirlerini ve gardiyanları göremeyecek şekilde konuşlandırılmaktadır. Ortadaki yüksek kulede bulunan, mahkûmları görebilen/gözetleyebilen gardiyanlardan ve ancak gardiyanları göremeyen mahkûmlardan oluşan bu sistemde tek taraflı bir ilişki biçimi doğmaktadır. Gözetleyen, gözetlenememektedir. Sürekli bir tedirginlik var olmakta ve mahkûmların davranış kalıpları tek düze bir içerik kazanmaktadır.

adlı eserinde de ana tema olarak kurgulanmış *Big Brother*'ın kime karşı, ne şekilde ve nasıl sorumlu olabileceği sorgulanmıştır.³¹⁸

Foucault bilgi – iktidar ilişkisi üzerinde durarak bilginin iktidar ile eşdeğerde olduğunu vurgulamakta ve bu bağlamda güvenlik alanının profesyonelleşmesini eleştirmektedir. Eleştirinin temel kaynağı ise güvenlik alanının profesyonelleşmesi ile sivil denetime kapalı hale gelmesidir. Güvenlik söyleminin devletin elitleri tarafından kurgulanması ve bu süreçte sivil katılımın az olması, devletlerin ilgili birimlere daha fazla sorumluluk ve yük getirmektedir. Böyle bir durumda da geriye dönük hiçbir işlem yapılamamaktadır. Suistimallere açık olan devletin ilgili birimleri ise ulusal güvenlik söylemleri çerçevesinde kullanılan dilin uygulayıcısı ve nihai tasdik makamı görevini üstlenmiş durumdadırlar. Söz konusu kurumlara tahsis edilmiş aşırı kaynakların aktarılması ile güvenliğe ilişkin uygulamalar da hayat bulmaktadırlar.³¹⁹ Sivil katılımdan yoksun üretilmiş bilginin güvenlik alanına sokulması, güvenlik elitinin donandığı yetkilerle bir araya geldiğinde ihlallerin önüne geçmek mümkün değildir. Bu bağlamda insan hakları ihlalleri ve hukuk dışı uygulamaların açıkça gözler önüne serildiği görülmektedir.

Güvenlik uygulamalarının yol açtığı insan hakları ihlalleri de Paris Okulu'nun gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu durumun nedeni, güvenikleştirilen olgular sayesinde ortaya çıkan insan hakları ihlalleri varsayılan liberal demokrat değerlerle uyuşmamaktadır. Bu bağlamda özellikle AB'nin ilgili ülkeleri eleştiriye maruz kalmaktadır.³²⁰

1.6.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGK)

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile ABD – RF arasındaki sert mücadele, rekabet ve gerginlik yavaş yavaş erimeye başlasa da bu durum bir anlamda yerini uluslararası sistemin 'çevre' olarak adlandırılan kısmında yer alan bölgesel çatışmalara ve

³¹⁸ George Orwell, *1984*, Signet Classic, USA 1977, s. 27.

³¹⁹ Gerald Mische ve Patricia Mische, *Toward a Human World Order: Beyond the National Security Straitjacket*, Paulist Press, New York 1977, s. 44-68.

³²⁰ Laurant Bonelli, "Hidden in Plain Sight", (Der.) Didier Bigo ve Anastassia Tsoukala, *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*, Routledge 2008.

sorunlara bırakmıştır. Bu bölgesel sorunlar ve çatışmalar ise uluslararası güvenlik için daha önemli tehdit olarak belirmeye başlamıştır. Var olan teorik görüşler bölgesel güvenliğin açıklanması için yeterli görülmemiş ve yeni teoriler geliştirilmiştir. Bu bağlamda Barry Buzan tarafından geliştirilmiş olan BGK teorisinin yeni gelişmeleri incelemek için daha uygun olduğu önerilmiştir.³²¹ Kopenhag Okulu'nun bir temsilcisi olarak Barry Buzan'a göre uluslararası güvenliğin referans objesi, devlet ve toplumsal güvenliğin birarada ele alınmasıdır.

BGK kavramı ilk kez Barry Buzan tarafından gündeme getirilmiş olsa da teori Ole Weaver ile birlikte geliştirilmiştir. Buzan ve Weaver'a göre Soğuk Savaş sonrası sürecin uluslararası güvenlik yapısı en iyi şekilde bölgesel güvenlik bakış açısı ile değerlendirilip anlaşılabilir. David A. Lake ve Patrick M. Morgan da Soğuk Savaş sonrası sürecin uluslararası güvenlik yapısının analizinde bölgesel güvenlik bakış açısının önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin doğmasına ışık tutan nedenlerin başında, Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme ile birlikte birbirlerine bağlı devletlerarası ilişkilerden ve güvenliğin öznesinin salt devlet olma özelliğini kaybetmesinden söz edilmesi gelmektedir. Bu bağlamda uluslararası güvenlik yapısının analizinde temel referans objesinin devlet olmadığı ve devletin analiz boyutunda yeterli olamadığı söylenebilir. Bölgesel güvenlik analizini gerekli kılan iki temel neden ise tehditlerin bölgesel düzeyde daha hızlı yayılması ve bölgeye yönelik dış tehditler söz konusu olduğunda bölge, güvenlik ve barışı sağlamaya çalışmakta ve böylece de güvenlik çalışmalarının öznesi haline gelmektedir.

1.7. Güvenliğin Değişimi Açısından Güvenliğin Genişlemesi, Derinleşmesi ve Yayılması, Bölgeselleşmesi

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası güvenlik çalışmaları çoğunlukla geleneksel güvenlik yaklaşımlarına ilişkin eleştiri üzerine kuruludur. Soğuk Savaş'ın bitimine kadar uluslararası güvenlik yapısının analizinde devlet merkezli

³²¹ Buzan, *People, States and Fear...*, s. 105-106.

yaklaşımların hâkimiyeti söz konusu iken Soğuk Savaş'ın bitimi ile bu durum yerini güvenliğin çevresinin değiştiği ve devletlerin birbirlerine güvenlik karşılıklı bağımlılık bağları ile bağlandığı bir duruma bırakmıştır. Ancak gücünü 1970'lerin yumuşama (detente) ruhundan alan, 1975 yılında Helsinki Nihai Senedi ile kurumsallaşan, 1980'lerde Brandt ve benzeri komisyonlarla biçimlenen ve güvenliğin karşılıklı bağımlılığı ile yeniden şekillenen bir güvenlik doğası ortaya çıkmış ve bu bağlamda insan ihtiyaçlarındaki değişimle birlikte güvenlikte yaşanan değişime endeksli olarak güvenlik alanında genişleme, derinleşme ve yayılma ve bölgeselleşme yaşanmış ve bu durum günümüz itibariyle de devam etmektedir.³²²

Güvenlikte ‘yeniden’in gereği olarak, güvenliği yeniden düşünmek ve yapılandırmak adına uygulama alanının tümünün değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda güvenlik kavramının özünde var olan belirsizlik ve çokanlamlılık ‘yeniden’i gerekli kılmaktadır. Genişleme, derinleşme ve yayılma ve bölgeselleşme unsurları da bu çerçevede; pratikteki güvenlik sektörleri (politik, askeri, çevresel, toplumsal ve ekonomik güvenlik) ayrımı, güvenlik seviyeleri (birey, ulus, uluslararası) ya da güvenlikte var olan derecelendirmeler ekseninde gerçekleşmektedir.

1.7.1. Güvenliğin Genişlemesi

Kompleks karşılıklı bağımlılığın artışı, egemenliğin erozyona uğraması, iletişimde yaşanan gelişmeler, gücün azalan faydası, doğanın tahribi, yoğun nüfus artışları, ekonominin küreselleşmesi, modern silahların yayılması ve devlet dışı aktörlerin faaliyet alanlarının genişlemesi gibi etkenler güvenlik gündemini şekillendirmektedir.³²³

1980’li yıllardan itibaren oluşmaya başlayan bu yeni gündemde güvenliğin genişleyen bir unsur olarak ele alınması gerektiği her zaman vurgulanmaktadır. Güvenlik gündeminde yaşanan genişlemede yukarıda belirtilen etkenlerin yanında

³²² Walker, *a.g.e.*, s. 62.

³²³ Ken Booth, ‘‘Security and Emancipation’’, *Review of International Studies*, Vol. 17/4, 1991, s. 313-326.

çevresel tehditler, uluslararası göçten kaynaklanan tehditler ve yeniden güçlenen milliyetçilik öncelikle çatışma kaynakları olarak belirlenirken endüstriyel rekabet, fakirlik, eğitim sorunları, uyuşturucu trafiği, ulus aşırı suçlar, uluslararası göç, çevre sorunları, kaynak kıtlıkları gibi meseleler de birer tehdit olarak algılanmaktadır. Doğurduğu sonuçlar neticesinde askeri güvenlik tehdidi olan sorunların temelinde toplumsal ya da çevresel tehditler yatabilmektedir. Örneğin Yugoslavya’da yaşanan savaş askeri bir güvenlik tehdidi iken savaşın kaynakları “kimlik” güvenliği konusunda ortaya çıkan tehditlerin yoğunluğudur.³²⁴ Güvenliğin genişletilmiş sınırlarını ifade eden diğer örnekler arasında Helsinki Şartı’nın üçüncü sepeti, insan hakları ve Doğu-Batı diyalogu gösterilebilmektedir. Bu durum çevresel güvenlik ve toplumsal güvenlik gibi kavramların tematik olarak ele alınmaya başlanmasına neden olduğu gibi aynı zamanda genişlemeye endeksli olarak güvenlik alanını sektörel analize hazırlamaktadır.

Güvenlik alanının genişletilmesine ilişkin baskılar temel olarak iki kaynaktan gelmektedir. Birinci kaynak geleneksel güvenlik anlayışının ortaya çıkarttığı sorunlar ve bu sorunların giderek büyümesidir. İkinci kaynak ise askeri alanların dışındaki konuların da güvenlik alanı içinde yer bulmasıdır.³²⁵

İkinci kaynaktan yer alan baskılar içerisinde bireysel özgürlüklere ilişkin istekler, güvenlik kavramının özünü oluşturarak kavramı içerik açısından genişletmiştir. Bu hususta Kuzey-Güney ilişkileri, çevre ve sürdürülebilir kalkınma gibi konular güvenlik kavramının odağı içerisinde yer almış olması önemli örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda 1980’deki Brandt Raporu, 1982’deki Olaf Palme Raporu ve 1987’deki Brundtland Raporu güvenliğin uluslararası sistemdeki devletlerin karşılıklı bağımlılık ilişkileri ışığında yeniden kavramsallaştırılmasını vurgulamaktadır. Brandt Raporu Kuzey ve Güney yarımküre arasındaki gelir eşitsizliğine ve ekonomik sistemin bu eşitsizlik üzerine kurulduğuna dikkat çekerken Olaf Palme Raporu Doğu ve Batı arasındaki nükleer silahlar yarışına ve bu rekabetin yoksul Güney’e de sıçratılmasına vurgu yapmaktadır. Brundtland raporu ise çevre konularına ağırlık vermektedir; böylece yoksulluk, silahsızlanma, çevre, enflasyon

³²⁴ Richard Jones, *a.g.e.*, s. 106.

³²⁵ Booth, *Security and ...*, s. 319-320.

gibi çevresel konularla uluslararası ilişkiler ve güvenliğin alanını genişletmektedir.³²⁶ Diğer iki raporun vizyonu ise Brandt raporuna şu şekilde yansımıştır: Uluslararası politikayı yapılandırma görevi, askeri özelliklerine başvurma ihtimali daha düşük olan yeni, daha kapsayıcı güvenlik anlayışlarını içermeyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Brandt Komisyonu'nun geleneksel askeri savunmanın dar kapsamı dışında geniş karşılıklı bağımlılık mantığına uyan bir güvenlik anlayışı ortaya koyduğu söylenebilir. Yukarıda ifade edilen tüm raporların ortak özelliği, güvenliğin birey temelli boyutlarına vurgu yapmalarındır.

1990'larda güvenlik çalışmaları teorilerinde yaşanan zenginlik, güvenlik çalışmalarında Gelenekselciler (traditionalist-narrowers) ve Genişletmeciler (wideners) olarak iki farklı bakış açısını öne çıkarmış ve günümüz güvenlik tartışmalarındaki tarafları şekillendirmiştir.³²⁷ Barry Buzan, Ole Weaver ve Kopenhag okulu genişletmeci güvenlik anlayışının temel taşlarını ortaya koyarak ve geniş alanda potansiyel tehdit türlerini güvenlik alanına dâhil ederek güvenlik kavramsallaştırmasını genişletme girişiminde bulunmuşlardır. Bu genişletme çabası ile Soğuk Savaş döneminin hakim gücü realizmin yanında "güvenlik topluluğu", "güvenlik rejimi", "neofonksiyonalist entegrasyon" ve "ortak güvenlik" düşünceleri de genişleyen güvenlik kavramı içinde kendilerine yer bulmuşlardır.

11 Eylül sonrası süreçte ise çevre ve silahsızlanma gibi güvenlik artırıcı çalışmalara ve uygulamalara istinaden uluslararası terörizmle mücadele de gündemde yerini almıştır. "Soğuk Savaş döneminde nükleer silahlar olmasaydı, Batı'da kimse güvenlikte olmazdı" şeklindeki yaklaşım 11 Eylül sonrasında yerini "Terörizm olmasaydı Batı'da kimse güvenlikte olmazdı; çünkü güvenliğin sağlanmasına yönelik olarak bu kadar çaba harcanmazdı" yaklaşımına bırakmıştır.³²⁸

Yukarıda ifade edilen görüşlerin aksine güvenliğin genişlemesinin kavrama yönelik bir tehdit oluşturduğunu öne süren yaklaşıma ilişkin sonuçlar da yer almaktadır. Walt, güvenlik çalışmaları alanına; hava kirliliği, çocuk istismarı,

³²⁶ McSweeney, *a.g.e.*, s. 51.

³²⁷ Çiğdem Şahin,, "Sözcüklerin Gücü Adına...Güç Bush'ta Artık!", *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, (Der.) Kamer Kasım ve A. Zerrin Bakan, ASAM, Ankara 2004, s. 84.

³²⁸ McSweeney, *a.g.e.*, s. 58.

ekonomik krizler vb. konuların girmesinin güvenlik kavramının mantığına yönelik bir tehdit olduğunu ifade etmektedir.³²⁹ Bu açıdan çevre vb. konulardan sonuç alınamaması ve küresel ısınmaya yönelik çalışmaların süreklilik arz etmemesi önemli örnekler arasında gösterilmektedir.

1.7.2. Güvenliğin Derinleşmesi ve Yayılması

Güvenliğin derinleşmesi ve yayılması anlamsal boyutta güvenlikte dikey ve yatay iki hareket noktasını oluşturmaktadır. Dikey hareket güvenliğin derinleşmesi anlamına gelmekte ve hareket içerisinde güvenliğe siyasal, toplumsal, çevresel, ekonomik ve askeri sektörler dâhil edilmektedir. Buzan'ın geleneksel askeri tehditlere yönelik eleştirileri sonucunda güvenliğin derinleşmesi anlamına gelen bu kavramsallaştırma genişlemenin çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu bağlamda ‘genişleme, derinleşmenin bir sonucudur’ çıkarımı yapılabilir. Derinleşme Soğuk Savaş'ın bitişi ile farklı yönetim biçimlerinin meşrulukları konusundaki daha derin konularla ilişki halinde olarak güvenliğin genişlemesi tartışmalarına meşruiyet sağlamıştır.³³⁰

Güvenliğin derinleşmesi, geleneksel güvenlik anlayışını eleştirmenin yanında konuya ilişkin diğer yaklaşımların yeniden değerlendirilmesine de ışık tutmaktadır. Güvenliğin yeniden yapılandırılması hususunda ilgili diğer kurumların bağlarından kurtulması adına derinlemesine bir girişimin yer alması gerekmektedir.

Güç ilişkileri için askeri sektör, otorite ve yönetim ilişkileri için siyasal sektör, üretim, finans ve ticaret ilişkileri için ekonomik sektör, ortak kimlik ilişkileri için toplumsal sektör ve insan ve doğa etkileşimi konuları için ise çevresel sektör oluşturulmuştur.³³¹ Buzan güvenlik sektörlerini; askeri güvenlik, siyasal güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik şeklinde sınıflandırmaktadır. Güvenliğe ilişkin bu çeşitli sektörel yapının referans noktasının

³²⁹ Walt, *The Renaissance of...*, s. 212-213.

³³⁰ Richard Jones, *a.g.e.*, s. 105-108.

³³¹ Buzan ve diğerleri, *A New Framework...*, s. 7.

devlet olmasının altında yatan en önemli sebep, güvenlik çalışmalarının hedef düzeyinin insan güvenliği ya da küresel güvenlik düzeyi olmasıdır.

Güvenliğin yayılması güvenliğin genişlemesi bağlamında yatay bir analiz düzeyi sunmaktadır. Bu analiz düzeyi; güvenliğe yönelik eleştirilerin, devlet tarafından diğer analiz seviyeleri ile ilişkilendirilmesi ve bu hususta gündemini genişletmesi sonucu oluşmaktadır. Bu durum Ken Booth'un gerçek güvenliği sağlayanın özgürleştirme düşüncesi olduğu yönündeki yaklaşımında da açıkça görülmektedir. Bu yaklaşım, güvenlik kavramını benimseyen devletin güvenlikte öncelikli hedefinin birey olduğunun ortaya konulmasıdır. Bireyi hedef alan bu yaklaşımda güvenlik seviyeleri birey, devlet ve uluslararası seviye olarak sınıflandırılmaktadır. Yaklaşım, güvenliğin sağlamlasında temel çıkış noktası (referans) olarak devleti değil bireyi hedef almak gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum güvenliğin yayılması sonucunda gerçeklik ve geçerlilik kazanmaktadır. Birey seviyesi uluslararası seviye ile etkileşim içerisine girdiğinde, yani birey uluslararası aktör konumuna kavuştuğunda yayılma gerçekleşmiş olur. Böyle bir durumda bireyin güvenliği devletin güvenliği ile eşdeğer değil uluslararası sistemin güvenliği ile eşdeğer görülmektedir.

Ancak bu durum güvenlik açısından devletin dışında bir odak oluşturma çabası olarak algılanmamalı çünkü devletin en önemli işlevi bireylere güvenlik "sağlaması"dır. Bu noktada devlet, güvenliğin kavramsal odağı olabilir. Buzan'a göre de birey güvenliği, anarşi ortamında karşılıklı güçlü devletler olduğunda sağlanabilir.³³²

Güvenlik gündemine "birey" bazı akademisyenlerin katkıları ile girmiş, bireylerin güvenliğin referans noktası olması ile kavram devlet seviyesinden birey seviyesine yayılmıştır.³³³ Bu yayılda süreç, yukarıda da bahsedildiği üzere vatandaşlık ve egemenlik ilişkisi içerisinde güvenlik ve özgürlüğüne kavuşma kavramsal analizi ile anılmaktadır.³³⁴

³³² Buzan, *People, States and Fear...*, s. 147.

³³³ Booth, *Security and ...*, s. 320.

³³⁴ Richard Jones, *a.g.e.*, s. 123.

Bu bağlamda değinilmesi gereken diğerk bir önemli husus da postmodern çağ ve güvenliğin yayılması ilişkisidir. Modern devletin çöküşü sonrasında Avrupa'nın bir kısmı postmodern çağı yaşarken bir kısmı da modern öncesi çağı yaşamaktadır. Böyle bir ikilemin varlığı ve ilerleyen süreçte Soğuk Savaş'ı kazananın demokrasi olduğu düşüncesi, güvenliğin yayılmasının öncülüğünü yapan unsurlardan birini oluşturmaktadır. Sonuç olarak, modern devletin en temel özelliği egemenlik ve iç-dış ilişkiler ayrımıdır. Bu bağlamda demokrasi alanının genişlemesi ile güvenlik ilişkileri seviyeler arası bir yapıya kavuşmakta ve bireyin uluslararası aktör konumu kesinlik kazanmaktadır.

1.7.3. Güvenliğin Bölgeselleşmesi

Güvenlik ve bölgesellik birbirleri ile farklı şekillerde ilişkilendirilebilmektedir. Bunlardan bir tanesi de araştırma birimi ile ilgilidir. Örneğin Barry Buzan'ın "bir grup ülkenin temel güvenlik kaygılarının gerçekçi bir şekilde birbirinden ayrı düşünülemez kadar birbirine bağlanması" diye tarif ettiği bir bölgesel güvenlik kompleksi olabilir.³³⁵ Bu kavram daha sonra çoksektörlü ve inşacı bir doğrultuda yeniden düşünülmüş, birimin gerçek sınırları daha farklı hale gelmiştir. David A. Lake ve Patrick M. Morgan tarafından geliştirilen alternatif yaklaşımda bölgeler, güvenlik idaresinin tarzına veya "bölgesel düzene" göre tanımlanmaktadır.³³⁶ Bölgesel düzen, basit güçler dengesi sisteminden uyuma daha kapsamlı topluluklara veya bütünleşmiş siyasi yapılara doğru kayabilen düzendir.

Güvenlik ile bölgesellik arasındaki diğerk bir ilişki yerel çatışmaların ortaya çıkardığı bölgesel sonuçları ile ilgilidir. Bunlar güvenlik kompleksinin tabiatına ve çeşitli güvenlik problemlerinin belirli bölgelerde yatay ve dikey şekilde birbirleri ile ilişkili olmasına bağlıdır. Diğerk bir ilişki de organize olmuş bölgenin çatışma yönetimi rolü ile iç bölge güvenliği ya da "bölgesel düzen" ile en yakın çevre (örneğin AB'nin komşuluk politikaları) ve dünya düzeni arasındadır. Bölge dışında ancak yakın çevredeki çatışmaların yönetimi, ya ani bir çatışmaya ya da önleyici bir

³³⁵ Buzan, *People, States and Fear...*, s. 190.

³³⁶ Lake ve Morgan, *a.g.e.*, s. 45.

şekilde durumu dönüştürmeye yönelik olabilmektedir. Her iki durumda da istikrar sağlama veya bütünleşme kullanılabilir. Bu hususta kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir. Bu bağlamda bölgenin hem sebep hem araç hem de çözüm yolu olduğu söylenebilir.

Güvenliğin bölgeselleşmesi, bölge olma sürecindeki devletler ve diğer aktörlerin belli bir coğrafi alanda çatışma yaratıcı ulusal veya devletlerarası ilişkileri bölgesel ya da bölge içinde bir güvenlik kompleksine dönüştürmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Diğer yandan güvenliğin bölgeselleşmesi, toplumsal gruplar arasında çıkan veya baskıcı bir devlet nedeni ile oluşan insan hakları ihlallerinin yarattığı insani krizlere de daha güçlü bir müdahaleyi gerektirmektedir.

1.8. Tarihsel Süreçte Uluslararası Güvenlik Algılamalarında Yaşanan Değişim

Güvenlik, geçmişten günümüze uluslararası sistemi oluşturan aktörler arasındaki ilişkileri düzenleyen temel unsurların başında gelmektedir. Bu açıdan güvenlik sosyal bilimlerde bireylere, konulara, tarihsel durumlara uyarlanan ve genel çerçeveye hitap eden temel bir kavram olarak öne çıkmaktadır.³³⁷

Güvenlik kavramının barış kavramı ile yakın ilişkisi söz konusudur. Uluslararası sistemde aktörler için varlığını koruma ve sürdürme herşeyin üstünde yer almaktadır. Bu bağlamda sürekli ve istikrarlı bir güvenlik ortamının sağlanması temel amaç olarak görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda da güvenlik, uluslararası sistemin içerisinde yer alan her aktör için değer arz etmektedir. Ancak bu değere ilişkin algı, değişkenlik göstermektedir.

1990'ların temsil ettiği üçüncü küreselleşme dalgası içinde kendini hissettiren iletişim devrimi ile teknoloji alanında yaşanan süratli gelişmeler toplumların her kesimine bilgiye ulaşma konusunda geniş olanaklar sunmuştur.³³⁸

³³⁷ Hans G. Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, s. 2.

³³⁸ Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayınevi, Ankara 2001, s. 9.

Ancak bu olanakların güç bakımından zayıf olanlar tarafından barışçıl olmayan amaçlarla kullanımı güvenliğin yeni boyutunu oluşturmuştur. Bu bağlamda bu tür gelişmelerin yarattığı karmaşık tehditleri ortadan kaldırmak için güvenlik, insan hayatına her alanda girmiş ve bilinen sınırları da aşarak belirli bir seviyeye kadar ortak algılamaların oluşmasını etkilemiştir. Bu anlamda güvenlik giderek küreselleşmekte ve bir bölgede meydana gelen tehlikeli gelişme hemen hemen dünyanın her yerinde hissedilebilmektedir.

1.8.1. Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güç Dengesi ve Güvenlik Algısı

Soğuk Savaş sonrası süreç, farklı teorik açılarından değerlendirilmektedir. Fakat bu farklı teorik yaklaşımlar birbirine yaklaşan argümanlar da üretmişlerdir. Realistlerin çoğu milliyetçilik, militarizm, etnisite ve diğer yerel faktörlerin önemini anlamaya başlamış; liberaller, güç faktörünün uluslararası ilişkilerdeki merkezi konumunu tanımaya başlamış; bazı yapısalcılar da fikirlerin güçlü ülkelere desteklendiğinde ve materyal güçlerle takviye edildiğinde etkisinin daha büyük olacağını kabullenmeye başlamışlardır.³³⁹

Walt'a göre Soğuk Savaş sonrası dönem hala bütün bu sisli havayı dağıtacak ve dönemi kapsamlı bir şekilde açıklayacak X makalesini beklemektedir.³⁴⁰ 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması, ardından Varşova Paketi'nin dağılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte Soğuk Savaş dönemi ve iki kutuplu sistem son bulmuştur. İki kutuplu sistemin bir tarafının parçalanıp yok olması neticesinde küresel barışın sağlanacağına ilişkin umutlar giderek artmıştır.

İki kutuplu sistemin ortadan kalkması, liberaller üzerinde bu olumlu yaklaşımları yaratırken realistlerde de uluslararası sistemin geleceğine ilişkin farklı

³³⁹ Stephen M. Walt, "International Relations: One World Many Theories", *Foreign Policy*, Bahar 1998, s. 29-44.

³⁴⁰ Walt, *a.g.e.*, s. 36.

düşüncelerin oluşmasına yol açmış ve bu bağlamda Morgenthau ekolünden gelen klasik realistlerin çok kutuplu güç dengesi sistemine gidiş yönündeki beklentilerini arttırmıştır.³⁴¹

Yaşanan süreçte tek süper güç konumu yakalayan ABD, ulusal güvenlik stratejisini bu duruma göre nasıl belirleyeceği hususunda kararsızlık yaşamıştır. Sahip olduğu bu konum itibari ile ABD, uluslararası güç dengeleri ve bu bağlamda ulusal güvenlik stratejisinin belirlenmesi hususunda güvenlik ikilemi içinde kalmıştır. Sahip olunan konum, fırsatlar kadar belirsizlikler ve güvensizlikler sunmuştur.

Nitekim Ağustos 1991’de hazırlanan ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisinde ABD’de oluşan güven artışının izlerini görmek mümkündür.³⁴²

“İki kuşaktır dünyayı bölen zorlu mücadele sona ermiştir. Doğu Avrupa üzerindeki Sovyet hâkimiyetinin ortadan kalkması, Soğuk Savaş’ın bittiği, en önemli sorunun çözüldüğü anlamına gelmektedir. Bundan sadece üç yıl önce hayal bile edemeyeceğimiz yeni bir döneme girdik. Bu yeni dönem büyük umutlar ve belirsizlikler içermektedir.... Yeni dönem için güvenlik stratejilerini biçimlendirmek, bugün varlığını sürdüren eğilimlerin tahlil edilmesini gerektirmektedir. Neyin değiştiğini ve neyin değişmediğini açıkça görmeliyiz. Tarihin önümüze serdiği fırsatları ciddi biçimde değerlendirmeli ve devam eden tehlikeleri de göz ardı etmemeliyiz.”³⁴³

Soğuk Savaş’ın bitimi ile iki kutuplu sistemin sona ermesi ve ABD’nin tek süper güç olarak belirmesi, klasik güç dengesi sistemine yeniden dönüşü gündeme getirmiştir.

Avrupa’da klasik güç dengesi sistemi 17. yüzyılın ortalarından itibaren oluşmaya başlamıştır. Bu sistemin aracı konumundaki ittifaklar, devletlerin dış

³⁴¹ Walt, *a.g.e.*, s. 31.

³⁴² Çağrı Erhan, *a.g.e.*, s. 64.

³⁴³ National Strategy of the United States, August 1991, <http://www.fas.org/man/docs918015-nss.htm>, 16 Kasım 2012.

politikalarının en önemli belirleyici unsurlarından biri olarak ortaya çıkmışlardır. Güç dengesi, metaforik olarak Vestfalya Barış Antlaşması sonrasında gündemde yerini alan egemen ulus devletlerin kurulmasından II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen sürede önem kazanmış bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Gerçekten de bu dönemde devletlerin güç kazanan devletlere karşı dengeyi sağlamak üzere çok çeşitli ittifaklara yöneldikleri hatta gizli diplomasinin meşru sayıldığı ve birbirine düşman taraflarla aynı zamanda ittifak yaptıkları görülmektedir.

II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile güçler dengesi sistemi, iki kutuplu sistem olarak yeniden uluslararası sistemde yerini almıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise uluslararası sistem klasik güç dengesi açısından uygun bir yapılanma beklentisi olmasına rağmen durum bu şekilde gerçekleşmemiştir. Avrupalılar askeri gücün önemini kaybettiğini ve artık Avrupa'nın zamanının geldiğini ilan etmişlerdir.³⁴⁴ Avrupalıların bu yaklaşımı birlik anlayışının güçlendirilmesine hız kazandırmıştır.

Soğuk Savaş dönemi sonrası klasik güç dengesi teorisine uygun bir yapılanmanın gerçekleşmemesinin nedenlerine bakıldığında, Avrupa'nın güvenlik ihtiyacının ABD tarafından karşılanması sonucunda Avrupa devletlerinin Soğuk Savaş süresince kaynaklarını silahlanmaya seferber etmemeleri ve Avrupa'da giderek silahlanmanın ve savunma harcamalarının azaltılmasıdır. Soğuk Savaş sonrası birçok Avrupa ülkesi mecburi askerlik hizmetini kaldırarak profesyonel ordu sistemine geçmiştir.

Güç dengesi oluşturulması açısından devletlerin o dönem itibari ile iç siyasi yapıları yeterlilik arz etmemektedir. 1990'lı yılların başında Avrupa, ekonomik ağırlıklı topluluğunu AB'ye dönüştürme mücadelesi verirken RF, SSCB'nin dağılmasının ortaya çıkardığı sorunlarla uğraşmakta ve olası ikinci bir parçalanma riskini önlemeye çalışmaktadır. Uzun yıllar ABD eksenli bir politika izleyen Japonya'nın ise güç dengesi oluşturma girişimi için hazırlıklı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu bağlamda uluslararası sistem her ne kadar uygun olsa da klasik

³⁴⁴ Michael Mihalka, "Cooperative Security in the 21st Century", *The Quarterly Journal*, 04 Aralık 2005, s. 113-122.

güç dengesi sistemini kurması beklenen aktörlerin politik nedenlerle buna hazır olmadıkları söylenebilir.

Görüldüğü üzere, gerek Vestfalya sonrası dönemde gerekse de I. ve II. Dünya Savaşları dönemlerinde uluslararası sistem içerisinde yer alan aktörler güvenliklerini sağlamak adına ittifaklar bağlamında güç dengesi politikasını izlemişlerdir. Ancak bu durum aktörler açısından Soğuk Savaş sonrası dönemde benzer özellik taşımamaktadır. Bunun temel sebeplerinden biri de Soğuk Savaş ve sonrası dönemde ABD'nin stratejileri ve dış politika uygulamalarıdır. Michael Lind'e³⁴⁵ göre ABD'nin Soğuk Savaş dönemine ait bazı politikaları, Soğuk Savaş sonrası dönemde de varlığını sürdürmüştür. ABD'nin Soğuk Savaş süresince izlemiş olduğu ikili çevreleme politikası sadece düşman olarak kabul edilen SSCB ve 1970'lere kadar Komünist Çin'i değil aynı zamanda ABD'nin müttefikleri olan Batı Almanya ve Japonya'nın da çevrenmesini ifade etmektedir. Bu politika ile Batı Almanya'nın ve Japonya'nın endüstriyel kalkınması sağlanırken bu devletlerin bağımsız askeri güçler olarak yeniden yapılanmasına engel olunmuştur. Bu ittifaklar, SSCB'nin gerek Avrupa'da gerekse Uzak Doğu'da çevrenmesini sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde de sürdürülen bu politika üç temel ayak üzerine kurulmuştur. Bunlar, caydırma, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve güvenlidir. Politika, ilk olarak rakip devletlerin ABD'nin üstün askeri gücü ile caydırılmasını amaçlamaktadır. Bu amaç ABD'nin 1992 yılı taslak savunma politikası içerisinde "potansiyel rakiplerin daha büyük bir bölgesel ya da küresel role istek duymaktan caydırılması" şeklinde belirtilmektedir. Bu prensibin bir sonucu olarak, ABD Silahlı Kuvvetleri kendisinden sonra gelen 20 devletin silahlı kuvvetlerinin toplamından daha büyük bir bütçeye sahip olmuş ve SSCB ölçeğinde bir rakip var olmamasına rağmen ABD savunma harcamalarında önemli bir azalma olmamıştır.³⁴⁶

Bu politikanın ikinci temel ayağı ise büyük güçlere güvenlik ihtiyaçlarının ABD tarafından karşılanacağı güvencesi verilmesi ile bu devletlerin bağımsız askeri

³⁴⁵ Michael Lind, "Beyond American Hegemony", *National Interest*, Mayıs/Haziran 2007, s. 9-15.

³⁴⁶ Lind, *a.g.e.*, s. 9-10.

güçler haline gelmesinin önlenmesidir. Örneğin ABD gelecekte çıkarlarının çatışması halinde zor bir durumda kalmamak amacı ile Almanya ve Japonya'nın güvenliğini üstlenmiştir.

1.8.2. 11 Eylül Sonrası Değişen Güvenlik Algısı

11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör saldırıları ABD dış politikasında çok büyük bir dönüm noktası oluşturmuş ve George Herbert Walker Bush ve William Jefferson Clinton dönemlerindeki uluslararası iş birliği ve çokyönlülük politikaları terk edilmiştir. Özellikle George W. Bush dönemi, ABD dış politikasında tek yanlı eğilimlerin ağırlık kazandığı ve bu bağlamda iş birliği ve barışçıl politikalardan uzaklaşıldığı dönemdir. Bu dönemde yönetimin hareket serbestisini ve politik özerkliğini kısıtlayacak çok taraflı anlaşmalardan da uzak durulmuştur. Bu yaklaşımın temel sebebi ABD'nin güvenlik politikası ile ilişkilendirilmektedir. Bu sebebe ilişkin örneklem evreni içerisinde 2001 yılından günümüze birçok gelişme yer almaktadır. Bunlardan birkaçı ise ABD'nin Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'ndan çekilmesi, Kara Mayınları Sözleşmesi ile ilgili taahhütlerinden vazgeçmesi, Biyolojik ve Kimyasal Silahlar Sözleşmesi ile ilgili zorlayıcı bir protokolü reddetmesi, Uluslararası Ceza Divanı Sözleşmesi'ni imzalamaması, Balistik Füzelere Karşı Sözleşme'den çekilmesi, Birleşmiş Milletler Şartı'nda belirtilen koşullara uymaksızın Irak'ı işgal etmesidir.³⁴⁷ Örnek gelişmelerden de anlaşıldığı üzere, 2001 yılından itibaren ABD dış politikası tek yanlılık arz etmeye başlamıştır. Bu yaklaşım Avrupalı müttefiklerde kaygı uyandırmış ve iyi seviyede olan ilişkilerin ciddi anlamda hasar görmesine sebep olmuştur.³⁴⁸

Bu dönemde ABD politikalarının tek yanlılığı karşısında Avrupa, ABD'den bağımsız politikalar geliştirmeye başlamış ve AB'nin gelişiminde farklı boyutların da ele alınmasına hız veren bir davranış sergilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda ABD ile NATO müttefiki olan Avrupa'nın 1990'lı yıllarda Balkanlar'da gerçekleştirilen

³⁴⁷ Jonathan Monten, "Primacy and Grand Strategic Beliefs in U.S. Unilateralism", *Global Governance*, 13 (2007), s. 19-138.

³⁴⁸ Stephen M. Walt, "The Imbalance of Power: On the prospect for effective American-European Relations", *Harvard Magazine*, 106 (Mar/Apr.) 2004, s. 32-35.

müdahalelerde NATO kapsamında ABD ile birlikte hareket etmesi ve ABD'nin Afganistan müdahalesini politik olarak destekleyip ancak fiilen katılmaması önemli örnekler arasında yer almaktadır. Öte yandan ABD'nin Irak'ı işgalinde Avrupa'nın bu eylemi desteklemediklerini açıkça ortaya koymaları da 2000'li yıllardan itibaren ABD – Avrupa ilişkilerinin geçmişe kıyasla farklı bir boyut kazandığının göstergesi olmuştur.

ABD'nin Eylül 2002 tarihli ‘‘Ulusal Güvenlik Stratejisi’’nin başlangıcında 20. yüzyılda totalitarizm ile özgürlük arasında yaşanan savaşta özgürlüğün kazandığına işaret edilmekte ve ulusal başarı için özgürlük, demokrasi ve serbest girişimden oluşan tek bir sürdürülebilir model olduğu öne sürülmektedir.³⁴⁹ Bu yaklaşıma göre 21. yüzyılda yalnızca temel insan hakları ile politik ve ekonomik özgürlüklere bağlı uluslar gelecekte barışı, başarıyı ve mutluluğu yakalayabileceklerdir.

Ulusal güvenlik stratejisi belgesinde dünyada barışın korunmasına yönelik en büyük engelin terör olduğu ve bu hususta da ABD'nin dünyanın her yerinde terörle mücadele edeceği açıkça belirtilmektedir. Bu yolda sahip olunan temel çıkış noktaları ise şunlardır: hukukun üstünlüğü, devletin gücünün sınırlandırılması, ifade özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, kanun önünde eşitlik, kadınlara saygı, dinsel ve etnik hoşgörü, özel mülkiyete saygı.

ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinin Irak'ın işgali bağlamında değerlendirilerek en çok tartışma yaratan yönü stratejik ön alıcılık³⁵⁰ doktrindir. Bu doktrin George W. Bush tarafından ABD Kara Harp Okulu'nun 2002 yılı mezuniyet töreninde yaptığı konuşmada ortaya konmuş ve Eylül 2002'de yayımlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde de yer almıştır. Bu belgeye göre ABD, uluslararası terörizme destek veren, teröristleri barındırdığı ya da nükleer, biyolojik veya kimyasal kitle imha silahları bulundurduğu düşünülen herhangi bir devlete askeri saldırı düzenleme hakkına sahip olduğunu iddia etmektedir.

³⁴⁹ The National Security Strategy of the USA 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, 16 Kasım 2012.

³⁵⁰ David S. Yost, ‘‘NATO and the anticipatory use of force’’, *International Affairs*, 83: 1, 2007.

Doktrin, Soğuk Savaş dönemi koşulları içerisinde ‘‘çevreleme ve caydırma’’ politikalarının başarılı olduğunu ancak yeni dönem koşulları açısından bu politikaların güvenliği tesisi hususunda yeterli olmadığını açıkça belirtmektedir. Bu aşamada karşı karşıya kalınan tehditlerin klasik yöntemlerle ortadan kaldırılması mümkün değildir çünkü uluslararası sistemde aktör konumunda caydırılacak ya da çevrelenecek bir ülke olmadığı gibi tehdidin ne zaman, nerede, kim tarafından ve nasıl geleceği de belli değildir. Bu açıdan bakıldığında tehdit algısının önem taşıdığını ve tehdidin eyleme dönüşmeden önce ortadan kaldırılması gerektiğini söylemek yerinde olacaktır.

ABD Dışışleri eski bakanlarından Henry Kissinger’e³⁵¹ göre ise; ‘‘Geleneksel ulus devletlerin egemenliği anlayışını içeren Vestfalya döneminin koşulları artık değişmiştir. Teröristler modern teknolojiden yararlanarak hiçbir iz ve emare vermeden eylemlerini gerçekleştirerek ortadan kaybolabilmektedirler. Bu nedenle terörist karargâhlarını ya da eğitim kamplarını topraklarında barındıran ülkeler, egemenlik kavramının arkasına saklanamazlar. Eğer egemen bir devletin topraklarından kaynaklanan ciddi bir terörist tehdidi mevcutsa bu devlete karşı askeri harekât da dâhil olmak üzere ön alıcı müdahalelerde bulunmak bu sorunun doğasında mevcut olan bir hakktır.’’ Yine benzer görüşlere göre³⁵² özellikle 1990’larda insani müdahaleler üzerine yapılan tartışmalarda Vestfalya sisteminin uluslararası sistem için artık uygun bir çerçeve oluşturmadığı iddia edilmektedir.

Ön alıcı ve önleyici müdahale kavramları hakkındaki tartışma giderek karmaşık bir hal almaya ve iki kavram zaman zaman birbirinin yerine de kullanılmaya başlamıştır. Bu kavramsal belirsizlik, ABD’nin 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi’nde de yer almaktadır. ABD’nin bu kavramlar üzerinden anlam bulan 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi doğrultusunda gerçekleştirdiği Irak müdahalesi, bu iki kavrama ilişkin uluslararası hukuka uygunluk tartışmalarını daha da arttırmıştır.

³⁵¹ Henry Kissinger, ‘‘Preemption and The End of Westphalia’’, *New Perspective Quarterly*, Sayı 19/4 Sonbahar 2002, s. 31-36.

³⁵² Francis Fukuyama, *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, s. 116.

Diğer bir açıdan ise uluslararası toplumun benzer uygulamalara farklı tepkiler göstermesi meselelerin gerçekten uluslararası hukuk normları açısından ele alınıp alınmadığı hususunda birçok soruyu gündeme getirmektedir. Bu bağlamda uluslararası toplumun hukuki olmasa da insani gerekçelerle Kosova müdahalesini meşru kılması ve Afganistan müdahalesine itiraz etmemesi önemli örnekler arasında gösterilebilir. Öte yandan ABD'nin Irak'a müdahaledeki aceleciliği, NATO içerisindeki Avrupalı müttefikleri tarafından gereksiz görülüş ve bu konuda belli başlı müttefiklerine danışmayı reddetmesi de küçültücü bulunmuştur.³⁵³

Güncel güvenlik tehditlerine yönelik önlemler, Başkan George W. Bush döneminde devlet odaklı bir perspektiften ele alınmıştır. ABD'nin bu yaklaşımının Soğuk Savaş sonrası ortaya konan neorealist güç politikasına dayandığı belirtilmektedir. Güçlü devletler açısından bakıldığında, Irak'a ve Afganistan'a gerçekleştirilen müdahaleler, değişen güvenlik algısına rağmen sorunları sadece kendi devlet yapılarına dayanarak çözmeyi deneyebileceklerini göstermektedir. Ancak bu hususta uluslararası sistemin yapısı önem arz etmektedir. Örneğin iki kutuplu bir sistemde ABD'nin bu kadar kolaylıkla Irak'a müdahalesi söz konusu değildir.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi açıklamaya çalışan birçok yaklaşım yer almıştır. Ancak henüz dönüşümünü tamamlamamış olan yenedünya düzenini açıklamanın belki de en etkili yöntemi, iki kutuplu sistemin çöküşünden günümüze değin yaşanan gelişmeleri incelemektir. Uluslararası ilişkiler disiplinin temel teorilerinin süreci açıklamada yetersiz kalmaları da karşılaşılan bir diğer problem olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda içinde bulunulan dönemde uluslararası sistemin yapısını ve güç dağılımını tanımlamak için Joseph S. Nye'nin "üç boyutlu satranç tahtası" modeli de dikkate değer bir yaklaşım sunmaktadır.³⁵⁴ Nye'a göre gücün ölçüsü, devletin içinde bulunduğu çevredeki ilişkileri ölçüsünde değerlendirilmelidir. Bu

³⁵³ Douglas Porch, "Conflict within Cooperation; Western Security Relations, Past and Present", *Is There Still a West*, (Der.) William Anthony Hay ve Harvey Sicherman, University of Missouri Press, 2007, s. 157.

³⁵⁴ Nye, *Soft Power...*, s. 4-5.

bağlamda ABD'yi tek süper güç olarak görmek mümkün değildir. Yine Nye'in belirttiği üzere, üç boyutlu satranç tahtasına benzeyen uluslararası sistemin en üst katmanında klasik devletlerarası askeri ilişkiler düzlemi yer almaktadır. Bu düzlemde ABD, askeri anlamda tek süper güç olarak bulunmakta ve ABD'nin tek kutup olduğundan veya ABD hegemonyasından söz etmek mümkün görülmektedir.

Bu üç boyutlu santranç tahtasının orta katmanında ise devletlerarası ekonomik ilişkiler yer almaktadır. Bu katmanda güç dağılımı çok kutuplu bir görünüm arz etmektedir. ABD'nin ekonomik isteklerini AB, Japonya, Çin ve diğer devletlerle uzlaşma sağlayarak elde etmesi, bu katmanın çok kutuplu yapısına örnek bir durum oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bir ABD hegemonyasından söz etmek mümkün değildir. En alt katmanda ise terörizm, uluslararası suçlar, iklim değişikliği, salgın hastalıklar gibi ulus aşırı konular yer almaktadır. Bu katmanda güç geniş bir alana yayılmış ve gerek devletler gerekse devlet dışı aktörler arasında kaotik bir şekilde organize olmuştur. Üstelik Nye'a göre artık büyük strateji, bu katmandaki olaylar ve gelişmeler çerçevesinde şekillenmektedir. Ancak siyasi liderler halen askeri konuların oluşturduğu en üst katmana odaklanmışlardır. Bu durum karşısında siyasi liderlerin üç boyutlu bir oyun sahasının tek boyutlu oyuncuları olduklarını söylemek mümkündür.

Güvenlik algısında yaşanan değişim ile ilişkilendirilebilecek diğer bir husus da yaşanan ekonomik krizlerdir. Bu türlü krizlerin devletlerin yapı (model) değişikliğine gitmelerine sebep olduğu tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerle örneklendirilebilir. Bu anlamda 1929 Büyük Buhran'ın faşizmin ve nazizmin yükselmesine sebep olması ve 1973'te yaşanan petrol krizinin ise dünya ekonomisinde liberalleşmeye hız kazandırması önemli örnekler arasında yer almaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın yaralarının sarıldığı ve petrol krizinin atlatıldığı 1970'lerden sonra ise dünya ekonomisinde hızlı bir liberalleşme akımı görülmüş; korumacılığın kaldırılması, özelleştirme, yabancı sermayenin teşvik edilmesi ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılması tüm devletlerin uygulaması gereken

yöntemler olarak sunulmuştur.³⁵⁵ Ancak yaşanan küresel ölçekli ekonomik kriz ile büyük ölçekli finans kuruluşlarının iflas etmesi ya da birçoğunun iflas edecek duruma gelmesi, devletin ekonomideki rolünün önemsenmeye başlamasına sebep olmuştur. Gerek ABD’de gerekse Avrupa’da birçok şirketin devlet finansmanı ile kurtarılması, ekonominin gereğinden fazla serbest bırakıldığı ve kural tanımaz hale geldiği yönündeki eleştirilerin giderek artmasına yol açmıştır. Bu açıdan devletin yeniden ekonomi üzerinde etkinliğinin artırması gerekliliği önem kazanmaya başlamıştır.

Ancak bu durumun kalıcı değil konjonktürel bir gelişme olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağı ifade edilmektedir. Liberalleşme, yüzyıllardan beri süregelen bir süreçtir ve zaman zaman duraksadığı dönemler olmuşsa da genele bakıldığında hâkim konumda olduğu görülmekte ve dolayısıyla gelecekte ekonomik sıkıntıların atlatılması ile yeniden devlet dışı aktörler lehine güç artırımının olacağını söylemek mümkündür.³⁵⁶ Bu bağlamda devlet ve devlet dışı aktörlerin bir döngü içerisinde yetki paylaşımının olduğunu söylemek gerekmektedir.

Uluslararası sistemin temel aktörlerinde olan devletin temel ekonomik faaliyetlerde yeniden etkin bir rol üstlenmesi, başta güvenlik olmak üzere diğer alanlarda da etkisini göstermesi öngörülen bir husustur. Nitekim uluslararası güvenlik alanında uzun bir süredir devlet aktörünün etkisinin arttığını mevcut gelişmelerden takip etmek mümkündür. Örneğin dış kaynaklı sivil toplum kuruluşlarının büyük desteği ve çabası sonucunda ‘‘Gül Devrimi’’ ile Gürcistan’da iktidarı ele geçiren Mihail Saakasvili’nin Ağustos 2008’de Güney Osetya’ya yönelik olarak başlattığı askeri operasyon ve RF’nin kuvvet kullanarak bu duruma karşılık vermesi, bir açıdan devlet dışı aktörlerle ulus devletin mücadelesi olarak gösterilebilir. Bu mücadeleden RF galip çıkmış; Gürcistan toprak bütünlüğü

³⁵⁵ David Harvey, *Yeni Emperyalizm*, Çev. Hür Güldü, Everest Yayınları, İstanbul 2004, s. 153.

³⁵⁶ Nye, *Soft Power...*, s. 7.

açısından operasyondan öncesine göre daha kötü bir durumla karşılaşmış ve üstelik ülkede Saakasvili'ye yönelik muhalefet de kuvvetlenmiştir.³⁵⁷

İttifak kavramının açıklanmasında genel olarak güçlü bir devlet karşısında bulunan devletlerin iki şekilde hareket edebilecekleri belirtilmektedir. Bunlardan birincisi, bu devlete karşı ittifak oluşturarak güç dengesi sağlamak, ikincisi de büyük devletin peşine takılmaktır. G. John Ikenberry'e³⁵⁸ göre 11 Eylül sonrasında bu klasik yaklaşımda değişiklikler meydana gelmiştir ve ABD karşısında devletler bu iki uç davranış türü arasında bir yerde hareket etmektedirler.

1990'lardan sonra meydana gelen gelişmeler ışığında büyük güç politikalarının ortadan kaybolacağı ifade edildi ise de geline noktada bunların aslında hiçbir zaman kaybolmadığı anlaşılmıştır. Moises Naim'e³⁵⁹ göre 1990'larda ülkeler arasında ticari ilişkileri en üst seviyelere taşıyan küreselleşmenin en iyi savaş karşıtı unsur olacağı ve uluslararası ticaretin ulusalcı eğilimlere karşı en dengeleyici güç olacağı düşünülmektedir. Böylelikle güç konum değiştirerek devletlerden özel sektöre ve devlet dışı aktörlere kayacaktır. Nitekim bu görüşler Tarihin Sonu, Lexus ve Zeytin Ağacı gibi başlıklar taşıyan makalelerde ve kitaplarda dile getirilmiş ve 1990'lı yıllarda son derecede geniş kabul görmüşlerdir. 11 Eylül saldırıları, bu görüşler açısından bir kırılma yaratmış ve bu saldırılar ile güvenliğin sağlanması devletler nezninde ilk önem sırasını almıştır.

Aktör olarak devlet, diğer gelişen ve güçlenen aktörler karşısında azalan etkinliğini yeniden kazanmaya başlamıştır. Buradan hareketle güçlenen devletlerin geri dönüşü ile geçmişte yaygın biçimde kullanılan geleneksel güç politikalarının geri dönüşünün de kaçınılmaz olacağını söylemek mümkündür.³⁶⁰ Moises Naim'e³⁶¹ göre milliyetçilik hiçbir zaman ortadan kaybolmamıştır. Küreselleşme milli değerleri

³⁵⁷ Jim Nichol, "Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests", Congressional Research Service, 3 March 2009, s. 12, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34618.pdf>, 19 Kasım 2012.

³⁵⁸ G. John Ikenberry, "Strategic Reactions to American Preeminence: Great Power Politics in the Age of Unipolarity", National Intelligence Council, Washington 2003. <http://www.scribd.com/doc/36768073/Strategic-Reactions-to-American-Preeminence-John-Ikenberry>, 16 Kasım 2012.

³⁵⁹ Moises Naim, "Think Again: Globalization", *Foreign Policy*, Mart/Nisan 2009, s. 28-34.

³⁶⁰ Aynı yerde.

³⁶¹ Naim, *a.g.e.*, s. 4.

ve kimlikleri zayıflatmamış sadece onları daha karmaşık hale getirmiştir. Güvenliğin tesisine yönelik küreselleşme adına beklentiler giderek zayıflamaktadır. Beklenenin aksine küreselleşme, dünyada mevcut güvenlik sorunlarına kalıcı bir çözüm sunamadığı gibi oluşan risk ve tehditlerin çeşitliliği karşısında çaresiz kalmaktadır.

Günümüz itibari ile iki önemli güç (ABD ve RF) ellerindeki nükleer silahlarla birbirlerini tehdit etmeleri ya da bunları kullanarak birbirlerini karşılıklı olarak yok etme girişimleri çok düşük bir olasılıktır. Ancak küreselleşme nedeni ile güçlenen birçok yeni aktör tarafından büyük kayıplara yol açabilecek faaliyetlerin gerçekleştirilebilme olasılığı, potansiyel bir tehdit olarak giderek büyümektedir.

2. GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA: ABD VE RUSYA FEDERASYONU

2.1. 11 Eylül Etkisinde George W. Bush'un Dış Politika Anlayışı

George W. Bush yeterli dış politika bilgisi ve tecrübesine sahip olmamasının da ötesinde seçim kampanyası süresince dış politika ve güvenlik konularını ikinci plana atmış ve Clinton yönetiminin yaptığı gibi her uluslararası çatışma veya krize müdahale etmekten ziyade ABD'nin enerjisini ulusal çıkarları doğrudan ilgilendiren veya uluslararası barışı ciddi bir şekilde tehdit eden sorunlara saklaması gerektiğini düşünmüştür.³⁶² Bush, ABD'nin aktif bir dış politika izleyerek dünya politikasına müdahil olması gerektiğini savunurken Amerikan ordusunun her dış politika sorunu karşısında harekete geçmesine de karşı çıkmıştır.³⁶³ Ayrıca Clinton döneminde Amerikan ordusunun her türlü olay karşısında kullanılmasını eleştiren Bush, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren savunma bütçesinin yaklaşık % 40 azalmasına rağmen ordunun bu denli harekete geçirilmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştır.³⁶⁴ Bu hususta Bush, Somali'deki Amerikan misyonunun insani müdahale amacı ile başlayıp zamanla bir ulus kurma projesine dönüştüğünü ve bu durum karşısında da Amerikan ulusunun gereksiz bir bedel ödediğini iddia etmiştir.³⁶⁵

Bu bağlamda Bush'a göre Amerikan dış politikasının temel amacının anlamsız misyonlar üstlenmek olmadığını, temel amacın öncelikli olarak ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Bu amaç

³⁶² David Hastings Dunn, "Myths, Motivations, and 'Misunderestimations': The Bush Administration and Iraq", *International Affairs*, Vol: 79, No: 2, 2003, s. 283.

³⁶³ George W. Bush, "A Distinctly American Internationalism", Ronald Reagan Presidential Library, Simi Valley, California, November 19, 1999-b, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm>, 11 Aralık 2012.

³⁶⁴ George W. Bush, "A Period of Consequences", *The Citadel*, September 23, 1999-a, http://www.fas.org/spp/starwars/program/news99/92399_defense.htm, 11 Aralık 2012.

³⁶⁵ "The Second Gore-Bush Presidential Debate", Winston-Salem, NC: Wake Forest University, October 11, 2000, <http://www.debates.org/pages/trans2000b.html>, 11 Aralık 2012.

doğrultusunda ABD'nin askeri güç kullanma hususunda daha seçici davranarak Amerikan çıkarlarını doğrudan ilgilendiren misyonları üstlenmesi gerekmektedir. Bush, dış politika anlayışını tanımlarken hayalsiz bir idealizme ve Amerikan ideallerine hizmet eden bir realizme vurgu yapmaktadır.

Bush'un dış politika ekibinde Donald Rumsfeld, Dick Cheney, Paul Wolfowitz, Richard Armitage ve Stephen Hadley gibi bilgili ve tecrübeli isimlere yer vermesi kendisi açısından pozitif bir değer oluştururken bu kişilerin çoğunun Soğuk Savaş döneminde görev yapmış olmaları ise eleştiri konusu olmuştur.³⁶⁶ Dış politika ekibi Bush'un başkan seçilmesi durumunda, ABD'nin en kısa zamanda Anti Balistik Füze (ABM) Antlaşması'ndan çekilmesi, füze savunma sistemi projesine hız vermesi, savunma harcamalarının artırılması, Çin'in askeri olarak dengelenmesi, Tayvan'a destek verilmesi ve Bosna ile Kosova'daki askeri birliklerin çekilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.³⁶⁷ Başkanlık süresince Bush, iç politikaya ağırlık vermiş ve beklenenin aksine savunma harcamalarında artışa gitmeyerek Clinton'un 2002 yılı için önerdiği bütçe ile devam edilmesi kararını almıştır. Ayrıca ABM Antlaşması'ndan çekilme konusunda da acele etmemiştir. Bush, Bosna ve Kosova'daki askerlerin çekilmesi konusunda da beklentileri yerine getirmemiş, Irak'ta rejim değişikliği konusunda da acele etmemiştir.³⁶⁸

Bush'un bu yaklaşımı iç politikada zamanla yankı uyandırarak baskı oluşmasına sebep olmuştur. Bush bu baskılar karşısında bazı uygulamaları gündeme taşımıştır. Örneğin şahinlerin tepkisi nedeni ile Ağustos 2001'de 2001 yılı savunma bütçesi için ek bütçe talebinde bulunmuş, 2002 yılı için öngörülen miktara da 33 milyar dolarlık ek bir artış (toplam 343,3 milyar dolar) önermiştir.³⁶⁹ Diğer bir gelişme ise Bush'un SSCB'nin ortadan kalktığını sebep göstererek Mayıs 2001'de ABM Antlaşması'nın ömrünü doldurduğunu belirtmesi ve böylelikle de füze savunma sisteminin kurulması adına ilk adımı atmış olmasıdır. Bu bağlamda

³⁶⁶ Fraser Cameron, "Utilitarian Multilateralism: The Implications of 11 September 2001 for US Foreign Policy", *Politics*, Vol: 22, No: 2, 2002, s. 69.

³⁶⁷ Ivo H. Daalder ve James M. Lindsay, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington, USA 2003, s. 62.

³⁶⁸ Daalder ve Lindsay, *a.g.e.*, s. 63-65.

³⁶⁹ Daalder ve Lindsay, *a.g.e.*, s. 72.

Bush'un yaklaşımının dış politikada yeni insiyatifler almak yerine varolanlardan kurtulmaya çalışmak olduğu söylenebilir. Bu hususta diğer önemli örnekler arasında Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni oluşturan Roma Antlaşması'nı onaylamaması ve nükleer materyallerin temin edilmesi veya iletilmesine ve haydut devletlerin nükleer silah elde etmesine mani olamayacağını belirtmesi gösterilmektedir.

Bush ve yönetimi bu yaklaşımı ile sadece uluslararası düzenlemelerden çekilmekle sınırlı kalmamış aynı zamanda Ortadoğu barış sürecindeki rolüne devam etmeyeceğini, Kuzey Kore ile görüşmelerin askıya alınacağını, Balkanlar'da barışın korunması için yeni askeri birlikler gönderilmeyeceğini ve füze savunma sistemi konusunda diğer aktörlerin görüşlerine bakılmaksızın adımlar atılacağını açıklamıştır.³⁷⁰ Ayrıca Çin'i bir stratejik rakip olarak görmeye başlamış, Clinton yönetiminin bu ülke ile geliştirdiği yakın ilişkileri eleştirmiş ve ABD'nin Irak politikasını tartışmaya açmıştır. Bu bağlamda Bush yönetiminin, Clinton yönetiminin belirli ölçütteki çok taraflılıktan yana dış politikasını sürdüremeyeceği izlenimi yarattığı söylenebilir. 11 Eylül saldırıları ise ABD'nin bu politikasına ivme kazandıran bir faktör olmuştur.

11 Eylül öncesi Bush yönetiminde öncelikli bir yere sahip olmayan terörizmle mücadele konusu, saldırılar sonrası dönemde gündemin ana maddesini oluşturmuştur. Seçim kampanyası süresince terörizmle mücadeleye kısmen değinen Bush, rakibi Al Gore ile gerçekleştirdiği üç seçim tartışmasında da terörizm konusuna ciddi anlamda hiç değinmemiştir. Bush, ulusal savunma politikasının merkezinde Amerikan topraklarına yönelik öncelikli tehdit olarak daha çok balistik füzeleri dikkate almakta ve füze savunma sisteminin önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca Bush, başkanlığının ilk aylarında da terörizm tehdidinde nadiren değinmiş ve bu bağlamda 27 Şubat 2001'deki konuşmasında terörizm konusuna oldukça sınırlı bir biçimde değinen Bush, ülkesinin ABM Antlaşması'ndan çekilmesine ilişkin tartışmaların dışında 11 Eylül öncesi dönemde terörizm tehdidi üzerinde pek durmamıştır.³⁷¹

³⁷⁰ Cameron, *a.g.m.*, s. 69.

³⁷¹ Daalder ve Lindsay, *a.g.e.*, s. 74-75.

Bush'un yönetim anlayışı çerçevesinde bir dış politika aracı olarak ön alıcı savaşın yer almadığının en önemli göstergesi, Bush'un orduyu gereksiz misyonlardan arındırarak profesyonalleşmesini sağlamak istemesi ve füze savunma sistemini kurarak ordunun caydırıcılık kapasitesinin güçlendirilmesini savunmasıdır. Ayrıca seçim çalışmaları sırasında Irak konusunda silah denetimlerini ve Clinton'un 1998 yılında çıkardığı Irak'ı Özgürleştirme Yasası'nı destekleyen Bush, Irak'ı çevreleme politikasının sürdürülmesini ve uygulanan ambargoların daha da sertleştirilerek devam ettirilmesini savunmuştur.³⁷² Bu bağlamda Bush'un gündeminde kitle imha silahlarından gelen tehdidi önlemek ve Irak sorununu çözmek için temel yöntemin ön alıcı müdahale ve rejim değişikliği olduğunu söylemek mümkün değildir.

11 Eylül saldırıları ise Bush ve ekibinin yönetim anlayışının yeni bir evrilme sürecine girmesine neden olmuştur. Bu süreçle birlikte yönetim anlayışının temelini, ulusal güvenlik bağlamında Amerikan halkının güvenliğinin sağlanması oluşturmuştur. Saldırıları, Bush tarafından 21. yüzyılın Pearl Harbour'u olarak nitelendirilirken aynı zamanda saldırıların anavatanın iktidar merkezleri olması açısından daha yıkıcı bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır.³⁷³ Zira 11 Eylül saldırıları ile askeri açıdan dünyanın en güçlü ülkesinin bir terörist örgüt tarafından topraklarında Amerikan gücünün ve prestijinin sembollerine (Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon) saldırı düzenlemesini önleyememiş olması bir travma etkisi yaratmıştır.³⁷⁴ Gerçekleştirilen bu saldırılar, ABD'nin üstün savunma harcamalarına rağmen kendi vatandaşlarını ulusal sınırları içerisinde korumadaki başarısızlığını ortaya çıkarmıştır.³⁷⁵ Üstelik bu saldırıların ülkenin en büyük şehirlerinde meydana

³⁷² Daalder ve Lindsay, *a.g.e.*, s. 40.

³⁷³ Bob Woodward, *Saldırı Planı*, Çev. Melih Pekdemir ve Şefika Kamcez, Arkadaş Yayınları, Ankara 2004, s. 25, 28.

³⁷⁴ Robert G. Patman, "Globalization, the New US Exceptionalism and the War on Terror", *Third World Quarterly*, Vol: 27, No: 6, 2006, s. 972.

³⁷⁵ Stephen M. Walt, "Beyond Bin Laden: Reshaping U.S. Foreign Policy", *International Security*, Vol: 26, No: 3, Winter 2001/02, s. 58.

gelmesi ciddi bir güvenlik açığının bulunduğunu ve benzer saldırıların diğer şehirlerde de meydana gelebileceği olasılığını gündeme taşımıştır.³⁷⁶

Saldırıların ABD'nin küresel ölçekli inisiyatiflerinin karşılıksız olmadığına bir göstergesi olmuştur. Örneğin ABD'nin Haiti, Somali, Bosna ve Kosova'da aldığı askeri inisiyatifler, ABD'nin küresel inisiyatiflerini istediği bir şekilde gerçekleştirebileceğine ilişkin bir beklenti doğurmuş olsa da 11 Eylül saldırıları bu inisiyatiflerin ABD'ye maliyetinin tahmin edildiğinden daha fazla olduğunu göstermiştir. Saldırıları sosyo-ekonomik açıdan da ABD'ye her alanda büyük zararlar doğurmuştur.

Saldırıları neticesinde dünya kamuoyunda ABD'nin dünyanın tek süper gücü olmadığı ve Amerikan karşıtlığının güçlü ve ivme kazanan bir hareket olduğu kanısı uyanmıştır. Saldırıların ortaya çıkardığı diğer bir önemli gelişme de başarısız devletlerin bir insani sorun olmaktan ziyade ABD için bir ulusal güvenlik sorunu olduğudur. Saldırlardan önceki süreçte başarısız devletler, ülke içinde neden oldukları soykırım, göç, sosyal kargaşa vb. insani trajedilerden dolayı sorun olarak görülmektedirler. Ancak El-Kaide'nin bir başarısız devlet olan Afganistan'da konuşlanıp ABD'ye saldırı gerçekleştirmesi, başarısız devletlerin tahmin edildiğinden daha büyük bir sorun oluşturduğunu dolayısıyla da çözüm yönünde inisiyatif alınması gerektiğini kanıtlamıştır.³⁷⁷ Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarının haydut devletler ile teröristler arasında güçlü bir bağlantı bulunduğu düşüncesini doğurduğu söylenebilir. Terörizmin tüm dünya için büyük bir tehdit oluşturduğu görüşü, bu tehdidin demokratik olmayan rejimlerin sayesinde bugünkü boyuta ulaştığı düşüncesi ile birleşince dünyanın ancak tüm ülkelerin demokratik dönüşüm geçirmesi ile güvende olacağı inancını gündeme taşımıştır.³⁷⁸

11 Eylül saldırıları, ABD'nin büyük güç rekabetinin dışında beklenmeyen tehditlere karşı zaaf durumunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda saldırılar 11 Eylül

³⁷⁶ John Lewis Gaddis, *Surprise, Security and the American Experience*, Harvard University Press, Cambridge 2005, s. 72-73.

³⁷⁷ Walt, *Beyond Bin Laden...*, s. 59-62.

³⁷⁸ Robert Jervis, "The Remaking of a Unipolar World", *The Washington Quarterly*, Vol: 29, No: 3, Summer 2006, s. 10.

öncesi dönmedeki klasik devlet-devlet ilişki düzenini ortadan kaldırarak 11 Eylül sonrasında devlet-devlet dışı aktörler ilişkisi ağına çevirmiştir.³⁷⁹ ABD, Soğuk Savaş'ın bitiminden saldırıların gerçekleştiği döneme kadar uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin ve terörizmin etkinlik sahası giderek artmış olsa da bu süreçte devlet merkezli tehditleri birinci derecede dikkate almıştır. Ancak 11 Eylül saldırıları daha önce varsayımsal bir tehdit olarak algılanan terörizmi gerçek bir tehdit haline dönüştürmüştür.³⁸⁰

Bu açıdan bakıldığında, 11 Eylül saldırıları ABD dış politikası üzerinde soğuk duş etkisi yaratmış ve Bush yönetimi dış politika anlayışında değişikliğe gitmiştir. Dış politika anlayışında değişikliğe gidilmesi gerektiğini yönetim açısından örneklendirecek olursak Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın 11 Eylül saldırılarından sonraki dönemi "Soğuk Savaş sonrası dönemin sonrası" (post-post-Cold War era) olarak tanımlamasını ve ulusal güvenlik danışmanı Condoleezza Rice'in saldırıların her Amerikan vatandaşının yaşamını ve ABD'nin stratejik perspektifini en az Pearl Harbour saldırıları kadar değiştirdiğini ifade ederek saldırılardan sonra ülkesinin tıpkı İç Savaş, I. ve II. Dünya savaşlarında olduğu gibi büyük bir tehditle karşı karşıya kaldığını belirtmesini söyleyebiliriz. Saldırıları, ABD'nin coğrafi olarak dünyadaki çatışma alanlarından uzak olmasına rağmen yeterli güvenliğe sahip olmadığını göstermiş ve Bush yönetimine iç politikada tehdit algısı ve tehditlere karşı eyleme geçme konusunda fırsat tanımıştır. Bu hususta ABD yönetimi, ABD'nin gücünün etkinliğini kanıtlama adına terörizmle mücadeleyi başlatmış ve bu bağlamda dış politikada tek taraflılığa ve askeri harcamaların artışına destek elde edilmiş ve buna istinaden de Amerikan askeri gücünde kaydedilen gelişmeler, gerçekleştirilen

³⁷⁹ Benjamin Zyla, "Bush's Foreign Policy Revolution: A Radical Change?", Conference Presentation at the 8th Annual Graduate Student Symposium of the Conference of Defence Associations "Security and Defence: National and International Issues", Royal Military College of Canada, Kingston, October 28-29, 2005, <http://www.cda-cdai.ca/cdai/uploads/cdai/2009/04/zyla05.pdf>, 11 Aralık 2012.

³⁸⁰ Stefan Halper ve Jonathan Clarke, *America Alone: The Neoconservatives and the Global Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 209.

askeri operasyonlarla dünya kamuoyuna gösterilmiş ve Orta ve Güneydoğu Asya bölgelerinde etkinlik elde edilmiştir.³⁸¹

Başkan Bush, 1980'lerdeki ve 1990'lardaki ABD'ye veya ABD vatandaşlarına yönelik terörist eylemlere gerekli yanıtın verilmemesini ve bu durumun doğurduğu sonuçları örnek göstererek 11 Eylül saldırılarına net bir şekilde yanıt verilmesinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Başkan Yardımcısı Dick Cheney, karşılaşılan terörist eylemlere verilen tepkilerdeki tereddüt ve isteksizliğin Usame bin Ladin gibi teröristleri cezasız bırakarak cesaretlendirdiğini belirtmiştir.³⁸² Ayrıca Bush yönetimine göre teröristler ile teröristleri destekleyenler arasında bir ayırım yapmak mümkün değil ve hem teröristler hem de teröristleri destekleyenlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin bedelini ödemeleri gerekmektedir.³⁸³ Bu bağlamda Başkan Bush'un Amerikan ulusal çıkarlarını daha geniş bir perspektifte tanımlamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bu durumda dikkat çeken önemli gelişme ise askeri gücün sık sık kullanılmasına ve ulus inşası projelerine karşı çıkan başkan Bush'un saldırılar sonrasında bu tür insiyatiflere girişmek gerektiğini düşünmeye başlamasıdır.

2.1.1. Dış Politika Amaçlarında ve Stratejilerinde Yaşanan Değişim

11 Eylül saldırıları sonrasında George W. Bush yönetiminin Amerikan dış politikasında önemli bir değişim gerçekleştirdiği kabul görmektedir. Fakat bu değişime ilişkin temel tartışma konusu, değişimin büyüklüğü hatta değişimin devrimci niteliğe sahip olup olmadığıdır. Amerikan siyasi hayatına bakıldığında, değişimin devrimci niteliğe sahip olmadığı açıkça görülmektedir. Zira değişimle ilgili eleştirel yaklaşımlar, Bush'un Clinton ile kıyaslanmasından da öte

³⁸¹ Evelyn Goh, "Hegemonic Constraints: The Implications of 11 September for American Power", *Australian Journal of International Affairs*, Vol: 57, No: 1, 2003, s. 77-97.

³⁸² "Interview with Vice-President Dick Cheney", NBC, "Meet the Press", Transcript for March 16, 2003, <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/cheneymeetthepress.htm>, 12 Aralık 2012.

³⁸³ "Statement by the President in His Address to the Nation", Washington, USA: The White House, September 11, 2001, <http://www.opm.gov/guidance/09-11-01GWB.htm>, 12 Aralık 2012.

gitmemektedir. Her iki başkanın dış politka amaçları ve ulusal güvenlik stratejileri açısından aralarında çok büyük farklılık görülmektedir.

Bush ve ekibinin 2000 seçimleri öncesinde ortaya koydukları dış politika anlayışı ve bu husustaki yaklaşımları ile Clinton'a yönelttikleri eleştirilere bakıldığında, dış politika amaçları ve stratejileri açısından büyük farklılıklar görülmemekle birlikte Bush yönetiminin köklü bir değişime gitmeyeceğini söylemek mümkündür. Bu duruma temel dayanak olarak Bush'un seçimlerden önce dış politikaya ilişkin anavatanın savunulması, ulusal çıkarlara ve değerlere öncelik verilmesi, Çin ve RF gibi büyük güçlerden gelen meydan okuma ile meşgul olunması, serbest ticarete önem verilmesi ve ordunun Soğuk Savaş sonrası dünyasının gerekliliklerine göre yeniden organize edilmesi gibi unsurlar üzerinde durması gösterilebilir. Condoleezza Rice da yeniden ulusal çıkarlar üzerinde yoğunlaşılması, ekonomik büyümenin ve serbestisinin geliştirilmesi, RF ve Çin gibi büyük güçlerle kapsamlı ilişkilerin uluslararası siyasal sistem üzerindeki etkileri, haydut rejimler, terörizm ve kitle imha silahları gibi tehditlerle mücadele edilmesi gibi kilit önceliklere önem vermiştir.³⁸⁴

Seçim öncesinde Bush ve ekibinin Clinton'a getirdiği en büyük eleştiri konusu, ABD'nin küresel anlamda üstlendiği rolü ve misyonu ile ABD'nin gerçekleştirdiği uluslararası müdahaleler ve bu müdahalelerin uluslararası meşruiyet sorunudur. Bu bağlamda Bush ve ekibi, ulusal çıkarlara yönelik herhangi bir tehdit olmadığı sürece Amerikan askeri gücünün bir müdahalede bulunmaması ve Amerikan askerlerinin hayatlarının tehlikeye atılmamasını savunurken yeni muhafazakâr kanat ise bu konuda Clinton'un yeterli bir dış politika vizyonuna sahip olmamakla birlikte Slobadan Miloşeviç ve Saddam Hüseyin gibi anti-demokratik liderlerin görevde kalmasına göz yummakla suçlamaktadır.³⁸⁵ Getirilen bu eleştirilere rağmen eleştiri yapan taraflar da Clinton'un dış politika amaçlarından farklı bir amaç, strateji ve vizyon öngörmemektedirler. Ancak Bush yönetimi açısından 11

³⁸⁴ Condoleezza Rice, "Promoting the National Interest", *Foreign Affairs*, Vol: 79, No: 1, January/February 2000, s. 46-47.

³⁸⁵ William J. Bennett, "Morality, Character and American Foreign Policy", *Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy*, (Der.) William Kristol ve Robert Kagan, Encounter Books, San Francisco 2000, s. 298-299.

Eylül saldırıları, dış politika amaçlarında ve stratejilerinde değişim adına bir dönüm noktası teşkil etmiş ve terörizm tehdidi ABD dış politikasının ana gündem maddesi haline gelmiştir. Bu bağlamda Bush yönetimi askeri gücü temel araç olarak görmeye başlamış ve demokrasinin yayılması adına aktif bir politika izleyerek rejim değişikliğine başvuran bir dış politika anlayışı geliştirmiştir. Bu yeni dış politika anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilen eylemler, Amerikan iç siyasetinde ve uluslararası politikada radikal nitelikte değişiklikler olarak nitelendirilmektedir. Ancak bu değişiklikler radikal nitelikte olsalar da Amerikan dış politika felsefesinin temel dayanaklarından tamamen uzaklaşmış bir görünüm arz etmemektedir. Ayrıca uluslararası politikada değişikliklerin niteliği konusunda ortak bir konsensus olsa da uygulamalar açısından ABD dış politikası önemli eleştirilere de maruz kalmıştır. Buradaki en önemli husus, Bush'un seçilmeden önce ve seçildikten sonraki süreçte her zaman anavatanın savunulması ve ulusal çıkarlara vurgu yapmış olmasıdır. Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan dış politika amaçlarında ve stratejilerinde dış politika felsefesine aykırı bir değişimin yaşanmadığı, söz konusu değişimin dış politika amaçlarına ulaşmak adına stratejilerde ve kullanılacak araçlarda olduğu söylenebilir.

2002 tarihli ulusal güvenlik stratejisi incelendiğinde, strateji temel olarak Amerikan değerlerine ve ulusal çıkarlarına dayanmakla birlikte dış politika amaçları olarak siyasal ve ekonomik özgürlük, insan onuruna saygı, diğer devletlerle barışçıl ilişkiler gibi geleneksel amaçlardan bahsetmektedir. 2006 tarihli ulusal güvenlik stratejisi de aynı amaç ve değer yargılarına yer vermektedir. Zira bu temel amaçlar ve değer yargıları 1890 ve 1899 yıllarındaki Açık Kapı notlarında, Wilson'un 14 Noktası'nda, Atlantik Şartı'nda ve Truman Doktrini'nde de yer almaktadır. 2000 tarihli ulusal güvenlik stratejisinde farklı olarak ortaya çıkan en önemli husus, Bush yönetiminin küresel boyutta sadece güvenliğin sağlanması değil aynı zamanda refah seviyesinin yükseltilmesinin amaçlar arasında olduğunun vurgulanmasıdır. Bu misyon daha geniş bir içerikte 2006 stratejisinde de ele alınmaktadır. Bu misyonun temel amacı, daha önce stratejilerde olduğu gibi Amerikan halkının güvenliğinin sağlanması ve ulusal çıkarların gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda amaçlarda köklü bir değişimin olmadığı görülmektedir.

2.1.1.1. Çok Taraflılıktan Tek Taraflılığa Yönelim

Tek taraflılık kavramı³⁸⁶, George W. Bush yönetiminin dış politika yaklaşımını kısmen de imgeleyen bir kavramdır. Yönetimin dış politika yaklaşımına getirilen eleştiriler de bu kavram çevresinde toplanmaktadır. Eleştirilerin ortak noktasını, Bush yönetiminin Clinton yönetimine kıyasla tek taraflı ve uluslararası hukuku gözardı eden bir dış politika izlemesi oluşturmaktadır. Bu hususta çoğu uzmanın ortak görüşü, Bush yönetiminin tek taraflı dış politikasının geniş kapsamlı bir politika ve yeni bir stratejik yönelim olmasıdır. Bu görüşe neden olan temel etken ise Bush'un seçim çalışmalarından itibaren çok taraflı anlaşmalara sıcak bakmayan bir tutum sergilemesidir. Clinton döneminde onaylanmayan Kyoto Protokolü, Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü, Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması gibi düzenlemelere Bush döneminde sıcak bakılmayarak karşılıksız bırakılması, Bush'un tek taraflılık tutumuna ilişkin önemli örnekler arasında gösterilmektedir. Bu bağlamda Bush yönetiminin temel amacının uluslararası düzenlemelerin bağlayıcılıklarından kurtularak hareket serbestisini arttırmak olduğunu söylemek mümkündür.

Kyoto protokolünün dünyanın yaklaşık % 80'lik bölümünü içermemesi, özellikle de Çin ve Hindistan gibi dünyanın en kalabalık ve ABD'den sonra en fazla karbondioksit salınımı yapan ülkelerinin protokole dâhil olmaması ve protokolün Amerikan ekonomisine büyük zararlar verecek olması gibi nedenlerden dolayı Bush, Mart 2001'de küresel ısınmaya ilişkin bu protokole karşı olduğunu ve onaylanmasına destek vermeyeceğini belirtmiştir. Kyoto Protokolü'nü bilimsel temelden ve dünya gerçeklerinden uzak olarak nitelendiren Bush, ülkesinin sorumluluklarını kabul etmekle birlikte günümüzdeki enerji krizi dikkate alındığında karbondioksit emisyonunu azaltıp onun yerine ticari olarak uygulanabilir teknolojilerin bulunmadığı bir ortamda bu protokolün imzalanmasının Amerikan ekonomisine

³⁸⁶ "Tek taraflılık" kavramı ile ABD'nin izleyeceği dış politikaya siyasi meşruiyet elde etmeye yeterince özen göstermeyen, müttefiklerle iş birliği içinde hareket etmeyi öncelik olarak kabul etmeyen, uluslararası hukuki meşruiyeti zorunluluk olarak görmeyen, kendisini uluslararası anlaşmaların koyduğu müeyyidelerle bağlamak istemeyen ve BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki rolünü arka plana atan bir dış politikayı benimsemesi kastedilmektedir.

büyük zararlar vereceğini iddia etmiş ve küresel ısınmaya ilişkin daha bilimsel temele dayalı teknolojiler ve piyasa merkezli inisiyatifler üzerinde çalışma çağrısı yapmıştır.³⁸⁷

Karşı olunan diğer bir düzenleme de Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'dür. Çin, Irak, Libya, Yemen, Katar ve İsrail gibi ABD de bu statüye karşıdır. Bu statüye karşı olunmasının temel sebebi, Amerikan askeri ve siyasi görevlilerinin ve personelinin bu statüye dayanılarak soruşturmaya ve yargılamaya tabi tutulabilecek olmalarıdır. Bu hususta ABD yönetimi, BM Barış Gücü içerisinde yer alan Amerikan güçlerini bu mahkeme kapsamı dışında tutmak için Güvenlik Konseyi ile müzakerelerde bulunduğu gibi statüye taraf olan ülkelerle ikili anlaşmalar imzalamıştır. Kongre de bu konuda Bush'u desteklemiş ve 3 Ağustos 2002'de ülkesinin Uluslararası Ceza Mahkemesi ile iş birliğini yasaklayan, mahkeme tarafından tutuklanan Amerikan personelini kurtarmak için Başkana gerekli tüm önlemleri alma yetkisi veren ve Amerikan personelinin mahkemenin yetki alanı dışında tutulmadığı durumlarda ABD'nin barış gücü operasyonlarına katılmasını yasaklayan "American Servicemembers' Protection Act" adıyla bir kanun çıkarmıştır.³⁸⁸

Bush'un sıcak bakmadığı bir diğer düzenleme de 1996'da Clinton tarafından imzalanan ve 1999'da Senato tarafından onaylanmayan Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'dır. Bush, bu düzenlemeye sıcak bakmadığını seçim kampanyası sırasında da açıkça belirtmiştir. Bu antlaşmanın özellikle nükleer materyallerin temin edilmesini engellememesi nedeni ile nükleer silahların yayılmasını durdurmakta etkili olamayacağını ve ABD'nin ulusal güvenliğini sağlaması için gerekli adımları atmasını kısıtlayacağını savunan Bush, nükleer silahlara olan talepleri ortadan kaldırmak için bu silahları elde etmeyeceğini açıklayan devletlerin güvenlik gereksinimlerinin giderilmesini ve haydut devletlerin

³⁸⁷ Charli E. Coon, J.D., "Why President Bush Is Right to Abandon the Kyoto Protocol", May 11, 2001, <http://www.heritage.org/Research/EnergyandEnvironment/BG1437.cfm>, 14 Aralık 2012.

³⁸⁸ The United States and the International Criminal Court, <http://www.hrw.org/legacy/campaigns/icc/us.htm>, 14 Aralık 2012.

de bu silahları ele geçirmesinin engellenmesi gerektiğini ileri sürmüştür.³⁸⁹ Kuzey Kore, Hindistan ve Pakistan gibi nükleer güce sahip devletlerin taraf olmaması da ABD'nin antlaşmaya karşı olmasının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

Bush'un seçim kampanyalarından itibaren 11 Eylül saldırıları ve sonraki süreçte dış politika yaklaşımına bakıldığında, 11 Eylül öncesi süreçte de tek taraflılık eğiliminin varlığı göze çarparken bu eğilimin 11 Eylül sonrası süreçte dış politikaya ilişkin her unsurda oldukça fazla arttığı gözlemlenmektedir. Ancak tek taraflılık eğilimi konusunda yönetim içerisinde – özellikle şahin kanat (Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz) – bir bölünme söz konusudur. Tek taraflılık eğilimi şahin kanat açısından ağır basarken Dışişleri Bakanı Colin Powell ise daha çok çok taraflılık eğilimindedir. Çok taraflılık ve uluslararası siyasi ve hukuki meşruiyet bir yandan müttefiklerin desteğini sağlayıp ortak soruna veya düşmana karşı başarı elde etme şansını artırırken bir yandan da müttefiklerin çıkarlarının gözetilmesi gerekliliği nedeni ile hareket özgürlüğünü kısıtladığından yönetim içerisinde bu konuda tartışma yaşanmıştır.³⁹⁰

11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası politikanın ana gündemine oturan ve küresel niteliğe sahip terörizm tehdidinin ortadan kaldırılması için küresel bir desteğe ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda Bush yönetimi terörizme karşı başlattığı savaşın ilk aşamalarında çok taraflı bir tutum sergilemiş ve bu tehdide karşı uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde küresel bir mücadeleye taraf olmuştur.³⁹¹ Bu hususta ilk ve önemli adımlardan birini de BMGK atmıştır. Konsey aldığı kararla terörizmi uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelendirmiş ve bu tehdide karşı ortak tavır almak ve eylemde bulunmak adına tüm devletlere çağrıda bulunmuştur. BM bu kararı alırken NATO da bir üye devlete yapılan bir saldırının tüm üye devletlere yapılmış sayılıp tüm üye devletlerce karşılık verileceğine ilişkin 5. maddesini uygulamaya geçirmiştir. Bu gelişmelere ek olarak ABD Dışişleri

³⁸⁹ “Nuclear Testing is an Acceptable Risk for Arms Control”, *Scientific American*, March 2009, <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=nuclear-testing-is-an-acceptable-risk>, 14 Aralık 2012.

³⁹⁰ James Anderson, “American Hegemony after 11 September: Allies, Rivals and Contradictions”, *Geopolitics*, Vol: 8, Is: 3, 2003, s. 35-60.

³⁹¹ Patman, *a.g.m.*, s. 973.

Bakanlığı da terörizmle mücadelede küresel iş birliği adına diplomatik girişimlerini hızlandırmıştır. Bu girişimler neticesinde terörizmle mücadele kapsamında RF, Çin, Özbekistan, Suudi Arabistan ve Pakistan gibi birçok ülkenin desteği sağlanmıştır. Terörizmle mücadelede küresel iş birliği adına yukarıda belirtilen diplomatik gelişmelerin yanında ABD askeri alanda da mücadele başlatmıştır. ABD'nin bu hususta attığı ilk adım saldırıların sorumlusu olarak görülen Usame bin Ladin'i topraklarında barındırdığı gerekçesi ile Taliban rejimini ortadan kaldırmak adına 07 Ekim 2001'de Afganistan'a düzenlenen askeri müdahaledir.

Bush yönetimi bir yandan çok taraflılık izlenimi verirken öte yandan ‘terörizmle mücadelede ya bizimlesiniz ya da bize karşısınız’ ifadesi ile uluslararası toplumu bir tercih yapmaya zorlayarak tek taraflı bir yaklaşım sergilemiştir.³⁹² Bush, 20 Eylül 2001'de Kongre'deki konuşmasında sadece ABD'nin değil tüm devletlerin terörizm tehdidi ile karşı karşıya olduklarını ve bu hususta terörizmle savaşın tüm devletlerle iş birliği içerisinde yürütülmesi gerektiğini ifade ederken terörizmle mücadelede izlenecek stratejiden bahsetmemesi ve konunun tartışmaya açılmaması, ABD'nin tek taraflılık politikasının uluslararası kamuoyundaki yansımalarından biri olmuştur. ABD'nin bu süreçte sürekli küresel iş birliğinden bahsetmesine rağmen ortak hareket noktasında danışma ve dayanışmadan uzak durması, ABD'nin gerçekleştireceği eylemlere meşruiyet kazandırma amacıyla olduğu algısı doğurmuştur.

Bu bağlamda Afganistan'a karşı gerçekleştirilen askeri operasyon ve sonrasındaki süreçte inisiyatifin tamamen ABD'nin elinde olduğu ve sürecin Washington'un kontrolünde geliştiği örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir ifadeyle, ABD terörizme karşı savaşın başlangıcında çok taraflılık söylemleri çerçevesinde hareket ederek terörizme karşı küresel bir mücadeleye taraf olunmasına ve BM ile NATO'dan destek ve müttefiklerinden oluşturulan koalisyona katkı sağlanmasını istemesine rağmen terörizme karşı savaş doğrudan ABD öncülüğünde oluşturulan koalisyon tarafından yürütülmüştür. Özetle, çok taraflılık söylemlerinin yürütülen savaşa hukuki ve siyasi meşruiyet katmak amacı taşıdığı söylenebilir.

³⁹² ‘‘You are Either with Us or Against Us’’, November 6, 2001, <http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror>, 14 Aralık 2012.

Bush yönetiminin çok taraflı ve uluslararası hukuka uygun dış politikası çok uzun sürmemiştir. 11 Eylül saldırıları karşısında Afganistan'a karşı gerçekleştirilen askeri müdahale, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde ve müttefiklerin desteği ile yürütüldüyse de burada elde edilen başarı tek taraflılık eğilimini güçlendirmiştir.³⁹³ Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 27 Eylül 2001'de The New York Times'da yayınlanan yazısı, bu düşünceye işlerlik kazandırması açısından önem taşımaktadır. Rumsfeld, terörizme karşı savaşın belirli bir düşman ile mücadele etmek için oluşturulmuş tek bir ittifak tarafından yürütülmeyeceğini ve zaman içinde katılan ülkelerin değişebileceği dinamik bir koalisyon tarafından yürütüleceğini ifade etmiştir. Rumsfeld'e göre bu koalisyonda ülkelerin diplomatik destekten finansal, lojistik ve askeri desteğe kadar çok değişik katkılarının olacağını ve dolayısıyla önceki koalisyon ve ittifaklardan farklı olarak burada yerine getirilecek misyonun koalisyonu belirleyeceğini belirtmiştir.³⁹⁴ Rumsfeld'in bu açıklaması aynı zamanda ABD'nin Irak Savaşı'ndaki "gönüllüler koalisyonu" yaklaşımının ilk habercisi olmuştur.

Bush, 22 Ocak 2002'deki konuşması ile ilk kez terörizmle mücadelede Afganistan dışındaki ülkeleri dile getirmiş ve bu bağlamda da birinci amaçlarının terörist örgütlerle mücadele etmek, ikinci amaçlarının ise "şer eksenini" oluşturan bazı devletlerin (Irak, İran ve Kuzey Kore) bu örgütlere destek vermelerini engellemek olduğunu belirtmiştir.³⁹⁵ Bush'un bu açıklamasıyla da "şer eksenini" kavramı, 11 Eylül sonrası ABD dış politikasının temel unsurları arasına girmiştir. Bush konuşmasında ayrıca terörizmle mücadelede ABD'nin tek taraflılığına taraf olacak "gönüllüler koalisyonu"na vurgu yapmıştır.

2002 tarihli stratejide de "gönüllüler koalisyonu"na açıkça vurgu yapılmasının yanında terörizmle mücadelede küresel iş birliği adına ittifakların güçlendirileceği ifade edilirken çok taraflı bir yaklaşım sergilenmeye çalışılmıştır. Ancak ittifaklar güçlendirilmese ve koalisyon az sayıda devletten oluşsa da terörizmle mücadelede amaçlanan eylemlerin her ne olursa olsun kesinlikle

³⁹³ Luis Fernando Ayerbe, "The American Empire in the New Century: Hegemony or Domination?", *Journal of Developing Societies*, Vol: 21, No: 3-4, 2005, s. 310.

³⁹⁴ Donald H. Rumsfeld, "A New Kind of War", *The New York Times*, September 27, 2001.

³⁹⁵ Patman, *a.g.m.*, s. 974-975.

gerçekleştirileceğinin altının çizilmesi, çok taraflı yaklaşımın gerçekliğine gölge düşürmüştür. Bunun da ötesinde stratejide terörizme karşı mücadelenin uluslararası hukuka uygun bir şekilde yürütüleceğine ilişkin hiçbir açıklamanın yer almaması, ABD'nin uluslararası hukuk kurallarını dikkate almadığının bir göstergesidir.

Bush'un tek taraflılık ve uluslararası meşruiyet konusundaki yaklaşımları, özellikle Irak Savaşı öncesindeki konuşmalarında daha da netlik kazanmaya başlamıştır. Bush konuşmasında BM'yi Irak'ın silahsızlandırılması için harekete geçmeye çağırdıklarını, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nu (UAEA) nükleer silahların kontrolü konusunda desteklediklerini ancak tüm bu çabaların medeni dünyayı bir saldırıya uğramaktan korumaya yetmediğini, Amerikan halkının güvenliğinin diğer ulusların kararlarına bağımlı olmadığını ve güvenliklerini sağlamak için bir eylem gerektiğinde harekete geçeceklerini ifade etmiştir.³⁹⁶ Bu bağlamda Bush yönetiminin gerçekleştireceği eylemlerde hem hukuki hem de siyasi meşruiyet aramayacağı söylenebilir.

Bush yönetimi bu amaç doğrultusunda 11 Eylül saldırıları sonrası değişik sebeplerle Saddam Hüseyin yönetimini devirme isteğini dile getirmiş ancak bu hususta aradığı desteği bulamayan yönetim tek taraflılık ve dış politika amaçları bağlamında Irak sorununu terörizmle mücadele etme misyonu içerisine dâhil etmeye çalışmıştır. Bu süreç içerisinde Bush yönetimi talep ettiği yaptırımlar adına BMGK'dan da beklediği desteği alamamıştır.

Anlaşıldığı üzere, ABD savaşa giden yolda istediği kararları aldırمامış, BMGK'nın diğer kararlarını da ihlal etmiş ve gönüllüler koalisyonu ile savaşa girmiştir. Savaş sonrası süreçte ise hem BM'yi bu olaya dâhil ederek fiili duruma hukuki meşruiyet sağlamaya çalışmış hem de çok uluslu güç oluşturulmasını isteyerek siyasi meşruiyet elde etmeye çalışmış ve böylece de Irak'taki durumu çok taraflı bir görüntüye sokmaya çalışmıştır. ABD'nin Irak'a yönelik izlediği bu politika da Bush yönetiminin tek taraflı bir dış politika izlemekle eleştirilmesini sağlamaktadır.

³⁹⁶ "Bush's State of Union Speech", January 29, 2003, <http://www.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/01/28/sotu.transcript>, 16 Aralık 2012.

2.1.1.2. İkinci Başkanlık Dönemi ve Çok Taraflılık

11 Eylül saldırıları sonrası Bush yönetiminin izlediği dış politikanın ABD'nin tek süper güç olduğu, ABD'nin dünyayı istediği gibi şekillendirebileceği ve bu durumda ABD'nin karşısına başka bir gücün çıkamayacağı gibi varsayımlar üzerine dayandığı söylenebilir. Bu varsayımlara en büyük test alanı olan Irak savaşı ile bu varsayımların yanlışlığı anlaşılmış, yaşanan gelişmeler 11 Eylül sonrası dönemde izlenen dış politikanın sınırlarını ortaya koymuş, karşı karşıya bulunulan tehditlerin sadece Amerikan askeri gücü ile çözülebilecek nitelikte olmadığı ortaya çıkmış, ABD diğer ulusal çıkarlarını gerçekleştirecek uluslararası meşruiyetten, kaynaktan ve iç destekten yoksun hale gelmiş ve dolayısıyla Irak savaşı ile doruğa ulaşan bu değişim Bush'un başkanlığının ikinci döneminden itibaren bir başka değişime uğramıştır.³⁹⁷

2002 tarihli stratejik belgede ortaya konan dış politika, ABD'nin amaç ve kazanımlarını tam anlamı ile doğrulamamıştır. Özellikle de Irak işgalinde ABD'nin uluslararası kamuoyunda birçok hususta aradığı desteği bulamaması ve işgal sonrası yükümlülüklerin tümüyle ABD'ye kalması, Bush yönetiminin tek taraflılık politikasında önemli değişim meydana getirmiştir. Bu bağlamda Irak'ın işgali ABD'ye ekonomik, siyasi, sosyal ve daha birçok açıdan tahmin edildiğinden daha büyük bir maliyet doğurmuştur.³⁹⁸

Yukarıda belirtilen değişime ilişkin ilk adım Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ve yardımcısı Paul Wolfowitz'in Bush'un ikinci başkanlık döneminde görevlerinden ayrılması ve Condoleezza Rice'in dışişleri bakanı olması ile atılmıştır. Rice, dışişleri bakanı olarak 2006 yılında yaptığı konuşmada ABD'nin yeni dış politika çerçevesini şu şekilde çizmektedir; dünya üzerinde tiranlığın sona erdirilmesi için dönüştürücü diplomasinin gerektiğini, bu diplomasinin amacının dünyayı değiştirmek olduğunu ve bunun için dünya genelindeki müttefikleri ile birlikte

³⁹⁷ Philip H. Gordon, "The End of the Bush Revolution", *Foreign Affairs*, Vol: 85, No: 4, July/August 2006, s. 75-87.

³⁹⁸ Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, "Bush's Foreign-Policy Strategy: Is the Revolution Over?", October 14, 2005, http://www.brookings.edu/opinions/2005/1014forceandlegitimacy_daalder.aspx, 17 Aralık 2012.

çalışılacaklarını ifade etmiştir.³⁹⁹ Bu açıklamadan anlaşıldığı üzere, Bush yönetimi küresel bir demokrasi dönüşümünün gerçekleştirilebilmesi için müttefik desteğinin şart olduğu bilincine varmış görünmektedir. Bu bağlamda ABD yönetimi adına bundan sonra tek taraflılık yaklaşımının kabul görmediği söylenebilir.

2006 tarihli strateji de ABD yönetiminin tek taraflılıktan koptuğunu ve çok taraflılığa geçtiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda stratejide en önemli gösterge niteliği taşıyan konular ise insan hakları, özgürlük ve demokrasinin desteklenmesi, salgın hastalıklarla mücadele, kitle imha silahlarının azaltılması, terörizmle mücadele ve insan kaçakçılığı gibi daha birçok uluslararası sorunun çözümünde dost ve müttefiklerle birlikte çalışılarak çok taraflılığın gerekliliğinin vurgulanmasıdır.⁴⁰⁰ 2006 tarihli strateji ile verilmek istenen ve alınan mesaj, Bush'un ilk döneminden farklı ancak önceki başkanlar tarafından izlenen dış politikaya benzer bir dış politikanın izleneceği olmuştur. Ayrıca 2002 yılındaki strateji ile genel olarak kıyaslandığında 2006 stratejisinde müttefiklerle iş birliğine daha büyük vurgu yapılmış ve bu bağlamda Dışişleri Bakanı Rice'in çerçevesini çizdiği dönüşümcü diplomasi de strateji belgesinde yer almıştır.⁴⁰¹

İkinci dönemdeki bu çok taraflılık yönelimli dış politikanın ilk olumlu sonucu, Avrupa ile ilişkilerin düzelmesi olmuştur. Bush yönetimi birinci dönemde tek taraflılık yönelimi ile Transatlantik ilişkilerde kopma yaşadığını fark etmiş ve bu ilişkilerin iyileştirilmesi adına Avrupa'ya bir dizi diplomatik çıkarma yapmıştır. Bu esnada Avrupa'da özellikle de Fransa ve Almanya'da Nicholas Sarkozy ve Angela Merkel gibi Amerika yanlısı tutum içinde olan liderlerin işbaşına gelmesi, ABD'nin Transatlantik ilişkilerini kısa sürede iyileştirmesine önemli katkı sağlamıştır. İlişkilerin iyileşmesi ile Irak savaşının doğurduğu gerginlikten önemli ölçüde uzaklaşmıştır. Böylece de Irak sorunu ilişkilerdeki temel belirleyici konu olmaktan çıkmış, Afganistan'daki istikrar, İran'ın nükleer programı ve iklim değişikliği gibi ortak çıkar oluşturan hususlarda birlikte çalışılmaya başlanmıştır. Bu iyimser ilişkilerin ve ortak çalışmaların meydana getirdiği diğer bir önemli gelişme de Bush

³⁹⁹ Condoleezza Rice, "Transformational Diplomacy", Georgetown University, Washington D.C. January 18, 2006, <http://www.state.gov/r/pa/ei/pix/2006/59312.htm>, 17 Aralık 2012.

⁴⁰⁰ The National Security Strategy of the United States of America, 2006, s. 2.

⁴⁰¹ The National Security Strategy of the United States of America, *a.g.e.*, s. 33.

yönetiminin İran'ın nükleer programı sorununa çok taraflı çözüm bulmaya yönelik olarak Fransa, Almanya ve İngiltere tarafından yürütülen ‘‘EU-3’’ müzakerelerini 2005 yılından itibaren desteklemeye başlaması olmuştur.

Bush yönetiminin çok taraflılığa ağırlık veren yaklaşımı Kuzey Kore sorununda da görülmüş, Clinton yönetiminin Kuzey Kore ile 1994 yılında imzaladığı Çerçeve Anlaşması'nı eleştiren ve buna benzer bir adıma asla sıcak bakmayacağını ifade eden Bush yönetimi tutumunu değiştirerek çözümün en iyi yolunun Kuzey Kore'nin komşuları ile birlikte hareket etmek olduğunu savunmaya başlamıştır.⁴⁰² Bu düşüncenin uygulamadaki örneği ise ABD'nin yürütülen Altılı Görüşmeler⁴⁰³ sonucunda 19 Eylül 2005'te Pyongyang yönetiminin nükleer silah programına son vermesi, UAEA çalışanlarının dönmesine izin vermesi, NPT'ye yeniden katılması karşılığında bu ülkeye enerji yardımında bulunulması ve ikili ilişkilerin aşamalı olarak normalleştirilmesine ilişkin ortak bir deklarasyona imza atmayı kabul etmesidir.⁴⁰⁴ ABD, sorunun çözümünde başarı sağlanmamış olsa da çözüme ilişkin ‘‘Altılı Görüşmeler’’in sürdürülmesi gerektiğini ve ikili görüşmelerin soruna çözüm getireceği yerde karmaşıklık katacağını önemle vurgulamıştır. Bu bağlamda ABD'nin sorunun çözümünde çok taraflılık yaklaşımını benimsediğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak, Bush yönetiminin ikinci dönemde çok taraflılık yaklaşımını benimseyerek diplomasiye ağırlık veren bir dış politika izlediği daha birçok farklı gelişme ve örnek ile açıklanabilir.

⁴⁰² Charles A. Kupchan, ‘‘Bush Second Term Repairs Damage to European Relations’’, June 16, 2008, http://www.cfr.org/publication/16550/bush_second_term_repairs_damage_to_european_relations.html, 17 Aralık 2012.

⁴⁰³ John S. Park, ‘‘Inside Multilateralism: The Six Party Talks’’, *The Washington Quarterly*, Vol: 28, No: 4, Autumn 2005, s. 76.

⁴⁰⁴ Bon-Hak Koo, ‘‘The Six Party Talks: A Critical Assessment and Implications for South Korea's Policy Toward North Korea’’, *The Korean Journal of Defense Analysis*, Vol: XVIII, No: 1, Spring 2006, s. 92-95.

2.1.1.3. Caydırıcılıktan Önalcılığa (Prevention) ve Önleyiciliğe (Preemption) Geçiş

Uluslararası İlişkiler disiplininde kavram olarak caydırıcılık, kendi bünyesinde strateji ve tehdit kavramlarını barındırmakta ve uluslararası ilişkilerde sorunların çözümüne yönelik gerektiği koşullarda başvurulmuş dış politika araçlarından bir tanesidir. Kısa biçimde tanımlanacak olursa caydırıcılık, ‘rakibin zarar verebilecek bir davranışı sergilemekten vazgeçmesini sağlayacak tutum ve davranışı açık ve kararlı bir şekilde ortaya koymak’⁴⁰⁵tır. Caydırıcılığın başarılı olması temel olarak üç koşula bağlıdır. İlk koşul, devletin soruna ilişkin net bir siyasi irade ortaya koyması gerekmektedir. İkinci koşul, devlet tarafından ortaya konan bu siyasi iradenin sorunun sahibi olan devlet tarafından anlaşıldığından emin olunması gerekmektedir. Üçüncü koşul ise ortaya konan siyasi iradenin gerçekleştirilebilmesi adına yeterli askeri güce sahip olmaktır. Ayrıca caydırıcılığın temelinde aktörlerin caydırıcı tehditlerin farkına varabileceği ve bu tehditler karşısında girişecekleri eylemlerin potansiyel maliyetini dikkatli bir şekilde analiz edecekleri düşüncesi bulunmaktadır.⁴⁰⁵

Caydırıcılık kavramı, Amerikan ulusal güvenlik stratejisinin her dönem temelini oluşturmaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında güvenlik ortamının değişmesine bağlı olarak tehdit algısında yaşanan değişimler ve tehdidin niteliğinin değişmesi, bu tehditlerle yeni mücadele yöntemlerinin araştırılmasına sebep olmuştur. Bu yeni yöntem arayışları da özellikle 11 Eylül saldırıları ile ivme kazanmıştır. Saldırıları, caydırıcılık yaklaşımında bazı değişiklikler yapılmasını gerekli kılmış ve bu doğrultuda da Amerikan savunma ve dış politikasını belirleyen varsayımlar sorgulanmaya başlamıştır. Bush’un ulusal güvenlik yaklaşımı, bir yandan Amerikan askeri gücünün önemini vurgulayarak caydırıcılığa büyük önem verirken bir yandan da askeri gücün büyüklüğünün günümüzün tehditlerini caydırmakta etkili olamadığı düşüncesi ile caydırıcılık stratejisine şüphe ile

⁴⁰⁵ James J. Wirtz ve James A. Russell, ‘‘U.S. Policy on Preventive War and Preemption’’, *The Nonproliferation Review*, Vol: 10, No: 1, Spring 2003, s. 114.

yaklaşmaktadır.⁴⁰⁶ Bush, bu düşünceleri paralelinde 1 Haziran 2002'de West Point Askeri Akademisi'ndeki konuşmasında ilk kez "Önalma (Prevention)" kavramını gündeme getirmiştir.

Önalma, bir aktörün kısa süre içerisinde bir tehdit ile karşı karşıya kalacağını hissetmesi durumunda karşı taraf saldırıya geçmeden kendisinin saldırıya geçmesidir. Önalma hareketinin en belirgin özelliği, süre açısından karşı tarafın kısa zamanda bir tehdit olarak ortaya çıkacağı düşüncesidir.⁴⁰⁷ Yani önalıcı eylem, kısa vadeli tehditler söz konusu olduğunda gerçekleştirilen eylemdir.⁴⁰⁸

Önalıcı eylem uyarıcı niteliğinde bir tehdit algısı olmadan gerçekleştirilen sürpriz bir saldırı değildir. Sürpriz saldırıya 1939'da Nazi Almanyası'nın Polonya'ya saldırısı ve 1941 yılında Japonya'nın Pearl Harbour saldırısı örnek verilebilirken son yüz yıl içinde sadece üç önalıcı savaş yaşanmıştır: I. Dünya Savaşı (1914'te Almanya'nın Rusya'ya savaş açması), 1950'de Çin'in Kore Savaşı'na müdahil olması ve 1967 Arap-İsrail Savaşı.⁴⁰⁹

"Önalma (Prevention)" kavramı sıklıkla "Önleme (Preemption)" kavramı ile karıştırılmaktadır. Birbirlerinden farklı anlama sahip bu iki kavram arasındaki temel fark, önalıcı eylemin süre açısından kısa bir zaman dilimi içinde bir tehdidin ortaya çıkması durumunda gerçekleşmesi söz konusuysen önleyici eylemin daha uzun bir zaman diliminde karşılaşılabilecek bir saldırı ihtimali veya stratejik gerilemenin söz konusu olması durumunda başvurulan bir yöntem olmasıdır. Önleyici eylemde devletleri harekete geçmeye iten yakın bir tehdit değil düşman bir devletin gücünün artmasından duyulan endişedir.⁴¹⁰ Düşmanın gücünün artması söz konusu devletin sadece saldırıya uğrama ihtimalini ortaya çıkarmamakta aynı zamanda diplomatik müzakerelerde pazarlık gücünü de azaltmaktadır.⁴¹¹ O halde önleyici eylem, bir aktörün düşmanlarının askeri gücü ve potansiyeli artarken kendi

⁴⁰⁶ Wirtz ve Russell, *a.g.m.*, s. 114.

⁴⁰⁷ Norrin M. Ripsman ve Jack S. Levy, "The Preventive War that Never Happened: Britain, France, and the Rise of Germany in 1930s", *Security Studies*, Vol: 16, No: 1, January-March 2007, s. 37.

⁴⁰⁸ Reiter, *a.g.m.*, s. 6.

⁴⁰⁹ Reiter, *a.g.m.*, s. 7, 13.

⁴¹⁰ Reiter, *a.g.m.*, s. 6-7.

⁴¹¹ Ripsman ve Levy, *a.g.m.*, s. 37.

gücünün görelî olarak azalması sonucu duyduğu korku ile girişilen kuvvet kullanma eylemlerini tasvir etmek için kullanılmaktadır.⁴¹²

Hem önalıcı hem de önleyici eylemde bir savaş söz konusudur fakat aktörleri savaşa başvurmaya yönelten tehdit algılamaları ve motivasyonlar birbirinden farklıdır.⁴¹³ Bu bağlamda zaman boyutu, önalıcı savaş ile önleyici savaş arasındaki ayırmada en önemli unsurdur.⁴¹⁴

Yukarıda değinilen her iki kavrama da 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin izlediği dış politikanın açıklanmasında sıklıkla başvurulmaktadır. Bush yönetimi önalıcı savaşı resmi şekilde dış politika aracı olarak kayıt altına almasına rağmen böyle bir uygulamaya gitmemiştir. Öte yandan önleyici savaşı resmi olarak gündeme taşımamış ancak önleyici savaş ABD'nin askeri güç kullanımının özünü oluşturmuştur.

Bush 06 Kasım 2001'deki konuşmasında caydırıcılık stratejisinin dış politika ve ulusal güvenlik açısından yeterli olmadığını ve bu bağlamda yeni bir stratejinin varlığına ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca konuşmasında terörist örgütlerin kimyasal, biyolojik ve nükleer silah elde etme arayışında bulunmasının her ulusa karşı bir tehdit oluşturduğunu ve bu yüzden de teröristlerin kitle imha silahları elde etmelerini bekleyemeyeceklerini, bu tehdidin ortadan kaldırılabilmesi için hemen harekete geçmek zorunda olduklarını belirtmiştir.⁴¹⁵ Bu ifadeler, ABD'nin önalıcı ve önleyici eylem yaklaşımlarını benimsediğini ilk kez gösteren açık ve net ifadeler olmuştur. Bush, 01 Haziran 2002'de West Point Askeri Akademisi'nde yaptığı konuşmada bu yaklaşımları daha da kapsamlı bir şekilde dile getirmiştir. Bu bağlamda Bush, terörist gruplarla mücadelede caydırıcılık stratejisinin bir önem arz etmediğini, kitle imha silahlarına sahip olan diktatör rejimlere karşı çevreleme stratejisi uygulamanın da mümkün olmadığına dikkat çekmiş ve bu

⁴¹² Randall L. Schweller, "Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific?", *World Politics*, Vol: 44, No: 2, January 1992, s. 236.

⁴¹³ Ripsman ve Levy, *a.g.m.*, s. 33.

⁴¹⁴ Reiter, *a.g.m.*, s. 7.

⁴¹⁵ George W. Bush, "Remarks to the Warsaw Conference on Combating Terrorism", Warsaw, Poland, November 6, 2001, http://www.washington.polemb.net/sites/embassy_post//Numer4/Numer4_Conference.htm, 18 Aralık 2012.

tehditlerin tam olarak ortaya çıkmasını beklemenin zaman kaybına sebep olacağını, özgürlüklerini ve yaşamlarını korumak için “önalıcı eylem”e geçmek için hazır olmaları gerektiğini belirtmiştir.⁴¹⁶ Bush’un bu ifadelerinin önalıcı eylemin doktrinleşmesine önemli bir katkı sağladığı söylenebilir. Bu yaklaşımı ile Bush, önalıcı eylemi ilk benimseyen ve uluslararası kamuoyuna beyan eden ABD başkanı olmuştur.

Bush’un bu konuda attığı ilk ve önemli adım, önalıcı eylemi 2002 tarihli strateji belgesinde resmen bir dış politika aracı olarak kabul görmesidir. Bu kabulün dayanağı olarak strateji belgesinde Soğuk Savaş sonrası ile 11 Eylül saldırıları sonrasında koşulların birbirlerinden farklı olduğu vurgulanmış ve bu bağlamda izlenecek stratejilerin de farklı olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Nitekim stratejiye göre kitle imha silahları Soğuk Savaş döneminde dehşet dengesi nedeni ile son başvuru silahları olarak görülmesine rağmen günümüzde teröristler ve haydut devletler için kolayca kullanılabilir bir seçenek olmasının yanında terörizmi destekleyen devletler ile kitle imha silahlarına sahip olma arayışında olan devletler arasında bir iş birliği bulunmakta ve söz konusu devletlerin teröristlere bu silahları sağlama ihtimali bulunmaktadır.⁴¹⁷ Bundan dolayı da ABD’nin saldırıya uğramadan önce tehdit algısı bağlamında saldırıya geçebileceği açıkça belirtilmiştir.

Stratejideki açıklamalardan anlaşıldığı üzere, ABD’ye ve müttefiklerine yönelebilecek saldırılara ilişkin bir tehdit algısı oluşması durumunda düşman saldırısı beklenilmeden gerçekleştirilecek olası saldırıları meşrulaştırmak için önalma ve önleme kavramları ön plana taşınmakta ve bu kavramların hukuki meşruiyet kazanmalarına zemin hazırlanmaktadır. Bu bağlamda stratejinin terörist örgütlerin kitle imha silahlarına sahip olma ve ABD’ye saldırma arzusunda olduğunun bilinmemesine rağmen ansızın bir saldırı gerçekleştirebileceği varsayımından hareketle bu tür eylemleri engellemek, yani bir daha 11 Eylül benzeri bir saldırıya maruz kalmamak için bu terörist grupların caydırılmak yerine ortadan kaldırılması

⁴¹⁶ “President Bush Delivers Graduation Speech at West Point”, United States Military Academy, West Point, New York, June 1, 2002, <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=916>, 18 Aralık 2012.

⁴¹⁷ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 15.

gerektiği düşüncesine dayandığı söylenebilir.⁴¹⁸ Bush yönetiminin bu strateji belgesi ile Truman döneminden itibaren en kapsamlı örgütlenmeyi gerçekleştirildiği belirtilse de⁴¹⁹ belgede haydut devletler sorunu, terörizm tehdidi ve başarısız devletler gibi ele alınan birçok konuya Clinton döneminde de yer verildiği ve bu hususta önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak 2002 tarihli strateji, Clinton döneminde bu sorunların çözümüne ilişkin caydırıcılık yönteminin uygulanmasını ve bu yöntemin yetersizliğini eleştirmektedir.

Bush yönetimi tarafından meşrulaştırılmaya çalışılan önalıcı eylem yaklaşımına göre terörist örgütlerle mücadele de sınır tanımamalı ve teröristleri topraklarında barındıran veya teröristlerin topraklarında barınmasına izin veren devletlere de müdahale edilmelidir.⁴²⁰ Bush 2003 yılındaki konuşmasında ulusal güvenliğin sağlanmasında doğrudan tedbirlere başvuracaklarını belirterek ortaya çıkan tehditlere yönelik öncelikli olarak askeri müdahale ile cevap vereceklerini bunun ardından da siyasal çözüm yollarına başvuracaklarını vurgulamıştır. Bush'un bu ifadeleri uluslararası hukukun önemle vurguladığı "her devletin eşit olduğu ve egemenlik hakkına diğer devletlerin saygı göstermesi gerektiği" ilkesinin açık bir ihlalidir. Bu bağlamda Bush'un önalıcı eylem yaklaşımının yoğun tartışmalara neden olduğu söylenebilir. Uluslararası kamuoyunda Bush'un önalıcı eylem yaklaşımı bir kesim tarafından uluslararası hukuka aykırı olmakla eleştirilirken diğer taraf ise bu yaklaşımın uluslararası güvenlik açısından diğer devletlerin de önalıcı eyleme başvurabileceğini ve bu durumun da büyük bir kaos yaratacağını savunmaktadır.⁴²¹

ABD'nin önalıcı eylem yaklaşımına en somut örneği Irak'a karşı izlenen politika oluşturmaktadır. Her ne kadar Bush yönetimi tarafından kabul edilmese de Irak'taki Saddam Hüseyin rejimine yönelik ABD'nin önalıcı eylemde bulunma ve bu bağlamda da askeri güç kullanma kararlılığı uluslararası kamuoyu tarafından açıkça

⁴¹⁸ G. John Ikenberry, "America's Imperial Ambition", *Foreign Affairs*, Vol: 81, No: 5, September / October 2002, s. 44-60.

⁴¹⁹ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 6.

⁴²⁰ Ikenberry, *a.g.m.*, s. 52.

⁴²¹ Keir A. Lieber ve Robert J. Lieber, "The Bush National Security Strategy", *U.S. Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of U.S. Department of State*, Vol: 7, No: 4, December 2002, s. 32-35.

görülmüştür.⁴²² Uluslararası kamuoyu nezninde net bir şekilde farkına varılmış olan ABD'nin bu yaklaşımının eyleme dönüşmesi ise 2002 stratejisinden altı ay sonra ABD'nin Irak'a savaş açması ile gerçekleşmiştir. Bush yönetiminin savaşa başvurma öngörüsü içerisinde Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olma potansiyelinin artması, bu silahların terörist gruplarla paylaşımı ve Irak'ın geçmişe dayalı örnekler bağlamında (1980'de İran'a ve 1990'da Kuveyt'e savaş açması) saldırgan tutumu yer almaktadır. Bu öngörü çerçevesinde Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olma yeteneği ve teröristlerle iş birliği yaparak bu silahları bu örgütlere verme ihtimali Washington tarafından büyük bir risk olarak algılanmıştır.⁴²³

Savaşın (Irak Savaşı, 2003) meşrulaştırılması adına Bush yönetimi her ne kadar önalma kavramına başvurmuş olsa da fiili dayanaktan yoksun olarak Saddam Hüseyin yönetiminin kitle imha silahlarına sahip olmakla suçlanması ve savaş açılması, savaş öncesi yakın bir tehdit olmadığından önleyici eylem kapsamına girmektedir.⁴²⁴ Yakın tehdit, önalıcı eylemin en belirgin özelliği olarak genellikle bir siyasi veya askeri kriz durumunda ortaya çıkmaktadır. Taraflardan biri veya her ikisi her an diğer tarafın saldırısını beklemekte ve ilk saldırıya uğrayan taraf olmanın neden olacağı zararların yaşanmaması için de ilk saldıran taraf olunması tercih edilmektedir. Ancak Irak savaşı öncesinde taraflar arasında her an bir savaşa yol açabilecek nitelikte siyasi ya da askeri bir kriz söz konusu olmamıştır. Bu bağlamda Saddam Hüseyin yönetiminin ABD'ye karşı her an saldırı gerçekleştirebileceği beklentisinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Savaş öncesi süreçte ABD'nin Irak adına öne sürdüğü kitle imha silahları tehdidi, uzun süreli tehdit niteliği taşımaktadır. Ayrıca Irak'ın terörist gruplarla ilişkisi olduğuna dair açık bir kanıt da söz konusu değildir. Bu açıdan ABD'nin Irak'tan yakın bir tehdit algıladığını söylemek mümkün değildir. Bu yüzden ABD'nin Irak savaşını önleyici eylem kapsamında değerlendirmek gerekmektedir.

Hem önalıcı eylem hem de önleyici eylem uluslararası hukuka uygun yöntemler olmasa da 2002 stratejisinde uluslararası hukukun önalıcı eylemi meşru

⁴²² Norman Podhoretz, 'World War IV: How It Started, What It Means, and Why We Have to Win', *Commentary*, September 2004, s. 32.

⁴²³ Dunn, *a.g.m.*, s. 292, 295.

⁴²⁴ Ripsman ve Levy, *a.g.m.*, s. 37.

kabul ettiği belirtilirken önleyici eylemin de meşruiyet kazanmasına çalışıldığı görülmektedir.⁴²⁵ Ayrıca stratejide önalıcı eylemin ayırıcı özelliği olan yakın tehdidin kapsamının ve kriterlerinin günümüz koşulları çerçevesinde yeniden yorumlanması gerekliliği dile getirilmektedir.⁴²⁶ Bush yönetiminin önleyici eyleme de meşruiyet kazandırma çabası herşeyin ötesinde uluslararası hukukun gerçeklerinden uzak varsayımlarla hareket edildiğinin göstergesidir. Oysa önalıcı eylemin meşruiyetine ilişkin herhangi bir kanıtın varlığından söz edilemezken Bush yönetiminin daha uzak bir saldırı ihtimalinin olduğu durumlarda başvurduğu önleyici eyleme meşruiyet kazandırma çabası büyük bir çelişki doğurmaktadır.

Bu çelişki hukuki bir yanlışı açıkça ifade etse de Bush yönetimi 2006 stratejisinde de bu yanlışı sürdürmeye devam etmiştir. Ayrıca önalma eyleminin Amerikan ulusal güvenlik stratejisindeki yerinin aynen korunduğu önemle ifade edilmektedir.⁴²⁷ Bush yönetiminin 2002 ve 2006 stratejik belgelerinde önalma kavramının üzerinde önemle durması ve kavrama ilişkin uygulamaya geçmesi (Irak savaşı), ABD'nin uluslararası hukukun gerçeklerinden uzaklaştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Irak savaşının ABD'nin önalıcı eyleme başvurusu açısından ilk örneği oluşturmadığı ve ABD'nin 03 Kasım 2002'de Yemen'deki şüpheli terörist kamplarına füze saldırısı ve 08 Ocak 2007'de Somali'de İslam Mahkemeleri Birliği ile Geçici Federal Yönetim arasındaki çatışmaların sürdüğü sırada ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerine gerçekleştirilen saldırıların sorumluları olarak görülen El-Kaide liderlerine karşı düzenlenen saldırıların önalıcı eylem açısından önemli örnekler olduğu söylenebilir. Bu iki eylemin Irak savaşı ile arasındaki fark ise eylemlerin küçük çaplı olması ve bir rejim değişikliğinin söz konusu olmamasıdır. Bu açıdan bu iki eylem de uluslararası kamuoyunda tepki çekmemiştir.

⁴²⁵ Burada ABD'nin kendisi ile çeliştiği görülmektedir. Zira önalıcı eylemin az sayıdaki örneklerinden biri olarak kabul edilen İsrail'in 1981 yılında Irak'taki Osirak nükleer reaktörüne gerçekleştirdiği saldırı, BMGK'nın 487 sayılı kararı ile uluslararası hukukun açık bir ihlali olarak nitelendirilerek kınanmıştır. (Karar için Bkz: United Nations Security Council, Resolution 487 (1981) of 19 June 1981, Adopted by the Security Council on 19 June 1981) ABD'nin Konsey'in daimi üyesi olarak bu karara onay vermesi, önalıcı eylemin uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle ABD'nin 2002 stratejisinde önalıcı eylemin uluslararası hukuka uygun olduğunu iddia etmesi bir çelişkidir.

⁴²⁶ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 15.

⁴²⁷ The National Security Strategy of the United States of America, 2006, s. 23.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere, ön alıcı eylem kavramı Amerikan dış politikasında geçmişte sahip bir kavram olarak birçok uygulamada yer almıştır. Bu bağlamda 1904 yılında Theodore Roosevelt'in ABD'nin Batı Yarıküresinde düzeni korumak için tek taraflı müdahalede bulunabileceğini ilan etmesi ve bu bağlamda Küba, Dominik Cumhuriyeti, Nikaragua ve Haiti'ye askeri müdahalede bulunması önalıcı eylemin Amerikan dış politikasında uygulanmasına ilişkin ilk örneği teşkil etmektedir.⁴²⁸ 1941'de Franklin Roosevelt'in U.S. Greer isimli destroyerin Nazi denizaltılarının saldırısına uğradıktan sonra önleyici savaşın ("preventive" kelimesinin kullanılması) zamanının geldiğini ifade etmesi ise diğer bir önemli örneği oluşturmaktadır.⁴²⁹ 1962 yılında John F. Kennedy'nin SSCB tarafından yerleştirilen nükleer füzelerin kaldırılması için Küba'ya uyguladığı deniz ablukası da önemli örnekler arasında yer almaktadır.⁴³⁰ ABD dış politikasında önalıcı eylem uygulamalarına Soğuk Savaş sonrası dönemde de sıkça rastlanılmaktadır. Bu hususta Bill Clinton yönetiminin 1994 yılında Çerçeve Anlaşması imzalanmadan önce Kuzey Kore'ye karşı nükleer silahlar geliştirmesine engel olmak için bir askeri müdahale gerçekleştirilmesi düşüncesine sahip olması ve dönemin Savunma Bakanı William S. Cohen, Kuzey Kore'yi Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na (NPT) uymaması durumunda Yongbyon nükleer tesislerine karşı bir askeri saldırı düzenlemekle tehdit etmesi örnek olarak verilebilir.⁴³¹ 1998 yılında Afganistan ve Sudan'a karşı gerçekleştirilen askeri müdahaleler ise Clinton döneminin en önemli önalıcı eylem uygulamalarıdır.

Önalıcı eylem olarak yukarıda verilen örneklerin uygulamada bir kısmı gerçekleşmiş bir kısmı gerçekleşmemiş olsa da bu örnekler gerçek anlamda ABD için yakın bir saldırı tehdidi oluşturmadığından önalıcı eylem kapsamına girmemektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere, yakın saldırı tehdidi genellikle bir siyasi veya askeri kriz durumunda ortaya çıkmakta ve önalıcı eyleme başvuran taraf her an diğer tarafın saldırısını beklemektedir. Ancak yukarıdaki örnekler

⁴²⁸ Melyvn P. Leffler, "9/11 and the Past and Future of American Foreign Policy", *International Affairs*, Vol: 79, No: 5, 2003, s. 1053.

⁴²⁹ Melvyn P. Leffler, "9/11 and American Foreign Policy", *Diplomatic History*, Vol: 29, No: 3, June 2005, s. 398.

⁴³⁰ Keir A. Lieber ve Robert J. Lieber, *a.g.m.*, s. 33.

⁴³¹ Aynı yerde.

incelendiğinde taraflar arasında şiddetli bir siyasi ya da askeri kriz yaşanmadığı ve bu yüzden de ABD'ye yönelik bir saldırı tehdidi oluşmadığı gözlenmektedir. Bu örneklerin ABD için uzun vadede bir tehdit oluşturabilecekleri söylenebilir. Bu bağlamda bu örneklerin önalıcı eylem değil önleyici eylem kapsamı içerisinde değerlendirilmeleri gerekmektedir.

Anlaşıldığı üzere, Amerikan dış politikasında önalıcı eyleme gerçek anlamda başvurulduğu söylenemez. Bu bağlamda Bush yönetimi de önalıcı eyleme hiçbir zaman başvurmamıştır. 2002 yılında Yemen'deki terörist kamplarına gerçekleştirilen füze saldırısı, 2003 yılındaki Irak savaşı ve 2007 yılında Somali'deki El-Kaide yöneticilerine karşı gerçekleştirilen saldırı önalıcı eylem kapsamında değerlendirilse de önleyici eylem niteliği taşımaktadır. Önleyici eylem de Amerikan dış politikasında çoğunlukla başvurulan bir yöntem olduğuna göre Bush yönetiminin dış politikada bir yenilik arz ettiğini söylemek mümkün değildir.

2.1.2. 11 Eylül Sonrası Askeri Güç Merkezli Dış Politikaya Geçiş

11 Eylül saldırılarının Amerikan dış politikasında bir evrilme noktası oluşturması bağlamında dış politikada askeri güç gibi sert güç unsurlarının temel araç haline geldiği görülmektedir. Adaylık döneminde Clinton'ı eleştirmesine rağmen Başkan Bush saldırılar sonrasında ülke dışında oldukça sık askeri güç kullanma girişiminde bulunmuştur. Bush'un bu yaklaşımına kuşkusuz 11 Eylül saldırıları önemli bir sebep teşkil etmiş olsa da bu yaklaşımın temelinde terörizm tehdidinin ulusal güvenlik sorunu haline geldiği ve bu bağlamda da önalıcı ve önleyici eylemin hukuki olarak meşrulaştırılmaya çalışıldığını söylemek mümkündür.

Bush yönetiminin ulusal ve uluslararası güvenlik açısından terörizmle mücadeleyi bir savaşa dönüştürmesi, dış politikada askeri güç gibi sert güç merkezli bir yaklaşım sergilendiğinin en önemli göstergesi olmuştur. Zira saldırılar sonrasında Bush ve yönetim tarafından yapılan tüm açıklamalarda terörizmle mücadelede siyasi, sosyal ve ekonomik etkenlere değinilmediği, terörizm tehdidinin salt bir askeri tehdit

olarak algılandığı ve mücadelenin savaşa indirildiği görülmektedir. Bu yaklaşıma daha geniş ve realist bir perspektifte 2002 tarihli stratejik belgede de önemle yer verilmektedir.⁴³² Terörizm ve bununla bağlantılı olarak kitle imha silahları tehdidi ve bu tehditlerle nasıl mücadele edileceği üzerine kurulu olan stratejide, ulusal ve uluslararası gücün tüm unsurları kullanılarak tehdit Amerikan sınırlarına ulaşmadan önce önalıcı bir şekilde harekete geçilerek ve de terörizme devlet desteği ortadan kaldırılarak terörist örgütlerin yok edileceği belirtilmektedir.⁴³³ Anlaşıldığı üzere, strateji belgesinde belirtilen yöntemler daha çok askeri güce dayalı yöntemlerdir. Bu bağlamda ABD'nin terörizmle mücadelede ve dünya barışının korunması açısından askeri güç kullanarak savaş ve rejim değişikliği gibi zorlayıcı yöntemlerin benimsendiği söylenebilir.

Terörizmle mücadelede savaşın tercih edilmesi ve bu savaşta karşı tarafın mekân ve varlığının net olarak ortada olmaması, hem savaşın mekânsal ve zamansal sınırlarını belirsizleştirmekte hem de savaşın söylemsel kurgusunda bir meşruiyet sorununu gündeme getirmektedir. Bu yaklaşımın 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası sistemin siyasal yapısını Carl Schmitt'in deyimi ile "dost-düşman ayrımı" şeklinde, kültürel yapısını ise Samuel Huntington'un deyimi ile "bizden olanlar/bize benzeyenler ile ötekiler" şeklinde biçimlendirdiği görülmektedir. Bu iki boyutun (siyasal ve kültürel boyut) ortak özelliği savaş ekseninde kurgulanmasının yanında çatışma ve güvenlik olgularının uluslararası ilişkilerin ana kurucu öğeleri olduğunu göstermesidir. Ayrıca bu iki boyut dünya düzeninin sağlanmasını da devlet ekseninde gelişmiş bir liderlik ya da hegemonya anlayışı içinde görmeyi olanaklı kılmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde çatışmaya dayalı uluslararası sistem içerisinde düzen her ne kadar uluslararası ve bölgesel örgütlere ihtiyaç duysa da temel olarak hegemon bir devletin yani ABD'nin varlığı ile sağlanabilir. O halde 11 Eylül sonrası dönemde terörizme karşı savaştan bahsedilirken aynı zamanda dünya

⁴³² Kaan H. Ökten, "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?", *Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, (Der.) Toktamış Ateş, Ümit Yayıncılık, Ankara 2004, s. 168.

⁴³³ The National Security Strategy of the United States of America, 2002, s. 6.

hegemonyasından dolayısıyla da dünya düzeninin dost-düşman çatışması temelinde yeniden tanımlanması sürecinden bahsedilmiş olmaktadır.⁴³⁴

Bush'un siyasal sorunlara askeri çözümler araması ayrıca Clinton döneminde sınırlı bir şekilde yapılması planlanan füze savunma sistemi projesinin genişletilme çabaları, Bush yönetiminin dış politikada sert güce verdiği önemi ortaya koyan örneklerdir.⁴³⁵ Dış politikada sert güç merkezli bu yaklaşımın temel dinamiklerinden biri de Clinton döneminde oldukça büyük önem verilen ekonomik konuların Bush yönetimi tarafından 11 Eylül sonrası dönemde bir ulusal güvenlik meselesi olarak görülmeye başlanması ve dış ekonomik konuların güvenlik gündemi kapsamında değerlendirilmesidir. Mark Beeson ve Richard Higgott ise bu durumu ‘ekonomik küreselleşmenin güvenikleştirilmesi’ olarak tanımlamaktadır.⁴³⁶

Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları sonrasında isteklerini elde etmek için diplomasi, uluslararası hukuk, ideoloji ve ekonomik güç gibi yumuşak güç unsurlarına başvurmaktan ziyade tehdit ve askeri güç kullanmayı tercih ettiği söylenebilir. Nitekim Bush'un 2003 yılındaki konuşmasında Amerikan halkının güvenliğini korumak adına var olan ya da öngörülen tehditlere yönelik olarak doğrudan askeri müdahale ile cevap vereceklerini ve daha sonraki süreçte siyasi çözüm yollarına başvuracaklarını ifade etmesi sert güç merkezli politikanın varlığını işaret etmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde popülaritenin ve meşruiyetin kısa ömürlü olduğunu göstermesinin yanında ABD'nin istediklerini gerçekleştirmede uluslararası kamuoyunun onayı olmasa da yapabilecek kadar güçlü olduğu düşüncesine dayanmaktadır.⁴³⁷ Bu bağlamda Bush yönetiminin tek taraflılık ilkesinin sert güç merkezli politika ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Joseph Nye, uluslararası politikanın en üstte devletlerarası ilişkiler, ortada devletlerarası ekonomik ilişkiler ve altta uluslararası ilişkiler olmak üzere üç

⁴³⁴ E. Fuat Keyman, ‘Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet’, *Doğu Batı*, Sayı: 20, 2002, s. 12-14, 17.

⁴³⁵ Dunn, *a.g.m.*, s. 287.

⁴³⁶ Mark Beeson ve Richard Higgott, ‘Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective’, *Third World Quarterly*, Vol: 26, No. 7, 2005, s. 1180.

⁴³⁷ Joseph S. Nye, ‘The Decline of America’s Soft Power; Why Washington Should Worry’, *Foreign Affairs*, Vol: 83, No: 3, May/June 2004, s. 16.

katmandan oluştuğunu ve ABD'nin en üst katmanda yer alarak Bush yönetiminin de klasik askeri çözümleri tercih ettiğini ileri sürmektedir. Nye'a göre ABD bu üç katmanlı piramitte tek boyutlu bir strateji ile hareket etmektedir. Bu bağlamda Nye, terörizmle mücadelede savaşın dışında istihbarat paylaşımı, uluslararası sermaye akışının takibi, sınır kontrolü gibi konularda diğer devletler ve sivil toplum örgütleri ile iş birliğinin gerekli olduğunu ve bu sürecin askeri güç kullanmaktan daha zor olduğunu vurgulamakta ve bu hususta uluslararası terörizmle mücadelede en iyi yolun "iş birliği" olduğunu savunmaktadır.⁴³⁸ Bu açıdan bakıldığında Bush yönetiminin bir yandan sert güce dayalı bir dış politika benimsemesi öte yandan 2002 stratejisinde de belirtildiği üzere, müttefiklerle iş birliği içerisinde hareket edilerek özellikle terörizmin kaynağı olarak görülen İslam dünyasında demokrasinin yayılması için mücadele edileceğinin yani yumuşak gücün de kullanılacağına dikkat çekilmesi büyük bir çelişkiyi gündeme getirmektedir. Böyle bir çelişkinin varlığının ötesinde terörizmle mücadelede birinci derecede sert gücün tercih edilmesi ve özellikle de önalıcı müdahalenin dış politikada bir alternatif olarak gündeme taşınması, demokrasinin yayılması ve küresel ekonomik refahın artırılması gibi yumuşak güç unsurlarının hem etkinliğini azaltmakta hem de niteliğini değiştirmektedir.

Amerikan dış politikası açısından yumuşak gücün önemli unsurlarından biri de Amerikan değerlerinin yayılmasıdır. Yumuşak gücün diğer önemli unsurları arasında yer alan demokrasinin yayılması, liberal demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi birbirlerine eklemlenmiş şekilde Amerikan değerlerinin yayılma sahasını genişletmekte ve böylelikle ABD'nin yumuşak gücünün küresel ölçekte artmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda demokrasinin yayılması politikasının Bush yönetiminin terörizmle mücadeledeki en önemli yumuşak güç unsuru olduğu söylenebilir. Nitekim Bush yönetimi, özellikle Ortadoğu'daki ekonomik olarak liberal olmayan ve siyasi olarak baskıcı olan rejimleri zayıflatmak veya değiştirmek suretiyle ABD'nin yumuşak gücünü daha etkin ve kuvvetli bir şekle sokmak istemiş ancak bunu sert güç kullanarak yapmış ve demokrasinin yayılması politikasını askeri

⁴³⁸ Joseph S. Nye, "U.S. Power and Strategy After Iraq", *Foreign Affairs*, Vol: 82, No: 4, July/August 2003, s. 65-66.

güç ile birlikte yürütmüştür.⁴³⁹ Bu açıdan Afganistan ve Irak'taki rejim değişikliklerinin Amerikan yumuşak gücünün bu yeni versiyonunun test alanları olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Afganistan ve Irak gibi ülkelerin demokratik bir kültüre sahip olmadıkları düşünüldüğünde, Bush yönetiminin bu politikasının başarılı olup olmadığı bir tartışma konusu iken başarılı olarak görülmesinin altında Amerikan sert gücünün etkinliğinin ve sürekliliğinin yer aldığını söylemek gerekmektedir. Bu hususta Joseph S. Nye, demokrasinin güç yolu ile empoze edilemeyeceğini ve ABD'nin demokrasi adına söylemleri ile politika uygulamalarının uyumluluk arz etmediğini savunmaktadır.⁴⁴⁰ Bu bağlamda bir yandan demokrasi evrensel bir değer olarak tüm dünyaya yayılması gereken bir şey olarak görülürken diğer yandan da BM'nin küçümsenmesi ve uluslararası hukukun ihlal edilmesi büyük bir çelişki oluşturmaktadır.⁴⁴¹ Bu nedenle bir yumuşak güç unsuru olan demokrasinin yayılması politikasının sert güç unsurları ile uygulanmaya çalışılması bu politikanın başarı şansını zora sokmuştur. Nitekim bu politikanın Irak ve Afganistan'da doğurduğu olumsuz sonuçlar sebebi ile ABD'nin Suriye ve İran'da benzeri inisiyatifler alamaması, politikanın başarısızlığını doğrulayan gelişmelerden biri olmuştur. Dolayısıyla Bush yönetiminin 11 Eylül sonrası dönemde sert güce dayanan dış politikasının Amerikan yumuşak gücünü daha da zayıflattığı genel kabul görmekle birlikte Bush yönetiminin uyguladığı politikalar, Amerikan gücünün sert yanını güçlendirmiş ve Irak savaşına giden süreçte, savaş sırasında ve sonrasında Amerikan yumuşak gücünü azaltmıştır.⁴⁴²

Bush yönetimi ikinci döneminde ise sert güç merkezli dış politikadan önemli ölçüde uzaklaşmıştır. Bu durum yönetimin söylemlerinde de açıkça görülmektedir ki Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın 21. yüzyılın tehditleri ile sadece askeri güçle mücadele edemeyeceklerini ifade etmesi bu hususta oldukça dikkat çekicidir. Rice, ABD'nin ulusal güvenliğinin savunma, diplomasi, kalkınma yardımı, demokrasinin desteklenmesi ve serbest ticaret gibi unsurların hepsini

⁴³⁹ David P. Calleo, "The Tyranny of False Vision: America's Unipolar Fantasy", *Survival*, Vol: 50, No: 5, October-November 2008, s. 68.

⁴⁴⁰ Nye, *Yumuşak...*, s. 119, 121.

⁴⁴¹ Kuang Xinnian, "Preemptive War and a World Out of Control", *Positions*, Vol: 13, No: 1, Spring 2005, s. 157-167.

⁴⁴² Goh, *a.g.m.*, s. 81.

içermesi gerektiğini ifade ederek yumuşak gücün de etkin bir şekilde kullanıldığı bir dış politika anlayışını ortaya koymuştur.⁴⁴³

Bu dış politika anlayışına 2006 stratejisinde de yer verilmiş ve 2002 stratejisinde sınırlı bir şekilde değinilen kamu sağlığını tehdit eden sınır tanımayan salgın hastalıklar, yasadışı uyuşturucu ve insan ticareti, yoksulluk, sel, kasırga, deprem gibi çevresel felaketler gibi küreselleşen dünyanın sorunlarına ve bu sorunlarla mücadele edilmesine de önemle vurguda bulunulmuştur.⁴⁴⁴ Strateji, tüm dünyayı ilgilendiren bölgesel çatışmaları (İsrail-Filistin çatışması, Pakistan-Hindistan sorunları, Darfur'da, Kolombiya'da, Etiyopya'da, Uganda'da, Nepal'de yaşanan istikrarsızlıklar) ve bu çatışmaların çözüm yollarını 2002 stratejisine nazaran daha detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu bağlamda demokrasinin yayılması ve bölgesel çatışmaların ortadan kaldırılması adına uluslararası iş birliği en iyi çözüm yolu olarak savunulmaktadır.⁴⁴⁵ Bush yönetiminin ikinci döneminde demokrasinin yayılması politikası yumuşak gücün en ağırlıklı noktasını oluşturmuş ve bu bağlamda da herhangi bir askeri güç kullanılarak rejim değişikliğine başvurulmamıştır.

Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinin 2002 stratejisi ile ortaya konulan Bush Doktrini'nin en önemli örneğini oluşturduğu söylenebilir. Irak'a gerçekleştirilen müdahaleden sonra Bush yönetimi şer eksenli ülkelere karşı askeri güç kullanmamış ve sorunlara ilişkin çok taraflı müzakereler yoluyla çözüm aramaya çalışmıştır.⁴⁴⁶ Dolayısıyla Bush yönetiminin ikinci dönemde yumuşak güce daha fazla önem verdiği açıkça görülmektedir.

⁴⁴³ Condoleezza Rice, "Remarks on Transformational Diplomacy", Georgetown University, Washington D.C., February 12, 2008, <http://merln.ndu.edu/archivepdf/nss/state/100703.pdf>, 27 Aralık 2012.

⁴⁴⁴ The National Security Strategy of the United States of America, 2006, s. 47.

⁴⁴⁵ The National Security Strategy of the United States of America, 2006, s. 14-17.

⁴⁴⁶ Mike Allen ve Romesh Ratnesar, "The End of Cowboy Diplomacy", *Time*, July 11, 2006, https://facultystaff.richmond.edu/~bmayes/pdf/End_Cowboy_Diplomacy_TIME.pdf, 27 Aralık 2012.

2.1.3. Bush Dönemi Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejilerinin (2002 ve 2006) Analizi

11 Eylül saldırıları sonrasındaki gelişmeler ve Irak'a yönelik tehdit algısı Amerika'yı güvenlik konusunda harekete geçirmiş ve bunun neticesinde de Bush yönetimi 17 Eylül 2002'de "Stratejik Önleyici Saldırı Doktrini" (diğer adıyla Bush Doktrini) adıyla yeni ulusal güvenlik stratejisini kamuoyuna sunmuştur. Stratejinin temel amacı, dünyanın güvenlik ve refah seviyesini yükseltmektir. Bu bağlamda strateji temel olarak Amerikan ulusal çıkarlarının ve değerlerinin korunup yaygınlaştırılmasını hedeflemekte ve ABD'nin uluslararası sistemde güven içinde yaşamasının yollarını aramaktadır. Belge dokuz bölümden oluşmakta ve ilk planda ABD'nin siyasi ve ekonomik özgürlüğünü dikkate almaktadır. Diğer açıdan da insani değerlere saygı yaklaşımı ile küresel barışa vurgu yapmakta ve hedefleri arasında yer vermektedir. Bu hedef bağlamında ABD, 11 Eylül saldırıları sonrasında dünya barışının sağlanması konusunda kendisi tek aktör ve sorumlu olarak ilan etmiştir. Doktrin içerisindeki bu yaklaşımın dış politika yaklaşımı ile örtüştüğü de açıkça görülmektedir. Çoğu uzman tarafından "demokratik emperyalizm"⁴⁴⁷ olarak da nitelendirilen Bush doktrininde demokratik emperyalizm ile ABD'nin küresel güvenliğinin sağlanıp sürdürülmesi ve tüm dünyada demokratik rejimlerin yaratılması ifade edilmektedir. Bu bağlamda ABD'nin küresel barışa küreselleşen demokrasi ile ulaşılabileceğine inandığı söylenebilir.

Doktrin hazırlanmasında önemli katkılara sahip dönemin dışişleri bakanı olan ve ulusal güvenlik danışmanlığı görevini yürüten Condaleeza Rice'a göre strateji ya da doktrin üç temel hedef etrafında şekillenmekte ve bu hedefler de ABD'nin küresel güvenliğini garanti altına almaya yöneliktir. Bu çerçevede ilk hedef, ülkeyi terörist güçlere veya gayrı meşru ya da anti-demokratik rejimlere karşı korumak ve savunmak; ikinci hedef, barış sayesinde dünyadaki güçler arasında bir yakınlaşmanın sağlanması; üçüncü hedef ise özgürlük ve refahla birlikte barışın tüm

⁴⁴⁷ Selçuk Arı ve Okan Arslan, *Uluslararası İlişkiler ve Din: Tanrı tarafsız mı?*, Platin Yayınları, Ankara 2005, s. 232.

dünyaya hâkim kılınmasıdır”⁴⁴⁸ Belirtilen bu hedeflere ulaşmak adına öne sürülen “önleyici saldırı” doktrini, Bush yönetimi öncesindeki politikaların yeterli bulunmayarak eleştirilmesine ve herhangi bir tehdidin fiili olarak ortaya çıkmadan yok edilmesi prensibine dayalıdır.

ABD’nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak’a yönelik askeri müdahalesi, İran’ı tehdit etmesi ve bu ülkelerde rejim değişikliği girişimleri (İran’a yönelik bu tür bir girişim henüz olmamıştır), diyalogtan uzak saldırgan bir anlayışa dayalı dış politikanın yer almasına sebep olmuş ve 11 Eylül sonrası ABD, kendi karşısında olan güçleri “şer eksenini” olarak hedef seçmek suretiyle, bir “güvensizlik sendromu” çerçevesinde Bush doktrinini uygulamaya başlamıştır.⁴⁴⁹ Bush doktrini olarak adlandırılan Amerika’nın yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin uluslararası ilişkileri hem teorik hem de pratik açıdan değiştirebilecek radikal unsurlar içerdiği söylenebilir. Doktrin temel özelliklerinden biri de Soğuk Savaş döneminde ABD’nin “caydırıcılık ve çevreleme” politikalarının 21. yüzyılın küresel tehdit algılamalarında önemini kaybettiğini ortaya koymasıdır. Ayrıca ABD bu doktrin ile yeni yüzyıldaki tehditleri de şu şekilde sıralamaktadır: uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının kontrolsüzce arttırımı, uluslararası organize ve suç faaliyetleri, ABD’nin sosyal ve ekonomik güvenliğine karşı saldırılar, uyuşturucu trafiği ve demokratikleşmeyen ülkeler sorunu.

ABD’nin yukarıda belirtilen tehdit algılamalarının önlenmesine yönelik hazırlanmış olduğu bu ulusal güvenlik stratejisi aynı zamanda ABD’nin dış politikasını da etkilemiştir. Belge ilk bölümde ABD’nin ulusal güvenlik algılamalarına yönelik ana stratejinin ne olduğuna ve bu stratejinin uygulanmasına yönelik izlenecek politikalara yer vermektedir. Ayrıca ilk bölümde ABD’nin ulusal mücadele konusu “Biz her zaman adil bir barış ve özgürlüğü öne çıkaran bir barış için mücadele ediyoruz”⁴⁵⁰ şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda böyle bir yaklaşımın ABD dış politikasını demokratik ve özgür toplum değerleri üzerine oturttuğu söylenebilir. İlk bölümde ayrıca dünya üzerinde ırk, mezhep ve sınıf

⁴⁴⁸ Arı ve Arslan, *a.g.e.*, s. 233.

⁴⁴⁹ Arı ve Arslan, *a.g.e.*, s. 235-236.

⁴⁵⁰ Ökten, *a.g.m.*, s. 157.

ayrıcalığı gibi militan ütopyaların sonuna gelindiği ancak buna rağmen dünya üzerinde demokratikleşme ve eşitlik karşıtı bir azınlığın bulunduğunu belirtilerek bu grupların başta Amerika olmak üzere demokratik toplumları felaket yaratabilecek teknolojilerle tehdit edebilecekleri öne sürülmektedir.

ABD yönetimi, bu tehditlerle mücadele bağlamında dış politikasında demokratik olmayan rejim, ülke veya gruplara karşı savaş başlattığını ve onları destekleyen müttefik ve dostlarını en büyük düşmanı kabul ettiğini açıkça belirtmektedir. ABD yönetiminin bu kararı, yeni bir dünya düzeninin ifade etse de strateji belgesinde özgürlük ve demokrasi kavramlarının net bir tanımının yapılmaması ve kriterlerin açıkça belirtilmemesi uluslararası politika ve kamuoyu nezninde büyük bir çelişki yaratmıştır. Bu husustaki temel çelişki, tanımların ve kriterlerin ABD tarafından kime ve neye göre yapıldığıdır. Bu çelişki de Amerika'nın demokratik bulmadığı her ülke ya da rejime karşı doğrudan savaş açacağını göstermektedir. Nitekim Beril Dedeoğlu, ABD'nin özgürlük vurgusu ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır.

“Özgürlük temel ilkesine her dönemde ve her kıtada sahip çıkma gereğini savunan, diğer bir ifadeyle bir tür ‘Pax Americana’ (Amerikan Barışı) öneren ABD, bu projesinin gerçekleşmesi için sistemdeki diğer güçlerle birlikte davranmaya olan ihtiyacını da ortaya koymaktadır.

Diğer güçler ile kurulacak iş birliği ABD'ye dünya ölçeğinde davranma kolaylıkları sağlayacak, ortaklarına da bir pax (barış) içinde yaşama ve dünya düzlemindeki savunuculuğunun neden ABD tarafından üstlenildiği açıklamasında ise, tarihsel miras olgusuna atıfta bulunmaktadır. Bu tarihsel miras, sadece özgürlüklerin ABD için ABD tarafından korunmasını içermektedir. ABD bunu hem müttefikleri hem de dostları için üstlenmektedir.”⁴⁵¹

Bu yeni durum, ABD açısından kökleri geçmişe uzanan bir misyonun yeni bir misyon olarak ortaya çıkışını ifade etmektedir. Küresel barış odaklı bu misyon özellikle II. Dünya Savaşı'ndan günümüze zorlu bir süreç geçirmiştir. Nitekim II.

⁴⁵¹ Beril Dedeoğlu, “ABD'nin 21. Yüzyıl Stratejisi ve Olası Küresel Etkileri”, 2023 Dergisi, 11 Kasım 2002, s. 26-32.

Dünya Savaşı'nı takiben dünyanın ve uluslararası kurumların yeniden şekillenmesinde çok büyük bir rol oynayan ABD özellikle Vietnam Savaşı sonrasında yaşadığı askeri yenilginin yanı sıra yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve işsizlik problemi ile birlikte eski Amerikan idealizmini kaybetmiştir.⁴⁵² ABD, Vietnam Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler paralelinde ve özellikle de Soğuk Savaş'ın bitişi ile Başkan George Herbert Walker Bush önderliğinde yenedünya düzeninden bahsetmeye başlamış ve bu hususta ABD'nin yeni bir dünya misyonu üstlenmesine yönelik olarak geleneksel Wilsoncu yaklaşıma geri dönmüştür. Bilindiği üzere, Wilsoncu yaklaşım Amerikan eski Başkanı Woodrow Wilson'un I. Dünya Savaşı sonrasında dünyayı şekillendirmek adına öne sürdüğü barışçı ilkelere dayanmaktadır.

Barışçı ilkelere dayalı bu yaklaşım, yeni bir dönemi başlatan Soğuk Savaş'ın bitişi ve yenedünya düzeninin kuruluşu açısından da etkisini yıllar sonra sürdürmeye devam etmiştir. Başkan Bush, dışişleri bakanı James Baker'ın liberal enternasyonalist anlayışı doğrultusunda demokrasinin yaygınlaşması; ticaretin temel gelişim gücü olduğuna inanılması; kitle imha silahlarının ve dolayısıyla bu silahları taşıyan tehditlerin ortadan kaldırılması ve bu tür uluslararası düzenlemelerin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için ABD'nin mutlaka liderlik yapması şeklinde Wilsoncu politikalar uygulamıştır.⁴⁵³ Bu bağlamda ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında demokratik rejimlerin ve küresel güvenliğin tesis edildiği bir dünya adına kendisine yeni bir misyon belirlediği söylenebilir. Ancak Wilson ilkelerine dayalı bu misyonun temel kılındığı ulusal güvenlik stratejisi (Bush doktrini – yenedünya anlayışı), Amerikanın küresel bir hegemon güç olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu hususta uluslararası politika açısından uluslararası kamuoyu nezninde günümüze değin büyük bir tartışma söz konusudur. Tartışma ABD'nin büyük güç olup olmadığı, eğer hegemon bir güç ise ABD'nin bu gücünü sadece ulusal çıkarları adına kullanıp kullanılmadığı yoksa gerçekten başkan Bush'un yaptığı açıklamalarda belirttiği gibi bu gücün gerçekten dünyada özgürlüklere ve demokrasiye hizmet edip etmediği çerçevesinde şekillenmektedir. Başkan Bush'un söylemlerinden anlaşıldığı üzere,

⁴⁵² Arı ve Arslan, *a.g.e.*, s. 249.

⁴⁵³ Aynı yerde.

hegemonyanın sağladığı avantaj ile ABD, uluslararası istikrarı ve güvenliği sağlama ve muhafaza etme rolünü kendisine biçmiş bulunmaktadır.

Amerikan hegemonyasının arkasındaki itici güç, insan haklarına dayalı demokratik değerlerin yaygınlaştırılmasıdır. Ancak bu değerlerin yaygınlaştırılması dünyayı bir ‘Pax-Americana’ya götürüp götürmeyeceği henüz belli değildir. Zira ABD’nin Afganistan ve Irak müdahaleleri sonrasında bu ülkelerde demokratik rejimlerin tesis edilip edilmediği ve Arap Baharı ile uluslararası politikada yaşanan gelişmeler dikkate alındığında, ABD’nin demokrasi ve özgürlük adına benimsediği hegemonya mantığının istenilen sonuçları vermediği söylenebilir. Öte yandan, ‘Pax-Americana’nın içeriğinin ne olduğunun hala tam olarak bilinmemesi de uluslararası politikada büyük bir çelişki yaratmaktadır.

Ancak herşeye rağmen Amerika bugün de ‘Pax-Americana’ başlığı altında dünya liderliğini sürdürmeyi hedeflemektedir. Bu amaç, Bush yönetiminin ilk döneminde ‘tek taraflılık’, ikinci döneminde ise ‘çok taraflılık’ politikaları ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda uygulanan politikalar değişse de amacın değişmediğini söylemek mümkündür. Strateji belgesinde bu amaca ulaşmak adına izlenecek politikalar şu şekilde belirtilmiştir: İnsanlık onurunun savunucusu olmak, Küresel terörizmi yenmek için ittifaklar kurmak, ABD’ye ve müttefiklerine yönelik saldırıları önlemek, Bölgesel çatışmaların çözülmesinde diğer devletlerle iş birliği yapmak, Kitle imha silahlarını (KİS) bir tehdit unsuru olarak kullananlara karşı mücadele etmek, Serbest piyasa ve ticaret eli ile yeni bir küresel ekonomik büyüme hamlesi içine girmek, Toplumları dışa açarak ve buralarda demokrasinin alt yapısını inşa ederek kalkınma çemberini genişletmek, Diğer küresel güç merkezleri ile iş birliğine dayalı eylemlerde bulunabilmek için ortak planlar geliştirmek, ABD’nin ulusal güvenlik kurumlarını ıslah ve yeniden tanzim etmek.⁴⁵⁴

Ulusal Güvenlik Stratejisinin ‘İnsanlık Onurunun Savunucusu Olmak’ başlıklı ikinci bölümünden ise ABD’nin ulusal varlığının temel amacı tanımlanmakta ve buna yönelik benimsenen politikaların ana hatları çizilmektedir.

⁴⁵⁴ Ökten, *a.g.m.*, s. 158.

Belgeye göre ‘‘insanlık onuru’’ olarak isimlendirilen bu temel nitelikler ise Şu Şekilde zetlenmektedir: Hukukun egemenliği, Devletin mutlak gücünün sınırlandırılması, İfade zgrlğ, İbadet zgrlğ, Kanun önünde eşitlik, Kadınlara saygı, Dinsel ve etnik hoşgörü, özel mülkiyete saygı.⁴⁵⁵

Bu temel niteliklerin sağlanması sırasında ABD’nin izleyeceği genel politikalar da Şu Şekilde zetlenmektedir: Söz konusu temel ilkeleri ihlal eden devletlere karşı uluslararası kurum ve örgütlerde aktif bir politika izlenmesi, Dış yardım ve destek programlarının bu ilkeleri geliŐtirecek Şekilde yürütülmesi, İgili ilişkilerde bu ilkelere anahtar görevi biŐilmesi, Bu ilkeleri hiÇe sayan baskıcı hkmetlere karşı özel tedbirlerin alınması.⁴⁵⁶

Ulusal güvenlik strateji belgesinin nc bölümü ‘‘Küresel Terörizmi Yenmek İçin İttifakları Güçlendirmek ve Bize ve Dostlarımıza Yönelik Saldırıları nlemek İçin çalışmak’’ baŐlıđında terörizm fenomenini ele almaktadır. Strateji belgesinin bu bölümünde ABD, düŐmanını hiÇbir ideoloji ve rejime dayandırmadan uluslararası terörizm olarak belirlemektedir. Terörle mücadele politikasını da terör örgütlerinin yok edilmesi, bu örgütlerin finansal desteğinin kesilmesi ve bu örgütlere destek olan ülkelere doğrudan müdahale edilmesi Şeklinde tanımlanmaktadır. Terörizmle mücadeleye ilişkin hedefler doğrultusunda Şu uygulamalara yer verilmiştir: Kitle imha silahlarına sahip olan veya bunlara sahip olmaya çalışan küresel ltlerdeki terör örgütlerine karşı ulusal ve uluslararası gücün elverdiği tüm imknlerden doğrudan ve sürekli olarak yararlanmak, Bir terörist tehdidi algılandığı anda önceden imha etmek, Teröristlere yönelik bu karşı eylemlerde ABD’nin tek başına da olsa faaliyet göstermesinden kaçınmamak, Diğer devletlerin de bu mücadele için etkin biÇimde kazanılmasını sağlamak.⁴⁵⁷

Ulusal Güvenlik Stratejisine göre ABD, fiziki gücünün yanı sıra her türlü karşı mücadeleye de yer verecektir. Örneğin, Terörizmin gayrimeŐru olduğunun gösterilmesi, özellikle İslam lkelerinde ılımlı ve ađdaŐ hükümetlerin

⁴⁵⁵ kten, *a.g.m.*, s. 159.

⁴⁵⁶ Aynı yerde.

⁴⁵⁷ kten, *a.g.m.*, s. 160.

desteklenmesi, Uluslararası kamuoyunun tüm dikkatinin bu konu üzerine çekilmesi, Kamuoyu diplomasisinin kullanılması.⁴⁵⁸

Ulusal güvenlik stratejisinin ‘‘Bölgesel Çatışmalarda İşbirliği’’ başlıklı dördüncü bölümünde bölgesel krizlerin güvenlik tehdidi oluşturduğu ve bu krizlerin önlenmesinde uluslararası iş birliğinin gerektiği ifade edilmektedir. Bu açıdan Amerika kendisini bölgesel istikrarsızlık alanlarında da baş aktör olarak görmekte ve bu alanlarda gerçekleştirilecek düzenlemeleri de görev sahası içine katmaktadır. Amerika’nın bu tutumuna ilişkin Filistin-İsrail ve Hindistan-Pakistan arasındaki sorunların çözümünde kendisini merkez olarak görmesi, Endonezya’daki etnik sorunlardan Afrika’daki savaş, hastalık ve yoksulluk sorunlarına müdahil olması önemli örnekler arasında yer almaktadır.

Belgenin ‘‘Düşmanlarımızın Bizi, Müttefiklerimizi ve Dostlarımızı Kitle İmha Silahlarıyla Tehdit Etmesini Önlemek’’ başlıklı beşinci bölümü ise; kitle imha silahlarının küresel barışı tehdit eden en tehlikeli öge olduğunu dile getirmekte ve bu silahlara sahip olmaya çalışan örgüt ve devletlere karşı nasıl mücadele edilmesi gerektiğini ele almaktadır. Bölüm içerisinde kitle imha silahlarını elde etmede baş aktör olarak tanımlanan haydut devletler (rogue states) şu özelliklere sahiptirler: Halkını ezer, muktedirlerin kişisel çıkarlarını artırmak için ulusal kaynaklarını sömürür, Uluslararası hukuku tanımaz, komşularını tehdit eder ve taraf olduğu anlaşmaları çiğner, KİS’in temini için çaba gösterir, Terörizme destek verir, Temel insan haklarını reddeder ve ABD’den ve onun temsil ettiği her şeyden nefret eder.⁴⁵⁹

Uluslararası güvenlik stratejisinin altıncı bölümü ‘‘Serbest Piyasalar ve Serbest Ticaret Yoluyla Yeni Bir Küresel Ekonomik Büyüme Çağı Başlatmak’’ başlığı ile ekonomik eşitsizlik durumunun küresel barışı etkileyen önemli bir unsur olduğunu ve bu durumun ancak küresel ekonomik istikrar düzleminin yaratılması ile çözülebileceğini vurgulamaktadır. Stratejinin ‘‘Toplumları Açık Hale Getirerek ve Demokrasinin Alt Yapısı Kurularak Kalkınma Çemberini Genişletmek’’ başlıklı

⁴⁵⁸ Aynı yerde.

⁴⁵⁹ Ökten, *a.g.m.*, s. 169.

yedinci bölümünde hibe ağırlıklı ve daha çok eğitime önem veren kalkınma programlarının hazırlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır.⁴⁶⁰

Stratejinin sekizinci bölümünde ‘‘İşbirliğine Yönelik Faaliyet İçin Küresel Gücün Diğer Merkezler İle Gündemler Hazırlamak’’ başlığı ile devletler ve uluslararası örgütlere yönelik stratejiler benimsenerek NATO başta olmak üzere Rusya, Hindistan ve Çin ile olan ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Stratejinin dokuzuncu bölümünde ‘‘Amerika’nın Milli Güvenlik Kurumlarını 21. Yüzyılın Tehditler İle Başa Çıkabilecek Şekilde Dönüştürmek’’ başlığı ile ABD’nin ulusal güvenlik kurumlarının yeni reformlar geçirmesi gerektiği ifade edilmektedir. Özellikle ABD ordusunun yeniden yapılandırılacağı, modernizasyon sürecine hız verileceği ve istihbarat teşkilatının faaliyetlerine önem verileceği açıklanmaktadır.

Strateji belgesinin yukarıda genel olarak ele alınan bölümleri belgeye ait üç temel özelliği ortaya koymaktadır. Bu bağlamda stratejinin ilk özelliği, ABD’nin bu strateji ile kendisini tek süper güç olarak tanımlaması ve küresel dengelerin yeniden düzenlenmesine ilişkin kendini sorumlu kılmasıdır. İkinci özellik, stratejinin uluslararası terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması ile mücadeleyi ve potansiyel tehditlerin henüz tehdit oluşturmadan önleyici darbelerle yok etmeyi öngörmesidir. Üçüncüsü ise ABD’nin bölgesel krizlere kendi iradesi ile istediği zaman müdahil olabilmesidir.

Belirtilen bu özellikler bağlamında 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin hem ABD’yi hem de uluslararası sistemi derinden etkilediği söylenebilir. Özellikle belgede belirtilen önleyicilik ve önalcilik ilkeleri göze çarpmakta ve bu kavramların ABD tarafından gündeme getirilmesindeki temel amaç ise ABD’ye karşı doğabilecek tehditleri önlemek ya da böyle bir tehdide karşı gereken önlemleri almak şeklinde ifade edilebilir. Strateji belgesi ile ABD kendisine yönelik tehdit oluşturan veya oluşturduğunu düşündüğü tüm etmenleri ortadan kaldırmak adına meşru müdafaa hakkını kullanacağını açıkça belirtmektedir. Ancak ABD’nin bu kararı ve karara ilişkin uygulamaları da (Afganistan-İrak müdahaleleri

⁴⁶⁰ Nurşin Ateşoğlu Güney, *Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayınları, Ankara 2006, s. 151-152.

ve İran'a yönelik tehdit algılamalarına istinaden uygulanmaya çalışılan yaptırımlar) uluslararası sistem ve uluslararası hukuk açısından günümüze değin sorun teşkil etmektedir.

George W. Bush'un ikinci iktidar dönemine ait ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi ise 16 Mart 2006 tarihinde yayınlanmıştır. 2006 tarihli bu strateji belgesi ile 20 Eylül 2002 tarihli strateji belgesi karşılaştırıldığında, her iki belge arasında önemli farklılıkların bulunmadığı görülmektedir. Her iki stratejide de ABD'nin dış politika amaçları ortaya konmakta ve bu amaçlar doğrultusunda küresel barışın istikrarlı bir piyasa ekonomisi ile gerçekleşeceği ifade edilmektedir. Ayrıca 2006 tarihli strateji belgesinde de ABD kendisini demokratikleşmenin küresel sorumlusu/sağlayıcı temel bileşeni olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan 2002 tarihli strateji belgesinde "demokrasi" ve "demokratikleşme" dar bir çerçevede ele alan ABD, bu strateji belgesinde (2006) kavramları geniş bir perspektifte ve detaylı bir şekilde ele almaktadır. Aynı zamanda bu stratejide de terörizm fenomeninin önemini koruduğu görülmektedir. Bush yönetimi, 2006 tarihli strateji belgesinde de "önleyici saldırı" yaklaşımından vazgeçmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Zira "kitle imha silahlarıyla düzenlenecek bir saldırının sonuçlarının çok yıkıcı olma olasılığı bağlamında büyük tehlikelere karşı hareketsiz kalınmayacağı" ifade edilen belgede "önleyici saldırı" politikasının ulusal güvenlik stratejisindeki yerini koruduğu belirtilmektedir.⁴⁶¹

2002 tarihli belgede olduğu gibi 2006 tarihli belgede de bölgesel olarak istikrarsız alanların bir tehdit unsuru yaratabileceği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda hızlı bir nükleer silahlanma içerisinde olan İran'ın büyük bir tehdit unsuru olduğu belirtilmektedir. İran'ın oluşturduğu bu tehdide karşın önlem olarak uluslararası diplomasi ve iş birliği alanlarının genişletilmesi öngörülmektedir. Genel olarak nükleer ve diğer benzer türdeki silahların yayılmasının durdurulması açısından ABD strateji belgesinde diplomasinin önceliğine dikkat çekmektedir. Ne var ki belgede "Ancak gerekirse, uzun süredir varlığını koruyan meşru müdafaa ilkeleri uyarınca karşı saldırıdan önce, düşman saldırısının zaman ve yerinin belirsizliği söz konusu

⁴⁶¹ "ABD yeni güvenlik stratejisinde 'önleyici saldırıda ısrarlı'", Hürriyet Gazetesi 12.10.2006, www.hurriyetusa.com/haber_detay.asp?id=8060, 17 Ocak 2013.

olsa da, güç kullanmayı bertaraf etmiyoruz’’⁴⁶² şeklinde ifadenin yer alması, bu hususta diplomasinin ABD açısından belli ölçütlerde geçerli olacağını göstermektedir. Strateji belgesinde İran’ın dışında Suriye, Kuzey Kore, Küba, Belarus, Burma ve Zimbabve de diktatörlükle yönetilen ülkeler olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda yeni tehdit alanları olarak sayılan bu bölgelerde de ABD’nin terörizmle mücadele, demokratikleşme, özgürlük ve insan hakları gibi nedenlerle askeri müdahalelerde bulunabileceği olasılığı gündeme getirilmektedir.

Yukarıda belirtilenler çerçevesinde 2006 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin iki temel amacından birincisi; özgürlüklerin, adaletin, insan haysiyetinin yaygınlaştırılması, baskıların sona erdirilmesi, demokrasinin geliştirilmesi ve serbest ticaret ile refahın artırılması, ikincisi ise; salgın hastalıkların, kitle imha silahlarının yayılmasının, terörün, insan güçlerinin ve afetlerin oluşturduğu tehditlerle mücadele edilmesidir. Bu strateji belgesinin hedefleri açısından idealist, araçları açısından realist olduğu ve diplomasiyi ön plana çıkardığı vurgulansa da belgeye ilişkin genel kanı belgenin ABD’nin küresel ve bölgesel sorunlara yeni bakış açısı getirmediği üzerine odaklanmaktadır. Ayrıca belgede diplomatik tedbirlerin ön planda yer aldığı savunulsa da önleyici müdahale doktrininden vazgeçilmediği görülmektedir.

ABD’nin 2006 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi genel olarak değerlendirildiğinde, stratejinin 2002 tarihli strateji ile aralarında önemli farklar olduğunu söylemek mümkün değildir. Bush yönetimi, strateji belgesinde 11 Eylül sonrası benimsenen sert güç merkezli politikaları yumuşatmaya çalışmış olsa da ABD’nin bu yeni strateji ile küresel düzeni ulusal çıkarları doğrultusunda yeniden şekillendirme amacında olduğunu ve bu amacın yeni askeri müdahaleler doğurabileceğini söylemek mümkündür.

⁴⁶² Aynı yerde.

2.2. Barack Obama Dönemi ABD Dış Politikası ve Demokrasi Anlayışındaki Değişim

2008 yılında başlayan ekonomik kriz ile birlikte Bush yönetimi giderek halkın desteğini kaybetmiş ve bu durum 2008 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerle netlik kazanmıştır. Barack Hussein Obama seçimleri kazanarak ABD'nin 44. Başkanı olmuştur. Yaşanan bu iktidar değişikliğinin temel sebebi, halkın Bush yönetiminden beklediği siyasi, sosyal ve ekonomik reformlara ulaşamamasıdır. Diğer bir ifadeyle, Bush'un tek taraflı ve askeri gücü ön plana çıkararak politikalarının halkın beklentilerinden çok uzak bir noktada olması denilebilir.

1991'de SSCB'nin yıkılışına değin uluslararası sisteme bakıldığında, "güçler dengesi", "çok kutuplu" ya da "iki kutuplu" bir yapının süre geldiği görülmektedir. Uluslararası sistem açısından büyük bir kırılma ya da dönüşüm niteliği taşıdığı ifade edilen SSCB'nin çöküşü sonrasındaki on yıl, uluslararası sisteme baş mimarı Bill Clinton olan iyi huylu bir ABD hegemonyası bahşetmiştir. Ancak bu hegemonya dönemi 11 Eylül saldırıları ile ortadan kalkmış ve yerini ABD'nin tek yönlü politikalarına bırakmıştır. Bu bağlamda Afganistan ve Irak askeri müdahaleleri ile birlikte yaşanan sürecin ABD dış politikasının yeni boyutunu ortaya koyduğu söylenebilir. Bu gelişmelere paralel olarak ABD, 20. yüzyıl içerisinde uluslararası alanda yapmış olduğu tüm girişimlerde NATO, BM, DTÖ ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) gibi uluslararası yapılar ile eşgüdüm içerisinde hareket etme yaklaşımından uzaklaştığı görülmektedir. Bu sebeple Obama'nın ABD'nin yeni başkanı olarak seçilmesi, Bush yönetiminin dış politikasına getirilen eleştirilerden dolayı sadece Amerikan halkında değil tüm dünyada bir değişim beklentisi yarattığı gibi öte yandan ABD'nin dış politikasında önceki dönemlerden farklı bir paradigmaya geçilmeyeceği tezi/tenkidi gözlemlenebilmektedir.⁴⁶³

Obama'nın izleyeceği dış politika ilkeleri içerisinde demokrasi ve insan haklarının önceliği, Amerikan değerlerinin askeri yolla da savunulabileceği,

⁴⁶³ Ahu Özyurt, *Obama Bir Kusursuz Fırtına*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008, s. 17.

uluslararası örgütlerin uluslararası sorunların çözümlenmesinde yetersiz kaldığı ve güçlendirilmesi gerektiği ile toplum mühendisliği yapılamayacağı gibi hususlar yer almaktadır.⁴⁶⁴ Obama'nın siyasal öncelikleri ise hükümetlerarası iş birliğinin en üst düzeye çıkarılma isteğinin vurgulanması, terörizmle mücadele konusunda Obama idaresinin sertlik ve diplomasi arasında bir denge sağlama çabası, terörizm tehdidine karşı küresel mücadele yürütülmesi, nükleer silahların yaygınlaşmasını önlemeye yönelik geniş bir ittifak ve güvenlik alanı yaratılması, Bush döneminin jeopolitik bakış açısı yerine jeoekonomik bir yaklaşıma geçilmesi ve Amerika'nın moral politik açıdan dünyadaki itibarını yeniden kazanması şeklinde sıralanabilir.⁴⁶⁵

Obama'nın Bush'a eleştirisi aslında aktif bir dış politika izlenmesine yönelik değildir.⁴⁶⁶ Obama da ABD'nin küresel liderliğini yeniden canlandırmak amacı ile yola çıkmıştır. Nitekim 2007 yılındaki bir makalesinde, kitle imha silahlarından terörizme kadar 21. yüzyılın tehditlerinin de geçmiştekiler gibi tehlikeli olduğunu ve bu tehditlerin yeni bir vizyona dayalı liderliği gerektirdiğini belirtilmektedir.⁴⁶⁷ Obama'nın Bush'tan ayrıldığı nokta ise bunun nasıl gerçekleştirileceğidir. Bu bağlamda Obama'nın dış politika ve ulusal güvenlik konularında George H. W. Bush ve Bill Clinton'dan esinlendiğini söylenebilir. Bush ve Clinton dönemi ulusal güvenlik belgeleri incelendiğinde, her iki başkanın da Amerikan ulusal çıkarlarının ve hegemon konumunun korunup sürdürülmesi için gerektiğinde askeri güç kullanılmasına sıcak baktıkları görülmektedir. Obama da dönemin ulusal güvenlik strateji belgesinde aynı düşünceleri paylaşmasına rağmen Bush'un Irak'ın ve Ortadoğu'nun özgürleştirilmesi hususundaki idealist tutumundan çok uzak durduğunu ve ulusal çıkarlar bağlamında dış politikada pragmatik bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür.⁴⁶⁸

⁴⁶⁴ Barack Obama, "Renewing American Leadership", *Foreign Affairs*, Temmuz/Ağustos 2007.

⁴⁶⁵ Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM), Şubat 2009, *Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar*, <http://www.busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/040209obama-donemi-bolgesel-yaklasimlar.pdf>, s. 4-9, 21 Ocak 2013.

⁴⁶⁶ James M. Lindsay, "George W. Bush, Barack Obama and the Future of US Global Leadership", *International Affairs*, Vol: 87, No: 4, 2011, s. 771.

⁴⁶⁷ Obama, *a.g.m.*

⁴⁶⁸ Leon T. Hadar, "President Obama: A Realist Interventionist?", January 29, 2009, http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=9925, 21 Ocak 2013.

ABD'nin küresel liderliğini yeniden canlandırmak amacı ile aktif bir dış politika izlenmesi gerektiğini savunan Obama'ya göre, yapılması gereken dünyanın ortak güvenliği paylaştığı anlayışına dayalı bir küresel liderlik sergilenmesidir. Obama, Amerikan liderliğini yenilemek için de Irak savaşının sonlandırılması ve dikkatlerin Ortadoğu ve İslam dünyasındaki diğer sorunlar üzerine yoğunlaştırılması, nükleer silahların yayılmasının engellenmesi, terörizme karşı daha etkili bir küresel strateji geliştirilmesi, ortak tehditlerle mücadele etmek ve ortak güvenliği sağlamak için ittifakların, işbirliklerinin ve kurumların yeniden inşa edilmesi, adil, güvenli ve demokratik toplumların desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁴⁶⁹

Anlaşıldığı üzere, Obama sadece iktidarı değil aynı zamanda çözüm bekleyen birçok sorunu da devralmıştır. Zira Obama, göreve gelir gelmez bu sorunlara çözüm aramaya başlamıştır. Bu bağlamda başkanlığının daha üçüncü gününde İsrail-Filistin barış sürecini yeniden başlatmak için eski senatör George Mitchell'i Ortadoğu özel temsilcisi olarak atamış⁴⁷⁰ ve Guantanamo esir kampının kapatılması emrini vermiştir. Şubat ortasında Afganistan'a 17.000 asker daha gönderilmesi ve Şubat sonunda Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi emrini vermiş; Mart'ta İran Yeni Yılı nedeniyle bir mesaj göndermiş ve daha sonra İran'ın nükleer sorunu konusunda diplomatik görüşmelere başlanmış; Mayıs'ta İsrail'i Yahudi yerleşimlerini durdurmaya çağırarak, Haziran başlarında Kahire'de yaptığı konuşması ile İslam dünyası ile ilişkilerini yeni bir çerçeveye oturtmuş⁴⁷¹, daha göreve geldiği ilk yılda RF ile ilişkileri yeniden düzeltmeye çalışmış, Çin'i ziyaret etmiş, Avrupa'nın güvenini yeniden kazanmak için çaba sarf etmiş, ekonomik iyileşmeye ve iklim değişikliği ile enerji bağımlılığı gibi sorunlara ağırlık vermiştir. Bu gelişmelere bakıldığında, Obama'nın iktidarın ilk günlerinden itibaren pragmatik bir dış politika izlediği söylenebilir.⁴⁷²

⁴⁶⁹ Obama, *a.g.m.*

⁴⁷⁰ Hadar, *a.g.m.*

⁴⁷¹ Lindsay, *a.g.m.*, s. 773-774.

⁴⁷² Henry R. Nau, "Obama's Foreign Policy: The Swing Away From Bush - How Far to Go?", *Hoover Institution Policy Review*, No: 160, April 1, 2010, <http://www.hoover.org/publications/policy-review/article/5287>, 21 Ocak 2013.

Bu pragmatist yaklaşım çerçevesinde Obama, Bush yönetiminin iddialı özgürlük gündemini benimsemekten kaçınmıştır. Bush, 11 Eylül sonrası dönemden itibaren dış politikasını dünyada özellikle de Ortadoğu’da zorba yönetimleri sona erdirmek üzerine oturtmuştur.⁴⁷³ Ancak Irak savaşı demokrasinin yayılması misyonunu hem ülke içinde hem de uluslararası alanda tartışmalı hale getirmiştir. Dış politikaya bakışını pragmatist olarak nitelendiren Obama ise ideoloji tarafından yönlendirilen bir dış politika izlemek istemediğini, İslam dünyasına yönelik Amerikan ulusal çıkarlarını temel alan realist bir politika izlenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷⁴ Dolayısıyla Obama’nın başkanlığı devralması ile artık terörizmin kaynağının kurutulması için toplumların dönüştürülmesi ve demokratik ulusların inşa edilmesi yerine El-Kaide’nin ve diğer radikal ve terörist örgütlerin bu ülkelerde yeniden güç kazanmasının ve ABD’ye karşı yeni saldırılar düzenlemesinin önlenmesine ağırlık verilmiştir.

Nitekim Obama, 11 Eylül sonrası dönemde demokrasinin yayılması politikasının öncelikle yöneldiği ülkeler olan Afganistan ve Irak ile ilgili stratejilerini açıklarken bunu açık bir biçimde ortaya koymuştur. Mart 2009’da yeni Afganistan ve Pakistan stratejisinin amacının bu iki ülkede El-Kaide’yi parçalamak, dağıtmak, yenmek ve bir daha başka bir ülkede güç kazanmasını engellemek olduğunu, Aralık 2009’da stratejiyi güncellerken bu amacı daha da daraltarak El-Kaide’yi sığınacak yer bulmaktan mahrum etmek ve Taliban’ın geri dönerek yönetimi devirmesini engellemek olarak ifade etmiştir.⁴⁷⁵ Obama, 27 Şubat 2009’da Irak’tan çekilme stratejisinin amacını ise bağımsız, istikrarlı ve kendine güvenen bir Irak oluşturmak olarak açıklamış ve bu amaca ulaşmak için güvenlik yönü ağır basan politikalar ve tedbirlerden bahsetmiştir.⁴⁷⁶ Görüldüğü gibi Bush yönetiminin demokrasinin yayılması ve rejim değişikliği politikalarının uygulama alanları olan Afganistan ve Irak’a yönelik politikalarda Obama döneminde güvenliğin tesis edilmesi ve istikrarın

⁴⁷³ Aynı yerde.

⁴⁷⁴ Lindsay, *a.g.m.*, s. 773.

⁴⁷⁵ Nau, *a.g.m.*

⁴⁷⁶ The White House, ‘Remarks of President Barack Obama – As Prepared for Delivery Responsibly Ending the War in Iraq’, Camp Lejeune, North Carolina, Friday, February 27, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-of-President-Barack-Obama-Responsibly-Ending-the-War-in-Iraq/, 21 Ocak 2013.

sağlanmasına ağırlık verilmiş ve demokratik uluslar inşa ederek bu ülkeleri dönüştürmek gibi iddialı amaçlar benimsenmemiştir. Dolayısıyla Obama yönetimi dış politikasında güvenlik çıkarlarına demokrasi ve insan hakları gibi değerlerin yayılmasına oranla daha büyük öncelik vermiş, bunu hem dış politika söylemine hem de dış politika pratiğine yansıtmıştır. Obama'nın bu yaklaşımını Suriye'de yaşanan gelişmelere bakışında da görmek mümkündür.

Ancak Obama, başkanlığının ilk yılında hem Amerikan hem de uluslararası kamuoyuna yeni yönetimin Bush'tan farklı olduğunu göstermeye çalışmış ve bu bağlamda özellikle göreve geldikten sonraki ilk aylarda seçim çalışmaları sırasındaki beyanlarına uygun olarak kendisini Bush yönetiminin bazı kilit konulardaki politikalarından ve uygulamalarından uzaklaştırmaya başlamıştır.⁴⁷⁷ Bunların en önemlilerinden biri de demokrasinin yayılmasının Amerikan dış politikasındaki yeri konusudur.⁴⁷⁸ Obama'nın göreve geldikten sonra izleyeceği dış politikayı belirlerken karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biri de ABD'nin demokrasinin yayılmasına yönelik politikasının yeniden formüle edilmesi olmuştur. Bush yönetimi demokrasinin yayılmasının dış politikadaki önemini arttırmış ancak bunun rejim değişikliği ile birlikte yürütülmesi ve özellikle Irak savaşı bu misyonun imajını lekelemiş, tüm dünyada demokrasinin yayılmasının aslında ABD'nin güvenlik gereksinimleri çerçevesinde girişeceği eylemlerin üzerini örten bir gerekçe olduğu düşüncesi hâkim olmuştur.⁴⁷⁹ Ayrıca Bush yönetiminin bir yandan demokrasinin yayılmasına yönelik aktif bir politika izlerken bir yandan da ittifak içinde olduğu bazı anti-demokratik yönetimlerle ilişkilerini olumlu bir zeminde sürdürmeye çalışması bir çelişki olarak görülmektedir.⁴⁸⁰ Bush yönetiminin demokratikleşme politikalarının oldukça büyük tepki çekmesi ve demokrasinin yayılması misyonunun olumsuz bir anlam kazanması nedeni ile Obama yönetimi bu misyonun imajını

⁴⁷⁷ Joshua Muravchik, "The Abandonment of Democracy", Commentary, July 2009, <http://www.commentarymagazine.com/article/the-abandonment-of-democracy/>, 21 Ocak 2013.

⁴⁷⁸ Patrick J. Glen, "Democracy Promotion in the Obama Administration: An Opportunity to Match Action to Rhetoric", *Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper*, No: 10-31, 2011.

⁴⁷⁹ Thomas Carothers, "Democracy Promotion Under Obama: Finding a Way Forward", *Cranegie Endowment for International Peace Policy Brief*, No: 77, February 2009.

⁴⁸⁰ Lappin, *a.g.m.*

düzeltilme ve dış politika söyleminde bu konuya yapılan vurguyu değiştirme ihtiyacı hissetmiştir.⁴⁸¹

Obama yönetiminin demokrasinin yayılması konusunda selefinden daha mütevazı bir yaklaşım benimseyeceğinin en önemli işaretlerinden biri de Başkan Yardımcısı Joseph Biden'ın 7 Şubat 2009'da Münih Güvenlik Konferansı'nda, yönetimlerinin amacının demokrasiyi dışarıdan zorlama yoluyla geliştirmek yerine sivil toplum ve yabancı yönetimlerin içindeki ılımlı kesimler ile özgürlükleri koruyacak kurumları inşa etmek olduğunu açıklamasıdır. Biden'ın bu açıklaması, Obama yönetiminin demokrasinin yayılmasına ilişkin Bush yönetiminin yabancı yönetimler üzerinde baskı uygulanmasına yönelik tavandan tabana doğru politikasından farklı olarak sivil toplumun desteklenmesine ve kurumların inşa edilmesine yönelik tabandan tavana bir politika izleyeceğini göstermektedir.⁴⁸²

Dış politika söyleminde demokrasinin yayılmasına zayıf vurguda bulunan Obama yönetimi zaman içerisinde bu konuya daha da fazla yer vermeye başlamıştır. Obama'nın demokrasinin yayılması konusundaki ilk önemli çıkışı, 4 Haziran 2009'da Kahire'deki konuşmasında gerçekleşmiş ve Obama konuşmasında düşüncelerini özgürce açıklama, istediği yönetim biçimini dile getirebilme, hukukun üstünlüğü, adalet önünde eşitlik ve istediği şekilde yaşama özgürlüğü gibi haklar ile şeffaf ve yolsuzluk yapmayan yönetimlerin her halk tarafından arzu edildiğini ifade etmiş ve bunların Amerikan fikirleri değil, birer insan hakkı olduğuna dikkat çekmiştir.⁴⁸³ Obama, 23 Eylül 2009'da BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada ise uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, nükleer silahların yayılmasının

⁴⁸¹ Nicholas Bouchet, *Barack Obama's Democracy Promotion at Midterm*, s. 575.

⁴⁸² Michael Singh, "The U.S. Approach to Promoting Democracy in the Middle East", Paper Presented at a Conference Organized by Euro-Mediterranean Foundation of Support to Human Rights Defenders: Democratic Change in the Arab Region: State Policy and the Dynamics of the Civil Society, April 2-3, 2011, Brussels, <http://www.washingtoninstitute.org/html/pdf/Singh20110403Brussels.pdf>, 22 Ocak 2013.

⁴⁸³ Annika E. Poppe, "Whither to, Obama? U.S. Democracy Promotion after the Cold War", *Peace Research Institute Frankfurt Report*, No: 96, 2010, s. 27.

engellenmesi, küresel ekonomik kalkınma gibi amaçlara ulaşılmasında demokrasi ve insan haklarının zorunlu olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸⁴

Demokrasinin yayılması, Obama yönetimi tarafından 2010 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde de yer almıştır. Stratejide ABD'nin hiçbir ülkeye herhangi bir yönetim sistemi empoze etmeyeceği vurgulanmakla birlikte uzun vadeli güvenliğinin ve refahının evrensel değerleri desteklemelerine bağlı olduğu dolayısıyla bunu evrensel hakları dile getirerek zayıf demokrasileri ve sivil toplumları destekleyerek ve insan onurunun korunmasını sağlayarak yapılacağı belirtilmiştir. Bu bağlamda tüm barışçıl, kanunlara uygun hareket eden ve şiddete başvurmayan demokratik hareketleri destekleyecekleri ifade edilmiştir.⁴⁸⁵

Demokrasinin yayılmasının Amerikan dış politikasındaki yerini yeniden tanımlayan Obama'nın bu konudaki yaklaşımının temel unsurları dört noktada özetlenebilir. Öncelikle, Obama yönetiminin demokrasinin yayılmasına ilişkin politikasını genel olarak dış politikasında benimsediği dünya ile yeniden angajman ve iş birliği çabaları çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir. Anti-demokratik rejimlere karşı "sınırlı angajman" politikası izlemeye başlayan ve Bush yönetiminin bu devletleri nitelendirmek için sık sık kullandığı "haydut devlet" ya da "şer eksenli" gibi uluslararası toplumun tepkisini çeken kavramları terk eden Obama yönetimine göre bir yandan terörizmle mücadele, kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi ve ekonomik bağların güçlendirilmesi gibi çıkarlar üzerine yoğunlaşılırken bir yandan da bireysel hakların ve fırsatların genişletilmesine çalışılacaktır.⁴⁸⁶ Ayrıca Obama yönetimi, Çin ve RF gibi kilit ülkelere yönelik insan hakları yaklaşımını "ilkeli pragmatizm" olarak tanımlamakta ve bu ülkelerle iş birliğinin küresel ekonominin sağlığı, nükleer silahların yayılmasını engelleme çabalarının geleceği, Kuzey Kore ve İran'ın nükleer faaliyetleri gibi güvenlik konuları ve iklim değişikliği gibi küresel sorunların yönetilmesi açısından kritik önem arz ettiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla Obama yönetimi, demokrasinin

⁴⁸⁴ Barack Obama, "Remarks by the President to the United Nations General Assembly", New York: UN Headquarters, September 23, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-to-the-United-Nations-General-Assembly/, 23 Ocak 2013.

⁴⁸⁵ The White House, "National Security Strategy", Washington D.C., May, 2010, s. 36.

⁴⁸⁶ A.g.e., s. 38.

yayılması çerçevesindeki politikaların bu sorunların çözümüne yönelik inisiyatiflere ve küresel iş birliği çabalarına zarar vermemesine çalışmaktadır.

Görüldüğü gibi Obama yönetimi, anti-demokratik haydut devletler üzerinde yoğunlaşan Bush yönetiminden farklı olarak demokrasinin yayılması konusunda devletler ile karşı karşıya gelmemeye dayanan bir politika benimsemektedir. Dolayısıyla demokrasinin yayılması misyonunun karşılıklı anlayış, iş birliği ve zorlamaya başvurmama ilkelerine dayalı bir şekilde yürütülmesine çalışmaktadır.

Obama yönetiminin demokrasinin yayılması konusundaki yaklaşımının ikinci unsuru, model oluşturma görüşüne öncelik verilmesidir. Demokrasinin hiçbir ulusa dışarıdan empoze edilemeyeceğini ve her toplumun kendisi için en iyi olan ve kendi kültüründe yer alan yolu izlemesi gerektiğini belirterek Bush dönemindeki aktivist korumacı yaklaşımı eleştiren Obama⁴⁸⁷, Amerikan demokratik modelinin güçlendirilmesinin demokrasinin yayılmasındaki öneminden bahsederek model oluşturma görüşüne verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bu yaklaşıma göre Amerikan demokratik modelinin gücü, özgürlük ve demokrasinin dünya genelinde yayılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle demokratik değerlerin ve insan haklarının benimsenmeye devam edilmesi ve bu çerçevede ABD'nin kendi ülkesinde işkenceye hiçbir istisna söz konusu olmaksızın engel olması, terörizm ile mücadele ederken anayasaya ve vatandaşlık haklarına uygun hareket etmesi, ulusal güvenliğini sağlarken mahremiyet ile şeffaflık arasında iyi bir denge kurması, vatandaşlık haklarını koruması, hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı kalması, farklılıklara saygı duyması ve bu farklılıklardan güç alması gerekmektedir.⁴⁸⁸

Üçüncü unsur ise Obama'nın demokrasi konusunu daha az tartışmalı olan insan hakları konusunun içine dahil etmesidir. Nitekim 2010 Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde demokrasi ve insan haklarının yayılması aynı başlık içinde yer almakta ve bu başlık altında da daha çok insan haklarına ağırlık verilmektedir. 2010 tarihli stratejide düşünceleri ifade etme, toplantı yapma, ibadet etme, liderleri seçme özgürlükleri ile insan onuru, hoşgörü, eşitlik, adalet gibi Amerikan ulusunun üzerine

⁴⁸⁷ Obama, 'Remarks by the President to the United...'

⁴⁸⁸ The White House (2010), s. 36-37.

kurulu olduğu değerlerin aynı zamanda evrensel olduğuna inandıkları, bu değerleri benimseyen ulusların daha başarılı ve ABD'ye karşı daha barışçı oldukları, ABD'nin de bu değerler üzerine kurulduğu ve bu değerleri dünya genelinde yaymak için çalışacakları ifade edilmektedir. Anlaşıldığı üzere, stratejide bahsedilen değerler hem demokratik değerleri hem de insan haklarını içermektedir. Stratejide bu değerleri benimseyen devletlerin daha adil, daha barışçıl ve daha meşru olması nedeni ile ABD'nin bu değerlerin yayılmasını destekleyeceği, evrensel haklara olan desteklerinin Amerikan liderliği için temel olduğu ve dünyadaki güçlerinin kaynağını oluşturduğu ifade edilmektedir.⁴⁸⁹

Dördüncü ise Obama yönetiminin demokrasinin yayılması çabalarını kalkınma konusundaki çabalar ile ilişkilendirmesidir. Buna göre savunuculuğu yapılan demokratik değerlerin dünyada kabul görmesi için halkların günlük yaşamlarında kayda değer pozitif ilerlemeler olmalıdır. Zira dünya nüfusunun yarısı ekonomik, siyasal, yasal ve sosyal açıdan baskı altında bulunup marjinalleşmeye maruz kalıyorsa demokrasiyi geliştirmenin de tehlikeye girmesi söz konusudur. Nitekim 2010 yılındaki stratejide temel insan haklarından bahsedildikten sonra insan onurunun korunmasına olan taahhütlerinin kalkınmayı da içerdiği ve bu nedenle de yoksullukla mücadele edecekleri belirtilmektedir. Bu bağlamda küresel sağlık stratejisi geliştirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması, insani krizlere müdahale edilmesi yoluyla temel ihtiyaçların karşılanarak insanların daha iyi bir yaşam standardına kavuşturulması ve bu sayede de insan onurunun korunması ve yükseltilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu açıdan Obama yönetiminin demokrasinin yayılması konusuna ilişkin yaklaşımını geniş bir çerçeveye oturtarak konuyu insan hakları ve kalkınma ile bağdaştırdığı ve bu durumun da demokrasinin yayılmasını, insan haklarını ve kalkınmayı karşılıklı olarak güçlendireceğine inandığı söylenebilir.⁴⁹⁰

⁴⁸⁹The White House (2010), s. 35, 37-38.

⁴⁹⁰The White House (2010), s. 37, 39-40.

2.2.1. Obama Dönemi Güvenlik Politikası ve 2010 Ulusal Güvenlik Stratejisi

Amerikan hegemonyasının temel kuramı olan Realizm; II. Dünya Savaşı'ndan bugüne Modernizm düşüncesi temelinde; 1980'lerden itibaren siyasi olarak demokrasi, ekonomik olarak kalkınma ve 1990'lardan itibaren ise kültürel kod olarak iletişim (diyalog) projesi adı verilen üç alt konsept ile pratikte uygulama alanı bulmuştur. Bu üç proje ülkeleri içten ve dışarıdan saran "ağ stratejisi" ile pratiğe geçmiştir. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin yeni vizyon arayışları şu şekilde sıralanabilir: George H.W. Bush'un "Yeni Dünya Düzeni (The New World Order)", Clinton'ın "Küreselleşme (Globalization)" ve oğul Bush'un "Terörizmle Savaş (War on Terror)" veya "Demokratik Realizm (Democratic Realism)". Bu sürecin akabinde ise 2008 seçimleri ile birlikte iktidara geçen Obama'nın "Yeni İdealizm (The New Idealism)" vizyonu yer almaktadır. 2012 seçimlerinden de galip çıkan Obama yönetimi bu vizyonunu halen sürdürmeye çalışmaktadır. Vizyonun daha net bir şekilde anlaşılması açısından Obama dönemi 2010 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji belgesinin ve Dört Yıllık Savunma Raporu'nun (QDR 2010) incelenmesi yararlı olacaktır.

ABD Başkanı Obama'nın kaleme aldığı ve imzaladığı yeni ABD güvenlik stratejisi daha ilk cümlesinden itibaren "ABD'nin dünya üzerindeki tarihi rolünden, evrenselleştirme iddiasından, Amerikan çıkarlarına bağlılıktan ve demokrasinin öneminden" bahsetmektedir.⁴⁹¹ Obama, strateji belgesinde önceliği ulusal yapıya endeksli olarak ekonominin düzeltilmesine, iç güvenliğin daha sıkı koordinasyonuna ve ABD'nin dışarıda bir şeyler yapabilmesi için iç mekanizmaların daha iyi kurgulanmasına vermektedir. Dışarıya yönelik iddialarında bir değişiklik olmamakla birlikte işi kolay ve masrafsız hale getirmek için ortaklara dayanma ve müttefiklerle paylaşma gibi unsurlar yanında daha çok yumuşak güce dayanmaktadır.

Ulusal güvenlik stratejisinin odak noktasını 21. yüzyıldaki çıkarlarını daha etkili bir şekilde sağlamak için Amerikan liderlik (hegemonya) kurgusunu yenilemek

⁴⁹¹ The White House (2010), s. 2.

oluşturmaktadır. Bir yandan içeride bu kurgu yenilenirken dışarıda Amerikan çıkarlarına uygun yapılandırmalar devam etmektedir. İçeride yapılması gerekenler sırası ile: ekonominin uzun vadeli bir gelişme sağlayacak düzleşme çıkarılması; ulusal güvenlik yapılarının her seviyede entegrasyonu; dünya üzerinde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi argümanlar üzerinden daha kuvvetli bir yapılanmaya gitmek ve bu yapının diğer uluslararası kurumlar ve ortaklar ile bağlarını güçlendirmektir. Söz konusu uluslararası kurumlar içinde NATO, BM, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) adları öne çıkarken ülkeler arasında üç grup ayrımı söz konusudur. Birinci grupta önem verdiği; Çin, Hindistan ve RF; ikinci grup ise artan önemleri ile Brezilya, Güney Afrika ve Endonezya'dır. ABD'nin bölgesel politikaları için önemli olan üçüncü grup içinde Pakistan ve Türkiye öne çıkmaktadır.

Amerika önceliğini ulusal güvenliğine vermekte ve en önemli tehdit olarak nükleer silaha sahip İran ve Kuzey Kore'nin isimleri dile getirilmektedir. Sonraki tehdit ise El Kaide olarak belirtilmektedir. Bunların devamında ise Irak, İsrail-Filistin çatışması ve Müslüman ülkeler ile ilgili beklentiler yer almaktadır. Güvenlik stratejisinin ilginç olan bölümü ulusal kapasitenin geliştirilmesi için öngörülen eylem planıdır. Bu bölümde dünya üzerinde askeri üstünlüğün korunması; diplomatik ve ekonomik vasıtalarla daha çok yatırım yapılması; istihbaratın asimetrik tehditler için zamanında bilgi sağlaması; ulusal güvenlik, yardım programları ve yumuşak güç mekanizmalarının eğitimi, yenilenmesi ve güçlendirilmesi üzerinde durulmaktadır. Bu eylem planı çerçevesinde ulusal güvenlik adına atılacak yeni adımlar şu şekilde sıralanmaktadır: **Savunma**; Terörizmle mücadele ve istikrar operasyonlarına öncelik verilmesi, Amerikan gönüllü sisteminin yaşadığı sıkıntıların aşılması için yeni özendirme, **Diplomasi**; Hükümetler, uluslararası kuruluşlar, NGO'lar, düşünce kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ilişki için yeni yöntemlerin geliştirilmesi, **Ekonomi**; Doların değeri, ticaret, dış yatırımlar, bütçe açığı, enflasyon, verimlilik ve rekabet gücünün korunması için kalkınmış ülkelerle iş birliği, **Kalkınma**; Küresel ekonominin istikrarı adına gelişmekte olan ülkelere yardım için ekonomik araçlar ve finans kuruluşları ile angaje olmak, **Anavatan Güvenliği**; Tehditlerin önceden belirlenmesi, yasal olmayan girişlerin önlenmesi ve

terörist bağların ortaya çıkarılması için mücadele etmek, **İstihbarat**; Stratejik istihbarata önem verilerek istihbarat toplumunun kabiliyetlerinin arttırılması ve dış istihbarat servisleri ile iş birliği yapılması, **Stratejik İletişim**; Amerikan çıkarlarını geliştirmek ve meşruiyetini sağlamak için özellikle kültürel alanda projeler geliştirmek ve ikna kabiliyetini arttırmak için medya dışında yeni yöntemler bulmak, **Amerikan Halkı ve Özel Sektör**; Amerikan değerleri korunurken özel sektörün yardımı ile diğer ülkelerdeki özel sektör, NGO'lar, vakıflar ve sivil toplum kuruluşları ile yeni fırsatlar, şeffaflık ve bilgi temini için bağlar geliştirmek.

Amerikan Ulusal Güvenlik Strateji Departmanı'nın (QDR) 2010⁴⁹² yılı raporuna bakıldığında, ulusal güvenlik adına öncelikler şu şekilde sıralanmaktadır: devam eden kuvvet yapısı dönüşüm çalışmalarına ağırlık vermek, ordu personelinin durumunun iyileştirilmesi, Silahlı Kuvvetlerin içerideki ve dışarıdaki bağlarının ve ilişkilerinin güçlendirilmesi ve özellikle iş dünyası ile ilişkilerde reform çalışmalarına hız verilmesidir. Ulusal güvenlik adına belirtilen öncelikler arasında en dikkat çekici husus ise önceki savunma raporlarından farklı olarak Amerikan ordusu için öngörülen dönüşüm yerine "kuvvetin evrimi" teriminin kullanılmasıdır.

2010 tarihli Ulsal Güvenlik Strateji belgesine dönülecek olursa daha önce yayınlanan strateji belgelerinden büyük farklılıklar arz etmediği söylenebilir. Belgede üzerinde önemle durulan nükleer politika, teknoloji temelli eğitim stratejisi, uzay stratejisi, acil durum planları, okyanus ve kıyıların kullanımı, yerel/bölgesel ortaklıkların inşa edilmesi gibi hususlar önceki strateji belgelerinde yer almakta ve bu hususların çoğuna ilişkin uygulamanın Obama dönemi öncesinde başladığı görülmektedir. Belgenin diğer belgelerle en önemli ve değişmeyen ortak noktası strtaeji belgesinin her türlü açıdan Amerikan ulusal çıkarlarını ortaya koyması ve temel almasıdır. Bu bağlamda 2010 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji belgesinin diğer belgelerden öne çıkan farklılığının hegemonya adına rollerin ve araçların değişmesi, ekonomi ve güvenlik adına önceliklerin birinci derecede ele alınması ve mevcut kaynakların dikkatli kullanılması olduğu ifade edilebilir. Belgede özellikle ulusal

⁴⁹² U.S. Department of Defense: *Quadrennial Defense Review Report*, February 2010.

güvenlik adına temel dinamik olarak sert güç merkezli yaklaşım yerine ‘‘yerel/bölgesel ortaklıkların inşa edilmesi’’ hususuna önemle vurgu yapılmaktadır.

2.2.2. Yeni Askeri Strateji (2012) ve ABD’nin 21. Yüzyıl Savunma Öncelikleri

ABD süper güç pozisyonunu koruyabilmek ve üstünlüğünü sürdürebilmek için geçmişten ders almayı, ihtiyaçlarını gerçekçi olarak tespit etmeyi, taleplerle ihtiyaçları uyumlu hale getirmeyi ve geleceğe yönelik öngörülerini gerçekçi tespitlere dayandırmayı sürdürmektedir.

Geleceğin savunma operasyonlarında çok sayıda unsurun aynı anda yer alması öngörülmektedir. Bu unsurlar çoğu zaman mobil olup çok uzun mesafelerden birbirleri ile irtibat kurmak zorunda kalabileceklerdir. Aradaki uzun mesafeler, teknolojik gelişmelerin sonucu kullanıma giren mobil ve insansız sistemler arasındaki kablosuz iletişim zorunluluğu, çok sayıda unsurdan gelecek bilgilerin/istihbaratın birleştirilmesi ve doğru zamanda doğru unsurun kullanımına sunulması ihtiyacı, söz konusu iletişimin uygun emniyet ve güvenlik kuralları altında yapılabilmesi ve belki de hepsinden önemlisi çok farklı fonksiyon ve yeteneklere sahip sabit, mobil ve insansız sistemlerin birbirleri ile iletişiminin sağlanarak bir ağ yapısı içinde sorunsuz çalışabilmesi; stratejiyi (2012) ve bu stratejinin esas alacağı teknolojik gelişmeler kullanılarak hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.

Obama Hükümeti’nin geleceğe yönelik savunma stratejisini yenileştirmenin bazı önemli sebepleri vardır: 1) Yeni yükselen bölgesel güçler ve ekonomiler II. Dünya Savaşı sonrası ABD’nin oluşturduğu uluslararası siyasal ve ekonomi sistemine meydan okumaya başlamıştır, 2) Çin gibi bölgesel güçler artık ABD’nin Asya Pasifik bölgesindeki çıkarlarına ve üstünlüğüne zarar vermektedir. Hatta uzayda ve denizde ABD’yi tehdit edebilecek konuma gelmiştir. İran gibi bölgesel güçler de ABD’nin Ortadoğu’daki geleneksel çıkarlarını tehdit etmeye başlamıştır. 3) Yüksek askerî teknolojinin yayılması ve modern enformasyon savaş koşulları çerçevesinde ABD aynı anda iki cephede savaşmanın yükünü taşımak

istememektedir. 4) 2008 yılından bugüne ABD dâhil bütün dünyayı saran ekonomik kriz ve Afganistan ile Irak askeri müdahaleleri, ABD'nin bütçe açığının tarihî rekor kırmasına yol açmıştır.

Stratejide üzerinde önemle durulan diğer hususlara dikkat çekmek adına başkan Obama'nın ABD Savunma Bakanı Leon Panetta ve ABD Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Martin Dempsey ile yeni askeri stratejiyi açıklamak için düzenlediği basın toplantısına değinmek yararlı olacaktır. Obama konuşmasının başında Pentagon'un kısa süre önce yayımladığı "ABD'nin Küresel Liderliğini Sürdürmek: 21. Yüzyıl Savunma Öncelikleri" adlı raporu üzerinde durarak ABD askerî kuvvetlerinin mevcut küresel ortamda ABD'nin özgürlük ve güvenliğini koruyan en kuvvetli güç olduğunu ve bu gücün askerî eğitim, liderlik kabiliyeti, silah ve teçhizat alanında dünyanın en iyisi olmasına dayandığını belirtmiştir. ABD'nin ülke içi ekonomisinin canlandırması gerektiğini ve bunun da ABD'nin dünyada lider olmasının temelini oluşturduğundan bahseden Obama, bu bağlamda ilk olarak harcamaların rasyonalize edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Küresel bağlamda hızlı gelişmelere karşı ABD'nin kendi stratejik çıkarlarını belirleyerek ulusal savunmanın önemli görevlerini ve gelecek 10 yılda savunma harcamasını tespit edecek şekilde oluşturulmasını vurgulamıştır. Ancak yeni askeri stratejide savunma bütçesinin arttırılması öngörülse de ABD'nin yaşadığı ekonomik kriz, süregelen küresel rekabet ve öngörülmeyen tehditlerin sürekliliği ve değişimi bu yeni askeri stratejinin uygulanabilirliğini etkilediği söylenebilir.

Yeni askeri stratejide değinilen diğer temel hususlar ise ABD'nin Asya Pasifik'te varlığını güçlendirmesi, NATO dâhil kritik ortaklıklar ve müttefiklerle iş birliğinin devam ettirilmesi, bölgesel/yerel ortaklıkların arttırılması ve ordunun geleceğin yeni savaşlarına göre revize edilmesidir. Başkan Obama konuşmasının sonunda hem yeni askeri stratejinin hem de Pentagon'un hazırladığı savunma raporunun temel hedefinin 21. yüzyılda ABD'nin güçlü ve güvenli olması ve aynı zamanda askerî kuvvetinin küresel liderliğini devam ettirmesi gerektiğini belirtmektedir.

Başkan Obama'nın konuşmasının bir kısmı Pentagon'un "ABD'nin Küresel Liderliğini Sürdürmek: 21. Yüzyıl Savunma Öncelikleri" raporunun ön sözünde de yer verilmiştir. Raporda en iyi ordu konumunu sağlayacağını belirten Başkan Obama, geleceğe yönelik ABD ordusunun yeniden yapılandırılması sürecinde ordunun çevik, esnek ve her türlü acil olaylara karşı hazır olacağını belirtmektedir. Dünya liderliğini sağlayan 21. yüzyıl askerî strateji rehberini oluşturduğunu ifade eden ABD Savunma Bakanı Leon Panetta ise savaştan sonra ABD'nin stratejik bir dönüm noktasında olduğunu ve bu nedenle çevik, esnek, hazırlıklı ve ileri teknoloji ile donatılmış birleşik orduyu yaratması gerektiğini vurgulamaktadır.

Raporda Çin'in yükselişinin yarattığı sonuçlar, Kuzey Kore'nin meydan okumaları, Arap Uyanışı, İsrail'in güvenliği, İran nükleer sorunu, Avrupa müttefikler ve iş birliği ortaklarının önemi ve NATO'nun Avrupa ve diğer bölgelerdeki önemli rolü, NATO müttefikleri ile "Akıllı Savunma (Smart Defense)" yaklaşımı geliştirmesi, RF ile ortak çıkarlar üzerinde iş birliğinin önemi ve küresel güvenlik ve iş birliği alanında Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin dahil olması gibi konulara da yer verilmiştir.

Ekonomik büyüme ve serbest ticareti teşvik etme de raporun önemli bir konusudur. Amerika, dünyanın çeşitli bölgelerindeki müttefikleri ve ortakları ile birlikte çalışırken evrensel ortak varlıklara erişim özgürlüğünün korunmasının yollarını aramaktadır. Bu bölgeler doğrudan ABD'nin ulusal yargılama ve yetki alanının dışındadır ve uluslararası sistemin önemli bir bağ dokusunu oluşturmaktadır. Küresel güvenlik ve refahın, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına olan bağımlılığı giderek artmaktadır. Devlet ya da devlet niteliği kazanmamış aktörler mevcut normlara, kurallara ya da diğer serbest erişim yaklaşımlarına muhalefet ederek ve karşı çıkarak evrensel ortak varlıklarda sözü edilen mal ve hizmetlerin ulaşımına potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır.

Ayrıca siber casusluk, potansiyel siber saldırılar ve uzay çalışmaları ile ilgilenen ülkelerin giderek çoğalması uzay ortamını tartışmalı hale getirdiği gibi emniyet ve güvenliği de tehdit etmeleri raporda değinilen diğer konulardır. Nükleer,

biyolojik ve kimyasal silah teknolojisinin yayılması yapay tehditleri yaratabilmekte ve bu da ABD'nin çıkarlarına zarar vermektedir. Bu silahların teröristlerin eline geçmesi ABD adına kötü sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle ABD'nin bütün iş birliği ortakları ile birlikte kitle imha silahlarının yayılmasına karşı tedbir alması gerektiği önemle vurgulanmaktadır.

2.3. Vladimir Putin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası

RF Devlet Başkanı Vladimir Putin, 26 Mart 2000'de yapılan başkanlık seçiminde %52,94 oy oranı ile RF'de seçimle gelen ikinci devlet başkanı olmuş ve Boris Yeltsin'den görevi devraldıktan sonra Yeltsin'in aksine daha aktif bir siyaset izlemiştir. Putin'in dünya görüşü ve bu görüş içinde RF'nin yeri Rus halkı tarafından da istenen SSCB döneminde olduğu gibi güçlü ve dünyada diğer ülkelere göre daha çok söz hakkı olan bir Rusya Federasyonu'dur. Putin izleyeceği siyaseti üç ana belge ile Rus halkına ve dünyaya duyurmuştur. Bu belgeler Ulusal Güvenlik Doktrini, Dış Politika Doktrini ve Askeri Güvenlik Doktrini olup günümüz RF'nin iç ve dış politikasını şekillendirmektedir.⁴⁹³

Putin'in devlet başkanı seçildiği ilk yıl öncelikli olarak Rus dış politikası tekrar gözden geçirilmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı İgor İvanov ve dönemin Milli Güvenlik Başkanı Sergey İvanov'un hazırladıkları RF Dış Politika Konsepti'nde "21. yüzyılın başındaki konjonktür RF'yi çevresindeki gelişmeleri yeniden gözden geçirmeye zorlamakta ve bundan dolayı da Rus dış politikasının öncelikleri belirlenerek ve eldeki araçlar da kullanılarak bu politikanın hayata geçirilmesi gerekmektedir" şeklinde satırlar yer almıştır.⁴⁹⁴ Bu konseptte RF'nin uluslararası politikadaki konumunu güçlendirmek, RF'nin çıkarları göz önünde bulundurularak dünyadaki süreçleri etkilemeye çalışmak, diğer ülkelerde yaşayan Rus

⁴⁹³ Bobo Lo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*, Wiley, England 2008, s. 8.

⁴⁹⁴ Hannes Adomeit, "Konseptualnyye Napravleniya Nveşney Politiki Rossiye", *Vneşnyaya Politika Rossiye: Ot Yeltsina k Putinu*, (Ed.) Stefan Kroytsberger-Sabine Grabovski-Yutta Unzer, Kiev 2002, s. 21.

vatandaşlarının haklarını ve Rus dilinin konumunu korumak gibi hususlar yer almıştır.

Diğer bir ifadeyle, Moskova çok yönlü bir politika izlemeyi kendisine amaç edinmiştir. Ancak birçok konuda hala belirsizlikler kendinden söz ettirmektedir. Örneğin bir taraftan NATO ile iş birliğinin geliştirilmesi, dünyada güvenlik ve istikrarın sağlanması için vazgeçilmez bir unsur olarak görülürken diğer taraftan da Moskova NATO'nun genişlemesini bir tehdit olarak algılamakta ve bu durumun RF'nin ABD ile ilişkilerinde de benzerlik arz ettiği söylenebilir.⁴⁹⁵ Bölgesel öncelikler konusunda da RF net bir tavır ortaya koyamamaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) coğrafyası, Balkanlar, AB ülkeleri yani hepsi birden RF'nin öncelikleri olarak belirlenmiştir. Neticede sadece Afrika ile Latin Amerika ülkeleri, RF'nin "öncelikleri" arasında yer almamıştır.

Moskova'nın Boris Yeltsin dönemi 1991-1996 yılları arasında dışişleri bakanı olarak görev yapan Andrey Kozirev'in Batı modelinden (demokratikleşme, serbest pazar ve liberal değerler) vazgeçmesi ve NATO ile AB'nin genişlemeye devam etmeleri gibi nedenlerden dolayı alternatif birliklerin kurulması da sık sık gündeme gelmeye başlamıştır. RF'nin Çin ve Hindistan ile stratejik iş birliğini geliştirme çabaları, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) öneminin artırılması ve Avrasya Birliği fikrinin ortaya atılması gibi gelişmeler bu alternatiflerden bazılarını oluşturmaktadır. Ancak tüm bu alternatiflerin tamamen başarılı ya da başarısız olduğunu söylemek mümkün değildir.

RF'nin Batı ile Doğu arasında gidip gelen bir dış politika izlemesinde hiç şüphesiz RF'nin ve Rus halkının kimlikleri konusunda bir mutabakata varamamaları da önemli rol oynamaktadır.⁴⁹⁶ Nitekim RF'de "kimlik" konusunda görüşlerin ikiye ayrıldığı söylenebilir ve bu ayrıma göre bir grup RF'nin Bizans'ın varisi olduğunu ve doayısıyla RF'nin Batı'ya ait olduğunu ileri sürerken diğer bir grup da RF'nin Türk-

⁴⁹⁵ Lo, *a.g.e.*, s. 10.

⁴⁹⁶ Andrei P. Tsygankov, *Russian Foreign Policy*, Rowman&Littlefield, Maryland, USA 2006, s. 24.

İslam Devleti olan Altın Orda'nın varisi olduğunu ve RF'nin geleceğinin Avrasya'da olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁹⁷

RF dış politikasındaki değişimin Putin'in ikinci devlet başkanlığı döneminde de devam ettiği görülmektedir. 20. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketinin SSCB'nin yıkılışı olduğunu sık sık dile getiren ve bundan yakınan Vladimir Putin'in gerçekleştirdiği reformlar ve "sempatik tavırları" yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da beğeni toplamış, dünyanın birçok ileri gelen lideri ile samimi ikili ilişkiler kurmuştur.⁴⁹⁸ 11 Eylül olayları ise başta ABD olmak üzere Batı ile RF'yi birbirine yakınlaştırmıştır. 11 Eylül sonrasında Vladimir Putin, terörle mücadele konusunda uluslararası koalisyona katılarak mücadeleye tam destek verdiğini beyan etmiştir.

Batı ile yakınlaşma çerçevesinde RF ABD'nin Afganistan harekâtını desteklemiş, ABD'nin Özbekistan'da üs açmasını kabul etmek zorunda kalmış, NATO ve AB ile iş birliğini geliştirmeye başlamış ancak Fransa ve Almanya gibi ABD'nin Irak operasyonuna karşı çıksa da rahatsızlığını açıkça dile getirmemiştir.⁴⁹⁹ Ancak BDT coğrafyasında arka arkaya gelen renkli devrimler, RF ile Batı arasındaki yakınlaşmanın sağlam temellere oturmadığını göstermiştir.

Gürcistan'dan sonra Ukrayna'da da Batı'nın desteği ile bir devrimin gerçekleşmesi ve Batı yanlısı Viktor Yuşenko'nun hâkimiyeti ele geçirmesi, Rus dış politikasının önceliği olan BDT coğrafyası için tehlike arz etmeye başlamış ve nitekim çok geçmeden Moldova da yüzünü Batı'ya çevirmiş ve RF bir kalesini daha kaybetmiştir.⁵⁰⁰ Devrimler karşısında Moskova, ABD ve AB'yi Kremlin'in etkisini kırmaya çalışmakla suçlamıştır. Batı'nın BDT coğrafyasındaki renkli devrimleri desteklemesi, Moskova'yı Çeçenistan politikası nedeni ile eleştirmesi ve Kremlin'in merkezîyetçi politikasını anti-demokratik olarak nitelendirmesi Moskova'yı dış

⁴⁹⁷ Yahya Kemal Taştan, "Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya'da Kimlik Arayışları", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Yaz 2012, s. 69-134.

⁴⁹⁸ Mark Adomanis, "Is Vladimir Putin's Foreign Policy Unpopular? No So Much", *Forbes*, 9 Nisan 2013.

⁴⁹⁹ Tsygankov, *a.g.e.*, s. 29.

⁵⁰⁰ Francisco J. Ruiz Gonzales, "The Foreign Policy Concept of The Russian Federaiton: A Comparative Study", http://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_marco/2013/DIEEEM06-2013_Rusia_ConceptoPoliticaExterior_FRuizGlez_ENGLISH.pdf, s. 6-7, 20 Şubat 2013.

politikada başka dayanaklar aramaya sevk etmiştir. Bu bağlamda özellikle Çin ile ŞİÖ çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi bu yeni arayışın örneği olarak gösterilebilir. RF önceki yıllarda ABD ile arası açıldığında AB ile yakınlaşmaya, AB ile arası açıldığında da ABD ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Ancak Ukrayna'daki devrim sırasında ve sonrasında RF hem Washington'u hem de Brüksel'i karşısında bulmuştur.

Renkli devrimlerle birlikte yaşanan gelişmeler RF'yi her ne kadar Batı'ya karşı olumsuz tutum içine soktu ise de RF'nin Batı dünyasından uzaklaşmasındaki temel sebep Putin dönemi dış politika ilkelerinin gereği olarak RF'nin kendini süpergüç şeklinde tanımlamasıdır. RF'nin sahip olduğu enerji kaynaklarının zenginliği ve her geçen gün artan enerji fiyatları bu tanımlamanın dayanağı olarak gösterilebilir.⁵⁰¹

Diğer taraftan ABD'nin sert güç merkezli dış politikasının hem ABD halkı hem de uluslararası kamuoyu nezninde istenen sonuçları vermemesi ve AB'nin kendi içinde sorunlar yaşaması Moskova'nın lehine olan gelişmeler olarak gösterilebilir. Nitekim Batı'nın "Kara Liste"ye aldığı ülkelerin teselliyi Moskova'da bulduğunu söylemek mümkündür. İran, Suriye, Sırbistan, Venezuela ve Beyaz Rusya bunların başlıcalarıdır. Bu bağlamda RF'nin Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmesinin yeni bir gelişme olmadığı aksine SSCB'den kalan bir gelenek olduğu söylenebilir. RF'nin Ortadoğu ve Güney Amerika politikasının aslında ABD'nin BDT politikasına misilleme olarak kabul edilip edilmeyeceği sorusu akla gelmektedir.⁵⁰²

RF'nin 2006 yılında BM Güvenlik Konseyi'ne ve G-8'e başkanlık etmesinin uluslararası politikadaki rolünü bir nebze de olsa arttırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca RF'nin İslam Konferansı Örgütü'ne gözlemci statüsünde olsa da üyeliği ise RF'nin Batı ile Doğu arasında bir köprü vazifesi üstlenmek istediğini göstermektedir. Neticede atılan bu adımlar büyük güç adına gerçekleştirilen girişimler olarak nitelendirilmektedir.

⁵⁰¹ Lo, *a.g.e.*, s. 11.

⁵⁰² Gonzales, *a.g.m.*, s. 9.

Bu gelişmelere bakıldığında, RF'nin Putin ile "büyük güç" olma adına yeni bir pencere açtığını söylemek mümkündür. SSCB'nin mazisi, RF'nin dünyadaki en büyük topraklara sahip olması, zengin petrol ve diğer doğal kaynaklar, yürüttüğü başarılı uzay çalışmaları, büyük bir orduya ve nükleer silaha sahip olması gibi etkenler Moskova'nın RF'nin "büyük güç" olması gerektiğini düşünmesini sağlamaktadır.⁵⁰³ Ancak büyük topraklara sahip olmak tek başına bir anlam taşımamaktadır. Diğer taraftan 143 milyon nüfusu ile RF; Çin, Hindistan, ABD, Endonezya, Brezilya, Pakistan ve Bangladeş'ten sonra sekizinci sırada yer almaktadır. RF'nin önündeki dört ülkenin "büyük güç" olmadığı düşünüldüğünde, nüfusun fazla olmasının da büyük güç olma adına salt bir etken olmadığı söylenebilir. Irak ve Kuveyt örneğinde olduğu gibi zengin doğal kaynaklara sahip olmanın bir ülkeye avantajlar sunduğu kadar dezavantajlar da sunabileceği ve çeşitli nükleer silahlara sahip olmanın önemli bir avantaj olduğu ancak her geçen gün nükleer çalışmalar yürüten ülkelerin arttığı düşünülecek olursa yukarıda belirtilen hususlar RF'nin büyük güç olması için yeterlilik arz etmeyebilir.⁵⁰⁴ Bu bağlamda RF'nin "büyük güç" olma yolunda çok sayıda engelin olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte gerek BMGK'daki daimi üyeliği ve veto hakkına sahip olması gerek G-8 üyesi olması ve Batı ülkelerinin yanı sıra Doğu ülkeleri ile de iş birliği yapması RF'nin uluslararası arenadaki yerini önemli kılmakta ve kendisine Batı ile Doğu arasında köprü olma özelliğini tanımaktadır.⁵⁰⁵

Putin dönemi RF dış politikasına iç dinamikler açısından bakılacak olursa Vladimir Putin'in 2000 yılında devlet başkanı olmasından sonra Kremlin'in dış politikasında temel yürütücü faktörler güncel ve içsel olarak ifade edilebilir. Bunlar, ekonomik büyüme ve istikrar için yeni fırsatlar olmasının yanında artan güvenlik tehditlerini ele almaya dönük bir ihtiyacın ortaya çıkmasını kapsamaktadır.

Dış politikada geniş ölçekli hedeflere bakıldığında ise bu hedeflerin Putin'in 1999'da "Yeni Bir Milenyumun Eşiğinde Rusya" başlıklı konuşmasında ortaya koyduğu ve bu hedeflerin yenilenerek sürdürüldüğü görülmektedir. Bu hedefler

⁵⁰³ Mark N. Katz, "Russian's Role in the World", *United Press International*, 29 Kasım 2005.

⁵⁰⁴ Adomanis, *a.g.m.*

⁵⁰⁵ Leon Aron, "The Putin Doctrine", *Foreign Affairs*, 8 Mart 2013, s. 3-6.

arasında ekonominin modernizasyonu, siyasi istikrar ve ulusal güvenliğin güçlendirilmesi yer almaktadır. Fakat yeni ekonomik fırsatlara ve güvenlik açıklarına cevaben RF bu dış politika hedeflerini yerine getirmenin yöntemlerini modifiye etmektedir. Merkezi otoriteyi güçlendirme çabası içine giren Putin, dış politika yapımı sürecinde etkili olan bölge liderleri ve oligarkların etkinliğini sınırlandırırken yürütme organı içerisine aldığı Petersburg ekibi ile beraber dış politika anlayışını faaliyete geçirmektedir. Bu ekip, güvenlik ve askeri temsilcilerden oluşan bir ekip olup *Siloviki* olarak adlandırılmaktadır. 1999 yılından itibaren artan enerji fiyatlarının katkısı ile ekonomide meydana gelen düzelmeye Putin'in dış politikasına işlerlik kazandırdığı söylenebilir. Putin'in 2000 yılında başkan olmasıyla beraber Primakov dönemindeki dış politika anlayışının sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Bu bağlamda 2000 yılında ilan edilen Dış Politika Konsepti'nin Primakov'un çok kutuplu uluslararası sistem yaklaşımının altını çizdiği söylenebilir. Fakat her ikisi de merkezci grubun temsilcisi olarak görülen ve istihbarat birimlerinde çalışmış olan Putin ile Primakov'un dış politika yaklaşımları arasında bazı farklar vardır.

Primakov, ABD'nin gücünü dengeleyebilmek için Çin ve Hindistan gibi Batılı olmayan güç merkezleri ile iş birliği yapılmasını savunurken Putin bu tarz bir iş birliğine gidilmeden önce devlet politikasında ve ekonomisinde istikrarın tesis edilmesinin gerekliliğini vurgulamakta ve Batılı devletler ile ilişkilere daha fazla önem atfetmektedir.⁵⁰⁶ Ülke ekonomisi güç kazanmadan Batı'ya karşı koymanın zor olduğunu düşünen Putin'e göre öncelikle Batılı devletler ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gerekmekte ve ABD liderliğindeki tek kutupluluğa karşı Asya ülkeleri ile ittifaktan ziyade Avrupa ülkeleri ile ekonomik iş birliği yapılmalıdır.⁵⁰⁷

Yeni bir dış politika çerçevesine cevaben Putin'in RF'nin Avrupa değerlerine olan taahhütünü yeniden doğrulama çabası içinde olduğu söylenebilir. Putin, Nisan 2005'te Federasyon Konseyi'nde yaptığı konuşmada RF'nin Avrupa kıtasında diğerleri tarafından paylaşılan özgürlük, insan hakları, adalet ve demokrasi gibi ideallere doğru yöneldiğini beyan etmekte ve bu durum Eski Sovyet bölgesinde

⁵⁰⁶ Ivan Krastev ve Vladislav Inozemtsev, "Putin's Self-Destruction", *Foreign Affairs*, Haziran 2013, s. 7-11.

⁵⁰⁷ Vladimir Putin, "Russia and the changing world", 27 Şubat 2012, www.valdaiclub.com/politics/39300.html, 16 Mart 2013.

‘‘Rus ulusunun Avrasya’da modernleştirici rolüne devam etme doktrini’’ anlamına gelmektedir.⁵⁰⁸ Putin, Sovyet sonrası uluslara yönelik emperyalizm suçlamalarına karşılık olarak RF’nin Sovyet sonrası devletlerin topraklarını veya doğal kaynaklarını hedeflemediğini fakat kendisi ile aynı kültürel değerleri paylaşan insanların mutluluğunu ve yaşam kalitesini hedeflediğini vurgulayarak⁵⁰⁹ şu ifadeyi kullanmıştır: ‘‘Geleneksel olarak eski Sovyet Cumhuriyetleriyle tarih, Rus dili ve büyük kültür bağlamında bağlantısı olan, ki bunlar şu anda bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerdir, Rusya’nın özgürlük için ortak arayıştan uzak durması düşünülemez.’’⁵¹⁰

Kremlin tarafından 27 Mart 2007’de yayımlanan, ‘‘Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası Hakkında Bir Değerlendirme’’ başlıklı rapor, RF’nin büyük güç olma amacını ulusal çıkarlar ve güvenlik bağlamında ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Rapor, etkinlik ve ekonomik büyüme için kaynakların daha eşit dağılımını temel alan çok kutupluluğa vurgu yapmaktadır. Rapor özellikle RF’nin arkabahçe olarak gördüğü alanda ABD’nin siyasi, ekonomik, askeri ve güvenlik çıkarları temelinde giderek artan etkisi ve bu durumun RF açısından tehdit olarak algılanması üzerinde durmaktadır. Raporda ayrıca bu tehdit algısının ulusal güvenliğe bir tehdit oluşturduğu düşüncesinin RF açısından güvenlik ikileminin temel dayanaklarından biri olduğu raporda ifade edilmektedir. Bu bağlamda raporun kendine daha fazla güvenen ve büyük güç amacı doğrultusunda iddialı bir RF için temel oluşturduğu söylenebilir. Raporda dikkat çeken diğeri önemli husus da RF’nin uluslararası sistem içerisinde tek taraflılığa ve hegemonyaya karşı olduğunu ve çok taraflılık ve kollektif liderliğe önem verildiğinin altının çizilmesidir.

Yasal açıdan üçüncü bir dönem daha başkanlık yapma şansı olmayan Putin, 2007 Duma seçimleri öncesinde bir sonraki dönemde başbakanlık koltuğuna oturabileceğinin işaretlerini vermiştir.⁵¹¹ 2008 Mart’ındaki başkanlık seçimlerinde ‘‘kendisi ile çalışabilecek yetenekli, nazik ve etkili bir başkanın seçilmesi durumunda’’ başbakan olabileceğine dair beyanatlar veren Putin, bunun için

⁵⁰⁸ Krastev ve Inozemtsev, *a.g.m.*, s. 7-11.

⁵⁰⁹ Edward Lucas, ‘‘Russian Spy Games’’, *Foreign Affairs*, 22 Mayıs 2013, s. 11-12.

⁵¹⁰ Putin, *a.g.m.*

⁵¹¹ Adomanis, *a.g.m.*

öncelikle Birleşik Rusya Partisi'nin zaferini ilan etmesinin gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Duma seçimleri ile bu ön şartın gerçekleşmesi üzerine 17 Aralık 2007 tarihinde Putin tarafından desteklenen bir isim olan Başbakan Birinci Yardımcısı Dimitri Medvedev, yaklaşan başkanlık seçimleri için Birleşik Rusya Partisi'nden aday gösterilmiştir. Bunu takiben Medvedev, eğer seçilirse başbakanlığa Putin'in getirileceği doğrultusunda açıklamalarda bulunmuştur. Böylece yeni bir anayasa değişikliği ile üçüncü kez devlet başkanı olmaya yanaşmayan Putin, 2007 Duma Seçimleri ile sağlamış olduğu güvenoyunun desteklediği adayı başkanlığa taşıyacağına bilinci ile başbakanlık koltuğuna oturmayı planlamış ve 2008 Mart'ında gerçekleştirilen seçimlerle birlikte planında başarıya ulaşmıştır.

02 Mart 2008 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Putin destekli Medvedev, ilk turda yarışan diğer üç adayı geride bırakarak aldığı % 70.28 oy oranıyla devlet başkanı olarak seçilmiştir. Medvedev'in devlet başkanlığı koltuğuna oturduğu 7 Mayıs 2008 tarihinde başbakanlık görevine gelen Putin, ülke siyaseti üzerindeki etkinliğini devam ettirmiş ve *Silovikiye* karşı *liberal-teknokrat* grubun içerisinde bulunan ve Batı tarafından daha ılımlı bir dış politika takip etmesi umulan Medvedev'in Batı'ya muhalefeti devam ettirmesi, isimler değişse de Putin döneminin sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.⁵¹²

RF'nin yeni devlet başkanı Dimitri Medvedev, RF'yi küresel bir aktör ve yeni küresel kuralların koyucusu olarak konumlandırmayı amaçlayan Putin'in iddialı geniş görüşlülüğe dayanan politikasına destek vermiştir.⁵¹³ Avrupa konusunda "Vancouver'den Vladivostok'a" olarak adlandırılabilir geniş bir perspektif önermiş ve NATO'nun genişlemesi ve Kosova konusundaki çatışmanın ötesinde hareket ederek yeni bir güvenlik düzenlemesi oluşturmak amacı ile bir tüm Avrupa antlaşması yapılmasını teklif etmiş ve ABD'nin Avrupa'nın güvenliğinde oynadığı rolden duyduğu rahatsızlığı ifade etmiş, ABD'yi küresel ve finansal pazarları ikame etmeye çalışarak küresel bir finansal kriz çıkarmakla suçlamış ve uluslararası

⁵¹² Aron, *a.g.m.*

⁵¹³ Owen Matthews, "The Medvedev Doctrine", 21 Kasım 2008, The Daily Beast, www.thedailybeast.com, 19 Mart 2013.

ekonomik düzenin revize edilmesini önermiştir.⁵¹⁴ Medvedev'in bu yaklaşımı RF'nin Batı karşıtı bir politika izleyeceği anlamına gelmemekle birlikte RF'nin ABD ve AB ile ittifak içerisinde üyeliğini güçlendirerek, Çin ve Hindistan gibi yükselen güçlerle ilişkilerini geliştirerek ve dünyanın ekonomik kazançlarını Batılı olmayan fakir ülkelerle paylaşarak kendini rahat hissettiği koşullarda Batı ile yeniden beraber çalışmayı hedeflediği söylenebilir. Neticede hedef ne olursa olsun Medvedev döneminde de RF dış politikası Putin-Medvedev tandeminde yol almaya çalışmıştır.

4 Mart 2012 tarihinde RF'de yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Başbakan Vladimir Putin'in partisi açılan sandıklardaki oyların % 60'ını alarak Kremlin'e altı yıllığına çıkma hakkına sahip olmuştur. Putin'in hemen arkasından ise Komünist Partisi lideri Gennady Zyuganov % 17,01 ile gelmektedir. Bilindiği üzere RF'de gerçekleştirilen anayasa değişikliği sonucunda dört yıl olan devlet başkanlığı süresi altı yıl olmuştur. Buna göre seçimden zaferle çıkan başbakan Putin, 2018 yılına kadar Kremlin'de devlet başkanlığı görevini sürdürecektir.

SSCB'nin 1991'de dağılmasından sonra farklı akımların etkisi altında kalan RF dış politikası, 2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanı olmasından sonra daha sağlam temellere dayanan bir dış politika takip etmeye başlamıştır.⁵¹⁵ Bu dönemde Rus dış politikasında Putin-Medvedev tandeminden rahatlıkla söz edilebilir. Medvedev'in 2008'de devlet başkanı seçildikten sonra Putin'in politikalarının takipçisi olacağı yönünde yaptığı açıklama, liberal-teknokrat olarak bilinen Medvedev'den farklı bir dış politika izlemesini bekleyenleri hayal kırıklığına uğratmıştır.⁵¹⁶

Özellikle enerji fiyatlarındaki yükselmeye bağlı olarak çökmüş durumdaki ekonomisini toparlamaya çalışan RF'nin kendine olan güvenini tekrar kazanarak uluslararası ilişkiler alanındaki önemli konularda güçlü bir pozisyon alan ülke haline dönüştüğü söylenebilir. RF'nin BMGK'nın veto hakkına sahip beş daimi üyesinden

⁵¹⁴ George Friedman, "The Medvedev Doctrine and American Strategy", 2 Eylül 2008, Stratfor Global Intelligence, www.stratfor.com, 19 Mart 2013.

⁵¹⁵ Lo, *a.g.e.*, s. 14.

⁵¹⁶ Gordon Hahn, "The Medvedev Doctrine and The New Russian Policy", 2 Ağustos 2010, *Russia: Other Points of View*, www.russiaotherpointsofview.com, 19 Mart 2013.

birisi olması, Konsey’de bulunan ülkelerin önemli konularla ilgili kararlar alırken RF’nin pozisyonu da göz önünde bulundurmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda BMGK’da RF’nin Suriye krizine bakış açısı ve etkisi dikkate değer bir örnek teşkil edebilir.

RF yaklaşık 2,5 yıldır devam eden Suriye krizi ile ilgili olarak askeri müdahaleye karşı barışçıl çözüm aramaktadır. Süreç içerisinde Batı’nın askeri müdahale isteklerine her defasında BMGK’da Çin’in de desteği ile karşı çıkmaktadır. RF’nin bu yaklaşımı ve ABD ile olan diplomasi trafiği özellikle Suriye’nin kimyasal silahlarını imha etmesi kararında Güvenlik Konseyi nezninde etkili olmuştur. Bu bağlamda RF’nin uluslararası politikada etkin konumundan söz edilebilir.

Sonuç olarak SSCB’nin 1991’de dağılmasından 2000’li yıllara kadar her anlamda iniş-çıkış yaşayan RF’nin Vladimir Putin’in 2000 yılında devlet başkanı olmasından ve petrol fiyatlarındaki yükseliş gibi birtakım konjonktürel gelişmelerin de etkisi ile toparlanmaya başladığı söylenebilir. Bu toparlanmanın yansıdığı en kayda değer alan dış politika alanı olmuştur. Çevresindeki gelişmeler konusunda daha önce pasif bir dış politika takip eden RF Vladimir Putin ile aktifliği giderek artan bir dış politika takip etmeye başlamıştır.

2.3.1. Dış Politikada Uzlaşmacı Jeopolitik Model

1991-1999 yılları arasında Rus jeopolitik düşüncesinde hâkim olan Batıcılık akımı, SSCB’nin çöküşünü bir yenilgi olarak tanımlamakta ve RF’nin bütün unsurları ile Batı tarafında yer almasını önermektedir. Öte yandan Yeni Avrasyacılık ve Rus Milliyetçiliği ise çöküşü bir yenilgi olarak değerlendirmemekte ve ABD eksenli Batı ile tekrar bir kutuplaşma için yeni jeopolitik modeller ortaya koymaktadırlar. Fakat bu modeller RF’nin tarihi geçmişi ile mevcut koşullar arasında doğrusal bir bağlantı kuramamaktadırlar. Batıcılar; RF’nin toplumsal yapısı, siyasi rejim geleneği ve tarihsel mirasına ait unsurlarını yeterince dikkate almayan bir model önerirken Yeni Avrasyacılar ve Rus Milliyetçileri; daha çok eski algılamalardan yola çıkarak RF’nin mevcut olanaklarına uygun olmayan çatışmacı ve

eskinin geri dönmesini öngören bir model oluşturma çabası içerisine girmişlerdir. Eski mirasla mevcut koşullar arasında dengeli bir seçenek önermemeleri nedeni ile bu modellerin uygulamaya geçiş noktasında ciddi zorluklar ve önerilen modellerle çelişkili uygulamalar ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Putin'e kadar Rus dış politikasında uygulanan bu modellerin yaşattığı sorunlar eski ile yeni arasında "makul ve rasyonel" bir denge kurmayı içeren bazı yeni arayışları da beraberinde getirmiştir. Dengeleyici ve sentezci nitelikleri ile öne çıkan yeni jeopolitik model arayışlarının ilk örneklerinden biri Vadim Tsymburskiy'in "Rusya Adası" modelidir.⁵¹⁷ Tsymburskiy, RF'nin üç yüz yıldan beri devam eden "Avrupa'ya saldırısının" ülkenin jeopolitik marjinalleşmesi ile sonuçlandığını savunarken Batıcı, Avrasyacı ve Üçüncü Romacı yaklaşımlardan kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. RF'nin SSCB'nin dağılması ile jeopolitik istikrarsızlıkların bulunduğu "kıta-deniz" bölgelerinin kuşatması altında kaldığını belirten Tsymburskiy, RF'nin temel amacının "Rusya Adasının" sürekli gelişimini sağlamak ve Ural dağlarının arkasında kalan doğu bölgelerinden faydalanmanın maksimize edilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle Tsymburskiy RF'nin mevcut sınırları kabul etmesini, dış yayılma ve "küresel misyon" unsurlarından vazgeçmesini ve iç jeopolitik sorunların çözümünde önceliği mevcut alanın çıkarlarının maksimize edilmesine vermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Mevcut koşullarla RF'nin tarihi mirası arasında denge kurmayı amaçlayan yeni modelin savunucularından biri de Moskova'daki ABD ve Kanada Enstitüsü'nün Başkanı Sergey Rogov'dur. Rogov, SSCB'den farklı olarak RF'nin süper güç olamayacağını fakat sahip olduğu alan, nüfus, ekonomik, bilimsel-teknik ve askeri kaynaklar nedeni ile çok kutuplu dünyada sorunların çözümüne eşit hakla katılan ve kendi meşru çıkarlarını koruyan en önemli güçlerden biri olabileceğini savunmaktadır.⁵¹⁸

⁵¹⁷ Vadim L. Tsymburskiy, "Ostrov Rossiya: Perspektivi Rossiyskoy Geopolitiki", *Polis*, 1993, Sayı 5, s. 6-23, <http://www.politstudies.ru/fulltext/1993/3/2.htm>, 26 Ocak 2013.

⁵¹⁸ Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara 2010, s. 48.

Benzer yaklaşımı bir diğer Rus bilim adamı Konstantin Sorokin'in ‘‘ dengeli uzak durma stratejisi’’ yaklaşımında da görmek mümkündür.⁵¹⁹ Bu yaklaşıma göre RF dünya politikasını etkileyebileceği bütün olanaklarını azami ölçüde kullanmalı, belirli bir jeopolitik eksenin güçlenmesini engellemeli, dünya güçleri ve onların liderliklerini yaptığı ittifaklar arasındaki mevcut ve potansiyel çatışmaları kendi çıkarı için kullanmalı ve kendi dış politikasını karşılıklılık esasına göre yürütmelidir.

Rus diplomatlarından Anatoliy Adamishin de RF'nin dış politikasının çok yönlü olmak zorunda olduğunu ve bu tür bir dış politikanın ülkenin ulusal çıkarlarına uygun olacağını savunmaktadır.⁵²⁰ Adamishin'e göre RF, SSCB döneminin süper gücü gibi davranmamalı fakat ABD'nin dünyanın egemeni gibi davranmasına da izin vermemelidir. RF'nin şimdilik mevcut uluslararası yapıyı değiştirme gücünün olmadığını belirten Adamishin, ülkenin ilk önce iç zayıflığını ve ekonomik sorunlarını aşması gerektiğini ve dış politikanın da bu sorunun çözümünde ekonomik verimlilik esasına dayanan bir yapıyı temel almasını savunmaktadır.⁵²¹

Bütün bu görüşler, RF jeopolitik düşünce ve pratiğinde yeni bir yaklaşımın yani uzlaşmacı jeopolitik akımın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu uzlaşmacılık hem RF'nin tarihi ile mevcut koşulları arasında ‘‘makul’’ ve gerçekçi bir uzlaşma sağlamayı hem de tarihle mevcut koşullar arasında daha radikal bir ayrımı içeren Batıcı, Yeni Avrasyacı ve Rus Milliyetçi akımlarının önerdiği modellerin bazı unsurlarını kendi içinde sentezlemesi anlamını taşımaktadır. 1990'ların ortalarından itibaren kuramsal anlamda şekillenmeye başlayan bu uzlaşmacı modelin ılımlı milliyetçilik içinde olduğu ve RF'yi ve uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmeyi hedeflediğini belirtmek gerekmektedir.⁵²² Uzlaşmacı jeopolitik akım Batıcı, Yeni Avrasyacı ve Milliyetçi akımların aşırı nitelikli önermelerinden kaçınarak RF'nin jeopolitik bağımsızlığını sağlama amacındadır. Uzlaşmacı modeli

⁵¹⁹ Richard Sakwa, ‘‘Political Leadership’’, *After Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, (Eds.) Stephen K. Wegren ve Dale R. Herspring, Rowman&Littlefield Publishers Inc., Maryland 2010, s. 4-5.

⁵²⁰ Andrei P. Tsygankov, ‘‘Russia's Foreign Policy’’, *After Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, (Eds.) Stephen K. Wegren and Dale R. Herspring, Rowman&Littlefield Publishers Inc., Maryland 2010, s. 224-225.

⁵²¹ Tsygankov, *a.g.m.*, s. 225.

⁵²² Yapıcı, *a.g.e.*, s. 51.

savunanlar, RF'nin dış politikasında realizm ve pragmatizme dayanmasını ve ülkenin mevcut olanaklarının küresel koşulları etkilemek için etkin kullanılmasını savunmaktadırlar. Genel felsefesinin dışında uzlaşmacı jeopolitik modelin RF dış politikası uygulamasında önerdiği temel ilkeleri birkaç noktada özetlemek mümkündür.⁵²³

RF'nin Sovyet sınırları üzerindeki lider pozisyonunun özellikle ekonomik araçların kullanılması ile garanti altına alınması ve sürdürülmesi. Bu anlayış, RF'nin Sovyet sonrası sınırlar içerisinde geleneksel etkinlik araçlarından askeri unsur ve etnik çatışmaların yanısıra ekonomik avantajlarının özellikle de enerji unsurunun daha aktif kullanımını öngörmektedir.

SSCB'nin mirası olan jeopolitik kaynakların etkin kullanılması. Bu ilke nükleer silahları engelleyici unsur olarak elde tutmayı, BMGK'da veto hakkına sahip üyelik vasfını etkin kullanmayı ve RF doğal kaynaklarının ihracat ve transit geçişinden dış politikada yararlanmayı öngörmektedir.

Batı ile ilişkileri farklı bir yaklaşım içinde sürdürmek. Böylece RF'nin Avrupa ile ilişkilerini geliştirmesi daha fazla kabul edilir gözükmekte ve RF için tek taraflı bağımlılık oluşturmayacak bir ilişki türü olarak benimsenmektedir. Avrupa ile ilişkilerin geliştirilmesi her surette teşvik edilirken ABD'nin küresel egemenlik çabaları olumsuz bir nitelik arz etmektedir. Yine de bu olumsuzluğun ABD ile açık çatışmaya dönüşmemesine özen gösterilmesi önerilmektedir.

RF'nin Asya ile ilişkilerini Batı ile ilişkilerine paralel biçimde geliştirerek bir denge kurulması. Bu bağlamda Çin, Hindistan, Türkiye ve İran ile ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmekte ve Asya-Pasifik bölgesi ile sıkı ilişkiler öne çıkarılmaktadır.

RF'nin transit geçiş olanaklarının kullanılması. Bu ilke ile Avrupa ve Asya Pasifik arasında bağlantı kurulması amaçlanırken aynı zamanda RF'ye enerji koridoru vasfının kazandırılması planlanmaktadır.

⁵²³ Sakwa, *a.g.m.*, s. 9.

RF dış politikasında göreceli olarak yeni sayılabilecek uzlaşmacı jeopolitik yaklaşımın uygulamada Putin'in iktidara gelmesi ile başladığı söylenebilir. Putin yönetiminin dış politikada uzlaşmacı jeopolitik modeli uygulamakta olduğunu gösteren ilk belirtileri 10 Ocak 2000 tarihli ulusal güvenlik doktrininde görmek mümkündür. Doktrinde bir yandan RF'nin Avrasyacı kimliği vurgulanarak ABD liderliğindeki Batı kutbunun uluslararası sisteminden rahatsız olduğu ve çok kutuplu dünya düzeninin oluşturulmasına çalışılacağı belirtilirken öte yandan ülkenin dünya ekonomisine entegrasyonunun güçlendirileceği ve uluslararası ekonomik ve mali kurumlarla iş birliğinin arttırılacağı da vurgulanmaktadır.⁵²⁴ Doktrinde ayrıca RF'nin çok kutuplu sistemin etkin merkezlerinden biri gibi güçlenmesi, BDT ülkeleri ve geleneksel müttefiklerle ilişkileri geliştirmesi öncelikli hedef olarak ortaya konmaktadır.⁵²⁵

28 Haziran 2000'de kabul edilen RF dış politika doktrininde de aynı yaklaşımın etkilerini görmek mümkündür. Dış politika doktrininde ABD egemenliğinde tek kutuplu uluslararası sistem girişiminden ve sorunların çözümünde BMGK'nın rolünün zayıflatılmasından rahatsızlık duyulduğu belirtilmektedir. Doktrinde ayrıca RF'nin çağdaş dünyadaki çeşitli çıkarlarını gerçekçi biçimde aksettiren çok kutuplu sistemin kurulması için mücadele edileceği ve BM dışında G-8 ve IMF benzeri kurumların artan etkisi nedeni ile bu kurumların tam üyesi olunması hedefi vurgulanmaktadır. Bölgesel bağlamda yeni RF dış politika doktrini, BDT üyeleri ile iki taraflı ve çok taraflı iş birliği ve çok boyutlu bütünleşme hedefleri ortaya koymaktadır. Bu hedefleri gerçekleştirmede geleneksel askeri ve güvenlik boyutu dışında ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi ve bu bağlamda gümrük birliği gerçekleştirilmesine özel önem verilmesi vurgulanmaktadır. Doktrin Batı bloğunu AB ve ABD olarak iki farklı temelde değerlendirmekte ve AB'yi RF için sürekli ve uzun vadeli iş birliği yapılması gereken en önemli siyasi ve ekonomik ortak ilan etmektedir.⁵²⁶ Doktrin küresel stratejik istikrarın sağlanması ve uluslararası sistemdeki durumun iyiye doğru gitmesi için RF ve ABD'nin iş birliğinin gerekli

⁵²⁴ Sezgin Kaya ve Ömer Göksel İşyar, "Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi", *OAKA*, Cilt:4, Sayı: 8, 2009, s. 32.

⁵²⁵ Kaya ve İşyar, *a.g.m.*, s. 32.

⁵²⁶ Yapıcı, *a.g.e.*, s. 63.

olduğunu vurgulamakta ve RF'nin ikili ilişkilerde geçen on yılda yaşanan sorunların aşılmasında üzerine düşeni yapmaya hazır olduğunu belirtmektedir.

Doktrinin üzerinde durduğu diğer bir önemli bölge de Asya'dır. Asya'yı RF dış politikasında giderek önemi artan unsur olarak öne çıkaran doktrin, bu coğrafyada özellikle Çin ve Hindistan ile ilişkilerin önemine dikkat çekmektedir. Çin'in küresel ve bölgesel istikrara ilişkin görüşlerinin RF ile örtüştüğünü vurgulayan doktrin, Hindistan'ı da küresel sorunların ve özellikle Güney Asya bölgesinin istikrarı bakımından geleneksel ortak olarak değerlendirmektedir.⁵²⁷ Doktrin İran ile ilişkilerin daha da derinleştirilerek devam ettirilmesini, Yakın Doğu ve Körfez bölgesinde istikrarın sağlanması için aktif rol üstlenmeye çalışılacağını ve RF'nin bölgede özellikle ekonomik bakımdan güçlenmesine öncelik verileceğini vurgulamaktadır.⁵²⁸

Bu doktrinin uzlaşmacı jeopolitik modelle uyum gösteren en önemli unsurlarından biri ise belirtilen dış politika hedeflerini gerçekleştirirken amaçlarla olanaklar arasında akılcı dengenin kurulmasına vurgu yapmasıdır. Bu anlayışa göre RF dış politikasının hedeflerini gerçekleştirmek için ülkenin siyasi, diplomatik, askeri, ekonomik, mali ve diğer olanakları seferber edilirken dikkat edilmesi gereken temel ölçüt, bu hedeflerin RF'nin ulusal çıkarlarına ve uluslararası politikadaki konumunun güçlenmesine pratikte ne kadar hizmet ettiği olmalıdır.⁵²⁹ Nitekim Putin'in de kendi dış politikasının temelini "pragmatizm, ekonomik verimlilik ve ulusal meselelerin önceliği" gibi hususların oluşturduğunu açıkça vurguladığı görülmektedir.

Bu çerçevede Putin yönetiminin dış politikasının bölgesel alanlarda da uzlaşmacı jeopolitik modelin önermeleri ile uyum gösterdiği söylenebilir. Putin yönetiminin BDT politikası, BDT'ye kurumsal etkinlik kazandırmayı ve üye ülkelerle çok taraflı ve iki taraflı iş birliği süreçlerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.⁵³⁰ Putin yönetiminin BDT'ye etkinlik kazandırma çabaları çerçevesinde 25 Ocak

⁵²⁷ Yapıcı, *a.g.e.*, s. 64.

⁵²⁸ Aynı yerde.

⁵²⁹ Yapıcı, *a.g.e.*, s. 65.

⁵³⁰ Aynı yerde.

2000'de yapılan zirvede BDT tarihinde ilk kez beş yıllık ekonomik gelişim planı kabul edilmiş, 21 Haziran 2000'deki zirvede ise merkezi Moskova'da bulunan Antiterör Merkezi kurulmuştur. Putin ile birlikte RF'nin BDT politikasında çok taraflı ve iki taraflı ilişkilerde ekonomik boyutun özellikle ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda Putin yönetiminin bir yandan çok taraflı ekonomik model örneği olarak Avrasya Ekonomik Birliği'nin oluşturulmasında lider rol üstlenirken, öte yandan enerji faktörünün üye ülkeler üzerinde etkin baskı unsuru olarak kullanmaya çalıştığı söylenebilir.

Putin dış politikasının diğer bir önemli boyutunu Batı ile ilişkiler oluşturmaktadır. Putin yönetiminin dış politikasında Batı'nın ABD ve AB olarak farklılaştırılması sürecine özel bir vurgu yapılmış, önemli farklılıklar içeren politikalar uygulanmaya başlanmış ve bu bağlamda öncelikle ABD ile ilişkilerde rasyonellikle ABD'nin küresel egemenlik girişimleri arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır.⁵³¹ Putin dış politikasının bu rasyonellik boyutu RF'nin ABD ile tek başına karşı karşıya gelecek olanaklara henüz sahip olmadığını ve böyle bir karşılaşmanın RF'nin reform sürecini sekteye uğratabileceğinin farkında olmak biçiminde özetlenebilir.⁵³² Nitekim bu durum Putin yönetimini Primakov döneminden farklı olarak ABD ile açık ve tek başına bir cepheleşmeden uzak durmaya itmekte ve NATO'nun genişlemesi gibi bir tehdit karşısında dahi ihtiyatlı tavır geliştirmeye sevk etmektedir.⁵³³ Ayrıca bu rasyonellik, nükleer silahlara dayanan stratejik istikrar ve uluslararası terörizm konularında ABD ile iş birliği yapılmasını sağlamaktadır. Putin'in dış politikasında 11 Eylül saldırısı öncesinde ABD karşıtlığı daha çok öne çıkarken 11 Eylül'den sonra ABD ile stratejik iş birliğine gidilme isteği pragmatizm ve rasyonel tercihin bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Öte yandan RF, ABD'nin küresel egemenlik girişimlerini, sahip olduğu nükleer güç statüsünü ve BMGK'daki veto hakkına sahip üyelik konumunu enerji etkenini kullanarak ve çeşitli uluslararası sorunlar karşısında diğer güçlerle birlikte hareket ederek frenlemeye çalışmaktadır.

⁵³¹ Aynı yerde.

⁵³² Yapıcı, *a.g.e.*, s. 66.

⁵³³ Sakwa, *a.g.m.*, s. 11.

Dış politikasında AB'ye özel önem veren Putin yönetimi, RF ve AB'yi stratejik ortak biçiminde tanımlayan ve 1997-2007 dönemini kapsayan 1994 tarihli ‘‘Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması’’ ile yetinmemiş ve bu iş birliğinin daha da geliştirilmesini öngören ulusal bir strateji geliştirmiştir. 03 Haziran 2000 tarihli ve ‘‘Rusya Federasyonu’nun AB ile İlişkilerini Orta Vadede Geliştirme Stratejisi (2000-2010)’’ başlıklı belge, RF’nin AB ile siyasi, ekonomik, güvenlik, ticari, mali ve kültürel alanlarda stratejik nitelikli iş birliğini öngörmektedir. Bu iki belge çerçevesinde geliştirilen RF’nin AB politikasında özellikle ekonomi ve enerji boyutu özel yer tutarken Çeçenistan müdahalesi ve siyasi yapıyı güçlendirmeye ilişkin reformlar, insan haklarına ve demokrasiye aykırı olduğu gerekçesi ile ilişkilerde sıkıntılar doğurmuştur.⁵³⁴

Putin yönetiminin Asya politikası, Çin ve Hindistan’a önem veren bir nitelik arz etmektedir. Bu anlayış çerçevesinde her iki devlet ile ikili ilişkiler küresel güvenlik, ekonomi, enerji ve silah ticareti bağlamında geliştirilmeye çalışılmaktadır. Putin yönetimi Çin ile ilişkileri geliştirirken RF’nin Uzak Doğu bölgesine yönelik Çin endişesinin de dikkate alındığı görülmektedir.⁵³⁵ Bu bağlamda Putin yönetiminin ŞİÖ’nün bölgesel güvenlik örgütü olma sürecinde öncü rol oynadığı ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği’nde (ASEAN) aktif rol alma politikası izlediği söylenebilir.

Putin yönetimin Ortadoğu bölgesinde de RF’nin bu bölgede etkinliğini güçlendirecek politikalar uygulamaya çalıştığı söylenebilir. Bu politika, İran ile özellikle silah ticareti ve nükleer teknoloji transferi konusunda iş birliğini daha da güçlendiren, Türkiye ile çok boyutlu iş birliği sürecinin geliştirilmesini sağlayan, Filistin-İsrail anlaşmazlığında RF’nin etkinliğini artırmaya çalışan ve Körfez ülkeleri ile özellikle ekonomik ve terörizmle mücadele merkezli iş birliğine önem veren nitelikler arz etmektedir.⁵³⁶ Putin döneminde RF’nin Irak politikası, ABD’nin 2003’deki müdahalesine kadar bu müdahaleyi önlemek için BM çatısını kullanmak

⁵³⁴ İlyas Kamalov, *Putin Dönemi Rus Dış Politikası Moskova’nın Rövanşı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008, s. 56

⁵³⁵ Kamalov, *a.g.e.*, s. 170.

⁵³⁶ Kamalov, *a.g.e.*, s. 221-229.

ve Saddam yönetimi ile enerji anlaşmaları imzalamak şeklinde gelişmiştir.⁵³⁷ Müdahalenin ardından RF'nin Irak politikası, ABD ve yeni Irak yönetimi ile Saddam döneminde imzalananan enerji anlaşmalarının geçerliliğini sağlamak ve Irak'ın yeniden yapılanmasında rol alma amaçlarını gerçekleştirmek için ilişkiler geliştirmek biçiminde özetlenebilir.

Özetle, Putin yönetiminin dış politikada kendinden önce RF dış politikasındaki mevcut çeşitli modellerin sentezinden oluşan uzlaşmacı bir model uygulayamaya başladığı söylenebilir. Bu model ülkenin mevcut sorunlarını çözmeye imkân veren koşulları sağlamayı ve uluslararası politikada yeniden RF'nin büyük bir güç olmasını amaçlamaktadır. Putin dış politikası bölgesel bağlamda da Batı ile pragmatik iş birliğini öngören fakat ABD'nin küresel egemenlik çabalarına karşı direnerek başta BDT, Asya ve Ortadoğu coğrafyası olmak üzere önemli çıkar alanlarında etkinliği sürdürmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan nitelikler arz etmektedir.

2.3.2. Medvedev Doktrini, Putin Pratiği: Yeni Dış Politika Doktrini

Genel anlamı ile 2000 sonrası RF dış politikasının Putin'in dünyayı algılayışı ve vizyonu çerçevesinde geliştiği söylenebilir. Putin vatansever bir Rus genci olarak yetişmiş ve Rus milliyetçisi olarak büyümüştür. Putin veya Medvedev'in izlemiş oldukları dış politikanın temel felsefesi ise Yevgeny Primakov'a dayanmakta ve bu bağlamda Yevgeny Primakov'un RF'yi Avrasya bölgesinde güçlendirmek için geliştirdiği teorik fikirleri pratiğe dönüştüren de Putin ve Medvedev'dir.⁵³⁸ Putin ve Medvedev arasındaki temel fark, Putin hiç taviz vermeden dış politikayı uygularken Medvedev'in biraz daha tavizkâr ve dolaylı yollarla dış politika amaçlarına ulaşmaya çalışmasıdır. Ancak her ikisinin ortak yanı RF'yi Avrasya'da güçlendirmek ve çok kutuplu dünya düzeni oluşturma çabası

⁵³⁷ Aynı yerde.

⁵³⁸ Marcel Haas, *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and Beyond*, Routledge, New York, 2010, s. 48.

içinde olmalarıdır. Putin ülkesinin dış politikadaki konumunu güçlendirmek için ülke içi tüm kaynakları bir elde toplamaya çalışmış ve öncelikle ülkeyi yıllarca sömüren oligarkları sınır dışı ederek etkisiz hale getirmiştir. Bu amaca ulaşan Putin, dış devletlerin RF'nin iç işlerine karışmasını önlemek için ülkesinin tüm dış borçlarını ödemiş ve daha bağımsız bir dış politika izlemeye başlamıştır. Diğer taraftan özellikle petrol fiyatlarının yükselmesinin Putin'in elini kolaylaştırdığı ve böylece bölgesel devletlere borç (kredi) vererek kendisine bağımlı kılmaya çalıştığı sıkça vurgulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Putin'in iktidara gelmesi ile RF toparlanmaya başlamış ve eski Sovyet alanındaki etkisi hissedilmeye başlanmış ve bu yüzden de siyaset bilimcilerin çoğu Putin dönemini laftan işe geçen dönem olarak yorumlamaktadırlar.⁵³⁹

Bu dönemin en önemli özelliği RF'nin Orta Asya bölgesine daha fazla ilgi duymaya başlaması ve hatta bölge ülkelerini kendi hizasına çekmeyi belli ölçütte olsa da başarmasıdır. Durağan konumda olan örgütler yeniden harekete geçirilmekte, hatta ‘Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’'nün canlanması bölgesel NATO'nun ortaya çıkması ile özdeşleştirilmektedir.

Böylece RF'nin Putin'in oluşturduğu iç siyasal yapı sonucunda istikrarı yakaladığı ve ekonomik açıdan güçlendiğini söylemek mümkündür. Bu durum doğal olarak RF siyasal elitin yakın çevrede algıladığı Batı kaynaklı tehditlere karşı mücadelesini yoğunlaştırmaktadır. RF ve diğerleri arasında yapılan güç mücadelesinde önce politik ardından ekonomik, son olarak ise askeri güç unsurlarının diplomasinin odağına yerleştiği görülmektedir.

RF'nin hem Putin döneminde (2000-2008) hem de Medvedev (2008-2012) döneminde Orta Asya'ya daha fazla önem vermeye başladığı açıkça görülmektedir. RF'nin bölgeyi etkisi altına almayı düşünen dış politikasını bölge devletleri de açıkça hissetmektedirler.

Putin'in devlet başkanlığı görevini bırakması ile görevi devrelan Medvedev'in ilk önemli adımı ise dış politika doktrinini gözden geçirerek revize

⁵³⁹ Lucas, *a.g.e.*, s. 11-12.

etmesi olmuştur. Bu bağlamda Medvedev, RF dış politikasında beş temel prensip ortaya koymuştur: “1) *RF uluslararası hukukun temel prensiplerine saygı göstererek hukuk kurallarını uygulayacaktır.* Medvedev’in bu ilk dış politika tezi herkes tarafından dile getirilen söylem olarak algılanmaktadır. Ancak derinden bakıldığında, bunun genel bir ifade olmadığı anlaşılmaktadır. Medvedev’in bu ilke ile vurgulamaya çalıştığı husus, RF’nin BMGK’nın beş daimi üyesinden biri olarak sahip olduğu veto hakkını uluslararası politikanın yönünü belirlemede etkin bir şekilde kullanması ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra Yalta’da karara bağlanan ve RF’nin uluslararası politikadaki çıkarlarını göz önünde bulunduran uluslararası hukuka saygı duyulması ile uluslararası hukuk kurallarının uygulanmasıdır. 2) *RF uluslararası sistemin çok kutuplu olmasını desteklemekte ve dış politikada bu prensibi benimsemektedir.* Burada vurgulanmak istenen temel husus, RF’nin ABD’nin küresel hegemonik süpergüç olma amacına karşın küresel sorunların çözümünde ve uluslararası politikanın yönlendirilmesinde RF ve diğer devletlerin de katılımının istenmesi ve desteklenmesidir. 3) *RF hiç kimseyle çatışmak istememekte, RF kendisini izole etmeyecek aksine RF tüm devletlerle ilişkileri doruk noktaya taşımaya hazırdır.* Medvedev bu prensip ile RF’nin dünyanın hangi ucunda çıkarı varsa bu çıkarının korunması için gerekli mücadelenin verileceği mesajını vermektedir. Prensip aynı zamanda uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişmelere RF’nin duyarlı olacağını ve bu bağlamda yaşanabilecek her sorun karşısında RF’nin çözüm arayacağını ancak bu yolla çözüm bulunamazsa askeri güce başvurabileceğini de vurgulamaktadır. 4) *RF kendi vatandaşlarını dünyanın hangi ucunda olursa olsunlar koruyacaktır.* Medvedev bu prensip ile özellikle eski Sovyet alanındaki Rus vatandaşlarının haklarının korunması hususuna ve dolaylı olarak da o ülkenin hukuki düzenlemelerine müdahale hususuna vurgu yapmaktadır. 5) Medvedev’in dile getirdiği son dış politika prensibi ise tamamen SSCB dönemi devletlerini ilgilendirmektedir. Prensip, RF’nin eski Sovyet ülkeleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Medvedev, bu prensip ile Sovyet alanının ve bu alanda yer alan ülkelerle olan ilişkilerin RF açısından jeopolitik önemine dikkat çekmektedir. Medvedev’in bu prensibine daha da yakından bakıldığında, Medvedev’in RF’yi Avrasya bölgesinde bir güç merkezi haline getirme amacıyla olduğu söylenebilir. Bu açıdan Rusya-Gürcistan savaşı önemli bir örnek

teşkil etmektedir. Bu bağlamda RF'nin bölgede güç merkezi ve kontrolör amacı ile her türlü yaptırıma başvurabileceğini söylemek mümkündür.⁵⁴⁰

RF'nin son dönem yani Putin'in 3. devlet başkanlığı dönemindeki dış politika anlayışını ortaya koyan yeni dış politika doktrini çalışmaları ise, 07 Mayıs 2012'de başlamış ve Putin yeni dış politika doktrinini 18 Şubat 2013'te onaylamıştır. RF'nin 5 bölümden ve 104 maddeden oluşan bu son dönem dış politika doktrininin giriş niteliğindeki ilk bölümünde genel olarak belgenin dayandığı yasal ve ulusal çıkar motifleri, anayasaya, RF ulusal güvenlik ve askeri doktrinleri ile ülkenin ulusal çıkarlarının siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel boyutlarına yer verilmektedir.⁵⁴¹

Doktrin'in ikinci bölümünde ise RF'nin küresel sisteme ilişkin resmi anlayışı yansıtılmaktadır. Bu çerçevede yapılan ilk tespit, mevcut uluslararası sistemin en önemli özelliğinin küresel mali-ekonomik krizin etkisi ile şekillenmesidir. Bölümde ayrıca uluslararası sistemin çok kutuplu sisteme doğru evrildiği belirtilmektedir. RF'nin uzun süredir çok kutuplu sisteme ilişkin beklenti ve çabaları dikkate alındığında, bu durumun Kremlin için önemli olduğu söylenebilir.

Belgede uluslararası ilişkilerin öngörülebilirliğinin giderek zorlaştığı belirtilirken Batı'nın uluslararası sistemi domine etme yolundaki siyasi ve ekonomik olanaklarının zayıfladığı vurgulanmaktadır. Doktrin bu gelişmeye paralel olarak Doğu'nun, özellikle Asya-Pasifik'in artan önemine dikkat çekmektedir.

Nükleer ve konvansiyonel büyük savaşların yaşanma ihtimalinin azaldığı belirtilen belgede, askeri gücün yanı sıra diplomasinin, ekonominin, demografinin, ekolojinin, bilginin, bilim ve teknolojinin artan önemi üzerinde durulmaktadır.

Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki gelişmelerin kültürel kimlik faktörünün uluslararası sistemdeki artan önemini ortaya koyduğu belirtilirken uluslararası istikrar ve güvenlik için BMGK kararlarına riayet etmenin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yeni ve farklı içerikli tehditlerin var olduğuna dikkat

⁵⁴⁰ Matthews, *a.g.m.*

⁵⁴¹ 'Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation', The Ministry of Foreign Affairs of The Russian Federation, s. 1.

çekilen belgede bu durumların RF için ciddi riskler yarattığı belirtilmekte ve RF dış politikasının bu sorunları açık, öngörülebilir ve pragmatik yaklaşımla çözme iddiası ortaya konmaktadır.

Dış politika doktrinin üçüncü bölümünde RF'nin küresel öncelikleri yer almakta ve bu bağlamda RF'nin ilk önceliği yeni bir uluslararası sistemin oluşumunu sağlamaktır. Doktrine göre 21. yüzyılda küresel sistemin merkezinde BM olmalıdır. Kremlin yönetimi bu süreçte BMGK'nın etkinliğini arttırmayı ve daimi üyelerin statüsünün korunmasını öngörmesinin yanında uluslararası sistemin yönetilmesinde önemli devletlerin "kolektif liderliği" ile BM'nin koordine edici konumunun ötesinde G-8, G-20, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti) ve ŞİÖ'nün rolünü önemsemektedir.⁵⁴²

Doktrinde RF'nin ikinci küresel önceliği ise uluslararası ilişkilerde hukukun egemenliğini sağlamak şeklinde tanımlanmaktadır. Kremlin bu çerçevede BM Anlaşması ve benzeri uluslararası hukuk belgelerine önem verilmesini istemektedir. Bu noktada özellikle dikkat çeken hususlar güç kullanılmaması, iç işlerine müdahale edilmemesi ve uluslararası yaptırımların sadece BMGK aracılığı ile yapılmasıdır.

Üçüncü küresel öncelik ise uluslararası güvenliğin güçlendirilmesidir. Bu noktada küresel ve bölgesel istikrara önem veren belge, nükleer güçler arasında iş birliğine ve bu çerçevede ABD ile ilgili sürece ve silahsızlanmaya önem verildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca belgede ülkelerin "barış amaçlı nükleer edinme hakkı" kabul edilmekte ancak tektarafli füze savunma sistemlerinin kurulmasına karşı çıkılmaktadır.

Son olarak; doktrin, küresel öncelikler arasında uluslararası ekonomik ve çevresel iş birliğine önem vererek uluslararası sistemde ekonomi ve ekolojinin artan etkisinin dikkate alındığını göstermektedir. Bu bağlamda belgede RF için Avrasya Ekonomik İşbirliği'nin güçlendirilmesine önem verildiği açıkça belirtilmektedir.

⁵⁴² Dmitri Trenin, "The Putin Doctrine", 1 Şubat 2013, Carnegie Moscow Center, www.m.ceip.org/publications/?fa=51085, 8 Mart 2013.

2.4. Vladimir Putin Dönemi RF Ulusal Güvenlik Doktrini (2000) ve Güvenlikte Kontrollü Dönüşüm Modeline Geçiş

1990'ların başında halkın ve seçkinlerin büyük umutları ile başlayan Boris Yeltsin dönemi, 1990'ların sonuna gelindiğinde ekonomiden iç politikaya, askeri yapıdan dış politikaya bütün alanlarda RF'nin sıkıntılarının daha da büyümesine neden olmuştur. Öncelikle RF'nin yeniden yapılanması sürecinde özel önem arz eden ekonomi alanındaki politikalar ve reformlar beklenenin aksine 1998'de ekonomik krizle sonuçlanmıştır. Yeltsin'in ülkeyi ekonomik krizden çıkarmak için yeni başbakan ve hükümet atamaları da içine düşülen ekonomik krizi çözmek yerine daha da geniş bir alana yayarak siyasi istikrarsızlılara yol açmış ve sık sık değişen hükümetler sorununu gündeme getirmiştir.

Dış politika açısından bakıldığında da, Yeltsin dönemi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1990'ların başında büyük umutlarla ‘‘Batı’ya yaklaşma ve hatta onun bir parçası olma’’ yönelimli politikalar, zaman içerisinde önemli değişimlere uğrayarak 1999’da Kosova sorunu nedeni ile Batı ile çatışmayı göze alacak boyutta ciddi bir krize neden olmuş ve böylece de RF dış politikasının temel önceliği konumundaki BDT coğrafyasındaki güç dengeleri giderek daha büyük oranda RF'nin aleyhine değişmeye başlamıştır.⁵⁴³ RF'nin bu coğrafyadaki etkinliğini sürdürmek amacı ile büyük önem verdiği BDT örgütü, kararlarının tamamına yakını uygulanmayan bir kuruma dönüşmüştür. Mayıs 1999’da RF ile ilişkilerde daha bağımsız hareket etmek ve Batı ile daha yakın ilişkiler geliştirmek isteyen Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'nın GUAM adı altında bir araya geldiklerini ilan etmeleri RF'nin bu coğrafyadaki etkinliğini zayıflatan önemli bir gelişme olmuştur. Bu birlikteliğin ABD'nin açık teşvik ve desteği ile kurulması RF açısından daha da endişe verici bir durum oluşturmuştur. Primakov doktrinine rağmen RF'nin Orta Doğu bölgesinde (İran ile ilişkiler dışında) insiyatifi büyük ölçüde ABD'ye kaptırması ve Çin ile ilişkilerin de uluslararası sistemde alternatif bir güç odağı

⁵⁴³ Robert Freedman, ‘‘Russian Policy Toward the Middle East Under Yeltsin and Putin’’, 02 Eylül 2001, Jerusalem Letter/Viewpoints, No, 461, www.jcpa.org/jl/vp461.htm, 22 Mart 2013.

oluşturma bakımından yeterli olamaması, dış politikada öne çıkan diğer sıkıntıları oluşturmuştur.

Özetle, ülkenin içine düştüğü ekonomik, politik, sosyal ve dış politika alanlarındaki sorunlar yönetimin sıkıntılarını daha da derinleştirerek RF'yi çok boyutlu bir krize sürüklediği gibi aynı zamanda yeni bir ulusal lider arayışını da gündeme getirmiştir. Bu bağlamda 09 Ağustos 1999'da Başbakanlık ve 31 Aralık 1999'da da vekâleten Başkanlık görevine getirilen Vladimir Putin, hızla ülkenin karşılaştığı sorunları çözebilecek yeni ulusal lider konumuna oturtulmuştur. Putin'in iktidara taşınması süreci, 26 Mart 2000'de yapılan başkanlık seçimlerinde %52,94 oyla RF'nin seçimle gelen ikinci başkanı olmasıyla tamamlanmıştır.

Putin'in iktidara gelmesinde RF'de değişik iktidar odaklarını tatmin edecek nitelik ve geçmişe sahip olmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Putin'in 1975-1990 yılları arasında Sovyet istihbarat servisi KGB'de çalışmış olması, Haziran 1998'den itibaren Rusya Federal Güvenlik Servisi'nin (FSB) başkanı ve Mart 1999'dan Ağustos 1999'a kadar RF Güvenlik Konseyi Sekreteri olması önemli etkenler arasında gösterilmektedir. Ayrıca Putin'in 1990'ların başından itibaren Rus demokrat ve liberal çevrelerinde önemli saygınlığı olan Petersburg Belediye Başkanı Anatoly Sobchak ile yakın ilişkileri ve çalışma arkadaşı olması da bu çevrelerin desteğinin sağlanmasına artı bir değer katan etken olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu şekilde RF'deki değişik iktidar odaklarının uzlaştığı bir kişi olarak iktidara gelen Putin'e göre "RF son 200-300 senede ilk kez dünyanın ikinci ve hatta üçüncü dereceli ülke olmak gibi" bir tehlike ile karşı karşıyadır ve bunun önlenmesi için ulusun entelektüel, fiziki ve psikolojik güçlerinin bir araya toplanması gerekmektedir.⁵⁴⁴ Bu bağlamda Putin'in ülkenin düştüğü durumdan kurtarılması için uygulamaya koyduğu büyük kurtuluş veya kalkınma stratejisi "kontrollü dönüşüm modeli" olarak tanımlanabilir. Model temel olarak RF'nin karşılaştığı iç ve dış sorunları öncelikle devletin bekasını ve büyük devlet geleneğini tehdit eden unsurlar

⁵⁴⁴ www.eng.kremlin.ru/transcripts, 23 Mart 2013.

olarak değerlendirmekte ve bu tehditleri bertaraf ederek RF'yi tekrar büyük güç statüsüne kavuşturmak için ülkenin çağdaş gereklere uygun siyasi, ekonomik ve askeri içerikli köklü bir dönüşüm/reform sürecine girmesini öngörmektedir.

Ancak bu dönüşümün amacına uygun olması için kontrollü bir biçimde yapılması şart olarak görülmektedir. Modelin kontrollü reform olarak uygulanması bir kaç etken çerçevesinde açıklanabilir. Öncelikle bu tür bir reform anlayışının RF'deki geleneksel ‘‘yukarıdan reform anlayışı’’ ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Nitekim Putin'in büyük güç olma amacı ile ortaya koyduğu dönüşüm modeli aynı amaç ancak farklı fraksiyonlarla I. Petro, I. Aleksandr ve Sovyet dönemlerinde de yer almıştır. Yine RF geleneğine uygun olarak bu reformun da temel dinamiğinin RF egemen siyasi kültür geleneğinin en önemli parçası olan devlet aygıtının ve bürokrasisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Dönüşümün kontrollü olmasına yapılan vurgu Putin yönetimi için birkaç açıdan önem taşımaktadır. Öncelikle Putin yönetimi kontrolsüz biçimde yapılan Gorbaçov dönemi dönüşüm deneyimini bizzat yaşamış kadrolardan oluşmaktadır. Bu kadrolar anılan reform sürecini SSCB'nin çözüldüğünün en önemli sebeplerinden biri olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda SSCB'nin çöküşünü ‘‘20. yüzyılın en önemli felaketi olarak değerlendiren’’ Putin için reformun ‘‘kontrollü’’ olması RF'nin de aynı kaderi paylaşmaması adına önemli iken öte yandan kontrollü olma, dönüşümün ‘‘büyük kurtuluş’’ amacından sapma olmaması için de bir gerekliliktir.⁵⁴⁵ Nitekim Yeltsin döneminde ülkeyi kapsayan reform dalgasının 1990'ların sonunda RF'yi siyasi, ekonomik, askeri ve dış politika alanlarında çıkmaza sokmasının Putin ve yönetimine önemli bir örnek teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Özetle, ülkenin tarihi tecrübesi ile iç ve dış etkenlerin ‘‘kontrollü dönüşüm’’ modelini Putin yönetimi için temel strateji haline getirdiği söylenebilir.

Bu bağlamda Putin yönetiminin izlediği strateji ‘‘güçlü ve merkezi bir devlet, güçlü ekonomi, güçlü ordu ve uzlaştırıcı, aktif ve pragmatik bir dış

⁵⁴⁵ www.eng.kremlin.ru/transcripts, 23 Mart 2013.

politika” biçiminde formüle edilen dört temel hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Stratejinin ilk hedefi olan “güçlü ve merkezi bir devlet” adına federal düzeyde siyasal ve idari politikalar güçlendirilerek ve genişletilerek Kremlin’in otoritesinin artırılması dolayısıyla da federal yönetimin güç kazanması amaçlanmaktadır. Öte yandan Putin yönetimi federal merkezin RF siyasal sisteminin en etkin ve belirleyici aktörü olması için çeşitli adımlar atmıştır. Bu çerçevede RF siyasal sisteminin yeniden şekillenmesi için yasalar çıkartılmış ve Yeltsin döneminde siyasi iktidar üzerinde etkinlik kuran oligarkların etkisinin yok edilmesine yönelik bir politika uygulanmıştır. Bu uygulamalar ve gelişmeler gerçek anlamda oligarkların etkisini kırmış ve böylece de federal yönetim ülke ekonomisi üzerinde tam kontrol sağlamıştır. Bu bağlamda “güçlü devlet” hedefini gerçekleştirmek için uygulanan politikaların “güçlü ekonomi” hedefinin gerçekleşmesine de katkıda bulunduğu söylenebilir.

Kontrollü reformun üçüncü önemli hedefi güçlü devlete katkıda bulunacak ve çağdaş koşullara uyum sağlayan “güçlü ordu”nun oluşturulması için gerekli reformların yapılmasıdır. Modelin dördüncü önemli hedefi ise RF’nin reform sürecine ve büyük güç amaçlarına hizmet edecek “uzlaşmacı, aktif ve pragmatik bir dış politika”nın uygulanmasıdır. Bu dış politikanın uzlaşmacı boyutu; RF’de mevcut jeopolitik seçeneklerin sentezlenmesini, pragmatik boyutu; ülkenin mevcut reform sürecine zarar verecek radikal adımlardan çekinmeyi, aktiflik boyutu ise RF’nin dünya politikasında hala etkin bir aktör olarak bulunuşunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Özetle, RF’nin Putin ile birlikte idari anlamda güçlü merkezi devleti hedefleyen, siyasal anlamda Kremlin’in tam denetimi altında bulunan “güdümlü demokrasi” sisteminin kurulmaya başlandığı, askeri alanda profesyonel orduya geçişi amaçlayan ve dış politikada mevcut gerçeklerle tarihi gelenekler arasında rasyonel bir denge kurma amacını benimseyen bir dönüşüm sürecine girdiği söylenebilir.

2.4.1. ‘‘Güçlü Devlet’’ Modeli

Putin’in iktidarının önceliklerinin başında RF’de tekrar güçlü bir devletin tesis edilmesi gelmektedir. Nitekim Putin 16 Ağustos 1999’da Başbakan sıfatı ile parlamentoda yaptığı ilk siyasi konuşmasında, RF’nin güçlü bir devlete duyduğu ihtiyacı ülkenin temel sorunlarından biri olarak vurgulamaktadır.

Putin, ‘‘güçlü devlet’’ vurgusunu kendi seçim platformu sayılan 30 Aralık 1999 tarihli ‘‘Binyılın Eşiğinde Rusya’’ isimli makalesinde de geniş biçimde anlatmakta ve RF’nin yeniden doğması ve ayağa kalkmasının ancak devletçilikle mümkün olabileceğini ilan etmektedir. Anılan makalede Putin, Rus geleneksel kültürü bakımından güçlü devletin kötü bir müessese olarak görülmediğini tam tersine her zaman düzenin kaynağı ve garantörü, gerektiğinde ise değişimlerin temel girişimcisi ve ana gücü olduğunu belirtmektedir.⁵⁴⁶ Çağdaş Rusya toplumunun güçlü ve etkin devlete ihtiyaç duyduğunu belirten Putin, böyle bir devletin totaliter esaslara değil demokratik, hukuksal ve etkin federatif ilkelere dayanması gerektiğini de ifade etmektedir. Putin 04 Ocak 2000’de yaptığı bir açıklamada ise devletin dağıldığı bir ortamda ekonomik veya sosyal nitelikli hiç bir sorunun çözülemeyeceğini belirtmektedir.⁵⁴⁷ Dağılan ve merkezkaç eğilimlerin güçlendiği devletin yeniden yapılanması gerektiğini ifade eden Putin, bu sürecin RF’nin tarihsel devlet geleneğine uygun biçimde ‘‘güçlü ve merkezi devlet’’ anlayışı içinde gerçekleştirilmesini savunmaktadır.⁵⁴⁸

Putin’in ‘‘güçlü ve merkezi devlet’’ anlayışı 10 Ocak 2000’de ilan edilen RF’nin yeni ulusal güvenlik doktrininde de yer almakta ve RF devlet yönetiminin federal ve yerel çerçevede güçlü ve etkin hale getirilmesi önemli bir amaç olarak vurgulanmaktadır.⁵⁴⁹ Putin, 08 Temmuz 2000’de parlamentoda yaptığı yıllık

⁵⁴⁶ Kamalov, *a.g.e.*, s. 93.

⁵⁴⁷ Mehmet Aslan, ‘‘Rusya ve Devletçilik’’, *Rusya Çalışmaları ‘‘Stratejik Araştırmalar-2’’*, (Ed.) İhsan Çomak, Tasam Yayınları, İstanbul 2009, s. 49-50.

⁵⁴⁸ Aslan, *a.g.m.*, s. 52.

⁵⁴⁹ Ingmar Oldberg, ‘‘Russia’s Great Power Strategy Under Putin and Medvedev’’, *Swedish Institute of International Affairs*, No.1, 2010, s. 2-22.

konusmasında da RF'nin mevcut olumsuz şartlardan kurtulması için "güçlü devlet" hedefine odaklanması gerektiğini ifade etmektedir.

RF'nin yeniden güçlenmesi için "güçlü devlet" amacını en önemli öncelik olarak gören Putin yönetiminin bu alandaki politikalarının temel hedefi, merkezi devleti güçlendirmek olup bu politikalar üç boyutta uygulamaya konulmuştur; ilk boyutta RF'nin toprak bütünlüğüne fiili tehlike oluşturan Çeçenistan sorununun çözülmesi, ikinci boyutta Yeltsin döneminden miras kalan zayıflamış federe yapının merkezi yönetim lehine güçlenmesini sağlayacak federal reformların yapılması ve son olarak da merkezi yönetimin siyasi rejim üzerindeki konumunu güçlendirmek yer almaktadır.⁵⁵⁰

2.4.2. Profesyonel Orduya Geçiş

Putin yönetiminin kontrollü dönüşüm modelinin en önemli boyutlarından biri de askeri alanla ilgili olmasıdır. Bu boyutu iki yönden ele almak mümkündür. Yaklaşımın birinci boyutunu RF'nin ulusal güvenlik anlayışının yeniden tespiti ve askeri güvenlik alanındaki önceliklerin belirlenmesi, ikinci boyutunu ise bu sorumluluğun yerine getirilmesinde esas aktör konumundaki orduda reform oluşturmaktadır.

Putin yönetimi ilk olarak, 10 Ocak 2000'de RF'ye ilişkin askeri tehdit ve önceliklerin ortaya konulmasında en önemli resmi belge niteliği taşıyan "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini"ni kabul etmiştir. Yeni ulusal güvenlik doktrinde RF'nin askeri alandaki ulusal çıkarları; ülke bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, RF ile müttefiklerine karşı askeri saldırıların önlenmesi ve son olarak devletin demokratik ve barışçıl gelişimi için koşulların sağlanması biçiminde özetlenmiştir.

Doktrinde ulusal güvenlik kapsamında dış askeri tehdit unsurları açısından RF'nin dünyadaki siyasi, ekonomik ve askeri etkinliğinin zayıflaması, askeri politik

⁵⁵⁰ Peter H. Solomon, Jr., "Vladimir Putin's Quest For A Strong State", *International Journal On World Peace*, Vol. XXIII, No.2, Haziran 2005, s. 13.

ittifakların güçlenmesi ve özellikle NATO'nun doğuya genişlemesi gibi konulara da vurgu yapılmaktadır. Ayrıca RF sınırlarında yabancı askeri üslerin ve çok sayıda askeri birliklerin yerleştirilmesi, kitle imha silahlarının yayılması, terörizm ve son olarak sınırlara yakın bölgelerde askeri çatışma riskinin güçlü olması en önemli sorunlar olarak sıralanırken doktrinde özellikle NATO'nun kendi sorumluluk alanı dışındaki bölgelerde güç kullanması ve bunu BMGK kararı olmadan yapmasının dünyanın genel stratejik dengesinin istikrarsızlaştırılmasına neden olduğu vurgulanmaktadır.

Askeri bakımdan yeni doktrinin 1997'de kabul edilen ulusal güvenlik doktrininden farklı iki yeni unsuru bulunmaktadır. Öncelikle yeni doktrin RF'ye yönelebilecek saldırıların önlenmesi için nükleer dâhil her türlü silahın kullanılacağını ilan etmektedir. İkinci olarak önceki ulusal güvenlik doktrini ülke içinde ordunun güç kullanmasına izin vermezken Ocak 2000'deki doktrin bu yasağı kaldırarak yurttaşların hayati tehlike içinde olması ve anayasal düzenin güç kullanılarak değiştirilmesi gibi durumlarda RF Anayasası'na ve diğer federal yasalara uygun olarak ülke içinde ordunun güç kullanmasına izin vermektedir.

Putin döneminde RF askeri güvenliğinin temel çerçevesini çizen bir diğer önemli belge ise 21 Nisan 2000'de kabul edilen "Rusya Federasyonu Askeri Doktrini"dir. Askeri doktrinde RF için temel askeri tehditler, dış ve iç tehditler olarak sınıflandırılmaktadır. Belgede önemli dış tehditler olarak; RF'nin toprak bütünlüğüne yönelik iddialar, küresel güvenlik sorunlarının çözümünde RF'yi gözardı etme girişimleri, sınırlardaki askeri çatışma odakları, askeri blokların RF sınırlarına doğru genişlemesi, BM kararı olmadan güç kullanımı ve uluslararası terörizm gibi tehlikeler sıralanmaktadır. Doktrinde iç askeri tehditler çerçevesinde anayasal düzeni zor kullanarak devirme, ülkenin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğini tehdit eden terörist örgütlenmeler, yasadışı silahlı birlikler oluşturulması ve ülke askeri güvenliğini tehdit edecek büyüklükteki silah kaçakçılığı sayılmaktadır. Askeri doktrin, askeri güvenliğin sağlanması için devletin nükleer güç statüsünün ve diğer nükleer güçlerle dengenin korunacağını ifade etmektedir.

Ulusal güvenlik ve askeri doktrinlerle ülkenin karşılaştığı tehditleri geniş bir çerçevede ortaya koyan Putin yönetiminin askeri alana ilişkin politikalarının belirlenmesinde iki önemli etkenin rol oynadığı görülmektedir. Öncelikle Putin yönetiminin Batı'nın askeri üstünlüğünü RF'nin kısa dönemde kapatamayacağı boyuta ulaştığının farkına varmış olmasıdır. Bunun RF'nin askeri güvenlik politikasına yansımaları, ABD ve NATO ile açık bir cepheleşmeyi tam ortadan kaldırmak mümkün olmasa da asgariye indirgeme çabası biçiminde olmuştur.⁵⁵¹ Bu bağlamda Putin yönetiminin ABD ve NATO ile ciddi kriz yaratma tehlikesi taşıyan küresel nükleer dengenin sağlanması ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesi gibi konulardaki itirazlarının söylemlerle sınırlı kaldığı söylenebilir. Putin yönetiminin askeri politikalarını belirleyen ikinci etken ise her türlü önleme rağmen Çeçenistan'daki savaşın uzun süreli bir karakter almış olması ve bu durumun RF ordusunun "küçük savaşları" ve terörle mücadeleyi kazanacak biçimde yeniden yapılandırılması ihtiyacını gündeme getirmiş olmasıdır.⁵⁵²

Bu bağlamda 2000'de yapılan güvenlik değerlendirmeleri, 11 Eylül saldırısı ve Çeçenistan savaşının gelişim seyri çerçevesinde terör merkezli bir değişim sürecine girmiştir. 11 Eylül saldırısı ve bu çerçevede ABD'nin terörle mücadele politikası, yeniden yapılandırma sürecinin ivme kazanmasında dış etken rolünü oynamıştır. Öte yandan 23-26 Ekim 2002'de Moskova'da Çeçen saldırganların gerçekleştirdiği tiyatro baskını, ulusal güvenlik öncelikleri içerisinde terör unsurunu öne çıkarmıştır.

Putin yönetiminin askeri konulardaki tasarruflarının ikinci boyutunu askeri reform alanındaki politikalar oluşturmuştur. Nitekim Putin, Başbakanlığı döneminde RF'nin tekrar büyük güç haline gelmesinde askeri gücün öneminin farkında olduğunu sık sık vurgulamış; RF askeri gücünün yenileneceğini, subayların durumun iyileştirileceğini, askeri harcamaların arttırılacağını ve askeri eğitimin yeniden

⁵⁵¹ Robert E. Hunter, "NATO - Russia Relations after 11 September", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 3, Sayı 3, Eylül 2003, s. 28-51.

⁵⁵² Nazim Cafersoy, "Rusya'nın '11 Eylül': Tiyatro Baskınından Yeni Güvenlik Doktrinine", *Stratejik Analiz*, Cilt 3, Sayı 33, Ocak 2003, s. 47-57.

düzenleneceğini ifade etmiştir.⁵⁵³ Özellikle Ağustos 1999 - Mart 2000 dönemini kapsayan bu açıklamalarda ve ilan edilen resmi belgelerde askeri gücün önemi vurgulanmakta ve Yeltsin döneminin yarım kalan askeri reform çabalarının yerine köklü bir reform yapacağını taahhüt etmiştir.⁵⁵⁴ Bu vurgulamalar ve özellikle de Çeçenistan'a gerçekleştirilen müdahale, Putin'in askeri yapı içerisindeki prestijini arttırmıştır. Bu durumun askerlerin Mart 2000 devlet başkanlığı seçimlerinde Putin'in adaylığını % 90'a varan oranda desteklemesine yol açtığı söylenebilir.⁵⁵⁵

Putin yönetimi askeri reform konusunu önemseydiğini güvenlik ve askeri politikanın temel resmi belgeleri olan ulusal güvenlik ve askeri doktrinlerde ortaya koymuş ve bu bağlamda 10 Ocak 2000'de ilan edilen Ulusal Güvenlik Doktrini, RF ordusu ve savunma sanayisindeki reform sürecinin gecikmesinin nedeni olarak yeterli hukuki yapı ve mali olanakların bulunmayışını göstermiştir.⁵⁵⁶ Bu durumun, RF ordusunun savaş kabiliyetini olumsuz biçimde etkileyerek ülkenin askeri güvenliği için zaafiyete neden olduğunu da önemle vurgulamıştır. Yine 21 Nisan 2000 tarihli askeri doktrin de ülkenin karşılaşılabileceği askeri tehditlerle mücadelede ordunun en temel kurumsal yapılanma olduğunu ve bu tehditleri önlemek için ordunun ve askeri sanayinin ülkenin ekonomik olanaklarını dikkate alarak yeniden yapılandırılacağını belirtmektedir.⁵⁵⁷

Halefi Yeltsin gibi askeri reformun öneminin farkında olduğunu ortaya koyan Putin'in bu yöndeki politikasının önündeki en önemli engel, askeri reformun hangi çerçeve ve öncelikler içerisinde yapılması gerektiği olmuştur. Bir yandan yeni şartlara uygun tehdit algılamaları öte yandan RF'nin mevcut ekonomik olanaklarının kısıtlı olması bu sorunu önemli hale getirmiştir. Özellikle Haziran-Ağustos 2000 döneminde Savunma Bakanı Igor Sergeyev ile Genelkurmay Başkanı Anatoly Kvashnin arasında askeri reformun genel çerçevesi konusunda ortaya çıkan

⁵⁵³ Brian Taylor, "Putin and Military: How Long will the Honeymoon Last?", www.fas.harvard.edu/~ponars/policymemos/Taylor116.html, 29 Mart 2013.

⁵⁵⁴ Taylor, *a.g.m.*

⁵⁵⁵ Taylor, *a.g.m.*

⁵⁵⁶ Road Thornton, *Military Modernization and the Russian Ground Forces*, Strategic Studies Institute, Pennsylvania 2011, s. 91.

⁵⁵⁷ Thomton, *a.g.e.*, s. 92.

anlaşmazlık, reform sürecinin gecikmesine yol açmıştır.⁵⁵⁸ Savunma Bakanı Sergeyev askeri reform sürecinde nükleer kuvvetlere önem verilmesini savunurken Genelkurmay Başkanı Kvashnin konvansiyonel kuvvetlerin modernizasyonundan yana tavır almıştır.⁵⁵⁹ Daha Mayıs 1997’de Stratejik Füze Kuvvetleri Komutanı görevinden Savunma Bakanlığına getirilen Sergeyev, RF’nin askeri bakımdan öncelikle ABD ve NATO ile nükleer dengeyi koruması gerektiğini ve RF ordusunun reform sürecinin bu anlayış çerçevesinde gerçekleştirilmesini savunmuştur.⁵⁶⁰ Buna karşılık Genelkurmay Başkanı Kvashnin’in 12 Temmuz 2000’de önerdiği reform paketi öncelikli olarak konvansiyonel kuvvetlerin geliştirilmesi gerektiğini ve bu çerçevede Stratejik Füze Kuvvetleri Komutanlığı’nın ordu içerisindeki konumunun zayıflatılması ve askeri bütçeden ayrılan payın azaltılmasını öngörmektedir.⁵⁶¹

Ordu içinde reform konusundaki bu anlaşmazlığı çözmeyi ve bir an önce reforma başlamayı amaçlayan Putin, 16 Ocak 2001’de imzaladığı ‘‘2005’e Kadar Askeri Kuvvetlerin Yeniden Yapılanması Planı’’ kararnamesi ile bir uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Bu kararname ile bir yandan Kvashnin’in reform konusunda görüşleri gerçekleştirilmeye çalışılırken öte yandan nükleer silahların önemi vurgulanmıştır. Fakat iki farklı reform anlayışı arasında uzlaşmayı öngören bu plan bile Sergeyev ile Kvashnin arasında askeri reform sürecine zarar veren anlaşmazlığı çözmeye yetmemiştir. Askerler arasında reforma ilişkin anlaşmazlığın tam çözülememesi üzerine reform sürecinin başarıya ulaşabilmesi için askeri kesim dışında bir şahsın Savunma Bakanı atanması çözüm olarak görülmüş ve Mart 2001’de Putin’e yakınlığı ile tanınan ve FSB’den emekli Güvenlik Konseyi Sekreteri Sergey Ivanov Savunma Bakanı olarak atanmıştır.⁵⁶²

Yeni Savunma Bakanı İvanov’un askeri reformu gerçekleştirmek için yaptığı çalışmalar, 21 Aralık 2002’de ordunun profesyonel esaslara geçmesini

⁵⁵⁸ Burak Çınar, ‘‘Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları’’, <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3686&kat1=1>, s. 2, 29 Mart 2013.

⁵⁵⁹ Ali Asker, ‘‘Rusya Federasyonu’nun Yeni Askeri Doktrini Bir Tepki Belgesi mi?’’, www.milscint.com, s. 3, 29 Mart 2013.

⁵⁶⁰ Asker, *a.g.m.*, s. 3.

⁵⁶¹ Asker, *a.g.m.*, s. 3.

⁵⁶² László Póti, ‘‘Evolving Russian Foreign and Security Policy: Interpreting the Putin-doctrine’’, <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicn/acta/25/poti.pdf>, s. 29, 29 Mart 2013.

öngören askeri reform konseptini Bakanlar Kurulu'na sunması ile sonuçlanmıştır. Reform paketinin amacı ordunun hareket kabiliyetini güçlendirmek, kurumsal yapısını geliştirmek, teknik donanımında standardizasyon sağlamak ve ordu personelinin durumlarını iyileştirmek olarak özetlenebilir. Reform paketi, RF ordusunun üç aşamalı bir plan çerçevesinde profesyonel orduya dönüştürülmesini öngörmektedir.⁵⁶³ 2011 yılına kadar sürecek olan ikinci aşamada ise sürekli savaşa hazır halde bulunan askeri birliklerde personel istihdamının planlı bir şekilde sözleşmeli personel alımına çevrilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede ordu içerisinde profesyonel askerlerden oluşan birliklerin oranının yüzde % 50'nin üzerine çıkmasının ardından askerlik süresinin kısaltılması planlanmıştır. Reformun üçüncü aşamasında ise tamamen profesyonel askerliğe geçiş öngörülmektedir.

Ne var ki Ivanov'un reform projesi de ordudaki muhalefet nedeni ile çeşitli gecikmelere maruz kalmıştır. Özellikle Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı arasında yaşanan problemlerden dolayı pilot uygulama olarak başlatılan 76. Hava İndirme Tümeni'ndeki deneme uzamıştır.⁵⁶⁴ Savunma Bakanı Ivanov ve Genelkurmay Başkanı Kvashnin arasındaki sorun 2004'te Kvashnin'in görevden alınması ve Genelkurmay Başkanlığı'nın askeri yapılanma içerisindeki rolünün zayıflatılması ile sonuçlanmıştır.⁵⁶⁵

Yaşanan bu sıkıntılara rağmen Putin'in yönetimi ile birlikte devletin ulusal güvenliğe verdiği önem artmış ve askeri reform Yeltsin dönemine oranla daha kararlı sürdürülmüştür. Putin'in askeri reformunu önemli kılan diğer bir unsur da reformun ekonomik boyutu üzerinde durulmuş olmasıdır. Putin yönetimi ile RF'nin ulusal güvenlik ve özellikle de savunma alanına ilişkin harcamaları ciddi oranda yükselmiş ve bu bağlamda 2000 bütçesinde bu kaleme ayrılan kaynak 200 milyar ruble iken 2005'de bu kaynak 375 milyar rubleye çıkartılmıştır.⁵⁶⁶

Özetle, Putin yönetimi RF'nin tekrar dönüştürülmesi sürecinde askeri boyuta özel önem vermiş ve bu çerçevede kabul edilen resmi belgelerle askeri

⁵⁶³ Asker, *a.g.m.*, s. 30.

⁵⁶⁴ Burak Çınar, *a.g.m.*, s. 3.

⁵⁶⁵ Çınar, *a.g.m.*, s. 3.

⁵⁶⁶ Póti, *a.g.m.*, s. 31.

güvenlik anlayışı mevcut koşullara uygun biçimde yeniden şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu yeniden şekillenme sürecinde özellikle ABD ve genelde Batı'nın RF karşısındaki askeri üstünlüğünün kısa sürede kapatılamıyacağı ve bu bağlamda Batı ile doğrudan bir çatışma ortamına gidilmemesi kabul edilmiştir. RF'nin askeri tehdit değerlendirmesinde etkin olan diğer bir unsur ise Çeçenistan savaşı olmuştur. Bu savaşın gelişim seyri, RF'nin askeri konseptinde "küçük savaşları" kazanmanın ve terör merkezli tehditin önemini ortaya koymuştur. Putin yönetimi RF'nin karşılaştığı tehditlerin bertaraf edilmesi için RF askeri gücünü profesyonel orduya dönüştürecek biçimde reform edilmesine başlamıştır.

2.5. Vladimir Putin Dönemi RF Askeri Güvenlik Doktrinleri (2000 ve 2010)

RF dış politikasında askeri güç önemli bir konumu sahiptir. Süper güç konumuna önce "yakın çevre" de sonra da dünya çapında ulaşmak isteyen RF dış politikasında silahlı kuvvetlerin rolü yadsınamaz. RF'de askeri güç tarihte de her dönem önemli bir yere sahip olmuştur. 1492-1992 yılları arasındaki 500 yıllık süreçte sadece 29 yılın savaşız geçirilebildiği düşünülürse askeri gücün RF açısından önemi daha da net anlaşılabilir.

2000 tarihli RF Askeri Güvenlik Doktrini 09 Ekim 1999'da başbakan Putin tarafından yayınlanmış, 21 Nisan 2000'de de son halini alarak yürürlüğe girmiştir. Yeni Askeri Doktrin, yine büyük ölçekli savaşlardan çok etnik/dinsel radikalizmin neden olduğu iç savaşların yarattığı tehditler üzerinde durmaktadır. Ancak bu düzeyde başlayan çatışmaların daha büyük çatışmalara dönüşme ihtimali de dikkate alınmaktadır. Yeni doktrin 1993 tarihli eski metinden çok farklı değildir. Belki de tek önemli fark, yeni doktrinle nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının sadece RF'ye karşı kullanılması durumunda değil RF'ye ve müttefiklerine yönelik konvansiyonel saldırılara karşı da RF'nin nükleer silahlarla karşılık verebileceğinin ilan edilmesidir. Doktrinde önemle vurgulanan diğer bir husus da uluslararası sistem açısından çok kutuplu bir sistemin varlığına dikkat çekilmesidir.

Doktrinin temel dayanaklarına bakılacak olursa ekonomik ve siyasi alanlarda güçlenen Almanya'nın doğuya doğru genişleme politikası, diğer yandan transatlantik bağının ABD için hayati önem taşıması ve bu çerçevede Almanya'nın ekonomik ve siyasi gücünün gerisinde kalan askeri etki alanı sebebi ile ortaya çıkan güvenlik zaafalarını gidermek amacı ile de NATO'nun doğuya genişlemesi politikası; RF için güvenliğini tehdit eden önemli unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın Nisan 1999'da NATO'ya katılmaları ve Kosova olayları ile bir savunma örgütü olan NATO'nun saldırıya maruz kalmadığı halde operasyonel görev alanı tanımına uygun düşmeyen bir bölgede askeri güç kullanması, RF ile Batılı devletlerarasındaki güvenlik ilişkisini olumsuz etkilemiştir. Yaşanan gelişmeler karşısında RF askeri yönetimi, ülkenin ihtiyaç duyduğu gereksinimleri karşılamak üzere askeri doktrin belirlemek durumunda kalmışlardır.⁵⁶⁷

RF'nin güvenlik politikasına dikkatle bakıldığında, askeri güvenliğin sağlanması, birliklerin ve askerlerin kullanılma metotları ve ülke dışında istihdam konularının son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu temalar, sadece Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrin'de bahsedilen girdileri meydana getirmektedir. Bu girdiler şunlardır: 1) Eğer diğer bütün yollar tükenmiş durumda ise nükleer silahlar da dâhil olmak üzere eldeki bütün güç ve tesisler, imkân dâhilinde silahlı düşmanı püskürtmek için kullanılacaktır, 2) RF, nükleer caydırıcılığı onaylamak mecburiyetindedir, 3) Barışı koruma operasyonlarında olduğu gibi birlikler ve askerler yerel, bölgesel, uluslararası ve geniş ölçekli çatışmalara müdahale edebilir, 4) RF'nin ulusal güvenlik kapsamındaki çıkarları dünyanın stratejik öneme haiz bölgelerinde bir Rus askeri varlığını gerektirebilir.⁵⁶⁸

Ulusal Güvenlik Konsepti çerçevesinde ortaya konulan yeni RF askeri doktrini, Soğuk Savaş döneminin aksine nükleer bir savaşı da içeren büyük ve kapsamlı bir savaş tehdidinin azalmakta olduğunu öngörmektedir. Buna karşılık ise

⁵⁶⁷ Mustafa Kibaroglu, "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini", *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, 2001, s. 100.

⁵⁶⁸ Marcel Haas, "Putin's External and Internal Security Policy", *Conflict Studies Research Center*, Vol: 5, Issue: 5, 2005, s. 5.

bölgesel çatışmaların ve silahlanma yarışının hızlanacağını ortaya koymaktadır.⁵⁶⁹ Ancak buna rağmen saldırganlığa karşı koymada nükleer silah kullanılmasına müsaade etmektedir.⁵⁷⁰ Askeri Doktrin bu hususta daha net bir bilgi vermektedir; ulusal güvenliğin kritik bir şekilde tehlikede olduğu konvansiyonel bir saldırıda saldırıyı nükleer silah kullanarak püskürtmek meşru sayılmaktadır. Dış Politika Doktrini ise tam tersine askeri gücün rolünün azalması gerektiğini vurgulamakta ve kitle imha silahları konusunda olduğu gibi konvansiyonel silahların da azaltılması gerektiğini belirtmekte ve aynı zamanda hızlı silahlanmalara karşı alınacak tedbirlerin önemine dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, diğer iki dokümanın aksine Dış Politika Doktrini nükleer silahların kullanımının sınırlanmasına dikkat çekmektedir.⁵⁷¹

Konvansiyonel silahlara karşılık olarak nükleer silahlara başvuru hakkının saklı tutulması aslında RF'nin nükleer silaha ilk başvuran taraf olabileceğinin işareti sayılabilir. Bu husus, 1980'lerden itibaren uygulanan "no-first-use" yani "nükleer silaha ilk başvuran taraf olmama" politikasının değiştirilmeğe olduğunun tescili anlamına gelmektedir.⁵⁷² RF'nin bu tutum değişikliği askeri ve siyasi olarak iki açıdan ele alınmalıdır. Askeri açıdan Soğuk Savaş yıllarında Kızıl Ordu'nun konvansiyonel üstünlüğünden dolayı nükleer silahları ön plana çıkaran Amerikan ve NATO stratejilerine karşı Sovyet yönetimi nükleer silahları son çare olarak düşüneceğini vurgulayan bir taktik izlemiştir. Günümüzde ise RF bu politikasını değiştirerek ABD ile rolleri değiştirmiş gözükmektedir. Siyasi açıdan ise nükleer silahların yarattığı caydırıcılık uluslararası sistemde RF'yi ciddiye alınması gereken bir aktör konumuna getirmektedir.⁵⁷³

Öte yandan askeri doktrin, kitle imha silahları ve balistik füzelerin bazı bölgelerde hızla yayılmasının yanı sıra bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler ve iletişim araçlarının kabiliyetleri nedeni ile "bilgi savaşları"nın da ciddi bir tehdit

⁵⁶⁹ Kibaroglu, *a.g.m.*, s. 100.

⁵⁷⁰ Ivan Safranchuk, "Letter of May 2000, Arms Control Letters", *PIR-Center for Policy Studies in Russia*, 2000, <http://www.bu.edu/globalbeat/nuclear/PIR0500.html>, 06 Nisan 2013.

⁵⁷¹ Haas, *a.g.m.*, s. 5-6.

⁵⁷² Kibaroglu, *a.g.m.*, s. 101.

⁵⁷³ Cem Oğuz, "Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu", *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, 2001, s. 115.

olarak değerlendirmektedir.⁵⁷⁴ Doktrinde yer alan bir diğer önemli husus ise “tek tek devletlerin ve devletlerarası ittifakların özellikle BM ve AGİT gibi mevcut uluslararası güvenliği sağlama mekanizmalarının rollerini en aza indirme gayretleri”nin de uluslararası alanda başlıca bir tehdit olarak görülmesidir.⁵⁷⁵ Doktrin yukarıda belirtilen hususları da kapsar nitelikte genel olarak askeri reforma vurgu yapmaktadır.

2000 yılından sonraki süreçte ise uluslararası politikada yaşanan jeopolitik ve askeri alanlardaki değişimler, RF Milli Güvenlik Konseyi’ni yeni bir doktrin hazırlama sürecine itmiştir. Özellikle ABD yönetiminin RF’yi çevrelemek adına RF’nin eski peyklerini de dâhil ettiği NATO üye kayıtlarını hızlandırma sürecine girmesi, Vişegrad (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan) ülkelerine ya da Balkan ülkelerine doğru NATO sınırlarının ilerletilmesi ve buna benzer gelişmelerin RF’yi bölgesel güç ve güç dengesi bakımından dar boğaza sürüklemesi doktrinin hazırlanmasına ivme kazandıran gelişmelerin başında gösterilmektedir. Bu hususta RF Milli Güvenlik Konseyi’nin hazırladığı yeni askeri doktrin ise RF Devlet Başkanı Dmitri Medvedev’in onayı ile 05 Şubat 2010’da yürürlüğe girmiştir. Yeni askeri doktrin dört temel bölümden oluşmaktadır: Genel Hükümler, Askeri Tehditler ve RF’ye Karşı Savaş Tehditleri, RF’nin Askeri Politikası ve Savunmanın Askeri ve Ekonomik Teminatı.

Yeni askeri doktrinde önemle vurgulanan hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- 1) NATO’nun doğuya doğru genişlemesinin RF sınırları önüne kadar gelmesi “Ana Tehdit” olarak kabul edilmektedir, 2) RF muhtemel bir “Füze Savunma Sistemi”ne erişilmesi halinin küresel anlamda silahlanma dengesini bozacağı ve denge prensibine zarar vereceği dolayısıyla da kendi güvenliğini tehlikeye sokacağı endişesini taşımaktadır. Bu hususta ABD’nin Avrupa ülkelerine “füze kalkanı” kurma planına vurgu yapılmaktadır, 3) RF ayrıca, uzaydaki silahlanma ve sahiplenme ile ilgili iddiaları da RF ya da müttefiklerine karşı tehdit olarak değerlendirmektedir, 4) RF kendisi ve müttefikleri ile ortak sınırları olan devletlerin

⁵⁷⁴ Kibaroglu, *a.g.m.*, s. 100.

⁵⁷⁵ Oğuz, *a.g.m.*, s. 115.

topraklarında yabancı askeri birliklerin bulunmasını, bölgesel ihtilafları ve uluslararası terörizmin yayılmasını tehdit olarak görmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, nükleer silahlanma yeni askeri doktrinin temel bileşenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda doktrinde askeri ihtilafın nükleer ihtilafa dönüşebileceği önemle vurgulanmaktadır. Bu açıdan RF'nin günün tehditlerini hesaba katarak kendisine veya müttefiklerine karşı nükleer silah ve diğer tür toplu imha silahlarının kullanılmasına karşılık olarak ve RF'ye karşı bizzat devletin varlığı için tehlike oluşturacak saldırının gerçekleştirilmesi durumunda nükleer silah kullanma hakkını saklı tuttuğu açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca ister olağan ister nükleer ihtilaf olsun her çeşit silahlı ihtilafın önlenmesi, RF'nin yeni askeri doktrininin temelini oluşturmaktadır.

3. GÜVENLİK POLİTİKALARI ANALİZİ: ABD – RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİNDE ‘GÜVENLİK İKİLEMİ’

3.1. İşgaller Bağlamında ABD'nin Güvenlik Politikaları Üzerine Eleştiriler ve Genel Bir Değerlendirme

ABD, 11 Eylül 2001 günü terörizmin soğuk yüzüyle tanışmıştır. Saldırıların ardından birçok ülke ABD'nin terörizmle mücadele savaşında yanında olduğunu belirtmişlerdir. Ölen insanlar için duyulan üzüntünün yanında bu saldırıların ardından ABD'de iktidar olan ikinci Bush yönetimi ve neo-muhafazakârların, Orta Doğu'dan Asya'ya kadar birçok ülkenin rejimini doğrudan ya da dolaylı çabaları ile yıkması dünyanın bir daha asla aynı dünya olmayacağını göstermiştir.⁵⁷⁶ Ancak ABD, terör saldırıları sonucunda elde etmiş olduğu dış desteğin büyük bir bölümünü bugün kaybetmiş bulunmaktadır. Buna paralel olarak 2001 yılından bu yana ABD'nin tek taraflı, hukuk dışı ve baskıcı tutumları tüm dünyada Amerikan karşıtlığını da arttırmıştır. Dünyadaki birçok devletin ABD politikalarını anlamakta zorluk çekmesinin yanında ABD tarafından kendilerine yönelik bir saldırı endişesi yaşadığı da görülmektedir. Bu bağlamda dünyada terörizmi yok etme politikasının Amerika'ya terörizmi üreten bir çevrimle geri döndüğü söylenebilir. Amerika'nın bu tutumunun demokrasi adıyla yöneldiği her bölgenin daha da istikrarsız bir kaos alanına dönüşmesine neden olduğu tartışılmaktadır. Örneğin Irak ve Afganistan müdahalelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının bu bölgelerde kronik bir istikrarsızlık yarattığı gözlemlenmektedir. Ayrıca askeri müdahalelerin getirmiş olduğu kan, gözyaşı ve acı Amerika'nın eylemlerine baş eğmenin ötesinde Amerika'ya olan tepkiyi de arttırmıştır. Bu gelişmeler karşısında uluslararası kuruluşlar ve müttefikleri de terörizmle mücadelede ABD'ye verdikleri desteği kesmeye başlamıştır. Zira uluslararası kamuoyunda ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasındaki tutumuna ilişkin

⁵⁷⁶ Gülten Üstündağ, ‘Üçüncü Dünya savaşında mıyız?’, 11.09.2006, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=25241>, 14 Nisan 2013.

“ ABD, terörizmle mücadeleyi demokratik rejimlerin kurulması kılıfında ulusal çıkarları adına kullanmaktadır” şeklinde bir kanı oluşmaya başlamıştır. Özellikle ABD halkı da belli bir süre sonra ABD askerinin hiçbir özgürlük operasyonunda yer almamasını istemiştir. Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD’nin terörizmle mücadele kapsamında izlediği dış politikanın önemli hatalar içerdiği söylenebilir. Bu hatalar birkaç temel başlık altında şu şekilde sınıflandırılabilir.

3.1.1. Uluslararası Hukuk Kurallarına Aykırılık

11 Eylül 2001 günü, Dünya Ticaret Merkezi’nin ikiz kulelerine ve Pentagon’a çakılan sivil uçakların yarattığı ve üç binden fazla sivil insanın ölümüne yol açan insanlıkdışı terör eylemini, Bush yönetiminin “insanlığa karşı işlenmiş bir suç” olarak değerlendirmek yerine “Amerika’ya açılan bir savaş” olarak tanımlaması ile dünya siyaseti yeni bir döneme girmiştir.⁵⁷⁷

Bu dönemde ABD savunma bazında yepyeni bir dış politika sürecine yönelmiştir. Küresel düzende bu politikanın ilk evrelerini Afganistan ve Irak operasyonları oluşturmuştur. Bu açıdan ABD’nin 11 Eylül sonrası sınır ötesi müdahaleleri uluslararası hukuk çerçevesinde ele alındığında, ABD’nin hukuk dışı uygulamalarda bulunduğu ileri sürülebilmektedir.

ABD’nin çıkardığı patriot kanunu, 2002 ve 2006 Ulusal güvenlik stratejileri ile diğer anti-terörizm yasaları dünyada eşi görülmemiş hukuk kurallarının tek örneğini oluşturmaktadır. Çünkü hukuk kurallarının temel amacı, insan hak ve özgürlüklerinin genişletilmesi amacı ile toplumsal bir düzen yaratmayı amaçlamaktadır. Fakat bu kanunlar incelendiğinde, ABD’nin ulusal güvenliğini sağlayabilmek için temel hak ve özgürlüklerdeki kısıtlamaları, sivil haklara dair kısıtlamaları arttırdığı ve anti-demokratik düzenlemelere meşruiyet kazandırdığı görülmektedir. Zira bu yaklaşımın ABD’nin Ortadoğu rejimlerinde yok etmeye çalıştığı bir devletçilik anlayışı olduğunu söylemek mümkündür.

⁵⁷⁷ E. Fuat Keyman, “Dünyayı değiştiren gün 11 Eylül 5. Yılında”, 16.09.2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=198821>, 14 Nisan 2013.

ABD'nin bu yasal düzenlemeleri, hukuk devletinin temel ilkesi olan “yönetimin hukuka bağlı olması” felsefesini hukukun yönetime bağlılığı şekline dönüştürdüğünü söylemek hiç de yanlış bir ifade olmayacaktır.

Hukuku; tarafların haklarını sahiplerine teslim etmek şeklinde tanımlayabiliriz. Uluslararası ilişkilerde taraflar, esas itibari ile devletler olduğu için uluslararası hukukun ana konusu da devletlerarasındaki ilişkilerin barışçıl olarak nasıl sürdürüleceği ve bir sorun çıktığında barışçıl olarak nasıl çözümleneceği olarak tanımlanmıştır.⁵⁷⁸ Uluslararası hukuka göre bir devleti hukuki olarak tanımak onun bağımsızlığını ve egemenliğini de tanımayı beraberinde getirmektedir. Ayrıca hiçbir devlet diğer devletin bağımsızlığını ve egemenliğini ihlal etme hakkına sahip değildir. Bu kuralın istisnasını insan hakları ihlalleri oluşturmaktadır. Ayrıca uluslararası ilişkilerde genel kabul görmemekle birlikte öne sürülen görüşlerden biri de eğer bir devlet kendi egemenlik sınırları içindeki insan haklarını ciddi biçimde ihlal ediyor veya var olan ihlalleri engelleyecek gücü kendinde bulamadığında uluslararası müdahale hakkı doğduğu ileri sürülmektedir. Bunun dışında bir meşruiyete dayanmadan hiçbir devlet diğerinin egemenlik hakkını doğrudan ihlal etme hakkına sahip değildir. Dolayısıyla ABD'nin 11 Eylül sonrası terörle mücadele bağlamında askeri müdahalelerde bulunması, uluslararası hukuk açısından hiçbir meşruiyet temeline dayandırılmamaktadır.

İlgili yasal düzenlemelerden sonra ABD, Afganistan ve Irak'a askeri müdahalelerde bulunmuştur. Bu askeri müdahaleleri “önleyici savaş” ekseninde meşrulaştırmaya çalışan Amerikan yönetimi, önleyici savaş yaklaşımının meşru olabilmesi adına bulunması gereken asgari şartları dikkate almamıştır. Bu şartlar ise şunlardır: (i) karşılaşılan tehdidin doğası ve büyüklüğü, (ii) önleyici bir aksiyon gerçekleştirilmezse tehdidin saldırıya dönüşeceğinin büyük olasılık taşıması, (iii) güç kullanmaksızın tehdidi ortadan kaldırma yollarının (diplomasi) tükenmiş olması ve (iv) kullanılacak önleyici gücün, BM Yasası'na ve ilgili uluslararası anlaşmalara

⁵⁷⁸ Hakan Çapur, 03.03.2007, www.dusuncegundem.com/sayı-27/dosya-uluslararası-hukuk-perspektifinden-amerikan-mudahaleciligi-html, 14 Nisan 2013.

uygun olması.⁵⁷⁹ Bu şartlar çerçevesinde ABD'nin askeri operasyonlarının meşruiyetini ileri sürmek mümkün değildir.

Sonuç olarak, uluslararası ilişkilerin barışçıl tavrı ancak hukuk kuralları ile sağlanmaktadır. ABD'nin dış politikasında diplomasi ve hukuku geri plana iterek güce dayalı bir düzen oturtmaya çalışmasının ciddi bir hata olduğu ve başlangıçta ABD'yi destekleyenlerin bu desteklerini gitgide geri çekmelerinin de bu hatadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu açıdan burada dikkat edilmesi gereken husus, hukuk kurallarının dünyadaki her insan ve her ülke için eşit olduğunun unutulmaması ve hukukun ulusal çıkarlar için ört bas edilmemesidir.

3.1.2. Uluslararası Örgütlerden ve Müttefiklerden Uzaklaşma

11 Eylül saldırılarının ardından tüm dünya ABD'nin uğramış olduğu bu saldırıyı kınayarak ABD'nin terörle mücadelede kendisine destek olacaklarını belirtmişlerdir. Bu açıdan ABD'nin gerçekleştirdiği ilk askeri müdahale (Afganistan'a), NATO ve müttefikleri tarafından desteklenmiştir.

Fakat 11 Eylül terör saldırısı sonucunda ABD'nin tek taraflı basın açıklamaları, emperyal bir güç olarak dikkat çekmiştir.⁵⁸⁰ Nitekim John Lewis Gaddis'in öz eleştirisinde de bu, şu şekilde açıkça ifade edilmektedir: "Biz belki de gelmiş geçmiş büyük güçlerin en büyüğü olarak kendimizi görmekteyiz ve bu yüzden bir başkası ile birlikte olma ihtiyacı hissetmemekteyiz."⁵⁸¹ Bu da ABD'nin dış politikasında benimsemiş olduğu tek taraflı hareket etme stratejisini açıkça dile getirmektedir. Bu açıklamalarda ABD'nin uluslararası alanda tek başına kuvvet kullanımının zararlı sonuçları da beraberinde getireceği dikkate alınmamıştır.

Afganistan askeri müdahalesinde ABD'ye destek olan ülkelerin Irak savaşında ABD'nin yanında yer almaması bu açıdan dikkat çekicidir. Bunun en belirgin örneği de Almanya'dır. Nitekim BM de Irak operasyonunda ABD'yi yalnız

⁵⁷⁹ Laçiner, *a.g.m.*

⁵⁸⁰ Laçiner, *a.g.m.*

⁵⁸¹ John Lewis Gaddis, "And Now This: Lessons From The Old Era For The New One", *The Age of Terror*, (Ed.) Talbott Chanda, Yale Center Basic Books 2001, s. 13.

bırakmış ve terörizmle mücadele stratejisine tepki oluşmuştur. Askeri yöntemlerle sınırları ve hedefleri açık olmayan mücadele şekli başta AB ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin ve sivil toplum kuruluşlarının tepkisini çekmiştir.⁵⁸² ABD toplumunda da bu stratejiye karşı genel bir tepki oluşmuştur.

3.1.3. Bölgesel Destekten Yoksunluk

ABD askeri operasyonlarla özgürlük götürmeye çalıştığı ülkelerde ciddi sorunlar yaratmıştır. Bu sorunları yaratmasındaki temel neden, ABD'nin bölge halkı ile iletişim kopukluğu yaşayarak bölge halkını dini, etnik, kültürel ve diğer açılardan algılayamaması ve bu yüzden de bölgesel desteklere sahip olamamasıdır. Ortadoğu'da Araplar, Farslar ve Türkler dışında Yahudiler tarih boyunca üç büyük milleti oluşturmakta ve geçmişteki tüm büyük güçler de (Osmanlılar, İngilizler, vs.) bu üç büyük milleti göz ardı etmemişler ve dengeleri bunlar üzerine kurmuşlardır.⁵⁸³ ABD bölge operasyonlarında bu halkların isteklerini göz ardı edip yanlış uygulamalarla bölgesel ayrımcılık çizgisinin daha da belirginleşmesine neden olmuştur.

ABD, Irak savaşında da Ortadoğu'nun hassas dengelerini dikkate almadan bölgesel düzenlemelere geçmeye çalışmıştır. Bu yaklaşım sadece Irak'ta değil diğer tüm ülkelerde de Amerikan karşıtlığını artırarak İran, Suriye, Suudi Arabistan ve Pakistan olmak üzere diğer ülkelerde de tepkilere yol açmıştır. Aynı durum Afganistan'a gerçekleştirilen askeri müdahalede de söz konusudur.

ABD'nin özgürlük operasyonu adı altında yöneldiği Orta Doğu bölgesini değerlendirdiğimizde, bölge halklarının ihtiyaçlarına, beklentilerine, hak ve özgürlüklerine tam anlamı ile cevap veremediğini görmekteyiz. Bu da ABD'nin demokratikleşme adı altında sergilemiş olduğu tutumun bölge halklarının desteğinden uzak bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

⁵⁸² İhsan Bal, www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=3, 15 Nisan 2013.

⁵⁸³ Sedat Laçiner, "ABD'nin Yaptığı 3 Ölümcül Hata", 09.11.2006, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=488&type=3>, 14 Nisan 2013.

3.1.4. Aşırı Güç Kullanımı

ABD uluslararası sistemde sahip olduğu gücü düşman olarak belirlediği teröristleri yok etmek için kullanmıştır. Bu savaşını da dünyada tüm terörist örgütlerin yok edilmesini sağlayana kadar devam ettireceğini açıklamıştır. Ancak ABD Irak'taki uygulamaları çerçevesinde de sivil halkı terörist olarak çeşitli işkencelere maruz bırakmış ve terörist-masum halk ayırımını yapamamıştır. Bunun da ötesinde Irak'ta mezhep ve etnik çatışmaları körükleyerek bu çatışmalardan çıkar sağlamaya çalışmasının terörizmi yok etmek yerine terörizm ürettiği algısını doğurduğu söylenebilir.

ABD 11 Eylül terör saldırıları neticesinde terörizmle savaş stratejisinde yanlış politikalar benimsemekle kalmamış aynı zamanda yanlış yöntem kullanmıştır. Terörizmle mücadele adı altında terörist ya da teröristleri ele geçirmek için ülkeleri bombalamak ve binlerce kişinin öldürülmesi yöntemi, Amerikan karşıtlığı bağlamında yeni terör ağlarının örülmesine sebep olmuştur. Aşırı güç kullanma terörizmle mücadele stratejisini yanlış temellere oturtmuştur.

Sonuç olarak, Irak ve Afganistan'a askeri müdahalede bulunması ABD açısından güvenlik sorununu çözmediği gibi Amerikan yönetiminin iddialarının aksine güvenliğin artmasına ve daha da derinleşmesine sebep olmuştur. Öte yandan George Soros'un ifade ettiği gibi salt Irak işgali, ABD açısından çok büyük maliyetler doğurmuş olup ABD gerek güvenliğini sağlamak ve teminat altına almak gerekse demokrasiyi yaygınlaştırmak için bu kadar bedel ödememeliydi.⁵⁸⁴ ABD'nin Afganistan ile başlayıp Irak ile devam eden "önleyici saldırı" doktrini uygulamaları gerçekten de Soros'un ifadesinde olduğu gibi istenilen başarılı sonuçları beklenen süre zarfında vermemiştir. Daha doğru bir ifade ile Afganistan ve Irak'ta rejim değişikliği ya da Taliban ve Saddam'ın işbaşından uzaklaştırılması çok kısa bir süre içerisinde sonuç vermiş ancak esas sorun da bu gelişmeleri takiben başlamıştır. Nitekim bugün gelinen noktada Afganistan ve Irak'ta siyasi ve sosyal kaos devam etmektedir.

⁵⁸⁴ George Soros, *Amerikan Üstünlüğü Hayali*, Truva Yayınları, İstanbul 2004, s. 77-78.

Yukarıda belirtildiği üzere, ABD 11 Eylül saldırıları sonrasında terörizmle mücadeleyi kendine küresel ölçekte görev kılmış ve kendini bu hususta birincil konumda tanımlamıştır. Ancak terörizmle mücadeleye ilişkin ulusal güvenlik stratejilerinde ve bu bağlamda dış politikada yanlış uygulamalara yer vermiştir. 11 Eylül saldırılarının Amerikan dış politikasında bir evrilme noktası oluşturması bağlamında dış politikada askeri güç gibi sert güç unsurlarının temel araç haline geldiği görülmektedir. Bush yönetiminin ulusal ve uluslararası güvenlik açısından terörizmle mücadeleyi bir savaşa dönüştürmesi, dış politikada sert güç merkezli bir yaklaşım sergilendiğinin en önemli göstergesi olmuştur. Zira saldırılar sonrasında Bush yönetimi tarafından yapılan tüm açıklamalarda terörizmle mücadelede siyasi, sosyal ve ekonomik etkenlere değinilmediği, terörizm tehdidinin salt askeri bir tehdit olarak algılandığı ve mücadelenin savaşa indirildiği görülmektedir. Bu yaklaşım ulusal güvenlik stratejilerine de birebir entegre olmuştur. 2002 ve 2006 tarihli ulusal güvenlik strateji belgeleri incelendiğinde, her iki belgede de temel amacın Amerikan ulusal çıkarlarının ve değerlerinin korunup yaygınlaştırılması olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca insani değerlere saygı yaklaşımı ile küresel barışa vurgu yapılmakta ve hedefler arasında gösterilmektedir. Diğer bir önemli vurgu da demokratik rejimlerin tesis edilmesi, insanlık onurunun savunucusu olmak ve küresel terörizmi yenmek için ittifakları güçlendirmek üzerinedir. Obama'nın 2008'de yönetimi devralması ile başlayan süreçte ise ABD'nin dış politika ilkeleri ve ulusal güvenlik stratejileri açısından büyük bir değişikliğin yaşanmadığı ancak Obama'nın yaklaşımının Bush gibi idealist değil pragmatist olduğu söylenebilir. Obama dış politika ilkeleri içerisinde demokrasi ve insan haklarının önceliğine, hükümetlerarası iş birliğinin en üst düzeye çıkarılmasına, terörizmle mücadelede ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesinde geniş tabanlı bir ittifak ve güvenlik alanının oluşturulmasına ve Bush yönetiminin jeopolitik bakış açısı yerine jeoekonomik bir yaklaşıma dikkat çekmektedir. Obama her ne kadar bu hususlara Bush'a göre farklı açılardan ve yaklaşımlarla dikkat çekse de Amerikan ulusal çıkarlarının ve hegemon konumunun korunup sürdürülmesi dış politika ve ulusal güvenlik stratejilerinin nihai amacı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸⁵ Zira Obama'nın kaleme aldığı ve imzaladığı

⁵⁸⁵ Soros, *a.g.e.*, s. 83.

2010 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesi ilk cümlesinden itibaren ‘‘ABD’nin dünya üzerindeki tarihi rolünden, evrenselleştirme iddiasından, Amerikan çıkarlarına bağlılığından ve demokrasinin öneminden’’ bahsetmektedir.⁵⁸⁶ 2010 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesinin odak noktasını ABD’nin 21. yüzyıldaki çıkarlarını daha etkili bir şekilde sağlamak için Amerikan liderlik (hegemonya) kurgusunu yenilemenin oluşturduğu söylenebilir. Strateji belgesi incelendiğinde, belgenin daha önceden yayınlanan belgelerden büyük farklılıklar arz etmediği görülmektedir. Diğer belgelerden öne çıkan farklılık, güvenlik adına temel dinamik olarak sert güç merkezli yaklaşım yerine ‘‘yerel/bölgesel ortaklıkların inşa edilmesi’’ hususuna vurgu yapılmasıdır.

Belirtilenler çerçevesinde ABD’nin güvenlik stratejileri eleştirel güvenlik yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, strateji belgelerinde insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, küresel barış ve vb. hususların ele alınmasına rağmen strateji belgelerinin temelini ulusal çıkarların korunup sürdürülmesi bağlamında devlet merkezli güvenlik anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, siyasi olanın açığa çıkartılmadığı ve güvenlik mefhumunda gerçek anlamda insan ve toplum güvenliğini dikkate alan bir genişleme ve derinleşmenin olmadığını söylemek mümkündür. Bilindiği üzere, geleneksel güvenlik yaklaşımları güvenliği askeri güç olarak algılamakta ve bu durumda devlet tek aktör konumundadır. Bu bağlamda ABD’nin ele alınan ulusal güvenlik strateji belgelerinin devletin güvenliğini temel kıldığı, birey ve toplum güvenliğinin devletin güvenliğinin sağlanması ile gerçekleşeceğini ifade ettiği anlaşılmaktadır. 2002, 2006 ve 2010 tarihli ulusal güvenlik strateji belgelerinde ordunun yeniden yapılandırılması kararının üzerinde önemle durulması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ayrıca 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD yönetiminin terörizmle mücadelede gerekli görüldüğü zaman tek taraflı askeri müdahalede bulunulabileceğinin açıkça belirtilmesi ve bu karar çerçevesinde Afganistan’a ve Irak’a askeri müdahalelerde bulunulması, ulusal güvenlik stratejisi açısından askeri gücün devletin bekası adına bir araç değil bir amaç olduğuna ve öte yandan bir güvenlik ikileminin varlığına dikkat çekmektedir. Özetle, ilgili güvenlik stratejilerinin birey ve toplum güvenliğini söylem bazında ele

⁵⁸⁶ U.S. Department of Defense: *Quadrennial Defense Review Report*, February 2010.

aldığı ve uygulamalarda stratejilerin devlet merkezli güvenlik anlayışını temel kıldığı söylenebilir. Zira fiziksel güvenliğin ve devlet odaklı güvenlik anlayışının geçerli olduğunu, güvenlik kavramının insani ve temel ihtiyaçlar kapsamında ele alınmadığını ve özgürlük-güvenlik ilişkisinin toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenlerle değerlendirilmediğini söylemek mümkündür.

3.2. Rusya Federasyonu Güvenlik Politikaları Üzerine Genel Bir Değerlendirme

SSCB içerisinde en büyük güç unsuru olan Rusya, bu yapının 1991'den itibaren dağılması ile birlikte yarım yüzyıllık bir dönem boyunca ABD ile paylaşmakta olduğu "süper güç" sıfatını da kaybetmiştir. Fakat RF hiçbir zaman geçmişteki imparatorluk günleri ve Sovyet döneminde sahip olduğu ayrıcalıklardan, kontrol ettiği geniş sınırlar ve etki alanından vazgeçmemiştir.⁵⁸⁷

Bu temel anlayış RF'nin dış güvenlik politika ve stratejilerinin de kaynağını oluşturmaktadır. Öyle ki bugün RF, eski SSCB'nin hinterlandını hala kendi hâkimiyet alanı olarak görmektedir. Eski SSCB'nin egemenlik alanında bulunan özellikle Doğu Avrupa ülkeleri RF için özel bir anlam taşımaktadır. Bu açıdan RF başta ABD ve AB olmak üzere ilgili diğer devletlerin bu ülkelere ilişkin yürütmeyi düşündükleri politikalarda mutlaka kendisine danışılmasını, bilgisi ve kontrolü dâhilinde hareket edilmesini istemektedir. Dolayısıyla bu bölgede yerleştirilmek istenen silahlar ve ABD'nin bölgede etki alanı kazanma politikalarına kendi güvenliğine yönelik bir tehdit algılaması ile karşı çıkmaktadır.

SSCB dönemindeki kadar olmasa da RF bugün askeri ve siyasi anlamda hala dünyanın en önemli bölgesel, küresel güç ve aktörlerinden birisi olmaya devam etmektedir. RF'nin son on yıllık süreç içerisinde SSCB'yi çöküşe götüren ve çöküş sonrası dağılmanın yarattığı ekonomik, siyasi ve sosyal problemleri çözmede önemli başarılar sağladığını söylemek mümkündür. Bu başarının arkasında RF'nin SSCB

⁵⁸⁷ Lo, *a.g.e.*, s. 14.

döneminden devraldığı kurumsal miras, tarihsel derinlik ve jeostratejik gerçeklikler yatmaktadır.

Bu unsurlar aynı zamanda RF'nin dış güvenlik strateji ve konseptlerini de belirleyen en önemli faktörlerdir. RF, SSCB'nin dağılmasından sonra askeri gücünü, yer altı zenginliklerini, yetişmiş insan gücünü ve çok geniş bir alana yayılmış istihbarat örgütünü büyük ölçüde elinde tutmayı başarmıştır.

SSCB'den devraldığı mirasla RF, genel güvenlik konseptini "tekrar büyük olmak" ideali üzerine kurmuştur.⁵⁸⁸ Putin'in 1999 yılında iktidara gelmesi, RF için yeni bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştur. ABD'nin özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra geliştirdiği yeni güvenlik modeli ve buna bağlı olarak Avrasya üzerindeki stratejik etkinliğini artırma çabaları, bazı BDT ülkeleri (Kırgızistan, Özbekistan, Azerbaycan, Ukrayna ve Gürcistan gibi) ile çok yakın askeri, siyasi ve ekonomik ilişkiler kurması ve bu ülkelerde tabandan gelen halk hareketlerinin tetiklediği "turuncu devrimleri" teşvik etmesi ve desteklemesi RF tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır.⁵⁸⁹ Bu tehdit algısının bugün itibari ile de devam ettiğini söylemek mümkündür. Zira RF, SSCB sonrası ortaya çıkan yeni bağımsız devletlerin oluşturduğu dolayısıyla eski SSCB hâkimiyeti altında bulunan bölgelere "yakın çevre" veya "arka bahçe" gözüyle bakmakta ve bu bölgeleri askeri, siyasi ve ekonomik açıdan kontrol altında tutmak istemektedir.

Bu gelişmeler üzerine RF dış güvenlik politikasını yeniden gözden geçirme ihtiyacı duymuştur. Yeni güvenlik politikasının temel hedefleri ve parametreleri; arka bahçe olarak gördüğü bölgelerdeki ülkeler üzerinde etkinlik ve hâkimiyetini artırmak, kendisine yakın çevredeki ülkelerde çok sayıda askeri üs kurmak, Rus vatandaşlarının ve enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak, enerjiyi etkin bir yumuşak güç olarak kullanmak, yenedünya düzeninde tekrar söz sahibi olmak ve bölgesel/küresel konularda etkin ve belirleyici bir aktör olmak şeklinde sıralanmıştır.

Nükleer silahlanma konusunda RF'nin politikasına bakılacak olursa Soğuk Savaş döneminden bu yana nükleer silah konusu RF'nin özellikle caydırıcılık esasına

⁵⁸⁸ Tsygankov, a.g.e., s. 32.

⁵⁸⁹ Taştan, a.g.m., s. 73.

dayalı dış güvenliğine ilişkin politikalarının çok önemli bir parçasıdır. ABD ve RF aralarındaki sorunları çözüme kavuşturabilmek amacı ile 08 Nisan 2010'da Prag'da "nükleer silahların azaltılmasına" yönelik bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma aslında iki ülke arasında 1991 yılında imzalanan ve 2009 yılının Aralık ayında süresi dolan ve kısaca START olarak bilinen "Stratejik Silahların Azaltılması Anlaşması"nın devamı niteliğindedir.

RF'nin Putin ve Medvedev dönemleri güvenlik politikaları genel olarak değerlendirildiğinde mevcut politik, askeri, ekonomik ve sosyal sorunların çözümü ve bunun ardından büyük devlet/büyük güç olma geleneğini sürdürme adına "büyük kurtuluş" veya "kalkınma stratejisi" adı altında "kontrollü dönüşüm modeli" olarak tanımlanabilecek yeni bir yapılanmanın inşa süreci ortaya çıkmaktadır. Putin ve Medvedev dönemlerinde RF'nin izlediği strateji "güçlü ve merkezi bir devlet, güçlü ekonomi, güçlü ordu ve uzlaştırıcı, aktif ve pragmatik bir dış politika" biçiminde formüle edilen dört temel hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Putin yönetiminin kontrollü dönüşüm modelinin en önemli boyutlarından birinin de askeri alanla ilgili olduğu söylenebilir. Bu boyutu iki yönden ele almak mümkündür. Yaklaşımın birinci boyutunu RF'nin ulusal güvenlik anlayışının yeniden tespiti ve askeri güvenlik alanındaki önceliklerin belirlenmesi; ikinci boyutunu ise bu sorumluluğun yerine getirilmesinde esas aktör konumundaki orduda reform yapma (profesyonel orduya geçiş) oluşturmaktadır. 2000 ve 2010 tarihli ulusal güvenlik doktrinleri ile askeri doktrinler incelediğinde, doktrinlerin RF'nin ulusal çıkarlarının, ülke bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması ile RF ve müttefiklerine karşı askeri saldırıların önlenmesi ve bu doğrultuda da profesyonel ordunun kurulması üzerine şekillendirildiği görülmektedir.⁵⁹⁰ Zira doktrinlere sebep olan önemli bir etken de büyük güç olma yolunda RF'nin Batı ile rekabet gücünün yeterli seviyede olmadığına RF yönetimi tarafından da açıkça anlaşılmıştır.

Doktrinlerin önceki doktrinlerden en önemli farkı, nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının sadece RF'ye karşı kullanılması durumunda değil, RF'ye

⁵⁹⁰ Solomon, Jr., *a.g.m.*, s. 11.

ve müttefiklerine yönelik konvansiyonel saldırılara karşı da RF'nin nükleer silahlarla karşılık verebileceğinin ilan edilmesidir.⁵⁹¹ Genel olarak değerlendirildiğinde nükleer silahlanma ulusal güvenlik doktrinlerinin temel bileşenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda doktrinde askeri ihtilafın nükleer ihtilafa dönüşebileceği önemle vurgulanmaktadır. Doktrinlerde öne çıkan diğer bir önemli husus da RF'nin arka bahçe olarak gördüğü bölgelerde ABD'nin varlık girişimlerinin ve NATO'nun bu bölgelere yönelik genişleme politikasının tehdit algısı kapsamında değerlendirilmesidir.

Belirtilenler çerçevesinde RF'nin güvenlik doktrinleri eleştirel güvenlik yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, doktrinlerde insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, küresel barış, vb. hususların ele alınmasına rağmen doktrinlerin temelini ulusal çıkarların korunup yaygınlaştırılması bağlamında devlet merkezli güvenlik anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, siyasi olanın açığa çıkartılmadığını ve güvenlik mefhumunda gerçek anlamda insan ve toplum güvenliğini dikkate alan bir genişleme ve derinleşmenin olmadığını söylemek mümkündür. Bilindiği üzere geleneksel güvenlik yaklaşımları güvenliği askeri güç olarak algılamakta ve bu durumda devlet tek aktör konumundadır. Bu bağlamda RF'nin ele alınan ulusal güvenlik doktrinlerinin devletin güvenliğini temel kıldığı, birey ve toplum güvenliğinin devletin güvenliğinin sağlanması ile gerçekleşeceğini ifade ettiği anlaşılmaktadır. 2000 ve 2010 tarihli ulusal güvenlik doktrinlerinde ordunun yeniden yapılandırılması kararının üzerinde önemle durulması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ayrıca nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının sadece RF'ye karşı kullanılması durumunda değil, RF'ye ve müttefiklerine yönelik konvansiyonel saldırılara karşı da RF'nin nükleer silahlarla karşılık verebileceğinin ilan edilmesi ve ulusal çıkarların korunup sürdürülmesi adına taraf olunan Cenevre Sözleşmesi'nin ihlal edilerek Çeçenistan'a savaş açılması ile çok sayıda can kaybına ve insan hakları ihlallerine sebep olunması, ulusal güvenlik doktrini açısından askeri gücün devletin bekası adına bir araç değil, bir amaç olduğuna ve öte yandan bir güvenlik ikileminin varlığına dikkat çekmektedir. Özetle, ilgili güvenlik

⁵⁹¹ www.eng.kremlin.ru/transcripts, 23 Mart 2013.

doktrinlerinin birey ve toplum güvenliğini söylem bazında ele aldığı, uygulamalarda doktrinlerin devlet merkezli güvenlik anlayışını temel kıldığı ve güvenlik kopsetinin birey-toplum-özgürleşme bağıntısını içermediği söylenebilir. Zira fiziksel güvenliğin ve devlet odaklı güvenlik anlayışının geçerli olduğunu, güvenlik kavramının insani ve temel ihtiyaçlar kapsamında ele alınmadığını ve özgürlük-güvenlik ilişkisinin toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenlerle değerlendirilmediğini söylemek mümkündür.

3.3. ABD – Rusya Federasyonu İlişkileri (2001-2012) ve Güvenlik İkilemi

ABD ve RF ilişkilerinin son yüzyılın dünya siyasi yapılanmasındaki yeri oldukça farklı ve kalıcı etkilere sahiptir. İki devlet ilişkileri yakın tarih kapsamında Soğuk Savaş dönemi ve sonrası olarak ele alınmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında diplomatik çerçevede başlayan ilişkiler, II. Dünya Savaşı süresince ortak tavırlar ve anlaşmalarla varlığını sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı döneminde Almanya'nın izlediği yayılmacı politikalara karşı SSCB'nin içinde bulunduğu cephe ABD tarafından desteklenmiş ve yine ABD öncülüğünde oluşturulan karşı cephe yoluyla savaş sona erdirilmiştir.

1991'de SSCB'nin dağılması ile birlikte iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi başta ABD olmak üzere pek çok etkin aktörün Avrasya coğrafyasına olan ilgisini artırmıştır. Bu tarihle birlikte ABD ve RF ilişkilerinde bir dönüm noktası yaşanmış ve bu konu çeşitli alanlarda iş birliğini doğurmuştur. Bölgede yer alan ortak tehdit algısı ve yararlanılabilecek ortak kaynaklar bu iş birliğini güçlendirmektedir.⁵⁹² Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın sona erdiği tarihlerden bu yana iki süper güç arasındaki ilişkilerin bir çatışma ortamı yaratılmadan ve kopma noktasına gelmeden olasılıklar ölçüsünde kabul edilebilir düzeyde sürdürülmesine her iki tarafça da özen gösterildiği söylenebilir. SSCB döneminin soğuk ilişkilerinin aksine bölgesel anlamda rekabet anlayışı ve iş birliği teması meydana gelmiştir. Bu

⁵⁹² Jim Nichol, "Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests", 31 Mart 2014, Congressional Research Service, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33407.pdf>, 06 Mayıs 2014.

yeni dönem için ABD ve RF ilişkileri şu ana başlıklar çerçevesinde ele alınabilir: RF'nin enerji tekeli elinde tutması, RF'nin NATO genişlemesine karşı algısı, İran'ın nükleer meselesine Batı aleyhindeki yaklaşımı, Güney Kafkasya'da değişen siyasi denklemler ve aynı durumun RF'nin arka bahçesi olarak gördüğü diğer bölgelerdeki varlığı.

1991 sonrasında ABD, bağımsızlığını kazanan yeni devletlerin enerji kaynakları ile ilgili projelere katılım sağlamış ve bu ülkelerin kurduğu GUAM gibi örgütlere destek vermiştir. ABD öncülüğünde Batı'ya doğru bir enerji akışının sağlanması sonrasında RF bölge devletleri ile olan ilişkilerini yenilemiş ve alternatif enerji hatlarının oluşturulmasına çalışmıştır. Bu da ABD ve RF arasında enerji ile ilgili rekabetin oluşmasına sebep olmaktadır.

Zira RF, SSCB'den artakalan mirasa işlerlik kazandırmak ve özellikle ülkenin ekonomik durumunu istikrara kavuşturabilmek açısından ihtiyaç duyduğu ulusal ve uluslararası durumdaki barış ve istikrar havasını bozmamak amacı ile ulusal çıkarlara ters düşmeyen konularda ABD ile ortak görüş ve tutum içerisinde olmaya ve tüm enerjisini ekonomik konulara yoğunlaştırmaya çalışmıştır.⁵⁹³

Ülkenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarının rasyonel bir biçimde kullanıma kavuşturulması, verimliliği ve istihdamı artırıcı önlemler alınması, ülkedeki işsizlik ve fakirlik sorunlarına çözüm bulunması ve silahlı kuvvetlerinin karşı karşıya bulunduğu karmaşa ve disiplin yoksunluğu gibi olaylara son verilmesi için büyük bir gayret gösterilmiştir. SSCB sınırları içinde olup kendi bağımsızlığı istikametinde faaliyetlerini artıran ve Rus hegemonyasından kurtulmayı amaçlayan Birlik üyelerinin bu ayrılıkçı davranışlarını engelleyebilmek ve ülke genelinde kontrol ve otoritesini sağlayabilmek için gayret sarf eden Rus liderlerin zorlukla da olsa başarılı bir sınav verdikleri söylenebilir. Onların bu sınavı vermelerinde ABD'nin de mümkün olduğunca anlayış ve hoşgörü ile hareket ettiğini ve yukarıda değindiğimiz barış ve anlayış havasını bozacak davranışlardan kaçındığını görmekteyiz.

⁵⁹³ Anders Aslund ve Andrew Kuchins, 'Pressing the 'Reset Button' on US-Russia Relations', *Center for Strategic and International Studies*, March 2009, No. PB09-6, http://csis.org/files/media/csis/pubs/090405_policy_briefing_russia_balance.pdf, 08 Mayıs 2013.

İşte bu karşılıklı anlayış ve özverili tutumdan yararlanan RF, sorunlarına beklenenden çok daha kısa sürede çözüm bulmuş ve ekonomisini bugün yeniden gerçek bir süper güç olabilme ortamını yaratacak ölçüde geliştirmiştir.

11 Eylül saldırılarından sonra dünyadaki radikal örgütleri yok etmek amacı ile Afganistan'a askeri müdahalede bulunan ABD bu vesile ile Orta Asya'nın stratejik noktalarından birine nüfuz etmiştir. Afganistan'dan sonra Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'da askeri varlığını sürdüren ABD, bölgesel güç olan RF ile yeni bir konuda rekabet zemini oluşturmuştur. Bu yüzden ABD destekli oluşumlara alternatif olarak bölge devletleri ile birlik oluşturma yoluna giden RF, Çin ve Orta Asya devletleri ile birlikte ŞİÖ'nün varlığını güçlendirmiştir. Bu yolla BDT'nin öncü gücü RF, ABD'nin Orta Asya'daki konumunu siyasi yönden çevrelemeye çalışmıştır. Aynı dönemde Azerbaycan hava sahalarının ABD'ye açılması ile gelişen yeni askeri iş birliğinden rahatsız olan RF, karşıt siyasi söylemlerde bulunmuştur. RF, bu gelişmelere ve ABD liderliğindeki askeri-politik yapılanmalara karşı Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün (KGAÖ)⁵⁹⁴ bu coğrafyada NATO faaliyetlerine karşı durabileceğini belirtmiştir.

Romanya'da ve Bulgaristan'da kurulan yeni Amerikan üslerindeki müdahale kuvvetleri, Bakü-Ceyhan hattında bir sıkıntı ortaya çıkması durumunda Kafkasya'ya kısa sürede ulaşarak müdahale edebilecektir. Buna ek olarak Gürcistan'da Gürcü askerlerinin eğitimi için bulunan Amerikan askerleri acil durumda petrol güvenliği için de kullanılabilir.⁵⁹⁵ Güney Osetya, Abhazya ve Dağlık Karabağ meselesi RF'nin bölgesel etkinliğinde önemli yer tutmaktadır. Bu sorunların çözümü RF'nin girişim ve arabuluculuğunu gerektirmektedir. Buna karşın ABD ve Avrupa desteğindeki GUAM ülkelerinin bölgesel problemleri için çoğu zaman RF'nin devre dışı bırakılması amaçlanmaktadır. 2004 yılına kadar ABD politikalarını destekleyen bölge ülkeleri bu tarihten sonra RF'nin etkisinde devam eden gelişmeleri desteklemiş ve bölgedeki ABD varlığı belirli konularda çıkmaza girmiştir. RF, İran

⁵⁹⁴ Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, 07 Ekim 2002 tarihinde Rusya Federasyonu, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan tarafından kurulan hükümetlerarası askeri bir ittifaktır.

⁵⁹⁵ Michael T. Klare, "Transforming the American Military into a Global Oil-Protection Service", 08 Ekim 2004, <http://www.commondreams.org/views04/1008-23.htm>, 23 Nisan 2013.

ve ABD arasında gerçekleşebilecek bir çatışmanın sonuçlarından endişe duymakla birlikte İran ve ABD arasındaki bir yakınlaşmanın sonuçlarından da endişe duymaktadır.

Cumhuriyetçilerin kontrolündeki ABD yönetimi süresince RF'ye karşı ihtiyatlı bir politika izlense de askeri alanda Amerika'nın orta ve uzun vadeli çıkarları söz konusu olduğunda Bush yönetimi hazırlanan projeleri hayata geçirebilmek üzere adım atmaktan geri kalmamıştır. Bu projelerden biri de Polonya ve Çek Cumhuriyeti topraklarına hava savunma füzeleri yerleştirilmesini öngören "füze kalkanı" projesidir. RF yönetiminin büyük tepkisini çeken ve diğer ülkelere yönelik olduğu iddia edilse bile RF'ye yöneltilmiş bir askeri tehdit şeklinde algılanan bu proje yüzünden 2009 yılı Aralık ayında süresi dolan stratejik silahların azaltılması antlaşmasının (START I) yerine geçecek olan antlaşmanın ortaya çıkartılması ve imza aşamasına getirilmesi aksamıştır. Nitekim yeni antlaşma Barack Obama yönetimi iş başına geldikten sonra 08 Nisan 2010 tarihinde Prag'ta RF Devlet Başkanı Medvedev ile Barack Obama arasında imzalanabilmiştir. Antlaşmanın imzalanmasına sebep olan en önemli gelişme, Demokratların iktidarı devralmalarından sonra füze kalkanı projesinin geri çekilmesi olmuştur. Başkan Obama, bununla da yetinmeyerek ülkesinin silah stoklarını büyük ölçüde azaltma planlarını resmen açıklamıştır. Bu bağlamda bu durumun RF yönetiminin elini ülke içinde ABD'nin askeri güç bakımından RF'ye nazaran daha güçlü olduğunu ileri sürenlere karşı güçlendirdiği söylenebilir. Obama yönetiminin hükümetlerarası iş birliği ve ekonomik tabanlı pragmatist dış politikası bağlamında ABD'nin RF'ye karşı tavizkar tutumu, RF'nin Orta Asya Cumhuriyetleri'nden Batı'ya giden gaz ve petrol boru hatlarını tekrar kendi kontrolü altına alma çabalarında ve RF'nin arka bahçesi olarak gördüğü Kafkaslarda askeri varlığını muhafaza etmesi adına başkaldıran Gürcistan gibi ülkelere askeri güç kullanarak müdahalede bulunmasında dahi ABD'nin bir karşı tepki vermemesinde görülmektedir. Zira ABD, RF'nin Batı ile ilişkilerinin ivme kazanması adına genelde AB, özelde NATO ile ilişkilerin arttırılmasını teşvik etmektedir.

ABD'nin bu olumlu yaklaşımları ve tavizleri, RF tarafından karşılıksız bırakılmamıştır. Örneğin Eylül 2009'da New York'ta toplanan BMGK'da Medvedev ilk defa İran'a ek yaptırımlardan yana bir tavır almış ve beraberindeki bürokratların aksi yöndeki gayretlerine rağmen Obama'nın politikasını destekleyen açıklamalarda bulunmuştur. İlerleyen süreçte bu karşılıklı yumuşama havası taraflarca sürdürülmüş ve bu gelişme de yukarıda da değinildiği üzere taraflar arasında START I Antlaşması'nın devamı niteliğinde olan ve her iki ülkedeki stratejik silahların azaltılmasını ve kontrolünü öngören antlaşmanın 08 Nisan 2010'da Prag'ta imzalanmasını sağlamıştır. 12-13 Nisan tarihlerinde 50'ye yakın ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının katılımı ile Washington'da toplanan ve Başkan Obama'nın liderlik rolünü oynadığı "Nükleer Yayılma" konferansı da her iki ülke arasında bir dostluk ve iyi ilişki arayış ortamının mevcudiyetini ortaya koymuştur. Ne var ki, bu iyi ilişki arayış ortamının özellikle Putin'in 07 Mayıs 2012'de tekrar devlet başkanlığı koltuğuna oturmasından sonra yavaş yavaş kaybolmaya başladığı söylenebilir. Bu tarihten sonra her iki ülke ilişkilerinin geçmişte olduğu gibi 'güven' duygusundan uzak inişli-çıkışlı bir grafik çizdiği görülmektedir. Bu bağlamda ilişkilerdeki inişli-çıkışlı seyir durumunu 2011'de Suriye'de başlayan krizde de görmek mümkündür. Krizin ilk safhalarında her iki ülke de krizin çözümü adına karşıt görüş belirtmiştir. Ancak ABD'nin ve RF'nin süreç içerisinde özellikle insan hakları, demokrasi ve kimyasal silahların kullanılmaması gibi hususlarda ortak düşünceye sahip olduklarını ve bu bağlamda ortak hareket etme çabası içerisinde olduklarını söylemek mümkündür. Böyle bir iyimser havanın oluşmasındaki temel etkenler ise; ABD'nin Irak ve Afganistan tecrübesi sonrası müdahale adına ihtiyatlı davranması ve dış politikada Obama'nın hükümetlerarası iş birliğine dayalı ve ekonomik tabanlı pragmatist yaklaşımı, RF ile ilişkilerde 'yeni başlangıç' girişimi, RF'nin 2008'deki Gürcistan Savaşı ile uluslararası ilişkilerde ABD dışındaki büyük güçlerin de kuvvete başvurabilecek özgüveni koruduklarını göstermesi ve RF'nin büyük güç olma düşüncesi ve yapılanması bağlamında Ortadoğu'daki liderlik arayışları şeklinde sıralanabilir.⁵⁹⁶ Ancak bu ilişki seyri içerisinde taraflar arasında gerginlik yaratan hususlar da söz konusudur. ABD, krizin ilk evresinden itibaren bir

⁵⁹⁶ Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), "Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu", Ağustos 2008.

askeri müdahaleyi düşünmemesine rağmen bunu olasılık çerçevesinde değerlendirse de krizin çözümüne yönelik tasarıya ilişkin BMGK'da RF'nin ve Çin'in vetosu ile karşılaşmıştır.⁵⁹⁷ Aynı zamanda ABD de RF'nin Suriye'ye silah satışını durdurması gerektiğini önemle vurgulamıştır.

Yukarıda belirtilenler çerçevesinde, ABD – RF ilişkilerinin günümüz itibariyle de güvenlik ikileminin tipik bir örneğini yansıttığı söylenebilir. ABD – RF ilişkileri bakımından ikilemin Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze her iki devletin Avrasya siyasetindeki farklılıklarını ve bölge üzerindeki etkin güç olma çabası ile rekabeti, NATO'nun genişleme politikasını, Füze Kalkanı projesini, enerji alanındaki güç yarışı ile rekabeti ve karşılıklı derin güvensizlik mirasını da içeren bir takım etkenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Sonuç olarak, ABD – RF arasındaki ilişkilerin seyrinin her iki devletin ulusal çıkarlar temelinde ve küresel/bölgesel güç olma rekabeti çerçevesinde şekilleneceğini ve bu rekabetin bazen kısa dönem anlayış ve iş birliğine bazen de gerilime yol açacağını söylemek mümkündür. Ancak iki devlet arasındaki geçmişten günümüze var olan çok yönlü rekabet ve güç yarışı düşünüldüğünde, iki ülke ilişkilerinin şekillenmesinde ilişkilerde var olan güvenlik ikileminin en önemli etkenlerden biri olduğunu ve her iki ülkenin ulusal güvenlikleri adına güç yarışında güvenlik politikalarını birey-toplum-özgürleşme mefhumundan uzak olarak devlet merkezli güvenlik anlayışı ile halen inşa ettiklerini belirtmek gerekmektedir. Aşağıda yer verildiği üzere, ilişkilerdeki güvenlik ikilemini örnek gelişmelerle açıklamak yararlı olacaktır.

3.4. Terörle Mücadelenin Getirdiği Ortaklık (ABD-RF)

Soğuk Savaş dönemini yönlendiren hemen hemen tüm stratejik, politik ve ekonomik gerçekler, SSCB'nin yıkılmasının ardından yerlerini yenilerine bırakmıştır. Bu yeni düzen kapsamında ikili ya da çoktarafli ilişkilerin hedefi ve stratejileri de değişmiştir. Bunun en sıcak örneği 24 Mayıs 2002 tarihinde ABD Başkanı George W. Bush ile RF Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında

⁵⁹⁷ Aynı yerde.

gerçekleştirilen Moskova Zirvesi'ni takiben imzalanan 'Stratejik İşbirliği Bildirisi' olmuştur.⁵⁹⁸ 11 Eylül 2001'den sonra gözlemlenen ABD-RF yakınlaşmasının ilk somut örneği olarak kabul edilen Moskova Anlaşması'nın nedenleri üzerinde geçen süre içinde çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır.

Bilindiği üzere daha iyi niyetli bir zemin üzerine inşa edileceği düşünülen ABD-RF ilişkileri, SSCB'nin dağılması ve RF'nin kurulması ile ikinci dönemine başlamıştır. Fakat 1990'lı yıllar kısmen Soğuk Savaş döneminden miras kalan her iki tarafın da karşılıklı olarak hissettiği yoğun psikolojik güvensizlik kısmen de yeni icraatları takiben oluşan hoşnutsuzluk gibi nedenlerden dolayı istenen düzeylere ulaşamamıştır. 1991 tarihinden ilişkilerde dönüm noktası kabul edilen 11 Eylül 2001 tarihine kadar olan dönemde hem RF hem de ABD hissettikleri hoşnutsuzlukları çekinmeksizin karşılıklı olarak dile getirmişlerdir. Öncelikle ABD, RF'nin SSCB'nin siyasal, sosyal, ekonomik ve stratejik özelliklerinin hemen tümünü büyük bir gururla muhafaza etmeye çalışan, özenle minimize edilmiş bir kopyası olduğunu düşünmüştür.⁵⁹⁹ Buna paralel olarak da yeni bağımsız eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde zaman içinde Rus siyasal ve de ekonomik otoritesini tesis edebilmek için etkin bir çevreleme politikası uyguladığını belirtmiştir. Bu bağlamda RF'nin Kafkasya'da bilinçli bir biçimde çıkardığı siyasal ve etnik çatışmaları eleştirmiştir. Rus yetkililerin NATO'nun genişleme politikasını engelleyici askeri ve siyasi politikalar izlemelerini ve bu süreci sabote etme girişimlerini bölgesel istikrarın tesisi ve devamı için tehlikeli görmüştür. Bunun yanı sıra, RF'nin nükleer silahları kendi etki alanı olarak gördüğü bölgelerde ortaya çıkabilecek küçük çaptaki karışıklıkları engellemek için dahi kullanabileceğini sıklıkla ima ederek dağıldıktan sonra adeta birer slogan haline getirdiği demokratikleşme ve uluslararası toplumla bütünleşme söylemlerini yine kendi icraatları vasıtasıyla zedelediğini savunmuştur. Füze Savunma Sistemi geliştirme çabalarını dengelemek için RF'nin Çin ile stratejik iş birliği geliştirmeye yöneldiğini ve bu yönelimin kendisine karşı stratejik bir kutuplaşma çabasında olduğunu düşünmüştür. RF'nin bazı bölgesel ve küresel güçlerin Orta Asya bölgesine yakınlaşma çabalarını kötü niyetle algılayarak 1993

⁵⁹⁸ Dmitry Suslov, "Russia-U.S. relations: Missed chances and future opportunities", 23 September 2011, <http://valdaiclub.com/usa/32000.html>, 04 Mayıs 2013.

⁵⁹⁹ Suslov, *a.g.m.*

yılında Yakın Çevre politikasını uygulamaya başlamasını RF’de ‘‘Büyük Rusya’’ hayalinden hiçbir zaman vazgeçilmediğine ve de vazgeçilmeyeceğine ilişkin inancı pekiştirdiğini vurgulamıştır.⁶⁰⁰ 1991-2001 arası dönemde ABD yetkilileri bu türden şikâyetlerini sıklıkla ve ısrarla dile getirirken RF de ABD’yi, Türkiye’yi Orta Asya Cumhuriyetleri’ne bir model şeklinde sunarak Orta Asya bölgesine yönelik politikalarını bu sadık müttefik üzerinden gerçekleştirmeye yeltenmekle; eski müttefiklerini NATO’ya dâhil ederek kendisi için ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturmakla; 1972 yılında imzalanan ABM Anlaşmasını feshetmek istemekle; Çin ile geliştirmekte olduğu ikili ilişkileri kendisi için bir tehdit olarak algılamakla; şer eksenine dâhil ettiği İran ile mevcut ilişkilerini hoş karşılamamakla suçlamıştır. Bu karşılıklı suçlamaların bir kısmının halen devam ettiği söylenebilir.

Ancak 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’nin yaşadığı terör saldırısı sadece uluslararası siyasal dengeler bağlamında değil aynı zamanda ABD-RF ilişkileri özelinde de olumlu gelişmelere yol açmıştır.⁶⁰¹ 1991-2001 döneminde RF ile ABD arasında yaşanan ve genelde olumlu bir görünüm arzetmeyen ilişkiler bütünüünün 11 Eylül 2001’i takiben kabuk değiştirmeye başlaması, 24 Mayıs 2002 tarihinde imzalanan Moskova Anlaşması ile ilk somut gelişimini göstermiştir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesini takip eden on yıllık süreçte ABD, hegemonyasını yeniden inşa ederken çoğu kez SSCB’nin halefi RF’nin ulusal çıkarlarına ‘rağmen’ hareket etmiştir. SSCB’nin dağılması sonrası dönemde Moskova’nın en önemli hassasiyeti, ‘eşit’ bir aktör olarak kabul görmesi olmuştur. Buna karşılık 1990’lar boyunca eski Sovyet Cumhuriyetlerine yönelik NATO genişlemesi ve ABD liderliğinde NATO eliyle yürütülen Kosova’nın bombalanması gibi hamleler, RF’nin hesaba katılmadığı Batılı inisiyatifler olarak ortaya çıkmıştır. 2000’li yılların başında ise hem her iki ülkede lider değişimlerinin gerçekleşmesi hem de 11 Eylül saldırıları ile ikili ilişkiler farklı bir yöne evrilmiştir. Öyle ki ABD ve RF, 1945 sonrası dönemde ilk kez terörle mücadele kapsamında ortak bir tehdit karşısında birleşmişlerdir.

⁶⁰⁰ Ainur Nogayeva, ‘‘ABD, Rusya ve Çin’in Nüfuz Mücadelesinde Orta Asya: Araçlar ve Süreçler’’, *Bilig*, Sayı 62, 2012, s. 186-189.

⁶⁰¹ Aynı yerde.

Söz konusu durum, uluslararası ilişkilerde ‘‘ülkelerin kalıcı dostları ya da kalıcı düşmanları yoktur, kalıcı çıkarları vardır’’ düşüncesinin bir örneği niteliğindedir. RF açısından bakıldığında ise ABD ile iş birliği tercihinin yapılması, Putin döneminin klasik pragmatik dış politika anlayışı çerçevesinde atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Zira 11 Eylül saldırılarının en önemli etkilerinden biri, RF’de Çeçenistan Savaşı’nı bitirmek amacı ile uygulanan sert politikaların meşruiyet kazanması olmuştur. Dahası, 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği dönemde RF’nin gerek ekonomik gerekse de siyasi olarak içinde bulunduğu durum karşısında ABD ile iş birliğinin kazançlı bir seçenek olduğu düşünülmüştür.⁶⁰²

Putin, 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında ABD Başkanı Bush’u arayan ve ülkesinin terörle mücadelede ABD’ye destek vereceğini ifade eden ilk lider olmuştur. Bu görüşmeyi Bush’un ABD-RF ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını ilan etmesi takip etmiştir. Yine de 2000’li yıllar boyunca iki ülke ilişkilerinin tasviri için kullanılan ‘‘stratejik ortaklık’’ ifadesinin yansımaları sahada görmek mümkün olmamıştır.⁶⁰³ Zira bu dönemde ABD, NATO genişlemesini desteklerken Avrupa’ya füze kalkanı sistemi kurulması konusunda da ısrarcı olmuştur. Diğer yandan RF’deki otoriter eğilim ve Moskova’nın dış politikada ABD’nin izole etmeye çalıştığı İran, Kuzey Kore gibi ülkeler ve Hamas gibi örgütlerle ilişkilerini geliştirmesi de RF-ABD ilişkilerinde 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan iş birliği atmosferinin sınırını ortaya koymuştur.⁶⁰⁴ Bu bağlamda terörle mücadelede iş birliğinin ‘‘seçili alanlarda iş birliği’’ konseptinin bir örneğine dönüştüğü söylenebilir.

Sonuç olarak, 11 Eylül saldırılarının uluslararası alandaki dönüştürücü etkisi bir yana bu saldırılar RF açısından bir yandan konjonktürel bir fırsat yaratmış diğer yandan ise Soğuk Savaş sonrası dönemde iki eski rakibin ikili ilişkilerinin alabileceği farklı şekilleri göstermiştir. Bu açıdan süreç analizi yapıldığında, Moskova’nın ve Washington’ın terörle mücadele ortaklığında biraraya gelmesi, ‘‘seçici iş birliği’’nin

⁶⁰² Birgül Demirtaş-Coşkun, ‘‘11 Eylül Sonrası ABD: Süper Güç Yeni Politika Arayışında’’, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt: 8, Sayı: 1, İlkbahar 2002, s. 295.

⁶⁰³ Birgül Demirtaş-Coşkun, *a.g.m.*, s. 296.

⁶⁰⁴ Çağrı Erhan, ‘‘ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri’’, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004, s. 125.

bir örneği niteliğindedir. Ancak bu seçici iş birliğinin kısa süreli olmasının ardında her iki ülkenin ulusal çıkarlarının ve bu bağlamda ilişkilerdeki güvenlik ikileminin olduğunu söylemek mümkündür. Bu hususta önemli etkenlerden biri de ilişkilerde ‘güven’ kavramının tam anlamıyla oluşmamasıdır.

3.5. Güvenlik Bağlamında Avrasya’da ABD – Rusya Federasyonu Rekabetinin İlişkilere Etkisi: Gürcistan Savaşı ve Enerji Kaynakları Sorunu

Antik, ortaçağ ve modern dönemlerde sürekli olarak içten ve dıştan birçok askeri ve siyasal gücün ilgi, rekabet ve çatışmalarına sahne olmuş bir bölge olan Avrasya’nın⁶⁰⁵ günümüzde de küresel düzeyde bir rekabet alanı olması bir rastlantı değildir. Bu ana kıtanın bölge ve karasal olarak büyüklüğü yanında barındırdığı doğal kaynaklar her zaman uluslararası ekonomi ve kıtalararası ticaret yolları için belirleyici olmuştur. Dünya siyaseti ile ilgili küresel tezler de Avrasya’yı her zaman merkeze koyarak dünyayı Avrasya merkezli olarak açıklamıştır.⁶⁰⁶ Bölge ya da dünya egemenliği amaçlı tezler ve yaklaşımların ötesinde bugün Avrasya bir kez daha uluslararası rekabetin ve çekişmelerin yoğunlaştığı alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrasya’nın bugünkü rolü hem yerküre üzerindeki konumu ve büyüklüğü hem de doğal kaynaklar alanında küresel düzeydeki öneminden kaynaklanmaktadır. Bunun bir nedeni de günümüzde yerküre üzerinde egemenlik mücadelesi veren güçlerden birinin Avrasya üzerinde yerleşik bir kara gücü olmasıdır.

⁶⁰⁵ Asya ve Avrupa kıtalarını içeren bir ana kıta olarak tanımlanabilecek Avrasya, yerkürenin toplam yüzeyinin % 10,6’sını, kara yüzeyinin de % 36,2’sini kapsamakta ve yaklaşık 5 milyarlık nüfusu ile toplam dünya nüfusunun yaklaşık dörtte üçünü üzerinde barındırmaktadır.

⁶⁰⁶ Örneğin Halford John Mackinder 1904’te ileri sürdüğü ünlü ‘Kara Hâkimiyet Teorisi’ nde, ‘‘kim Doğu Avrupa’yı kontrol eder ve yönetirse Merkez Kara’ya (Volga Nehrinden Yangtze Irmağına ve Arktik’ten Himalaya dağlarına uzanan ve o zamanlar Rus İmparatorluğu’nun yönetiminde olan geniş bir alan) da hâkim olur, Merkez Kara’ya hâkim olan Dünya Adasına (birbirine karasal olarak bağlı olan Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının tamamı kastediliyor) sahip olur, Dünya Adasına sahip olan da bütün dünyaya hâkim olur’’ diyerek dünya egemenliğinin yolunun Avrasya’ya hâkim olmaktan geçtiğini ifade etmektedir. Halford John Mackinder, ‘‘The Geographical Pivot of History’’, *The Royal Geographical Society*, 1904, s. 421-437; ve H. J. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, National Defence University Press, Washington DC, 1996, s. 106.

MacKinder'in tezlerini doğrularcasına Soğuk Savaş yıllarında var olan iki kutuplu sistemin sona ermesi ile uluslararası sistemde tek süper güç olarak beliren ABD, bu statüsünün devamı için Avrasya'daki ekonomik, siyasal ve askeri varlığını pekiştirmek çabası içerisine girmiştir. Doğal olarak ABD'nin bu çabalarına karşı son yıllarda yeniden yükselen siyasal, ekonomik ve askeri güç merkezleri Avrasya'da yer almaktadır. Bunlar, ekonomi alanında AB ve Çin, siyasal ve askeri alanda da RF ve yine Çin olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁰⁷ Avrupa'da ve Asya'da ekonomik bakımdan yükselen güçlerle beraber özellikle 15-20 yıllık bir aradan sonra RF'nin bölgesinde yeniden ekonomik ve siyasal bir güç olarak yükselmesi, SSCB'nin küresel arenada bıraktığı boşluğu doldurma çabası ve bu amaçla yaptığı siyasal ve askeri hamleler önümüzdeki dönemde ABD'nin küresel tek süper güç olma statüsünü aşındırma potansiyeline sahip bir gelişme olarak değerlendirilebilir. 21. yüzyıl başlarında tanık olduğumuz ABD – RF rekabeti, RF'nin yerleşik bulunduğu kıtasal alan ve çevresinden çıkıp diğer kıtalara uzanmadıkça 'küresel'e göre bölgesel kalmak zorunda olsa da küresel düzeyde sonuçları olabilecek bir gelişmedir.

RF'nin küresel bir güç olamaması ve sadece bir Avrasya gücü olarak kalması, ABD – RF rekabetini Avrasya'da sınırlı tutuyor gibi görünse de Avrasya'yı küresel bir ilgi merkezine dönüştüren diğer önemli bir konu ise Avrasya enerji kaynakları ve bu kaynakların uluslararası pazarlara taşınması sorunudur. Son yüzyılda temelde fosil yakıtlara dayalı olarak inşa edilen modern ekonomi ve modern toplum düzeni, bugünküne alternatif yeni bir ekonomik düzen ve yeni yaşam modelleri kuramadıkça yeryüzünün doğal zenginliklerine sahip olmada kıtalar ve bölgelerarası var olan dengesizlikler uluslararası ilişkileri artan ölçüde etkilemeye devam edecektir. Diğer bir ifadeyle, coğrafyanın ekonomik, siyasal ve stratejik özelliklerinin uluslararası ilişkileri daha çok jeopolitik bir eylem alanı olarak şekillendireceği söylenebilir. Bu bağlamda Avrasya, Milattan sonraki Üçüncü Binyıl'ın başlarını yaşadığımız günümüzde barındırdığı doğal kaynaklar ile hidrokarbon enerjisine dayalı dünya ekonomisi için bir kez daha 'Yeni Büyük Oyun'

⁶⁰⁷ Bülent Gökay, "The Power Shift to the East: The 'American Century' is Ending", *Pravda*, 15 May 2006, <http://english.pravda.ru/opinion/feedback/18-05-2006/80536-east-0>, 04 Mayıs 2013.

olarak da ifade edilen⁶⁰⁸ bölgesel ve küresel düzeyde önemli bir ilgi ve rekabet alanı olmaktadır. Bu nedenle bölgede yaşanan hemen her uluslararası sorunun, yerel ve görünür özelliklerinin ötesinde bölgesel ve küresel ölçekte jeopolitik bir çerçevede değerlendirilmesi bir gereklilik olarak yorumlanabilir. Bölgenin sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynakları bu açıdan birçok bölgesel ve uluslararası sorunda etkileyici ve tetikleyici bir role sahiptir. Bölgede Soğuk Savaş sonrası yeniden ortaya çıkan enerji kaynakları ve bunların bölge dışına pazarlanması için izlenecek yöntem ve yollar üzerinde yürütülen ekonomik ve siyasal rekabet, birçok bölgesel sorunu geçmişte olduğu gibi gelecekte de etkileyecek gibi görünmektedir. Bu bağlamda 2008 yılındaki RF – Gürcistan savaşı bu konuda en yakın örneklerden biri olarak gösterilebilir.

2008 yılında RF'nin Gürcistan'a müdahalesinin nedenleri ve sonuçları üzerinde tutarlı bir açıklama yapabilmek için sorunun bölgesel ve yerel boyutlarının ötesine geçerek bölgede ABD ile RF arasında öteden beri süregelen rekabetin, mevcut anlaşmazlık ve çatışma alanlarının bütüncül bir yaklaşım ile analiz edilmesi gerekmektedir.

Öncelikle bölgenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısının krizin ortaya çıkması ve gelişmesindeki etkisi bağlamında Kafkasya'daki etnik sorunların Soğuk Savaş sonrası dönemde birçok sıcak çatışmaya yol açacak şekilde tırmanışının arkasında SSCB'nin bölgede bıraktığı siyasal, ekonomik, kültürel ve askeri mirası aramak gerektiği söylenebilir. Bölgede etnik sorunların çoğu Sovyet öncesine dayansa da günümüz için asıl sorun, bölgenin etnik açıdan son derece heterojen bir yapıya sahip olmasına rağmen Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın SSCB'nin siyasal çatısı üzerinde kurulmuş olması ve bundan kaynaklanarak bölge devletlerinin birçok etnik grubu da bünyelerinde barındırmasıdır. Bu bağlamda verilebilecek en önemli örnek belki de Gürcistan'dır. Küçük bir ülke olmasına rağmen Gürcistan'ın etnik yapısı, Gürcüler, Abhazlar, Osetler, Ruslar, Ermeniler ve Azeriler'den oluşmaktadır. Bunlar arasında özellikle Gürcüler, Abhazlar ve Osetler uzun yıllar kendi bölgelerinde din, dil ve etnik farklılıklara dayalı bir kimlik ve grup bilincini

⁶⁰⁸ Bülent Gökay, "The Background: History and Political Change", *The Politics of Caspian Oil*, (Der.) Bülent Gökay, Palgrave, New York, 2001, s. 2.

devam ettirmişlerdir. SSCB döneminde ve bugün Gürcistan içerisinde ayrı bölgeler olarak yer alan Abhazya ve Osetya'nın bu etnik farklılık ve ayrı ulusal kimlik bilincine dayalı olarak Gürcistan'dan bağımsızlık talebi ve bunun gerçekleşmediği bir durumda da bağımsızlığa kadar mümkün olan en ileri düzeyde siyasi ve idari serbestlik arayışları, sorunu son zamanlarda tırmandırmıştır. Bu açıdan bölgenin etnik ve dini yapısı, bölge sorunlarını tetikleyen iç dinamikler olarak görülebilir.

İkinci olarak, enerjiden ekonomik kalkınmaya, etnik çatışmadan devletlerarası ilişkilere birçok iç ve bölgesel sorunda bölge dışı faktörler sorunun doğal alanının dışına çıkmasına ve uluslararası boyutta etkiler doğurmasına geçmişte neden olduğu gibi günümüzde de neden olmaya devam etmektedir. Hatta Güney Osetya örneğinde olduğu gibi farklı gruplar arasındaki sorunların günümüze kadar süren seyrinde ve çözümsüzlüğünde dış etkenlerin de payını aramak gerekmektedir. Bölgede şimdiye kadar etkili olan dış aktörler arasında 1917'ye kadar olan dönemde Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğu, 1917-1991 arasında SSCB ve 1991'den bu yana da RF ve ABD'den bahsedilebilir. Bu bağlamda bölgedeki Rus etkisinin 1991'den sonra da güçlü kalmasının arkasında önemli bir etken söz konusudur. 1991'de SSCB dağılırken ABD yönetimi Baltık ülkelerinin bağımsızlıklarını desteklerken Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın da dâhil olduğu Kafkaslardaki gelişmeleri SSCB'nin bir iç sorunu olarak görmeyi tercih etmiştir. 1991'de ABD'de Bush yönetiminin bu politikası, Baltık ülkelerinin ABD'nin 1933'te SSCB'yi resmen tanımasından sonra ilhak edilmiş olmaları gerçeği üzerine kurulmuştur. Bu değerlendirmeye göre Kafkasya ülkeleri zaten 1933'ten önce de SSCB'nin bir parçasıydılar.⁶⁰⁹ Bu tutum, bölgede 1991 sonrası etnik sorunları ve siyasal gelişmeleri önemli ölçüde etkilemiştir. Öncelikle RF, Sovyet sonrası bölgedeki politikalarında Kafkasya'yı 'arka bahçesi'nin⁶¹⁰ önemli ve doğal bir parçası olarak görmüş ve bölgeyi siyasal ve ekonomik çıkarlarının merkezine oturtmuştur. Bu nedenle RF, özellikle ABD ve Batı'ya karşı Doğu Avrupa'da aldığı çekingen tavrı Kafkaslar ve Orta Asya'da bir nevi telafi etmeye ve dengelemeye çalışmıştır. Bu süreçte bölgede

⁶⁰⁹ Strobe Talbott, "America Abroad", 10 Haziran 1991, *Time Magazine*, 06 Mayıs 2013.

⁶¹⁰ Bu kavram Sovyet sonrası dönemde RF'nin dış politika öncelik alanları ve çıkar sahalarını ifade eden 'near abroad' ya da 'yakın dış' doktrini ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bkz., Andrew Wilson ve Nicu Popescu, "Creating Good Neighbors in Russia's Backyard", *St. Petersburg Times*, 08 Mayıs 2009, http://www.sptimes.ru/index.php?action_id=2&story_id=28963, 06 Mayıs 2013.

Batı yanlısı yönelimlere giren eski Sovyet Cumhuriyetlerinde merkezi devlet ve yönetimleri zorlayabilecek etnik ve dini ayrılıkçı grupları desteklemiştir. Bu politikasını da özellikle Gürcistan örneğinde olduğu gibi Abhazya ve Güney Osetya'daki azınlık grupları destekleyerek 'böl ve yönet' yaklaşımı ile gerçekleştirmeyi denemiştir.⁶¹¹

Ancak başta ABD ve AB bölgeye ilişkin politikalarında farklı algı ve yaklaşımlara sahip olsalar da bu bölgeyi tamamen RF kontrolüne bırakmayacakları sinyali 1990'ların sonundan itibaren vermeye başlamışlardır.⁶¹² Özellikle ABD, RF'yi Doğu Avrupa'da olduğu gibi Avrasya'nın Asya ayağında da sınırlama amacı taşımıştır. Bunu da başta dünyanın önemli bir enerji üreticisi ve devi olarak ortaya çıkan RF'yi bu stratejik sahada ve RF topraklarında kalmakla sınırlayarak kendi enerji arz kaynaklarını çeşitlendirme ve güvenliğini sağlama politikasının bir gereği olarak yapmaya çalışmıştır.⁶¹³ Bunun da ötesinde petrol ve doğalgaz dolarlarının sağladığı kaynakla ekonomisi düzelen RF'nin yeniden küresel bir güç olarak doğma ihtimaline karşı NATO'nun Doğu Avrupa ve hatta Kafkaslara doğru genişlemesi ve açıktan ifade edilmese de RF'nin kıtalararası saldırı gücünü azaltma hatta ortadan kaldırmaya imkân verebilecek Füze Kalkanı projesi ile de küresel tek süper güç olarak kalmanın yollarını aramaya başlamıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Avrasya küresel hegemonya kavgası veren güçlerin aralarındaki rekabet ve sorunların yoğunlaştığı alanlardan biri olarak kritik bir coğrafyayı ifade etmektedir. Geniş bir Avrasya tanımı içerisinde yer alan coğrafyada yaşanan sorunlar ve çatışmalar, farklı ölçülerde de olsa hem büyük güçlerin küresel hâkimiyet çabaları açısından hem de bölge ve dünya barışı için her zaman önemli ve belirleyici olmuştur. Bu bağlamda Kore Savaşı'ndan Vietnam'a,

⁶¹¹ Michael Rywkin, "Russia and the Near Abroad Under Putin", *American Foreign Policy Interests*, Sayı: 25, Cilt: 1, 2003, s. 4.

⁶¹² Bölgede RF ile Batı'nın çıkarlarının çatışması ekonomik sahada daha erken olmuştur. Özellikle enerji yatırımları ile petrol ve doğalgaz boru hatları alanında 1990'ların başından itibaren RF dışı ulaştırma güzergâhları önerilmiş ve açıktan desteklenmiştir. Bkz., Ahmet Öztürk, *Management of trans-boundary mega-Projects in the post-Cold War Eurasia: The Case Studies of GAP Water and Baku-Ceyhan Pipeline Projects*, PhD Thesis, Keele University, Chapter 3, 2006.

⁶¹³ Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası Ortadoğu ve Hazar Havzası'nda izlediği petrol stratejisi için bkz., Oystein Noreng, *Crude Power: Politics and the Oil Market*, I.B. Tauris, New York, 2006, s. 73-93.

Lübnan'dan Sina'ya, Afganistan'dan Irak'a, Yugoslavya'dan Gürcistan'a birçok örnek verilebilir. Ancak küresel hegemonya mücadelesindeki güçler arasındaki rekabet ve sorun alanları; her zaman geniş ölçekli ciddi bir çatışmaya dönüşmeyebilir, kapsam ve alan olarak daha sınırlı tutularak yerel krizler olarak ortaya çıkabilir. Hatta ilk bakışta bazı bölgesel sorun ve mikro çatışmalar, bölge dışı veya küresel güçlerin belli belirsiz dâhil oldukları yerel sorunlarmış gibi de algılanabilir. Gürcistan – RF krizi de dâhil olmak üzere birçok bölgesel siyasi ve diplomatik sorun, bölgesel aktörler ve etkileyicilerinin yanında sorunun doğrudan tarafı olmayan büyük güçlerin aralarındaki rekabet ve çatışmadan ya önemli ölçüde etkilenir ya da başlı başına bu rekabetin bir sonucu ya da ürünü olarak ortaya çıkabilir.

II. Dünya Savaşı'nın bitiminden günümüze Avrasya'da hâkimiyet çabası konusunda küresel düzeyde rakip ve çatışan önemli güçler olarak SSCB (daha sonra RF) ve ABD'den bahsetmek gerekir. Birer kıta devleti olarak her iki ülkenin önce bölgelerinde üstün ve hâkim duruma geçmeleri arkasından bölge dışına açılarak küresel düzeyde kendilerine rakip olan ya da olabilecek diğer güçlerle doğrudan çatışmaları, bu tür kıta devletlerinin bir özelliğidir ve bu gerçeklik ABD ve RF arasında öteden beri var olan rekabet, çekişme ve çatışmayı bir dereceye kadar açıklayabilir.⁶¹⁴ Ancak bu iki devlet arasındaki rekabetin kıta devleti olmalarının yanında dönem dönem farklı boyutlarda ve farklı nedenlere dayalı olarak farklı alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ve günümüzde bölgede ABD – RF rekabetinin merkezinde Hazar bölgesi başta olmak üzere Avrasya enerji havzaları ve bölgeden çıkarılan hidrokarbon kaynaklarının boru hatları yolu ile pazarlanması sorunu, NATO'nun genişleme süreci ve bunun ABD ve RF arasında dolayısıyla da uluslararası sistemde doğurduğu gerginlik, askeri alanda ABD ile RF arasındaki nükleer ve konvansiyonel güç dengesini bozacak şekilde ABD tarafından girişilen Doğu Avrupa Füze Kalkanı/Savunma Sistemi ve RF'nin bu projeye verdiği tepki 2008 Ağustos çatışmasının arka planında bahsedilmesi gereken uluslararası sorunlardır.

⁶¹⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1990*, İmge Kitabevi, Ankara 1993, s. 200-201.

Enerji sorunundan bahsedilecek olursa, RF ve ABD Hazar bölgesi enerji kaynaklarının işletilmesinden bu kaynakların bölge dışına taşınması için kullanılacak boru hatları ve diğer ulaşım güzergâhları konularına kadar bütün aşamalarda birbirlerine rakip politikalar izlemişlerdir. RF bir yandan bölgedeki enerji ulaştırma güzergâhları üzerinde bulunan toprakları ve limanların kullanımını maksimize ederek bölge ülkeleri üzerinde var olan ekonomik ve siyasi nüfuzunu artırarak devam ettirmek amacını güderken diğer yandan da başta Lukoil, Rosneft ve Gazprom gibi Rus enerji şirketlerini kullanarak üretim ve dağıtım alanında da oyunun önemli bir bölgesel aktörü olduğunu göstermek istemiştir. Bu amaçla RF teknik, mali ve siyasi bütün zorluklara rağmen Sovyet döneminden kalma boru hatları ve diğer enerji taşıma yollarının kullanımı başta olmak üzere yeni inşa edilecek Doğu-Batı boru hatları konusunda da bu hatların RF toprakları üzerinden geçerek RF'nin Karadeniz limanlarına bağlanması politikalarını gündeme taşımıştır. Ayrıca Avrasya enerji politikalarında 1990'lerden başlayarak etkinliğini artıran ABD'yi sınırlamak gibi zor bir görevle de karşı karşıya kalmıştır. RF'nin kendisine ve bölge ülkelerine yüklemek istediği bu misyon teknik ve finansal nedenlerle zorlaştıkça, RF bu durumu bölge ülkelerine yaptığı siyasi baskılarla dengelemeye çalışmıştır. Enerji konusunun RF'nin bölge ülkeleri ile yaşadığı siyasi sorunlarla bağlantısının RF'nin bu ikileminde gizli olduğunu söylemek mümkündür.

RF'nin Orta Asya, Hazar ve Kafkaslar'a ilişkin genel yaklaşım ve politikaları bölgedeki etkinliğinin devamını temin ve bu bölgelere dışarıdan gelen güçlerin etkisini azaltmaya yönelik olsa da izlenen politikalar her zaman aynı tonda ve sertlikte olmamıştır.⁶¹⁵ Özellikle bölgedeki petrol ve enerji sorunlarına yönelik olarak 1990'larda biri başbakan Viktor Chernomirdin tarafından destek gören ve bölgedeki ticari aktörlerle iş birliğini öneren diğeri de sorunlara karşı tek yanlı ve daha sert bir yaklaşımı içeren ve 'Monrovski Doktrini'⁶¹⁶ olarak bilinen yaklaşım

⁶¹⁵ Lena Jonson, *Russia and Central Asia: A Web of Relations, Central Asian and Caucasian Prospects, (CACP) Papers*, The Royal Institute of International Affairs, London, 1998, s. 60.

⁶¹⁶ David Sinker, 'The Management of a Transboundary Energy Resource', *The Politics of Caspian Oil*, (Der.) Bülent Gökay, Palgrave, New York 2001, s. 54.

olmak üzere iki ayrı ve birbirine zıt yaklaşımdan söz etmek gerekir.⁶¹⁷ Ancak konumuz açısından daha kayda değer olan, bu yaklaşım karmaşasının 2000 yılından itibaren iktidara gelen Putin döneminde ortadan kalktığı ve bölgedeki enerji yatırımlarından konunun siyasi boyutlarına kadar daha sert bir yaklaşımın sergilenmeye başlamış olmasıdır. 2000’li yıllarda Gürcistan da dâhil olmak üzere RF’nin bölge ülkeleri ile ilişkisini bu yeni politik yaklaşım belirlemiştir. Buna karşılık ABD’nin bölgeye ilişkin temel politikası, Avrasya ve Hazar enerji kaynakları bağlamında ulusal enerji politikası olarak geçmişten günümüze değin izlenen enerji arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi politikası çerçevesinde Avrasya ve Hazar enerji kaynaklarının herhangi bir kesintiye uğramadan Batı’ya aktarılmasıdır. ABD’nin bölgeye ilişkin dış politikası bağlamında ise eski Sovyet Cumhuriyetlerinin ellerindeki enerji kartını kullanarak Batılı ve kapitalist ekonomik sisteme entegre olmalarına yardımcı olunması ve bu yolla bu ülkelerin mümkün olduğunca RF’nin etkisinden uzaklaştırılmaları amacı söz konusudur. Bu politikanın ilk ayağı RF’nin çok ilgisini çekmese de ABD açısından mutlaka dış politika uzantısı olacak kadar geniştir. Daniel Yergin’in ifadesi ile⁶¹⁸ petrol istasyonlarının 1920’lerden itibaren Amerikan medeniyetinin ve yaşamının modern bir sembolü haline geldiği düşünüldüğünde, neredeyse her otomobil kullanıcısı Amerikalının günlük yaşamında petrol istasyonlarına kiliseye gittiklerinden daha fazla sıklıkta uğrar oldukları iddia edilebilir. Modern Amerikan yaşamının en önemli mabedi olarak tarif edilen petrol istasyonlarına Amerikan vatandaşlarının bağlılığı artarak devam ettikçe Amerikan yönetimlerinin de bu mabedi besleyen coğrafyalarda “misyonerlik çabalarına” girişmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

ABD’nin Hazar petrollerine ilgisi ve bu alandaki politikası; Orta Asya ve Kafkaslarda (Hazar havzası dâhil) yeni ortaya çıkan devletlerin ekonomik refah, siyasi bağımsızlık ve istikrarlarına katkıda bulunmak, bölgenin enerji bağımsızlığını pekiştirmek, bölgede Amerikan şirketlerine ticari fırsatlar sağlamak ve ABD’nin

⁶¹⁷ Rosemarie Forsythe, *The Politics of Oil in the Caucasus: Prospects for Oil Exploitation and Export in the Caspian Basin*, Adelphi Paper No. 300, University Oxford Press, Oxford, 1996, s. 15-16.

⁶¹⁸ Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Free Press, New York 1992, s. 286-287.

enerji güvenliğine kaynakların çeşitlendirilmesi yoluyla destek vermek gibi⁶¹⁹ çoğu geniş ve muğlak temeller üzerinde açıklanmaya çalışılmıştır. Özetle Amerikan politikasının ikinci ayağının RF'nin bölgeye ilişkin dış ve enerji politikaları ile taban tabana çatışır halde doktrine edildiği söylenebilir. Böylelikle petrol konusunda biri dünyanın en büyük tüketicisi ve ithalatçısı diğeri de en büyük ikinci üretici ve ihracatçısı olarak ABD ve RF arasında bölgede geçmişten günümüze var olan güç yarışına bir de enerji boyutu eklenmiştir. Ancak Avrasya'daki ABD – RF arasındaki bu güç yarışına ilişkin rekabetin her iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilediği de aşikârdır. Sonuçta ilkinden yaklaşık 80 – 90 yıl sonra⁶²⁰ Avrasya'nın petrol ve doğalgaz rezervleri tarihte ikinci kez küresel düzeyde süper güçlerin ilgi, rekabet, hatta çatışma konusu olmuştur. Bölgenin enerji havzalarına sahip olduğu kesinleşmiş ve olası rezervler bütün Avrasya'yı 1990'lardan başlayarak yeniden küresel düzeyde ilgi odağı haline getirmiştir. Bu bağlamda bu ilgi odağının oluşmasında ve merkezinde ABD – RF rekabetinin yer almasının temel sebeplerinden birinin de küresel güç yarışı çerçevesinde her iki devlet ilişkilerindeki güvenlik ikileminin olduğu söylenebilir. Güvenlik ikileminin oluşmasındaki temel etken ise ABD'nin ulusal çıkarlar ve güvenlik temelinde bu bölgede çok boyutlu bir şekilde yer alma çabası ve bu durumun da RF tarafından kendi güvenliği adına bir tehdit olarak algılanması neticesinde RF'nin de kendi güç kapasitesini çok boyutlu şekilde arttırma çabasıdır. Nitekim devletlerarası bir güç yarışının olduğu da açıkça gözlemlenmektedir. Zira bu güç yarışının sonucu olarak ortaya çıkan güvenlik ikileminin askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarının olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

⁶¹⁹ Richard L. Morningstar, "Remarks on the Importance of Caspian Oil and Gas Pipelines", 17th Congress of the World Energy Council, Houston, Texas, 15 Eylül 1998.

⁶²⁰ İlk defa I. Dünya Savaşı'ndan hemen önce Ortadoğu petroleri, giderek güçlenen Kayser Wilhelm'in Almanyası ile donanmasının yakıtını Galler kömüründen Ortadoğu petrolerine dönüştürme gibi çok stratejik bir karar vererek daha dinamik deniz gücü yoluyla küresel üstünlüğünü sürdürme çabasında olan Birleşik Krallık arasındaki rekabete sahne olmuştur. Bkz., Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Free Press, New York, 1992, s. 12.

3.6. Orta Asya'da Yeni 'Büyük Oyun' ve Değişen Jeopolitik: ABD – Rusya Federasyonu Rekabeti

Tarih boyunca Orta Asya büyük güç mücadelelerine sahne olmuştur. Bu mücadelelerin bir sonucu olarak Orta Asya coğrafyası günümüzde son derece karmaşık ve istikrarsız bir hale gelmiştir. Çünkü Orta Asya'da istikrarsızlığa neden olan faktörler bölgede hâkim güç olmak için rekabet eden güçlerin rakiplerine karşı kullandıkları birer araç haline gelmiştir. Zira SSCB'nin yıkılması ile birlikte bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyetleri, geçmişte SSCB'nin bölge üzerindeki hâkimiyetini devam ettirilebilmek için uyguladığı politikalara bağlı olarak 1990 sonrasında ekonomik ve güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır.

Orta Asya, uluslararası politikada gerek jeopolitik gerekse jeostratejik nedenlerle önemli görülen bir coğrafyadır. Bununla birlikte SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya'nın jeopolitik ve jeostratejik önemi daha da artmıştır. Bölge üzerinde tarihte yaşanan güç mücadelelerin bir başka boyutu günümüzde de yaşanmaktadır. SSCB'nin yıkılması ile birlikte bölgede yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkması, Orta Asya coğrafyasının jeopolitik yapısında birçok güç boşlukları oluşturmuştur. Nitekim bu güç boşluklarını doldurarak bölge üzerinde hâkim olmak isteyen güçler arasında kıyasıya bir rekabet başlamıştır.

Bölge üzerindeki bu rekabet yeni değildir. Örneğin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni sömürgecilik büyük güçler arasındaki rekabeti arttırmıştır. 19. yüzyılda özellikle Orta Asya'da İngiliz ve Rus rekabetinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.⁶²¹ Orta Asya'daki İngiliz-Rus mücadelesi "Büyük Oyun" olarak bilinmektedir. Büyük Oyun tabiri ilk defa 1830'larda Arthur Conolly tarafından kullanılmıştır.⁶²² Ancak "Büyük Oyun" kavramı Rudyard Kipling'in "Kim" adlı

⁶²¹ Matthew Edwards, "The New Great Game and the new great gamers: disciples of Kipling and Mackinder", *Central Asian Survey*, Sayı: 22 (1), 2003, s. 84.

⁶²² Peter Hopkirk, *The Great Game: The Struggle for Empire in Central Asia*, Kodansha International, New York, 1994; ayrıca bkz. Karl Ernest Meyer ve Shareen Blair Brysac, *Tournament of Shadows: The Great Game and the Race for Empire in Asia*, Abacus Books, London 2001.

romanını kaleme aldığı 20. yüzyılın ilk yılına kadar çok fazla kullanılan ve bilinen bir kavram değildir.⁶²³

Büyük Oyun, doğası gereği Orta Asya topraklarında ve bu topraklarda yaşayan nüfus üzerinde hâkim olma mücadelesidir. Günümüze kadar Büyük Oyun değişik şekillerde dört safhada gerçekleşmiştir. İlk olarak 18. ve 19. yüzyılda Rus İmparatorluğu'nun Kafkasya ve Orta Asya'ya doğru yayılması ile başlamıştır. Bununla birlikte bu durum Hindistan'da *de facto* hâkim güç durumunda olan Doğu Hindistan Şirketi'ni tehdit eder hale gelmiş ve böylece "Büyük Oyun" başlamıştır. 1907'ye kadar İngiliz-Rus rekabeti kıyasıya sürmüştür. Nitekim Büyük Oyun'un ilk aşaması İngiliz-Rus (the Anglo-Russian Convention) Anlaşması'nın 1907'de imzalanması ile son bulmuştur.

Büyük Oyun'un ikinci safhasını ise Wilhelm Almanyasının Drang Nach Osten (Ostpolitik) (Doğuya Yönelme) politikası oluşturmaktadır. Bu politika bağlamında kullanılan yöntemler genel olarak bölgede egemen olmak için İngiliz-Rus mücadelesinde olduğu gibi yerel aşiretler ve yerel halklar arasına gizli ajanlar katarak onları baskı altında tutma ve manipüle etmektir.⁶²⁴

Büyük Oyun'un üçüncü safhası ise 1917'de Vladimir İ. Lenin'in liderliğinde gerçekleştirilen Bolşevik Devrimi ile başlamıştır. Lenin silahlı bir ayaklanma ile gerçekleştirdiği bu devrimde "Asya'yı emperyalistlerin egemenliğinden kurtarmak" temel amaç olarak ilan edilmiştir. Bilindiği gibi Lenin ile birlikte kurulan SSCB de Çarlık Rusyası'nın egemen olduğu alan üzerinde kurulmuş ve daha da yayılmıştır.

Büyük Oyunun dördüncü safhası ise "Yeni Büyük Oyun" olarak adlandırılmaktadır. Yeni Büyük Oyun Orta Asya'da ve Trans-Kafkasya'da nüfus, güç ve kazanç elde etmek için rekabet eden güçler arasında oynanmaktadır. SSCB'nin dağılması ile birlikte ortaya çıkan güç boşluklarının yarattığı fırsatların

⁶²³ Rudyard Kipling "Kim" adlı romanında: "When every one is dead the Great Game is finished. Not before (Büyük Oyun herkes öldüğü zaman biter. Daha önce değil)" demektedir. Kipling'in "Kim" adlı romanının metni için bkz. <http://www.readbookonline.net/read/206/6601/>, 08 Mayıs 2013.

⁶²⁴ Matthew Edwards, *a.g.m.*, s. 2.

etkisi ile 1990-2000 arasında gelişmiş ancak tam anlamıyla 2000 yılından sonra hız kazanmaya başlamıştır. Bölgenin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynaklar, bu zenginliği paylaşmak isteyen güçlerin ulusal güvenlikleri, var olmaları ve küresel güç yarışında rekabet edebilmeleri adına bölgeyi bu güçlerin temel hedefleri haline getirmiştir. Bu durum da bölge üzerinde kurulan oyunun çok boyutlu (güvenlik, jeopolitik ve ekonomik) olmasını sağlamıştır.

Yeni Büyük Oyun'da rekabet eden güçler, temel güçler ve bu temel güçler etrafında kümelenen alt güçler şeklinde gruplandırılabilir. Temel güçler ise ABD, RF, Çin ve kısmen de AB'dir. Bu bağlamda ABD ve RF'nin Orta Asya politikalarına kısaca değinmek yararlı olacaktır.

ABD'nin Orta Asya bölgesindeki hedeflerini iki temel strateji üzerinden analiz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, ABD'nin küresel güç denklemindeki rolü ile ilgilidir. ABD, Orta Asya üzerinden iki büyük bölgesel güç olan RF ve Çin'in bu bölgedeki hem reel hem de muhtemel etkinliğini azaltmak ve kontrol etmek istemektedir. İkinci önemli hedef ise Orta Asya bölgesinin zengin enerji kaynaklarına rahat bir erişim sağlamaktır. ABD'nin bölgeye yönelik diğer bütün politikaları bu iki temel hedefin türevleri olarak yorumlanabilir. Çin ve RF'nin kontrol edilmesi kısmen bölgesel güvenliği kapsadığı için ABD'nin hem bölge ülkeleri hem de bölgedeki diğer büyük güçlerle kurduğu askeri ve ticari iş birliği faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilmelidir. Enerji güvenliği olarak da tanımlayabileceğimiz ikinci hedef ise hem küresel ticareti bölgeye bağlama hem de bu ticaretin güvenliğini sağlama konularını da dolaylı olarak kapsamaktadır. Sonuç olarak, ABD'nin bölge ile ilgili politikaları küresel stratejik hedefleri ile iç içe geçmiş durumdadır.

RF ise 1990'ların başında Sovyetlerin dağılma süreci ile kaybettiği bu bölgeyi ezeli rakibi olarak gördüğü ABD'ye kaptırmamak ve Asya coğrafyasında nüfuz üretebilmek için stratejik hamleler yapmaktadır. Bu hamleler arasında ABD eksenine giren ülkeleri tekrar kendi eksenine çekmek, ABD askeri varlığını bölgeden uzak tutmak için diğer oyuncularla ve Orta Asya ülkeleri ile askeri ittifaklar geliştirmek ve bunun sonucunda bölgenin enerji rezervleri üzerinde doğrudan veya

dolaylı olarak hâkimiyet kurma yer almaktadır.⁶²⁵ RF, petrol ve doğal gaz piyasasında tekel oluşturarak Batıya özellikle Avrupa'ya karşı alternatifsiz sağlayıcı konumunu elinde tutmak istemektedir.

Orta Asya üzerindeki büyük devletlerin bu güç rekabeti karşısında bölgedeki yönetimlerin eksen tercihleri de belirleyici rol oynamaktadır. Global aktörlerin bölge üzerindeki etki savaşları, bu tercihleri belirlemeye yönelik olarak da verilmektedir. Henüz demokratik ve açık toplumun tam olarak yerleşmediği bölgede, yönetimleri devlet adamları üzerinden etkileme veya devlet başkanlarını belirli eksenlerde tutma adına ABD ile RF arasında sert bir mücadelenin yaşandığı açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak, Orta Asya'nın sahip olduğu karakteristik özellikleri nedeni ile her zaman ABD, RF, Çin ve AB gibi büyük güçlerin rekabet alanı olmaya devam edeceği söylenebilir. Bölgenin ABD ve RF arasında bir rekabet alanı olmasının temel sebeplerinden birinin de ulusal güvenlikleri temelinde ilişkilerdeki güvenlik ikileminin olduğunu söylemek mümkündür. Güvenlik ikileminin temelini her iki devletin küresel güç yarışında sadece askeri güç üstünlüğü/yarışı değil aynı zamanda ekonomik, politik ve kültürel dinamikler de oluşturmaktadır. Bu açıdan her iki devlet kendi güvenlikleri ve küresel güç olma hedefleri bağlamında bölgede çok boyutlu bir etkinlik kurma mücadelesi vermektedirler. Hem ABD hem de RF rakip olarak bir tarafın bölgede üstünlük kurmasını herşeyden önce güvenlikleri adına büyük bir tehdit olarak algılamaktadırlar. Ancak her iki devletin de bölgeye yönelik politikalarında ulusal çıkarlarının temel alındığı ve bölgesel güvenlik anlayışı açısından birey-toplum-özgürleşme mefhumunu göz ardı ettikleri açıkça görülmektedir. Bu bağlamda her iki devlet ve diğer güçler bölgeye ulusal çıkarları doğrultusunda politikalarla yaklaştığı ve birey-toplum güvenliğini göz ardı ettiği sürece bölgedeki bu büyük oyunun bitmesi ve bölge güvenliğinin sağlanması mümkün gözükmemektedir.

⁶²⁵ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, MD: Rowman & Littlefield, Lanham 2009, s. 37.

3.7. Orta Asya'da ABD – Rusya Federasyonu Askeri Üs Mücadelesinin İlişkilere Etkisi

Orta Asya Soğuk Savaş döneminde Amerikan dış politikası açısından hayati öneme sahip bir bölge olarak addedilmemiştir. SSCB'nin dağılmasının ardından ise Orta Asya'ya yönelik Amerikan angajmanı başlamakla beraber bölge ilk dönemde Washington açısından Orta Doğu gibi hayati çıkarların bulunduğu stratejik bir bölge olarak değerlendirilmemiştir. 11 Eylül saldırıları öncesinde bölge; Amerikan karar vericileri açısından 1990'ların ilk yarısında SSCB'den arta kalan nükleer kapasiteler, 1990'ların ortalarında özellikle Hazar havzasındaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin yeniden keşfedilmesi ve 1990'ların sonunda ise demokrasi ve insan hakları ihlalleri gibi konularla dikkati çekmiştir. Ancak 11 Eylül saldırıları sonrasında yürütülen terörizmle mücadele doğrultusunda Orta Asya'nın stratejik önemi giderek artmaya başlamış ve bölgede Amerikan askeri üsleri kurulmuştur. Bir diğer ifadeyle, 1990'lı yıllarda temel olarak Amerikan ticari çıkarlarının korunması ve enerji güvenliğinin sağlanması şeklinde ortaya çıkan ABD'nin Orta Asya politikası, 2000'li yıllara geldiğinde çok boyutlu ve güvenlik unsurunun daha ön planda olduğu bir içerik kazanmıştır.

ABD'nin aradığı fırsatı 11 Eylül saldırıları ile bulmasının ardından Orta Asya Cumhuriyetleri ile sıkı bir diplomasi trafiği yaşanmış ve bunun neticesinde Orta Asya Cumhuriyetleri hava sahalarını ABD'ye açmaya karar vermişlerdir. Bu kapsamda Ekim 2001'de Özbekistan'da terörizmle mücadele konusunda ABD ile iş birliği yapmanın ardından Aralık 2001'de Kırgızistan parlamentosu tarafından da hava sahalarının ABD uçaklarına açılması yönündeki karar onaylanmıştır. Bu durumda bölge devletleri arasında en fazla RF'nin etkisi altında kalan Tacikistan yoğun bir diplomatik trafiğe sahne olmuştur. Tacikistan gerek RF'den gelen gerekse de içeriden gelen tepkilere rağmen ABD'den yana tercih kullanılarak 29 Aralık 2001'de Afganistan sınırına yakın Kulap, Kurgan-Tepe ve Farhar bölgelerindeki hava sahalarını ABD'ye açmayı kabul etmiştir. Neticede ABD, 1990'larda önce Amerikan şirketleri ile girdiği Orta Asya'ya artık askeri olarak da girmiştir. Bu bağlamda ABD, Özbekistan'da biri Karşi-Kanabad'da diğeri Kokand'da iki üs;

Kırgızistan'ın başkenti Bişkek yakınındaki Manas'ta bir üs; Türkmenistan'ın Aşkabat kentinde bir hava ikmal istasyonu ve Tacikistan'ın Kulap, Kurgan Tepe ve Farhar bölgelerindeki hava sahalarını kullanım hakkı elde etmiştir. ABD'nin Orta Asya'ya angajmanı ve bölgedeki bu kazanımları, RF'ye de bazı kazanımlar sağlamanın yanında RF'yi bölgede varlığını güçlendirmek ve güvenliği adına bir dizi önlemler almaya da itmiştir.

Orta Asya, stratejik hinterlant olarak Moskova'ya yönelebilecek olası tehditlere karşı önemli bir tampon bölgedir. RF'nin aynı zamanda eski SSCB'nin halefi olarak bölge ülkelerinde birçok çıkarı bulunmaktadır. Örneğin bölge devletlerinden Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da yer alan Rus askeri rezerv bölgeleri, Kazakistan'da hâlâ kendi kontrolünde olan Baykonur uzay üssü ve bölge devletlerindeki ekonomik çıkarları Orta Asya'yı RF açısından vazgeçilmez kılmaktadır.

11 Eylül sonrasında ABD'nin Orta Asya'ya yerleşmesi her ne kadar net bir RF kaybı olarak değerlendirilse de aslında RF'nin kazançları da yok değildir. Bir başka ifadeyle, RF'nin bölgedeki güvenlik ve ekonomik çıkarlarına rağmen 11 Eylül sonrasında ABD'nin Afganistan operasyonunu desteklemesi ve bölgeye yerleşmesine göz yumması aslında Putin'in pragmatizminden başka bir şey değildir. Nitekim ABD'nin terörle mücadele çerçevesinde Afganistan'a yönelik askeri müdahalesi ve RF'nin bunu desteklemesi aynı zamanda Rusların Çeçenistan'da uygulamış olduğu politikalara da meşruiyet sağlamıştır.⁶²⁶ Böylece RF kendi topraklarındaki dinsel ve ayrılıkçı hareketlere karşı uyguladığı politikalarda elini güçlendirmiştir. Ancak ilerleyen dönemde ABD'nin Afganistan'dan sonra Irak'a müdahalesi ve Gürcistan, Ukrayna ve son olarak Kırgızistan'daki yönetim değişikliklerini desteklemesi gibi olaylar, RF'nin diğer bölgelerdeki stratejik çıkarlarının da tehlikeye girdiğini göstermiştir. Bu nedenle RF küresel düzeyde var olan Amerikan–Rus iş birliğini tam olarak bozmadan farklı angajmanlara girerek aynı zamanda Washington'un bölgedeki stratejik yükselişini ve etkisini sınırlandırmaya çalışmaktadır. Zira RF Orta

⁶²⁶ Tomas Jermalavicius, "The World after September 11th: Change and Continuity", *The Quarterly Journal*, No 3, 2002, s. 103-123; Eugene Rumer, "Flashman's Revenge: Central Asia after September 11," *Strategic Forum*, No. 195.

Asya'daki Amerikan angajmanını gözü kapalı bir şekilde karşılamamıştır. İçten içe süren bir güç mücadelesinin yaşandığı Orta Asya'da RF'nin biri BDT diğeri ŞİÖ olmak üzere iki kanal üzerinden Amerikan angajmanını dengelemeye çalıştığı söylenebilir. Burada ilk öncelik BDT çerçevesinde girişilen entegrasyon faaliyetleri iken ikinci öncelik Çin ile stratejik iş birliği çerçevesinde politikaların yürütüldüğü ŞİÖ'dedir.

RF, Amerikan angajmanı sonrası bölgede ortaya çıkan güvenlik açığına yönelik de çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu kapsamda Tacikistan'ın dış sınırlarını koruyan RF güçlerini takviye eden Moskova aynı zamanda bu ülkede kalıcı bir RF üssü elde etmiş; 2002'de kurulan KGAÖ çerçevesinde Rus, Kazak, Kırgız ve Tacik askerlerinden oluşan 5,000 kişilik bir Acil Müdahale Gücü kurarak bu gücün merkezini Kırgızistan'a yerleştirmiş; Kırgızistan'da Amerikan üssüne çok da uzak olmayan bir üs (Kant üssü) elde etmiştir.

Üslerin bugünkü durumuna bakacak olursak ABD Özbekistan'daki üssü 2005 yılında terk etmiştir. Kırgızistan'daki üssün de anlaşma gereği kullanım süresi 2014'te dolmakta ve Kırgız yönetimince yapılan açıklamada üssün kullanım süresinin uzatılmayacağı belirtilmektedir. Kırgız yönetimi ayrıca RF'nin askeri üssü için dört yıldır kira ödemediğini ve bu yüzden yeni bir sözleşme yapılmasının zor olduğunu belirtmektedir. Ancak bugün itibari ile RF'nin Orta Asya'da ABD'ye nazaran daha fazla askeri üsse sahip olduğunu ve bu üsleri aktif olarak kullandığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, her iki devletin 11 Eylül sonrası dönemde ilk süreçteki seçici kısa soluklu iş birliğinin ilerleyen süreçte güvenlik algılamaları neticesinde bir rekabete ve güvenlik ikilemine dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu rekabetin ikili ilişkilerdeki güvenlik ikilemi temelinde geliştiği görülmektedir. ABD'nin ve RF'nin bölgede askeri açıdan kazanım (üs) elde etmesi, taraflarca kendi ulusal güvenliklerine ilişkin bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu tehdit algısı da ilişkilerdeki güvenlik ikileminin temelini oluşturmaktadır. Tarafların bölgedeki ekonomik ve siyasi çıkarları da bu ikileme çevresel faktör olarak etki etmektedir. Bu bağlamda bölgeye yönelik ilginin salt ulusal çıkar ve güç yarışı odaklı olmasının her

iki devletin de birey-toplum-özgürleşme mefhumu, insan hakları, demokrasi, vb. söylemlerinin uygulamalarda gerçeği yansıtmaması ve devlet merkezli güvenlik anlayışının temel kılınması bölge ve bölge halklarının geleceğini olumsuz etkilediği gibi bölgenin küresel güçlerin bir rekabet alanı olmaya devam edeceğinin de göstergesidir.

3.8. ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerinde Kafkasya Faktörü

Kafkasya'nın dünyadaki diğer bölgelere göre coğrafi açıdan çok küçük bir bölge olmasına rağmen küresel siyaset açısından büyük bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Özellikle Kafkasya'nın bir geçiş bölgesi olması bu bölgeye küresel bir önem kazandırmaktadır. Kafkasya Doğu-Batı ekseninde Asya'yı Avrupa'ya bağladığı gibi Kuzey-Güney ekseninde de Avrupa'yı Ortadoğu bölgesine bağlamaktadır. Bu çerçevede Kafkasya, komşu olduğu tüm bölgelerdeki ve bu bölgeler arasındaki tarihsel ve kültürel zenginliklerle birlikte çelişkilerin de birçoğunu kendi içinde barındırmaktadır.⁶²⁷

Ayrıca Kafkasya yerel, bölgesel ve küresel aktörlerin rekabet ve iş birliği stratejilerinin de önemli bir sahnesi konumundadır. Sovyet döneminin sonuna kadar yerel güçleri yaklaşık iki yüzyıl kadar yönetimi altında tutan Moskova, SSCB'nin dağılmasından sonraki çöküşü önemli ölçüde atlatarak tekrar başat bir bölgesel güç haline gelmiştir. Bu açıdan 2001 öncesi bölgedeki güven(siz)lik ortamının temel dinamiklerine ve 2001 sonrasında ABD'nin hangi araçlarla bölgede demokrasiye geçiş açılımlarına destek verdiği orta koymak bu anlamda yararlı olacaktır.

Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'daki bölgesel güvenlik yapısını şekillendiren en önemli faktörler bölgenin içinde bulunduğu sosyo-kültürel ve ekonomik yapılar ile enerji ve jeopolitik ilişkileridir.⁶²⁸ Tarihsel olarak bakıldığında

⁶²⁷ Alberto Priego, "The Emergence of Southern Caucasus as the Cornerstone in the Greater Middle East", *Revista Electrónica De Estudios Internacionales*, Sayı: 13, 2007, s. 1-23.

⁶²⁸ Michael P. Croissant ve Bülent Aras, *Oil and Geopolitics in the Caspian Sea Region*, Praeger Publishers, Westport: USA 1999.

Kafkasya'daki etnik grupların zaman zaman iş birliği ve uyum içinde zaman zaman da çatışmacı ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Kafkasya'daki yerel aktörler birbirleri ile politik ve ekonomik ilişkiler kurarken aynı zamanda bölgedeki diğer güçlerle de ittifak ilişkilerine girdiklerinden dolayı ortaya çıkan bu rekabetçi ittifak ilişkileri sonucunda en küçük bir kriz dahi çok büyük bir bölgesel güvenlik sorununa yol açabilmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'daki bölgesel güvenliğin çok hassas dengeler üzerine şekillendiği görülmektedir.

11 Eylül öncesi dönemde Kafkasya'daki bölgesel güven(siz)lik koşulları esasen SSCB'nin 1991 yılında dağılması sürecinde ortaya çıkmıştır. SSCB'nin Güney Kafkasya'daki Birlik Cumhuriyeti statüsündeki devletlerden Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan bağımsızlıklarını kazanırken Kuzey Kafkasya'daki Özerk Cumhuriyetler RF'nin birer parçaları olarak SSCB'den ayrılmıştır. Güney Kafkasya'da bağımsızlıklarını kazanan Gürcistan ve Azerbaycan'a bağlı olan Abhazya ve Güney Osetya ile Dağlık Karabağ Özerk Cumhuriyetleri de bu devletlerden fiili bir bağımsızlık kazanmıştır. RF içindeki Kuzey Kafkasya'daki Özerk Cumhuriyetlerden Çeçenistan da Moskova'dan fiili olarak ayrılmıştır. RF'nin Güney Kafkasya'daki özerk cumhuriyetlerin ayrılıkçı hareketlerine destek vermesi de Moskova ile Güney Kafkasya'daki Gürcistan ve Azerbaycan'ı karşı karşıya getirmiştir. Bu şekilde Kafkasya'daki bölgesel güven(siz)liğin temelleri de atılmıştır.⁶²⁹

Kafkasya'daki en başat güç olan RF'nin bölgesel güvenlik politikaları açısından bakıldığında, RF'nin Kafkasya'daki bölgesel güvenliğe yaklaşımında eski Sovyet Cumhuriyetlerini Sovyet sonrası dönemde de kendi etki sahası içinde tutma isteğinin etkili olduğu ifade edilebilir. RF özellikle en güçlü küresel aktör olan ABD ile NATO ve AB gibi aktörlerin Kafkasya'daki etkilerini artırmalarını kendi politikaları açısından engel olarak görmektedir. RF açısından Moskova'nın Kafkasya'nın dinamiklerini kontrol etmesi, bir taraftan Türkiye'nin Orta Asya Cumhuriyetleri üzerindeki etkisini zayıflatacak olması diğer taraftan da Moskova'ya

⁶²⁹ Edmund Herzig, *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia*, Royal Institute of International Affairs, London 1999.

Ortadoğu bölgesindeki etkinliğini artırma olanağı sunacak olmasından dolayı büyük bir önem taşımaktadır. Son olarak, Moskova'nın bölgesel güvenlik politikasında Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını ve bu enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaşım yollarını kontrol etme isteği de önemli bir yer tutmaktadır.⁶³⁰

Bu açıdan Kafkasya'daki bölgesel güvenlik sorunlarının içinden çıkılması çok güç ve karmaşık boyutları olan bir çelişkiler yumağı olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu şekilde çok önemli bir bölge olan Kafkasya'daki yaşanabilecek her bir çatışma bir anda bölgedeki aktörlerin hepsini kapsayan büyük bir bölgesel krize dönüşme potansiyeli kazanmaktadır. Bu kısır döngü içinde Kafkasya'daki etnik sorunlar ve aşırı milliyetçilik hareketleri bölgesel güven(siz)liğin ana unsurları haline gelmektedir.

Bu yerel çatışmaların dondurulmuş olması da cazip bir geçici çözüm seçeneği olarak ortaya çıkmıştır. Bu seçeneğin var olan statükoyu şekillendirdiği 1994 sonrasındaki dönemde Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya'daki devlet yapıları *de facto* olarak Bakü ve Tiflis'teki merkezi otoritelerden fiilen ayrılabilmişlerse de uluslararası hukuk açısından *de jure* bağımsızlıklarını elde edememişlerdir.⁶³¹ Aynı şekilde merkezi otoriteler de devletlerinin toprak bütünlüklerini *de jure* olarak hukuken koruyabilmiş gibi görünseler de *de facto* olarak fiilen tam kontrolü de ele geçirememiştir. Böyle bir ortamda çatışmaların dondurulması seçeneği ilgili tarafların en çok arzuladıkları çözüm olmasa da pratik olarak en gerçekçi çözüm olarak ortaya çıkmıştır.⁶³²

11 Eylül 2001 öncesi dönemde Kafkasya'daki etnik çatışmaların dondurulması bölgedeki ülkelere iç politikalarında istikrarı sağlayarak ekonomik gelişmelerine odaklanma açısından önemli bir fırsat vermiştir. Ancak Vladimir Putin'in Ağustos 1999'da RF Başbakanı olmasından hemen sonra daha önce bir barış anlaşması ile dondurulmuş olan Çeçenistan Savaşını yeniden başlatması, bölgesel

⁶³⁰ Svante E. Cornell, *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Curzon Press, Surrey 2001.

⁶³¹ Ivlian Khaindrava, "Karabakh and Abkhazia: The Dynamics of Non-settlement", *Central Asia and the Caucasus*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2002, s. 80-91.

⁶³² Dov Lynch, *Engaging Eurasia's Separatist States: Unresolved Conflicts and De Facto States*, United States Institute of Peace Press, Washington 2004.

istikrarı olumsuz şekilde etkilemiştir. 31 Aralık 1999 gecesi Boris Yeltsin'in istifa ederek Vladimir Putin'i vekâleten devlet başkanlığına ataması sonucunda Moskova bölgesel sorunları güç kullanarak çözme yolu ile mevcut statükoyu kendi lehine çevirme stratejisini hayata geçirmeye başlamıştır.⁶³³ Bu yeni ortam, küresel güç olan ABD'nin, RF'nin ve bölgedeki yerel aktörlerin değişen yaklaşımlarını gözden geçirerek kendi yeni açılımlarını uygulamaya geçirmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda ABD'nin bölgede öncelikle demokrasiye geçişi desteklediğini söylemek mümkündür.

ABD'nin Kafkasya'daki etkinliğini özellikle 2001 sonrasında belirgin şekilde arttırmasını etkileyen en önemli faktör, 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarından sonra başlayan uluslararası terörizmle mücadele kapsamında Kafkasya'nın öneminin artmasıdır. Bu kapsamda Kafkasya'da varolan otoriter siyasi rejimler ve 'dondurulmuş çatışmalar' terörizme karşı mücadele için sağlanan iş birliğinin önünde önemli bir engel olarak ortaya çıkarken bu durumun aynı zamanda RF'nin de işine yaradığı anlaşılmıştır. Zira varolan statükonun devamı halinde Kafkasya'nın RF'nin etki alanından çıkabilmesi de pek mümkün olamazdı. Bu bağlamda ABD'nin Kafkasya'ya dönük yeni açılımlar geliştirerek varolan statükoyu bir şekilde değiştirmeyi ve dolaylı olarak da bölge devletlerini RF'nin hegemonyasından kurtarması amaçlanmıştır.⁶³⁴

ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrasında Kafkasya'daki devletlere yönelik geliştirdiği uluslararası terörizmle daha etkin bir mücadele için iş birliği yapma çağrısına bölge devletlerinden Azerbaycan ve Gürcistan olumlu yanıt verirken Ermenistan göreceli olarak biraz daha yavaş kalmıştır. Ermenistan'ın yavaş kalmasında karar vermeden önce Moskova'ya danışma ihtiyacı duyması da önemli bir rol oynamıştır. Başkan Bush Azerbaycan'ın bu konuda verdiği destek karşılığında

⁶³³ Edward Walker, "No War, No Peace in the Caucasus: Contested Sovereignty in Chechnya, Abkhazia, and Karabakh", *Crossroads and Conflict: Security and Foreign Policy in the Caucasus and Central Asia*, (Der.) Gary K. Bertsch, Cassidy Craft, Scott A. Jones ve Michael Beck, Routledge, New York 2000, s. 152-187.

⁶³⁴ Vladimir Socor, "Frozen Conflicts: A Challenge to Euro-Atlantic Interests", *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region*, (Der.) Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov ve Joerg Forbrig (Der.), The German Marshall Fund of the United States, Washington, D.C., 2004, s. 127-137; Daniel Benjamin, *America and the World in the Age of Terror: A New Landscape in International Relations*, CSIS, Washington 2005.

Washington'un Bakü'ye ekonomik ve askeri yardım yapmasını engelleyen 1992 tarihli Özgürlüğe Destek Yasasının (*Freedom Support Act*) 907 numaralı bölümünü 2002'de bu ülkeye bazı ekonomik yardımların yapılabileceği şekilde değiştirmiştir.⁶³⁵

ABD bu yaklaşımı ile RF'nin Kafkasya'daki hegemonik eğilimlerini ve otoriter siyasi yapılara verdiği desteğini bir ölçüde sınırlandırırken Güney Kafkasya'daki ülkelerin demokratikleşmelerini ve Avrupa-Atlantik bölgesine entegrasyonunu kendisi için çok önemli bir stratejik hedef olarak belirlemiştir.⁶³⁶ Bu stratejik hedef çerçevesinde Washington öncelikle 2002'de Gürcistan'a güvenlik alanındaki modernizasyon programını gerçekleştirebilmesi için bir "Eğit ve Donat" programı uygulamaya sokmuştur. 64 milyon dolar bütçeli bu program 1600 Gürcistan askerinin eğitimini amaçlamasının ötesinde esasen Gürcistan'ın güvenlik kapasitesini bir ölçüde modernize etmeyi hedeflemektedir.⁶³⁷

ABD'nin Kafkasya'daki demokratikleşme sürecini destekleme politikası esasen Gürcistan'da 2003 yılında gerçekleşen 'Gül Devrimi' ile yeni bir aşamaya gelmiştir. Bu devrim sonucunda iktidara gelen Mikheil Saakaşvili varolan statükonun değiştirilmesi yönünde ciddi adımlar atabilecek bir lider olduğunun işaretlerini de hemen vermiştir.⁶³⁸ Bu bağlamda Gürcistan'daki halkın günlük yaşamının ekonomik ve kültürel boyutlarında önemli değişiklikler gerçekleştirildiği söylenebilir. Siyasi önceliğini Gürcistan'da demokratik devlet yapısını güçlendirmeye veren Mikheil Saakaşvili'nin izlediği politikalar, Güney Kafkasya'daki diğer iki devlette de (Azerbaycan ve Ermenistan) benzer demokratikleşme taleplerini gündeme getirmiştir. Ancak bu devletlerdeki benzeri 'renkli devrim' denemeleri, Haydar Aliyev ve Robert Koçaryan yönetimleri karşısında başarısız olmuşlardır. Bu sonucun

⁶³⁵ Elkhan Nuriyev, *The South Caucasus at the Crossroads: Conflicts, Caspian Oil and Great Power Politics*, Lit, Berlin, 2007 Ariel Cohen, "Securing the Democratic Transition in Azerbaijan", Research, Russia and Eurasia Executive Memorandum, Sayı: 886, 18 Haziran 2003.

⁶³⁶ Leyla Alieva, "South Caucasus: Going West", *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region*, (Der.) Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov ve Joerg Forbrig, GMFUS, Washington 2004, s. 65-76.

⁶³⁷ Eric A. Miller, "Morale of US-Trained Troops in Georgia is High, but US Advisors Concerned about Sustainability", *Eurasia Insight*, 5 Mayıs 2003, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav050503.shtml>, 12 Mayıs 2013.

⁶³⁸ Lincoln A. Mitchell, "Democracy in Georgia since the Rose Revolution", *Orbis: A Journal of World Affairs*, Cilt: 50, Sayı: 4: 2006, s. 669-676.

ortaya çıkmasında Azerbaycan ve Ermenistan'daki iktidarların kendi içlerinde kenetlenmiş monolitik bir yapıya sahip olmasının yanısıra muhalafete karşı sistematik olarak çok baskıcı politikalar izlemelerinin de büyük etkisi olduğu söylenebilir.

RF bu gelişmelere tepki olarak Batum'daki askeri üssünü kapatırken askeri açıdan diğer bölgelere daha çok önem vermeye başlamıştır. Ayrıca RF Çeçenistan'daki direnişçilerin Tiflis'den destek aldığı iddiası ile Gürcistan'a resmi bir ultimatoma vererek Gürcistan'ı bu konuda RF ile iş birliğine zorlamıştır. Coğrafi açıdan Abhazya ve Güney Osetya'nın RF ile sınırdaş olmalarının yanısıra Moskova'nın bu bölgelerde yerleşik olan kişilere Rus vatandaşlığı da vermeye başlaması sorunları daha da karmaşık hale getirmiştir.

Bu gelişmeler karşısında Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya ile ilişkilerindeki artan gerilime paralel olarak RF ile ilişkilerin de bozulması, bu ülkeler arasında bir savaş ihtimalini de ortaya çıkarmıştır. Bu gelişme, ABD'nin Kafkasya'da geliştirmeye çalıştığı yeni bölgesel güvenlik yaklaşımı ile çelişebilecek unsurlar da içerdiğinden 11 Eylül 2001 sonrası dönemde ABD'nin Kafkasya'da iyi ilişkiler kurduğu Gürcistan ile BMGK'da da veto gücüne sahip daimi üye olan RF arasında bir ikileme karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. Hem RF'nin hem de ABD'nin Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeleri ile sorunlarını askeri olarak çözme politikasına karşı olması, Tiflis'in bölgesel gerilimi rasyonel olmayan ve tehlikeli bir şekilde artırdığına işaret etmiştir.⁶³⁹ Nitekim 08 Ağustos 2008 günü RF ile Gürcistan arasında başlayan savaşın sonucunda ABD Kafkasya'nın bölgesel güvenliği adına destek verdiği demokratikleşme stratejisinin istenilen sonuçları vermediğini ve bölgeye yönelik politikalarında RF'nin iş birliği çerçevesinde dikkate alınması gerektiğini anlamıştır. 2008 yılında ABD – RF arasında başlatılan yenilenme süreci ile iki devlet birbirinin nüfuz alanlarındaki çıkarlarına saygı göstermeyi, ihtilafli konuları faydacı yaklaşımlarla değerlendirmeyi ve iş birliği ile hareket etmeyi

⁶³⁹ Oksana Antonenko, 'Frozen Uncertainty: Russia and the Conflict over Abkhazia', *Statehood and Security: Georgia after the Rose Revolution*, (Der.) Bruno Coppieters ve Robert Legvold, The MIT Press, Cambridge, s. 205-269.

kararlaştırmıştır. Alınan bu kararın ABD açısından temellerini ulusal güvenlik strateji belgelerinde de görmek mümkündür.

2002, 2006 ve 2010 tarihli ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri incelendiğinde, Kafkasya adına RF'nin kilit bir devlet; Hazar bölgesinin ise kilit bir bölge olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu açıdan kilit devlet olarak tanımlanan RF'nin kilit bir bölge olan Hazar zerindeki hâkimiyetinin sürdürülmesi ABD çıkarları adına bir tehdit olarak grldğun yorumlamak mümkündür. Ayrıca RF'nin küresel ve bölgesel politikalarda kendine bieeği rolün dünyadaki stratejik pozisyonunu da değiştirebileceğine dikkat çekilmektedir. Bu durumun ABD'nin güvenliği bakımından ‘belirsizlik yarattığı ve bu belirsizliğin fırsatlar doğurmakla birlikte olası riskler taşıdığı ve bu bağlamda RF'nin kilit bir devlet olarak üstleneceği rol bakımından ABD ile iş birliğini geliştirmeye yönelmesi söz konusu olduğu kadar bölgesel bir rakibe veya bir düşmana dönüşme olasılığının da bulunduğu’’ belirtilmektedir. Sonuç olarak, RF'nin Kafkasya’da tam bir hâkimiyet kurmasının ve bu sayede enerji konusunda gücüne g katmasının aynı şekilde ABD'nin bölge üzerinde gücünü tesis etmesinin her iki ülkenin ulusal güvenliğine ve çıkarlarına bir tehdit oluşturduğunu ve bu tehdit algısı neticesinde de bölgedeki g yarışının ortaya çıkardığı güvenlik ikileminin var olduğu söylenebilir.

3.9. NATO'nun Genişlemesinin ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerine Etkisi

ABD ve RF'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde gerilim yaşadıkları konulardan biri de NATO'nun RF'yi çevreleyecek şekilde doğuya doğru genişlemesi ve eski Varşova Paktı ve Sovyet Cumhuriyetlerinden bazılarının bu evrelemenin birer parçası olarak ittifaka katılmaları sürecidir. RF, bu politikayı başından beri ikinci çevreleme (re-containment)⁶⁴⁰ politikası olarak değerlendirmiş ve plana her aşamasında karşı çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Batı Avrupa

⁶⁴⁰ Ayfer Erdem, ‘NATO’s Expansion And Its Effects On Russia And Turkey In The Post-Cold War Era’, *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Arastırmalar Merkezi*, 28 şubat 2005, <http://www.turksam.org/en/a146.html>, 04 Mayıs 2013.

lkelerinin Sovyet tehdidine karşı ihtiyaç duydukları ittifak arayışları Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve Birleşik Krallık arasında imzalanan 17 Mart 1948 tarihli Brüksel Antlaşması'nı doğurmuştur. Bu ülkelerin savaş sırasında Nazi Almanya'sına karşı koyamayışları ve işgalin ancak ABD'nin kıtaya müdahalesi ile sona erdirilmiş olması aslında Brüksel Bloğu'nun ABD'nin desteği olmadan Sovyet tehdidine karşı çaresizliğinin de bir göstergesi olmuştur. Bu gerçekten hareketle 04 Nisan 1949 tarihinde ABD, Kanada, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika, Portekiz, Danimarka, Norveç, İzlanda ve Lüksemburg tarafından Batı Bloğu savunma rgt olarak daha geniş katılımlı Kuzey Atlantik Anlaşması rgt (NATO) kurulmuştur. NATO, Soğuk Savaş'ın bitiminden önceki genişlemesini 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'de Almanya, 1982'de İspanya'nın ittifaka katılması şeklinde gerçekleştirmiştir. NATO, 01 Temmuz 1991'deki Prag toplantısı ile Doğu Bloğu savunma rgt Varşova Paktı'nın resmen dağılmasından sonra da varlığını devam ettirmiş ve dahası Sovyet sisteminin yıkıldığı ve etkisinin sona erdiği ülkeleri de kapsayacak şekilde doğuya doğru genişleme yolunu seçmiştir. Kuzey Atlantik ittifakının Soğuk Savaş yıllarındaki genişlemesi, nasıl Batı Avrupa için Doğu'dan algılanan askeri tehdidi hafifletmişse; bu kez de ittifakın doğuya doğru genişlemesi, 1990'ların yumuşama ortamında SSCB'nin en büyük varisi sayılan RF ve Avrasya'daki diğer devletler (İran başta olmak üzere) için de bir tehdit unsuru olmuştur. Bu süreçte NATO ittifakı ilk olarak 1999'da ek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın daha sonra 2004 yılında diğer eski Doğu Bloğu lkeleri Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın ve en son 01 Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ın ittifaka katılması ile Doğu Avrupa, Balkanlar, Karadeniz ve dolayısıyla bütün Avrasya'da siyasi ve askeri güç dengesini RF ve ittifak yesi olmayan ya da ittifaka katılması planlanmayan diğer ülkeler aleyhine bozmuştur. NATO doğuya doğru genişlemesinde ilk iki büyük dalga ile de yetinmemiş ve 2008 Bükreş Zirvesi'nde RF ve Yunanistan'ın itirazları dikkate alınarak Makedonya Cumhuriyeti, Ukrayna ve Gürcistan'ın yeliği için tam bir tarih vermekten kaınılsa da bu ülkelere gelecekte ye olacakları sözü verilerek daha ileri bir aşamaya geçilmiştir. NATO'nun doğuya doğru genişlemesi konusunda RF başından beri rahatsızlığını belirtmişse de özellikle Gürcistan ile Ukrayna'nın üyelik süreçleri ile yapılmak istenenin Soğuk Savaş yıllarından itibaren Batı tarafından

izlenen RF'yi çevreleme ve yalnızlaştırma politikasının bir devamı olarak gördüğünü ve genişlemenin açıkça kabul edilemez olduğunu beyan etmiştir.⁶⁴¹ 2008 Bükreş Zirvesi'nde Fransa ve Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinin RF'yi yatıştırıcı yaklaşımları ile Gürcistan ve Ukrayna'nın üyeliği şimdilik ertelenerek Avrupa'da ısınan siyasal atmosfer soğutulmuş olsa da konu başlı başına ABD ve RF arasında bir kriz alanı olarak varlığını sürdürmektedir.⁶⁴²

Yukarıda belirtildiği üzere, NATO'nun genişleme sürecinin RF tarafından bir çevreleme ve yalnızlaştırma politikası ve güvenliğine bir tehdit olarak algılanması ve bu durum karşısında da RF'nin güç yarışına bağlı olarak ŞİÖ ve KGAÖ gibi örgütlenmelerde yer alması, ordunun modernizasyonuna karar vermesi, arka bahçe olarak gördüğü ülkelerde siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan varlığını sürdürme çabası ve enerji kaynakları ile enerji nakil hatlarını güç mücadelesinin temel aracı olarak görmesi; öte yandan ABD'nin ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit algısı çerçevesinde NATO'nun genişleme sürecine ve hatta kendi projesi olan füze kalkanı projesinin NATO bünyesine taşınmasına olanak sağlaması güvenlik ikileminin varlığına dikkat çeken etmenler olarak gösterilebilir. Bu bağlamda NATO'nun genişleme sürecinin iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilediğini ve güç yarışına ivme kazandırdığını söylemek mümkündür.

3.10. Füze Kalkanı Projesi'nin ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerine Etkisi

ABD ve RF arasındaki krizin diğer bölge ülkelerini ve olaylarını ne ölçüde etkileyecek bir derinlik ve potansiyele sahip olduğunu anlayabilmek için NATO'nun RF'yi çevreleyecek şekilde genişlemesi sorununun ABD'nin kurmakta ısrar ettiği Füze Kalkanı Projesi ile birlikte değerlendirilmesi de gerekmektedir. Konunun

⁶⁴¹ ‘‘Medvedev Warns Georgia and Ukraine against Joining NATO’’, 6 Haziran 2008, *Russia Today*, http://www.russiatoday.ru/Top_News/2008-06_06/Medvedev_warns_Georgia_and_Ukraine_against_joining_NATO.html; ‘‘Russia Warns against Georgia, Ukraine Joining NATO’’, 6 Temmuz 2007, *Forbes*, , <http://www.forbes.com/feeds/afx/2007/07/06/afx3888551.html>, 04 Mayıs 2013.

⁶⁴² ‘‘Medvedev Warns on NATO Expansion’’, 25 Mart 2008, *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7312045.stm>, 04 Mayıs 2013.

geçmişine kısaca değinilecek olursa; RF, ABD ve NATO ilişkilerinde en sorunlu konulardan biri de Füze Savunma Sistemlerinin Avrupa'ya konuşlandırılması meselesidir. ABD projesi olan Füze Kalkanı'nın Avrupa'ya yerleştirilmesini ulusal güvenliğine tehdit olarak algılayan RF hem bu projede yer almak için çabalamış hem de istediği sonucu alamayınca da Füze Savunma Sistemlerine karşı koyabilmek için ulusal savunmasının modernizasyonuna hız vermiştir. Moskova ile Washington arasında ilk Füze Savunma Sistemleri krizi 1960'ların ikinci yarısında SSCB'nin Stratejik Füze Savunma Sistemleri girişimi ile başlamıştır. Sovyet yönetimi Moskova ve civarındaki stratejik öneme sahip noktaların güvenliğinin sağlanması için "A-35" Füze Savunma Sistemlerini yerleştirme kararını almıştır. SSCB'nin böylece ABD karşısında stratejik silahlar konusunda üstünlük sağlayacağı endişesi, Washington'u kendi Füze Savunma Sistemlerini inşa etmenin ötesinde kıtalararası balistik füzeleri konuşlandırmaya ve denizaltılarına balistik füzelerin yerleştirilme kararı almaya sevk etmiştir. Bu yarış 1972'de ABM'nin imzalanması neticesinde bir anlamda uzlaşma ile sona ermiştir. Ancak ABD Başkanı Reagan 1983 yılında Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defense Initiative – SDI) adıyla ilan ettiği Füze Savunma Sistemini tekrar gündeme getirerek ABD – SSCB arasında yeni bir krize yol açmıştır. Bu proje ile iki süper güç arasında kurulmuş olan "dehşet dengesi" olarak bilinen güç dengesi ortadan kalkacaktır. Bu dengeyi korumaya çalışan SSCB kendi Füze Kalkanını inşa etmek için ABD'den daha fazla kaynak tahsis etmek zorunda kalarak silah yarışına girmiştir. 1991'de SSCB'nin çökmesi ile Füze Kalkanı gündemden düşmüştür.⁶⁴³

George Herbert Walker Bush, SDI projesini ABD ve NATO üye devletlerinin savunulması için Füze Savunma Sistemine dönüştürülmesi teklifine karşın 1992 yılında RF Devlet Başkanı Boris Yeltsin bu projenin RF'yi de kapsayan bir projeye dönüştürülmesini önermiştir. Ancak bu teklif ABD tarafından kabul görmemiştir. Vladimir Putin de devlet başkanı olduktan sonra ABD Füze Savunma Sistemlerine alternatif olarak "Tek Avrupa Stratejik Olmayan Füze Savunma Sistemleri"nin kurulması için resmi teklifte bulunmuş ancak ABD bu teklifin kendi

⁶⁴³ Sıtkı Egeli ve Serhat Güvenç, "NATO'nun Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye", *Orta Doğu Analiz*, Sayı: 40, Cilt: 4, Nisan 2012, s. 21-22.

projesine alternatif değil tamamlayıcı bir unsur olarak ele alınabileceğini belirtmiştir.

Avrupa'daki konvansiyonel güç dengesi başta olmak üzere, ABD ve RF arasındaki nükleer dengeyi de bozacak nitelikteki ilk adım Aralık 2001'de George Walker Bush yönetimi tarafından RF'ye verilen nota ile Kuzey Kore, Irak ve İran gibi ülkelerden gelebilecek füze tehdidine karşı tedbir gerekçesi ile iki devlet arasında 1972'de imzalanmış olan ve yeni füze savunma sistemleri kurmayı ve denemeyi yasaklayan ABM Antlaşması'ndan ABD'nin tek tarafı olarak altı ay sonra çekileceğini açıklaması ile atılmıştır.⁶⁴⁴ Nitekim altı ay sonra (Haziran 2002) ABD resmen bu antlaşmadan çekilmiş⁶⁴⁵ ve böylece daha önce Orta ve Doğu Avrupa'ya kurma planlarını açıkladığı yeni füze savunma sistemi için önünde hukuki bir engel de kalmamıştır. Bu durum karşısında Putin ABD'nin ABM'den çekilmesini ve henüz düşünce aşamasında olsa da Doğu Avrupa'ya Füze Kalkanı kurma projesi açılımını sert bir diplomatik dille eleştirmiş ve projeyi RF'ye karşı açık bir tehdit olarak değerlendirmiştir.⁶⁴⁶ Bu gelişmelerin, 2000 ve 2001 yıllarında Moskova'daki ve Washington'daki iktidar değişiklikleri ve bu yeni yönetimlerin ilk icraatları ile birbirlerine karşı tutumları çerçevesinde iki devlet arasındaki ilişkilerin ilerleyen süreçte nasıl olacağına ilişkin tam anlamı ile olmasa da belirli ölçütte ipuçları verdiği söylenebilir.

İki devlet arasındaki ilişkiler özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında uluslararası terörizmle mücadele adı altında ABD'nin Afganistan ve Irak, RF'nin de Çeçenistan'daki askeri operasyonlarında birbirlerini karşılıklı anlamaları ve geçici iş birliği çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak bu anlayış ve iş birliğine dayalı ilişki örüntüsü, ABD'nin 2007 yılında Füze Kalkanı projesinin ayrıntılarını açıklaması ile yerini gerilime bırakmıştır. Gerilime neden olan ise ABD'nin Polonya'ya on adet füze imha sistemi ve Çek Cumhuriyeti'ne de bir adet radar üssü kurulması için

⁶⁴⁴ "America Withdraws from ABM Treaty", 13 Aralık 2001, *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1707812.stm>, 06 Mayıs 2013.

⁶⁴⁵ "US Formally Dumps ABM Treaty", 13 Haziran 2002 *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2042766.stm>, 06 Mayıs 2013.

⁶⁴⁶ Stephen Mulvey, "Analysis: Russia's Anxieties over Missile Defence", 20 Mayıs 2002, *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1994338.stm>, 06 Mayıs 2013.

başvurmasıdır. ABD'nin bu başvurusu RF tarafından Doğu Avrupa adına ikinci bir kabuledilemez durum teşkil etmektedir. Hatırlanacağı üzere, NATO 2004 yılında beşinci genişleme sürecinde birçok Doğu Avrupa ülkesini (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya) bünyesine katmış ve bu durum RF tarafından kabul görmediği gibi kendisine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Nitekim Polonya'da ve Çek Cumhuriyeti'nde halkın ve kamuoyunun ciddi muhalefetine rağmen hükümetlerin olumlu yaklaşımları ile ABD'nin Doğu Avrupa'ya Füze Kalkanı kurma projesi iyice şekillenmiştir.⁶⁴⁷ ABD'nin bu adımına karşı Vladimir Putin ise 10 Şubat 2007'deki 43. Münih Güvenlik Konferansında yaptığı konuşmada günümüz dünyasında tek kutuplu dünyanın kabul edilemez olmasının yanı sıra aynı zamanda imkânsız olduğunu, tek taraflı ve çoğu kez gayri meşru olan eylemlerin hiçbir soruna çare olmadığını, bunların yeni insanlık trajedilerine sebep olduğunu ve yeni gerilim noktaları yarattığını, uluslararası hukukun temel ilkelerinin göz ardı edildiğini ve bu bağlamda ABD'nin her yönden ulusal sınırlarının ötesine geçtiğini ifade etmiştir. Ayrıca askeri gücün kullanımı konusunda karar verecek son merci olarak tek mekanizmanın BM Kuruluş Sözleşmesi olduğunu ve BM'nin yerine NATO'nun ya da AB'nin konmaya çalışılmasının hiçbir açıdan gerekli olmadığını vurgulamıştır. RF'nin Füze Kalkanı projesine diğer cevabı da Haziran 2007'de Almanya'daki G-8'ler zirvesinde projenin açıklandığı şekli ile kendi nükleer caydırıcılığını hedef aldığını ileri sürerek radar ve uyarı sistemlerinin Çek Cumhuriyeti yerine Azerbaycan'da kendisinin kiralık olarak kullanmakta olduğu Gabala üssünde ortaklaşa kurulmasını önermesi ile olmuştur. ABD ise bu öneriye sıcak bakmamıştır. ABD'nin 2007 Ağustos ayında Polonya daha sonra da Çek Cumhuriyeti ile gerekli ön antlaşmaları imzalamaları krizi derinleştirerek 2008 NATO zirvesine kadar getirmiştir. Bu zirvede iki ülke arasındaki iki ana sorun olan NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna'yı içerecek şekilde genişlemesi ile Füze Kalkanı projesi konuları bir anlamda kesişmiştir. Sonuçta RF, Çek Cumhuriyeti'ne kurulacak radar üssüne itirazından, ABD de Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği konusundaki kararlı tutumundan geri adım atarak ortaya

⁶⁴⁷ "US Missile Defence", 20 Ağustos 2008, *BBC News*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6720153.stm>; Steven A. Hildreth ve Carl Ek, "Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe", *Congressional Research Service, CRS Report for Congress*, 21 Ocak 2009, <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL34051.pdf>, 06 Mayıs 2013.

taraflar arasında bir ara yol bulunmuş gibi bir görüntü çıkmıştır.⁶⁴⁸ Bahse konu olan ara yol, projenin geçici olarak rafa kaldırılmasıdır. 2009’da göreve gelen Obama, RF’nin kaygılarını göz önünde bulundurarak rafa kaldırılan projeyi ‘‘Aşamalı uyarlanabilir yaklaşım’’ adı altında revize etmiştir. Yeni hali ile proje sadece Amerikan topraklarını değil aynı zamanda Avrupa’nın ve NATO ülkelerinin korunmasını da kapsamaktadır. Nitekim bu yeni yüzüyle proje, 19-20 Kasım 2010’da Lizbon’da gerçekleştirilen zirve ile NATO kapsamına dâhil edilmiştir. Lizbon Zirvesi’nden bugüne ise hem NATO hem RF orta yol bulmaya çalışmaktadırlar. Fakat füze kalkanı sistemi konusunda RF, tam iş birliği önerisinde bulunurken NATO mevcut stratejik konsepti gereği kısıtlı bir iş birliğinin daha doğru olacağını savunmaktadır. Bu bağlamda Füze Kalkanı projesinin RF’nin ABD ve NATO ile ilişkilerini olumsuz etkilediğini ve bu durum karşısında özellikle RF’nin güvenliğini tehdit ettiği gerekçesi ile bir alternatif arayışı içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu arayış ise taraflar arasında bir güvenlik ikileminin varlığına dikkat çekmektedir. Zira RF’nin güvenlik ikilemi bağlamında bu duruma S-500 Hava Savunma Füze Sistemini kurma projesi ile karşılık verme amacıyla olduğu söylenebilir.

⁶⁴⁸ Rashan Shirinov, ‘‘US Missile Defense Shield and Russia: Second Cold War as a Farce’’, *The Caucasian Review of International Affairs*, Cilt: 2, Sayı: 2, Bahar 2008, s. 94-100.

SONUÇ

Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt dalı olarak güvenlik çalışmaları, kavramın disiplin içerisinde yer almaya başladığı günden bugüne önemli bir yere sahiptir. Güvenlik çalışmalarında ‘güvenlik ikilemi’ kavramı sıkça kullanılan önemli kavramlar arasında yer almaktadır. Geçmişten günümüze güvenliğin sağlanması tüm devletlerin öncelikli amaçları arasında yer almakta ve bu bağlamda güvenlik üretimi döngüsü devletlerarası ilişkilerde bir rekabete/yarışa neden olmaktadır. Bu durum da devletlerarası ilişkilerde güvenlik ikilemini ortaya çıkarmaktadır. ‘‘ABD – Rusya Federasyonu İlişkilerinde Güvenlik İkilemi (2001-2012)’’ başlıklı bu tezde iki devlet ilişkilerindeki güvenlik ikilemi incelenmiştir.

Bu amaçla tezin birinci bölümünde uluslararası güvenlik kavramı tarihsel perspektifte ele alınarak kavramın tanımı, ilgili olduğu diğer kavramlar, bu kavramlarla olan ilişkisi ve kavrama yönelik zaman içerisindeki algı değişimi açıklanmıştır. Bölüm içerisinde çalışmanın teorik çerçevesi açısından güvenlik algılamalarına ilişkin yaklaşımlara da yer verilmiştir. Bu bağlamda kavram olarak güvenlikten bahsedebilmek için ‘varlık’ ve ‘değer’ kavramlarına ihtiyaç olduğu ve literatürde kavramın birçok tanımı olduğu saptanmıştır. Ortak bir tanım olarak güvenliği, güvensizlik ihtimallerinin ortadan kaldırılması şeklinde tanımlamak mümkündür. Kavramın ilişkili olduğu en önemli kavram ise ‘algı boyutu’dur. Kavramın algı boyutu ile ilişkisi özellikle uluslararası sistem içerisindeki aktörlerin konumları ve birbirlerine karşı davranışlarının belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan 11 Eylül sonrası süreçte kavrama ilişkin algının terörizmle mücadele ve demokratik rejimlerin kurulması üzerine odaklandığı ve bu algı değişimindeki temel sebebin de tehditlerin giderek asimetrik bir boyut kazanması ve farklılaşması olduğu ortaya çıkmıştır. 11 Eylül sonrası süreçte teorik açıdan uluslararası güvenlik algılamalarında ise devlet merkezli olmayan teorilerin hakim olduğu ve eleştirel güvenlik yaklaşımının da bir devlet merkezli olmayan teori olarak ‘güvenlik’ ve ‘güvenlik ikilemi’ kavramlarının derinleşip yayılması ve genişlemesinde önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Güvenlik tarihsel süreçte birey temelli bir olgu olarak hayatında her alanında yer almıştır. Kavram günümüzde de bu önemini ve yerini korumaktadır. Süreç içerisinde çoğunlukla güvenlik kavramının fiziki boyutu ele alınmış ve devletlerin sınırlarını başka devletlerin saldırıları ve tehditlerinden uzak tutmak, devletlerin güvenlik anlayışlarının en önemli unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan güvenlik kavramının tanımı içerisinde ‘‘var olma, değer arz etme, barış, tehdit, güçlü olma, güç kullanmak, güç dengesi, ittifak, ihtilaf, güven duygusu ve güvensizliklerin ortadan kaldırılması’’ gibi daha birçok kavram önemli bir yere sahiptir. Uluslararası İlişkiler disiplininde güvenlik, kavramın günlük yaşamdaki kullanımından farklı bir anlam taşımaktadır. Toplumsal anlamda güvenlik, sosyal güvenlik ve bireylerin fiziksel güvenliği anlamını taşıırken uluslararası ilişkilerde güvenlik büyük ölçüde güç politikalarına dayanmaktadır. Güvenlik kavramı ile güç, tehdit ve barış kavramları arasında yakın bir ilişki yer almaktadır. Bu açıdan güvenlik devletin bekası ile ilgilidir ve bu hususa yönelik bir yaşamsal tehdit söz konusudur. Tarih boyunca da güvenlik sağlama olgusu devletler için ön planda yer almış ve bu durumda devletler güç kavramına gereğinden fazla önem vererek bunu devletin korunmasının gerekçesi olarak açıklamışlardır. Güvenlik kavramı Uluslararası İlişkiler disiplininin akademik olarak varlığı ile eş zamanlı olarak disiplin içerisindeki yerini almıştır. Ancak her ne kadar Uluslararası İlişkiler disiplini ile eşzamanlı olarak akademik camiada yer bulsa da tarih boyunca üzerinde en çok politika yürütülen kavramlardan biridir. Zira güvenlik alanında kavramsal inceleme ve araştırmaların yapılmasına uygun zemin disiplin içerisinde oluşmuştur. Bu doğrultuda Uluslararası İlişkiler disiplininin kapsamı genişledikçe güvenlik çalışmalarının da kapsamı genişlemiş ve salt askeri araştırma alanları yerine askeri olmayan tehditler gibi sivil öğeler de kullanılmaya başlanmıştır. Bu hususta da I. Dünya Savaşı önemli bir dönüm noktası olmuştur. İlerleyen süreçte de tehditlerin farklılaşması ve tehdit algısındaki değişim ekseninde güvenlik kavramı genişlemiş, derinleşmiş, yayılmış ve bölgeselleşmiştir.

Disiplin içerisinde güvenlik kavramı çoğunlukla net bir tanım bulamamaktadır. Bu durumun temel sebebi ise kavramın değişkenliği ve çok boyutlu karmaşık bir yapıya sahip olmasının kavramın kendisini heterojen bir yapıya

dönüştürmesidir. Güvenlik kavramı bu karmaşık yapısı içerisinde birçok kavramla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda güvenlik ve algı boyutunun karşılıklı ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Algı boyutu uluslararası sistemdeki aktörlerin güvenlikleri açısından konumlarının ve karşı davranışlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Güvenliğe ilişkin konum belirlemede ben-öteki ya da dost-düşman gibi imgelelendirmeler yeterli olmamaktadır. Burada algı boyutu ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda güvenlik karşı tarafa endeksli bir savunma anlayışı değil aksine bir ifade şeklidir. Bu açıdan güvenlik algısı belirlenirken duruma, amaca, araca ya da sonuca yönelik bir inceleme düzeyi oluşturulmaktadır. Birey seviyesinden sistem seviyesine tüm aktörler, değişkenlerini bu inceleme düzeyinde ele almakta ve kendilerini bu düzeylerde konumlandırmaktadırlar. Karşı davranışların belirlenmesi ise algı düzeyinde geleneksel tehdit merkezli anlayışların hâkimiyetinin sembolüdür. Tehdit merkezli bir algı düzeyinin oluşturulması, algı düzeyinin durum analizinden ziyade karşı tarafın yetenek ve niyetine odaklanarak bir savunma sürecinin başlatılması ya da güvenlik ikilemi ile oluşmaktadır.

Tezin ana araştırma konusunu oluşturan ve aynı zamanda güvenlik kavramı ile yakın ilişkiye sahip olan ‘güvenlik ikilemi’, uluslararası güvenlik literatüründe savaşın sebepleri üzerine olan en temel yaklaşımlardan birini oluşturmakta ve devletlerarası ilişkilere etki eden faktörler arasında yer almaktadır. Farklı tanımlamalar olsa da genel anlamda güvenlik ikilemini “bir bireyin, toplumun ya da bir devletin yok olmamak adına veya algıladığı tehdide karşı kendi güvenliğini arttırmak amacı ile almış olduğu tedbirlerin karşı bireyi, toplumu ya da devleti güvenlik açısından riskli bir duruma sokması neticesinde ortaya çıkan güç yarışı” şeklinde tanımlamak mümkündür. Kavram olarak güvenlik ikilemini üç dönem içerisinde incelemek mümkündür. Birinci dönem, kavramın ortaya çıktığı Soğuk Savaş dönemidir. Bu dönemde kavramın ortaya konuş biçimi dönem içerisinde disipline egemen olan realist düşüncenin öğelerini yansıtmaktadır. Öncelikle güvenlik ikilemleri devlet merkezli bir kavram olarak üretilmiştir. İkilem içindeki birimler devletler bazında tanımlanmış ve devlet kavramı tek, bütüncül ve rasyonel bir şekilde materyalist çıkarlarını savunan bir yapıya ya da bir “kara kutu”ya indirgenmiştir. Oysaki güvenlik ikilemi durumlarında devletlerin karar alma

mekanizmalarındaki çeşitlilik ve farklılıklar, özellikle de bireylerin rolü bir ikilemin savaş ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağına ilişkin ipuçları içermektedir. Soğuk Savaş dönemi güvenlik ikilemi kavramının diğer bir özelliği de bir ikilem durumunda kesinlikle olumsuz sonuçların öngörülmesidir. Yukarıda da belirtildiği üzere, aslında ortaya konan kavram iki seçenekten çok devletlerarası bir güç yarışı durumunun tanımlanmasıdır. Kavramın zenginleştiği Soğuk Savaş sonrası 90'lı yıllar ise güvenlik ikilemi kavramının ikinci dönemini oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde kavramın çalışılmasında önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Bu değişiklikler temelde iki nedene bağlanabilir. Bunlardan birincisi yeni güvenlik sorunlarının artan bir biçimde dünya siyasetini etkilemesidir. Bu sorunlar arasında 1990'lı yılların başında sıklıkla görülen farklı etnik gruplar arasındaki iç savaşlar, zayıf devlet yapılarının var olduğu ülkelerde ortaya çıkan suç örgütleri, bu örgütlerin sınır aşan bir karaktere bürünmesi, çevre ülkelerden merkeze göçteki artış ve bunun göç alan toplumlarda yarattığı güvensizlik sorunları ve terörizm sayılabilir. İkinci olarak bu sorunlar Uluslararası İlişkiler disiplininin dünya politikasına bakışı, sorunları algılayışı ve tanımlayışında da değişikliklere yol açmıştır. Eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında güvenlik kavramı genişletilmiş ve yeni kavramlarla beslenmiştir. Bunlardan güvenlik ikilemi kavramına en çok etki edeni, toplumsal kimliği güvenceye alınması gereken bir referans noktası olarak kabul eden "toplumsal güvenlik" kavramının tanımlanması olmuştur. Dönem içerisinde kavramın zenginleşmesine katkı sağlayan üç temel çalışma alanı şunlardır: Birincisi, "Üçüncü Dünya" ülkelerindeki güvenlik sorunları çerçevesinde güvenlik ikilemi kavramının dünya politikasındaki güvenlik sorunlarını doğru bir şekilde yansıtmadığı iddiası ile yapılan çalışmalar; ikincisi, 'toplumsal güvenlik ikilemleri' adı altında ortaya çıkan ve "toplumsal güvenlik" kavramı temel alınarak yapılan çalışmalar; üçüncüsü de "kimlik" in devletlerarasındaki güvenlik ikilemine uygulanması çalışmaları ve küreselleşme ile yerel kimliklerin/bölgeselciliğin ortaya çıkması neticesinde devletlerin buldukları güvenlik ikilemlerinde belirsizliğin arttığını iddia eden çalışmalardır. Üçüncü dönem ise kavramın kökten değiştirildiği ve yeni fikirlerle beslendiği dönemdir. Bu dönemde "güven", güvenlik ikilemlerinin aşılmasının bir yolu olarak kavramsallaştırılmıştır. Ayrıca güvenlik ikilemi, Ken Booth ve Nick Wheeler'ın belirttiği üzere "yorum ikilemi" ve "karşılık ikilemi" şeklinde iki

aşamada incelenmeye başlamıştır. Bu dönemde güvenlik ikileminin merkezine güvenlik ikilemi içinde bulunan aktörlerin seçimleri ve güvensizlik mantıkları oturtulmuştur.

Uluslararası sistem, güvenlik hususunda devinim içerisinde çeşitli evrelerden geçmektedir. Bu evreler değişimin temel dinamiği olmakta ve dönem itibari ile yer alan güvenlik algılamaları ve değişim arasındaki ilişkiyi belirlemektedir. Değişiklikler sistem içerisinde süreklilik arz etmektedir. Bu bağlamda devinim ile birlikte güvenliğin insan, toplum, devlet ve sistem seviyelerinde aktör ve değişkenlere sahip olarak çok değişkenli bir yapıya sahip olması disiplin içerisinde yeni teorik yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri de yukarıda da belirtildiği gibi güvenlik alanındaki çalışmaların genişletilmesine katkı sağlaması ile ön plana çıkan ve aynı zamanda tezin teorik temelini oluşturan ‘‘Eleştirel Güvenlik’’ yaklaşımıdır. Yaklaşımın güvenlik çalışmalarına sağladığı katkı, ‘güvenlik’ kavramının genişlemesi, derinleşmesi, yayılması ve bölgeselleşmesinde etkili olan Aberystwyth, Kopenhag ve Paris ekolleri çerçevesinde şekillenmiştir. Eleştirel Güvenlik yaklaşımı devlet güvenliğini değil insan güvenliğini temel alarak yoksulluk, işsizlik, çevresel sürdürülebilirlik ve insan hakları gibi konuları güvenlik kapsamında incelemektedir. Ayrıca yaklaşım özgürleşme tabanlı bir güvenlik öngörmektedir. Bu hususta güvenlik algısı birey odaklı olup bireyin tüm kısıtlamalardan arındırılarak özgürleştirilmesi ile yerel ölçekten küresel boyuta taşınabilecek tehditlerin önlenebileceği savunulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insan/birey ve onun yaşamsal olarak değerlendirilebilecek politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı özgürleştirme kavramının dayanağı ve yegâne referans objesidir. Eleştirel yaklaşım, realist yaklaşımın güvenlik analizine karşı çıkarak fiziksel ve devlet merkezli güvenlik anlayışının güvenliği sağlamada yeterli olmadığını ve devletin güvenlik adına bir amaç değil araç olduğunu savunmaktadır. Özetle, eleştirel yaklaşım özgürlük ve güvenliği bir elmanın iki yarısı olarak ele almaktadır.

Tezin araştırma konusu kapsamında 11 Eylül saldırıları, güvenlik algılamalarında yaşanan değişim adına bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu

açından çalışmada uluslararası güvenlik algılamaları, Soğuk Savaş sonrası ve 11 Eylül sonrası şeklinde dönemseller olarak incelenmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde çok kutupluluğa evrilen uluslararası sistemdeki aktörlerin güvenlik algısı, farklılaşan ve çeşitlenen tehditler, riskler, fırsatlar ve karmaşık ilişkiler bağlamında güvensizlik ve belirsizlik temelinde şekillenmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında güvenlik algısı ise çok taraflı güvenlik anlayışı ve iş birliği temelinde şekillenmiştir. Ancak uluslararası güvenlik adına aktörlerin bu çok taraflı güvenlik anlayışı ve iş birliği çerçevesinde ortaya koydukları birliktelikler kısa süreli olmuş ve küreselleşme ile güçlenen yeni aktörlerin faaliyetleri potansiyel bir tehdit olarak görülmüştür. Bu bağlamda aktör olarak devlet, diğer gelişen ve güçlenen aktörler karşısında azalan etkinliğini yeniden kazanmaya başlamıştır. Bu durum da devletlerin güvenlik algısını yeniden devlet merkezli güvenlik anlayışına yönelterek devletlerarası güç yarışının artmasına ve güvenlik ikileminin sürekliliğine sebep olmuştur.

Bu bağlamda tezin ikinci bölümünde 11 Eylül saldırılarının etkisi ve 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası politikada yaşanan gelişmeler ışığında ABD ve RF'nin güvenlik ve dış politikalarında nasıl bir değişimin gerçekleştiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bölüm içerisinde ilk olarak, ABD'nin George W. Bush ve Obama dönemleri güvenlik ve dış politikaları; ikinci olarak da RF'nin Putin ve Medvedev dönemleri güvenlik ve dış politikaları incelenmiştir.

11 Eylül saldırıları nedenleri ve etkisi açısından uluslararası politikada büyük bir dönüm noktası teşkil etmektedir. En büyük etkiyi şüphesiz yaşanan acılarla birlikte Amerikan dış ve güvenlik politikaları üzerinde yaratmıştır. 11 Eylül saldırıları, Bush ve ekibinin yönetim anlayışının yeni bir evrilme sürecine girmesine neden olduğu gibi bu süreçle birlikte yönetim anlayışının temeli ulusal güvenlik ve çıkarlar bağlamında anavatanın savunulması üzerine inşa edilmiştir. Terörizmle mücadele de Amerikan dış politikasının temel amacı olmuştur. Amerikan dış politikası terörizmle mücadele kapsamında yeniden şekillendirilmiştir. Saldırıların dış politika üzerindeki diğer bir etkisi de ABD'nin dış politika amaç ve stratejileri açısından çok taraflılıktan tek taraflılığa yönelmesi olmuştur. Bu hususta ABD'nin uluslararası düzenlemelerden çekilmesi, ABM Antlaşması'ndan çekilmesi, Füze

Savunma Sistemine hız vermesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni oluşturan Roma Antlaşması'nı onaylamaması, Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'na karşı olması, vb. gelişmeler önemli örnekler arasında yer almaktadır. Çalışmaya ilişkin araştırma neticesinde dış politikada kullanılan yöntem ve araçlarda niteliksel anlamda bir değişim yaşanmadığı yani daha önce başvurulmayan yöntem ve araçlara Bush döneminde de başvurulmadığı ancak şu hususların birer değişim unsuru olarak nitelendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır: 1) Askeri güç en önemli dış politika aracı haline getirilmiş ve siyasal sorunlara askeri yöntemlerle yaklaşmıştır; 2) Amerikan yumuşak gücünün en önemli unsurlarından biri olan demokrasinin yayılması politikası da neredeyse tamamen askeri bir niteliğe dönüştürülmüş ve rejim değişikliği bu politikanın en önemli unsuru olarak görülmüştür; 3) Uluslararası politikada tek taraflı hareket edilmiş, siyasi meşruiyete daha az önem verilmiş, uluslararası kamuoyu izlenecek politikalara destek vermeye zorlanmış ve özellikle de Avrupalı müttefiklerin desteğinin alınmasına yeterince önem verilmemiştir; 4) BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki rolü neredeyse tamamen yok sayılmıştır. Ulaşılan diğer bir önemli sonuç da 20 Mart 2003 tarihinde başlayan Irak savaşının bu sürecin zirve noktası olmasıdır. Bu savaş ile ABD'nin rakipsiz gücünün dünyayı kendi istekleri çerçevesinde şekillendirebileceği ve ülkesinin güvenliğini sağlayabileceği, yegâne büyük güç olarak otoritesinin dünyadan bir direniş ile karşılaşmayacağı varsayımlarının yanlış olduğu ortaya çıkmıştır. Zira Irak savaşı uluslararası toplumdan büyük tepki almış, savaştan sonra bu ülkede karşılaşılan güçlü direniş nedeni ile düzenin sağlanmasında ciddi sorunlarla karşılaşmış, Afganistan'da da ulus inşası sürecinin tahmin edildiğinden daha zor olduğu anlaşılmış ve halen bir ulus bilinci oluşturulamamıştır. Ayrıca ABD'nin ve NATO'nun askeri birliklerinin 2014'te Afganistan'dan çekileceğinin belirtilmesi, ABD'nin dış politika karnesine eksi olarak yansımıştır. Irak savaşı ile doruğa ulaşan ABD'nin dış politikasındaki bu değişim, Bush'un ikinci başkanlık dönemi ile birlikte başka bir değişime uğramış, ikinci başkanlık dönemi birinci başkanlık döneminde yapılan hataların telafi edilmesine yönelik çabaların yaşandığı bir süreç olmuştur. Birinci başkanlık dönemindeki çok taraflılıktan tek taraflılığa olan yönelim ikinci başkanlık döneminde yerini yeniden çok taraflılığa bırakmıştır. Özetle, 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan dış politika amaçlarında ve stratejilerinde dış politika

felsefesine aykırı bir değişimin yaşanmadığı, söz konusu değişimin dış politika amaçlarına ulaşmak adına stratejilerde ve kullanılacak araçlarda olduğu ve saldırılar sonrasında sert (askeri) güç merkezli dış politikaya geçildiği söylenebilir.

Dış politikadaki değişim kendisini güvenlik politikasında da göstermiştir. Saldırıların etkisinin güvenlik politikalarına nasıl yansıdığını 2002 ve 2006 tarihli ulusal güvenlik strateji belgelerinde görmek mümkündür. Strateji belgeleri temel olarak ABD'nin ulusal çıkarlarının korunup yaygınlaştırılmasını, uluslararası sistemde güven içerisinde yaşamasını, siyasi ve ekonomik özgürlüğünü, demokrasinin yaygınlaşmasını, küresel barışı ve terörizmle mücadeleyi dikkate almaktadır. Caydırıcılık kavramı Amerikan ulusal güvenlik stratejisinin her dönem temelini oluşturmaktadır. Ancak Soğuk Savaş sonrasında güvenlik ortamının değişmesine bağlı olarak tehdit algısında yaşanan değişimler ve tehdidin niteliğinin değişmesi, bu tehditlerle yeni mücadele yöntemlerinin araştırılmasına sebep olmuştur. Bu yeni yöntem arayışları da özellikle 11 Eylül saldırıları ile ivme kazanmıştır. Saldırıları, caydırıcılık yaklaşımında bazı değişiklikler yapılmasını gerekli kılmış ve bu doğrultuda da Amerikan savunma ve dış politikasını belirleyen varsayımlar sorgulanmaya başlamıştır. Bush'un ulusal güvenlik yaklaşımı bir yandan Amerikan askeri gücünün önemini vurgulayarak caydırıcılığa büyük önem verirken bir yandan da askeri gücün büyüklüğünün günümüzün tehditlerini caydırmakta etkili olamadığı düşüncesi ile güvenlik politikasında önalıcılığa ve önleyiciliğe geçişi ortaya koymaktadır. Ulusal güvenlik strateji belgelerinde ön alıcı savaş resmi olarak kayıt altına alınırken önleyici savaş resmi olarak gündeme getirilmese de ABD'nin askeri güç kullanımının özünü oluşturmaktadır. Yukarıda belirtilenler çerçevesinde strateji belgelerinde "İnsanlık onurunun savunucusu olmak", "Terörizmi yenmek için ittifaklar kurmak", "Kitle İmha Silahlarını bir tehdit unsuru olarak kullananlara karşı mücadele etmek", "ABD'nin ulusal güvenlik kurumlarını ıslah ve yeniden tanzim etmek", "Bir terörizm tehdidi algılandığı anda önceden imha etmek ve teröristlere yönelik bu karşı eylemlerde ABD'nin tek başına da olsa faaliyet göstermesinden kaçınmamak" gibi alınan kararların strateji belgelerinin temel hedeflerine dayanak oluşturduğu söylenebilir.

Bush yönetiminin tek taraflı ve askeri gücü ön plana çıkararak güvenlik ve dış politikalarının halkın beklentilerinden çok uzak bir noktada olması ve istenilen siyasi, sosyal ve ekonomik reformların gerçekleştirilememesi 2009'da Obama'nın başkanlık koltuğuna oturmasını sağlamıştır. Obama dönemi ABD dış politikasının temel ilkeleri içerisinde demokrasi ve insan hakları önceliği, Amerikan değerlerinin askeri yolla da savunulabileceği, uluslararası örgütlerin uluslararası sorunların çözülmesinde yetersiz kaldığı ve güçlendirilmesi gerektiği ile toplum mühendisliği yapılamayacağı gibi hususlar yer almaktadır. Obama'nın siyasi öncelikleri ise hükümetlerarası iş birliğinin en üst düzeye çıkarılması, terörizmle mücadele konusunda Obama idaresinin sertlik ve diplomasi arasında bir denge sağlama çabası, terörizm tehdidine karşı küresel mücadele yürütülmesi, nükleer silahların yaygınlaşmasını önlemeye yönelik geniş bir ittifak ve güvenlik alanı yaratılması, Bush döneminin jeopolitik bakış açısı yerine jeoekonomik bir yaklaşıma geçilmesi ve Amerika'nın moral politik açıdan dünyadaki itibarını yeniden kazanması şeklinde sıralanabilir. Diğer bir ifadeyle, Obama dönemi ABD dış politikasının ekonomik temelli ve hükümetlerarası iş birliğine dayalı pragmatist bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Zira Obama yönetimi dış politikasında güvenlik çıkarlarına, güvenliğin tesis edilmesine ve istikrarın sağlanmasına, demokrasi ve insan hakları gibi değerlerin yayılmasına oranla daha büyük öncelik vermiştir. Dış politikanın sahip olduğu bu anlayış, Obama dönemi güvenlik politikasını da etkilemiştir. 2010 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesinde ortaya konan güvenlik politikasının temelini Amerikan ulusal çıkarları, anavatan (iç) güvenliği ve buna bağlı olarak da ekonominin düzeltilmesi, ulusal güvenlik yapılarının entegrasyonu, yumuşak güç mekanizmalarının yenilenmesi ve güçlendirilmesi, hükümetler, uluslararası kuruluşlar, NGO'lar, düşünce kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerin belirlenen yeni yöntemlerle sürdürülüp geliştirilmesi ve stratejik istihbarata daha fazla önem verilmesi oluşturmaktadır. Strateji belgesinde ekonomi ve güvenlik adına öncelikler birinci derecede ele alınmakta ve güvenlik adına temel dinamik olarak sert (askeri) güç merkezli yaklaşım yerine "yerel/bölgesel ortaklıkların inşa edilmesi ile güvenliğin tesis edilmesi" hususuna önemle vurgu yapılmaktadır. 2012 yılında açıklanan yeni askeri stratejide ise askeri kuvvetlerin her anlamda iyileştirilmesi, savunma bütçesinin artırılması, ABD'nin

Asya Pasifik'te varlığını güçlendirmesi, NATO dâhil kritik ortaklıklar ve müttefiklerle iş birliğinin devam ettirilmesi ile bölgesel/yerel ortaklıkların artırılması gibi hususlara önemle vurgu yapılmaktadır.

RF'nin dönem açısından (2001-2012) dış ve güvenlik politikası incelendiğinde, Putin ve Medvedev birlikteliği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Putin ve Medvedev dönemleri RF dış politika uygulamalarının birbirinin devamı niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Putin veya Medvedev'in izlemiş oldukları dış politikanın temel felsefesi Yevgeny Primakov'a dayanmakta ve bu çerçevede Yevgeny Primakov'un RF'yi Avrasya bölgesinde güçlendirmek için geliştirdiği teorik fikirleri pratiğe dönüştüren de Putin ve Medvedev'dir. Putin ve Medvedev arasındaki temel fark, Putin hiç taviz vermeden dış politikayı uygularken Medvedev biraz daha tavizkar ve dolaylı yollarla dış politika amaçlarına ulaşmaya çalışmasıdır. Ancak her ikisinin ortak yanı, RF'yi Avrasya'da güçlendirmek ve çok kutuplu dünya düzeni oluşturmaktır.

Her iki lider döneminde de RF'nin dış politikası, Putin'in 2000 yılında devlet başkanlığına geldiği günden itibaren ortaya konan "büyük güç olma" hedefi doğrultusunda belirlenmiştir. Bu hedef kapsamında dış politika adına yeni bir uzlaşmacı jeopolitik model ortaya konmuştur. Bahse konu olan uzlaşmacılık hem RF'nin tarihi ile mevcut koşulları arasında "makul" ve gerçekçi bir uzlaşma sağlamayı hem de tarihle mevcut koşullar arasında daha radikal bir ayrımı içeren Batıcı, Yeni Avrasyacı ve Rus Milliyetçi akımlarının önerdiği modellerin bazı unsurlarını kendi içinde sentezlemesi anlamını taşımaktadır. 1990'ların ortalarından itibaren kuramsal anlamda şekillenmeye başlayan bu uzlaşmacı modelin ılımlı milliyetçilik içinde olduğu ve RF'yi ve uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmeyi hedeflediğini belirtmek gerekmektedir. Uzlaşmacı jeopolitik akım Batıcı, Yeni Avrasyacı ve Milliyetçi akımların aşırı nitelikli önermelerinden kaçınarak RF'nin jeopolitik bağımsızlığını sağlama amacındadır. Uzlaşmacı modeli savunanlar, RF'nin dış politikasında realizm ve pragmatizme dayanmasını ve ülkenin mevcut olanaklarının küresel koşulları etkilemek için etkin kullanılmasını savunmaktadırlar.

RF dış politikasında göreceli olarak yeni sayılabilecek uzlaşmacı jeopolitik yaklaşımın uygulamada Putin'in iktidara gelmesi ile başladığı söylenebilir. Putin yönetiminin dış politikada uzlaşmacı jeopolitik modeli uygulamakta olduğunu gösteren ilk belirtileri, 10 Ocak 2000 tarihli ulusal güvenlik doktrininde görmek mümkündür. Doktrinde bir yandan RF'nin Avrasyacı kimliği vurgulanarak ABD liderliğindeki Batı kutbunun uluslararası sisteminden rahatsız olunduğu ve çok kutuplu dünya düzeninin oluşturulmasına çalışılacağı belirtilirken öte yandan devletin dünya ekonomisine entegrasyonunun güçlendirileceği ve uluslararası ekonomik ve mali kurumlarla iş birliğinin arttırılacağı da vurgulanmaktadır. Doktrinde ayrıca RF'nin çok kutuplu sistemin etkin merkezlerinden biri gibi güçlenmesi ve BDT ülkeleri ile geleneksel müttefiklerle ilişkileri geliştirmesi öncelikli hedef olarak ortaya konmaktadır. 28 Haziran 2000'de kabul edilen RF dış politika doktrininde de aynı yaklaşımın etkilerini görmek mümkündür. Dış politika doktrininde ABD egemenliğinde tek kutuplu uluslararası sistem girişiminden ve sorunların çözümünde BMGK'nın rolünün zayıflatılmasından rahatsızlık duyulduğu belirtilmektedir. Zira doktrinde RF'nin çağdaş dünyadaki çeşitli çıkarlarını gerçekçi biçimde aksettiren çok kutuplu sistemin kurulması için mücadele edileceği ve BM dışında G-8 ve IMF benzeri kurumların artan etkisi nedeni ile bu kurumların tam üyesi olunması hedefi vurgulanmaktadır. Bölgesel bağlamda yeni RF dış politika doktrini, BDT üyeleri ile iki taraflı ve çok taraflı iş birliği ve çok boyutlu bütünleşme hedefleri ortaya koymaktadır. Bu hedefleri gerçekleştirmede geleneksel askeri ve güvenlik boyutu dışında ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi ve bu bağlamda gümrük birliği gerçekleştirilmesine özel önem verilmesi vurgulanmaktadır. Doktrin Batı bloğunu AB ve ABD olarak iki farklı temelde değerlendirmekte, AB'yi RF için sürekli ve uzun vadeli iş birliği yapılması gereken en önemli siyasi ve ekonomik ortak ilan etmektedir. ABD ile ilişkilerde rasyonellikle ABD'nin küresel egemenlik girişimleri arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır. Doktrinin üzerinde durduğu diğer bir önemli bölge de Asya'dır. Asya'yı RF dış politikasında giderek önemi artan unsur olarak öne çıkaran doktrin, bu coğrafyada özellikle Çin ve Hindistan ile ilişkilerin önemine dikkat çekmektedir. Çin'in küresel ve bölgesel istikrara ilişkin görüşlerinin RF ile örtüştüğünü vurgulayan doktrin, Hindistan'ı da küresel sorunların

ve özellikle Güney Asya bölgesinin istikrarı bakımından geleneksel ortak olarak değerlendirmektedir.

Bu doktrinin uzlaşmacı jeopolitik modellerle uyum gösteren en önemli unsurlarından biri ise belirtilen dış politika hedeflerini gerçekleştirirken amaçlarla olanaklar arasında akılcı dengenin kurulmasına vurgu yapmasıdır. Bu anlayışa göre RF dış politikasının hedeflerini gerçekleştirmek için ülkenin siyasi, diplomatik, askeri, ekonomik, mali ve diğer olanakları seferber edilirken dikkat edilmesi gereken temel ölçüt, bu hedeflerin RF'nin ulusal çıkarlarına ve uluslararası sistemdeki konumunun güçlenmesine pratikte ne kadar hizmet ettiği olmalıdır. Nitekim Putin'in de kendi dış politikasının temelini ‘‘pragmatizm, ekonomik verimlilik ve ulusal meselelerin önceliği’’ gibi hususların oluşturduğunu açıkça vurguladığı görülmektedir. Bu çerçevede Putin yönetiminin dış politikasının bölgesel alanlarda da uzlaşmacı jeopolitik modelin önermeleri ile uyum gösterdiği söylenebilir. Putin yönetiminin BDT politikası, BDT'ye kurumsal etkinlik kazandırmayı ve üye ülkelerle ekonomik boyutun ağırlık kazandığı çok taraflı ve iki taraflı iş birliği süreçlerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Özetle, Putin yönetiminin dış politikada kendinden önce RF dış politikasındaki mevcut çeşitli modellerin sentezinden oluşan uzlaşmacı bir model uygulayamaya başladığı söylenebilir. Bu model ülkenin mevcut sorunlarını çözmeye imkân veren koşulları sağlamayı ve uluslararası sistemdeki yeniden RF'nin büyük bir güç gibi etkinlik kazanmasını amaçlamaktadır. Putin dış politikası bölgesel bağlamda da Batı ile pragmatik iş birliğini öngören fakat ABD'nin küresel egemenlik çabalarına karşı direnerek başta BDT, Asya ve Ortadoğu coğrafyası olmak üzere önemli çıkar alanlarında etkinliği sürdürmeyi ve güçlendirmeyi amaçlayan nitelikler arz etmektedir.

RF'nin Medvedev dönemi dış politikasına bakıldığında, dış politikayı belirleyen beş temel ilke ile karşılaşılmaktadır. Bu ilkelerden ilki, uluslararası hukukun temel prensiplerine saygı göstererek hukuk kurallarının uygulanmasıdır. Bu ilke ile vurgulanmak istenen husus, RF'nin BMGK'nın beş daimi üyesinden biri olarak sahip olduğu veto hakkının uluslararası politikanın yönünün belirlenmesinde kullanılmasıdır. İkincisi, RF'nin çok kutuplu bir uluslararası sistemi desteklemesidir.

Burada vurgulanmak istenen temel husus, RF'nin ABD'nin küresel hegemonik süpergüç olma amacına karşın küresel sorunların çözümünde ve uluslararası politikanın yönlendirilmesinde RF ve diğer devletlerin de katılımının istenmesi ve desteklenmesidir. Üçüncü ilke, RF'nin küresel ve bölgesel açıdan çok taraflı ilişkiler geliştirmesini vurgulamaktadır. Dördüncü ilke ise RF'nin dünya üzerinde nerede olursa olsun vatandaşlarının haklarını koruması gerektiği ile ilgilidir. Son ilke de RF'nin Sovyet alanı üzerinde kalan ülkelerle ilişkilerini geliştirmesini ve Avrasya'da RF'nin bir güç merkezi haline gelmesini ifade etmektedir.

RF'deki değişik iktidar odaklarının uzlaştığı bir kişi olarak iktidara getirilen Putin'e göre "RF son 200-300 senede ilk kez dünyanın ikinci ve hatta üçüncü dereceli ülke olmak gibi" bir tehlike ile karşı karşıyadır ve bunun önlenmesi için ulusun entelektüel, fiziki ve psikolojik güçlerinin bir araya toplanması gerekmektedir. Bu bağlamda Putin'in ülkenin düştüğü durumdan kurtarılması için uygulamaya koyduğu "büyük kurtuluş" veya "kalkınma stratejisi" *kontrollü dönüşüm modeli* olarak tanımlanabilir. Model temel olarak RF'nin karşılaştığı iç ve dış sorunları öncelikle devletin bekasını ve büyük devlet geleneğini tehdit eden unsurlar olarak değerlendirmekte ve bu tehditleri bertaraf ederek RF'yi tekrar büyük güç statüsüne kavuşturmak için ülkenin çağdaş gereklere uygun siyasi, ekonomik ve askeri içerikli köklü bir dönüşüm/reform sürecine girmesini öngörmektedir. Ancak bu dönüşümün amacına uygun olması için kontrollü bir biçimde yapılması şart olarak görülmektedir. Dönüşümün kontrollü olmasına yapılan vurgunun temel nedeni, Gorbaçov döneminde kontrolsüz yapılan dönüşüm uygulamalarının SSCB'nin dağılmasında etkili olmasıdır. Ayrıca Boris Yeltsin döneminde ülkeyi kaplayan reform dalgasının 1990'ların sonunda RF'yi siyasi, ekonomik, askeri ve dış politika alanlarında çıkmaza sokmasıdır. Bu bağlamda Putin yönetiminin izlediği strateji "güçlü ve merkezi bir devlet, güçlü ekonomi, güçlü ordu ve uzlaştırıcı, aktif ve pragmatik bir dış politika" biçiminde formüle edilen dört temel hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

Putin ve Medvedev dönemleri RF güvenlik politikalarına bakıldığında, güvenlik politikalarının yukarıda bahsedilen hedefler çerçevesinde devlete katkıda

bulunacak ve çağdaş koşullara uyum sağlayan ‘güçlü ordu’ nun oluşturulması temelinde şekillendiği görülmektedir. Zira Putin ve Medvedev yönetimlerinin ‘güçlü devlet’ algılarının temel ayaklarından birini de ‘güçlü ordu’ oluşturmaktadır. Zira bu anlayış, RF’nin 10 Ocak 2000 tarihli ulusal güvenlik doktrininin temelini oluşturmakta ve bu bağlamda doktrinde profesyonel orduya geçişin gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca doktrinde RF’nin askeri alandaki ulusal çıkarları; ülke bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması, RF ile müttefiklerine karşı askeri saldırıların önlenmesi ve son olarak devletin demokratik ve barışçıl gelişimi için koşulların sağlanması biçiminde özetlenmektedir.

Bu dönemde RF askeri güvenliğinin temelini çizen bir diğer önemli belge ise 21 Nisan 2000’de kabul edilen ‘Rusya Federasyonu Askeri Doktrini’dir. Askeri doktrinde RF için temel askeri tehditler, dış ve iç tehditler olarak sınıflandırılmaktadır. Belgede önemli dış tehditler olarak, RF’nin toprak bütünlüğüne yönelik iddialar, küresel güvenlik sorunlarının çözümünde RF’yi gözardı etme girişimleri, sınırlardaki askeri çatışma odakları, askeri blokların RF sınırlarına doğru genişlemesi, BM kararı olmadan güç kullanımı ve uluslararası terörizm gibi tehlikeler sıralanmaktadır. Doktrinde iç askeri tehditler çerçevesinde anayasal düzeni zor kullanarak devirme, ülkenin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğini tehdit eden terörist örgütlenmeler, yasadışı silahlı birlikler oluşturulması ve ülke askeri güvenliğini tehdit edecek büyüklükteki silah kaçakçılığı sayılmaktadır.

RF’nin güvenlik politikasına ilişkin diğer bir önemli gelişme, 05 Şubat 2010’da Medvedev’in onayladığı yeni askeri doktrinin yürürlüğe girmesi olmuştur. Doktrinde önemle vurgulanan hususlar arasında ‘NATO’nun doğuya doğru genişlemesinin RF ulusal güvenliği adına tehdit oluşturması, Füze Savunma sisteminin küresel silahlanma dengesini bozması ve Avrupa’ya kurulacak sistemlerin RF ulusal güvenliği adına tehdit oluşturması, uzaydaki silahlanmanın ve yakın çevrede yabancı askeri birliklerin konuşlandırılmasının RF ile müttefikleri adına tehdit oluşturması’ yer almaktadır. Özetle, nükleer silahlanma yeni askeri doktrinin temel bileşenini oluşturmaktadır. Bu bağlamda doktrinde askeri ihtilafın nükleer ihtilafa dönüşebileceği önemle vurgulanmaktadır. Bu açıdan RF’nin günün

tehditlerini hesaba alarak kendisine veya müttefiklerine karşı nükleer silah ve diğer tür toplu imha silahlarının kullanılmasına karşılık olarak ve RF'ye karşı bizzat devletin varlığı için tehlike oluşturacak saldırının gerçekleştirilmesi durumunda nükleer silah kullanma hakkını saklı tuttuğu açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca ister olağan ister nükleer ihtilaf olsun her çeşit silahlı ihtilafın önlenmesi, RF'nin yeni askeri doktrininin temelini oluşturmaktadır.

Yukarıda belirtilenler çerçevesinde; nedenleri, etkileri, yaklaşımları ve uygulamaları birbirlerinden farklı olsa da 21. yüzyılın başından itibaren yönetim, küresel rekabet, güç mücadelesi ve 11 Eylül saldırıları gibi uluslararası politikada yaşanan gelişmeler neticesinde ABD ve RF'nin dış ve güvenlik politikalarında bir değişim gözlemlenmektedir. Her iki ülkenin dış ve güvenlik politikalarında yaşanan bu değişim iki ülke ilişkilerine mutlak suretle etki etmiştir. Değişimin ilişkilere etkilerinden biri de ilişkilerde güvenlik ikileminin oluşmasına ve süre gelmesine sebep olmasındır.

Bu bağlamda tezin üçüncü bölümünde iki ülke ilişkilerindeki güvenlik ikilemi, eleştirel güvenlik teorisi çerçevesinde örnek olaylarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Avrasya, Orta Asya ve Kafkasya'da iki ülke arasındaki güç rekabeti siyasi, ekonomik ve askeri açılardan ele alınmaktadır.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD terörizmle mücadeleyi kendine küresel ölçekte görev kılmış ve kendini bu hususta birincil konumda tanımlamıştır. Bush yönetiminin ulusal ve uluslararası güvenlik açısından terörizmle mücadeleyi bir savaşa dönüştürmesi, dış politikada sert (askeri) güç merkezli bir yaklaşım sergilendiğinin en önemli göstergesi olmuştur. Zira saldırılar sonrasında Bush yönetimi tarafından yapılan tüm açıklamalarda terörizmle mücadelede siyasi, sosyal, ekonomik, birey/toplum güvenliği algısı ve özgürleşme fikri gibi etkenlere değinilmediği, terörizm tehdidinin salt askeri bir tehdit olarak algılandığı ve mücadelenin savaşa indirildiği görülmektedir. Bu yaklaşım ulusal güvenlik stratejilerinde de yer almaktadır. 2002 ve 2006 tarihli ulusal güvenlik strateji belgeleri incelendiğinde, her iki belgede de temel amacın Amerikan ulusal çıkarlarının ve değerlerinin korunup yaygınlaştırılması olduğu açıkça

anlaşılmaktadır. Obama döneminde de dış politika ilkeleri ve ulusal güvenlik stratejileri açısından büyük bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak yaklaşım açısından farklılık olduğu söylenebilir. Obama'nın yaklaşımının Bush'un yaklaşımı gibi idealist ve jeopolitik olmadığını, yaklaşımın pragmatist ve jeoekonomik olduğunu söylemek mümkündür. Bu farklılıklara rağmen Obama döneminde de değişmeyen tek şeyin Amerikan ulusal çıkarlarının ve değerlerinin korunup sürdürülmesi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 2010 tarihli ulusal güvenlik strateji belgesinin odak noktasını ABD'nin 21. yüzyıldaki çıkarlarını daha etkili bir şekilde sağlamak için Amerikan liderlik (hegemonya) kurgusunu yenilemenin oluşturduğu söylenebilir.

RF'nin Putin ve Medvedev dönemleri güvenlik politikaları genel olarak değerlendirildiğinde, mevcut politik, askeri, ekonomik ve sosyal sorunların çözümü ve bunun ardından büyük devlet/büyük güç olma geleneğini sürdürme adına "büyük kurtuluş" veya "kalkınma stratejisi" adı altında "kontrollü dönüşüm modeli" olarak tanımlanabilecek yeni bir yapılanmanın inşa süreci ortaya çıkmaktadır. Putin ve Medvedev dönemlerinde RF'nin izlediği strateji "güçlü ve merkezi bir devlet, güçlü ekonomi, güçlü ordu ve uzlaştırıcı, aktif ve pragmatik bir dış politika" biçiminde formüle edilen dört temel hedefi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Putin yönetiminin kontrollü dönüşüm modelinin en önemli boyutlarından birinin de askeri alanla ilgili olduğu söylenebilir. 2000 ve 2010 tarihli ulusal güvenlik doktrinleri ile askeri doktrinler incelediğinde, doktrinlerin RF'nin ulusal çıkarlarının, ülke bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunması ile RF ve müttefiklerine karşı askeri saldırıların önlenmesi ve bu doğrultuda da profesyonel ordunun kurulması üzerine şekillendirildiği görülmektedir. Zira doktrinlere sebep olan önemli bir etken de büyük güç olma yolunda RF'nin Batı ile rekabet gücünün yeterli seviyede olmadığını RF yönetimi tarafından da açıkça anlaşılmasıdır.

Yukarıda belirtilenler ışığında ABD'nin ve RF'nin güvenlik politikaları eleştirel güvenlik yaklaşımı ile değerlendirildiğinde, her iki ülkenin güvenlik politikalarına ilişkin belgelerinde insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, küresel barış ve vb. hususların ele alınmasına rağmen belgelerin temelini ulusal

çıkarların korunup yaygınlaştırılması bağlamında geleneksel (devlet merkezli) güvenlik anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, siyasi olanın açığa çıkartılmadığı ve güvenlik mefhumunda gerçek anlamda insan ve toplum güvenliği ile özgürleşme fikrini dikkate alan bir genişleme ve derinleşmenin olmadığını söylemek mümkündür. Bilindiği üzere geleneksel güvenlik yaklaşımları güvenliği askeri güç olarak algılamakta ve bu durumda devlet tek aktör konumundadır. Bu bağlamda ABD'nin ve RF'nin ele alınan ulusal güvenlik strateji belgelerinin devletin güvenliğini temel kıldığı, birey ve toplum güvenliğinin devletin güvenliğinin sağlanması ile gerçekleşeceğini ifade ettiği anlaşılmaktadır. Her iki ülkenin de güvenlik polititkalarına ilişkin belgelerinde ordunun yeniden yapılandırılması kararının üzerinde önemle durulması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ayrıca ABD açısından 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD yönetiminin terörizmle mücadelede gerekli görüldüğü zaman tek taraflı askeri müdahalede bulunulabileceğinin açıkça belirtilmesi ve bu karar çerçevesinde Afganistan'a ve Irak'a askeri müdahalelerde bulunulması; RF açısından da nükleer silahların ve diğer kitle imha silahlarının sadece RF'ye karşı kullanılması durumunda değil RF'ye ve müttefiklerine yönelik konvansiyonel saldırılara karşı da RF'nin nükleer silahlarla karşılık verilebileceğinin ilan edilmesi ve ulusal çıkarların korunup pekiştirilmesi adına her iki devletin ulusal güvenlik stratejileri açısından askeri gücün devletin bekası adına bir araç değil bir amaç olduğuna ve öte yandan bir güvenlik ikileminin varlığına dikkat çekmektedir. Özetle, her iki ülkenin de güvenlik stratejilerinin güvenliği özgürleşme temelinde birey ve toplum güvenliği olarak söylem bazında ele aldığı ve stratejilerin uygulamalarda geleneksel güvenlik anlayışını temel kıldığı söylenebilir. Zira fiziksel güvenliğin ve geleneksel güvenlik anlayışının geçerli olduğunu yani güvenliğin askeri güç olarak algılandığını, güvenlik kavramının insani ve temel ihtiyaçlar kapsamında ele alınmadığını ve özgürlük-güvenlik ilişkisinin toplumsal, kültürel ve ekonomik etkenlerle değerlendirilmediğini söylemek mümkündür.

Çalışma içerisinde yapılan analizlerden ortaya çıkan diğer bir sonuç ise ABD – RF ilişkilerinin güvenlik ikileminin tipik bir örneğini yansıttığıdır. ABD – RF ilişkileri bakımından ikilemin Soğuk Savaş döneminden günümüze her iki

ülkenin Avrasya, Orta Asya ve Kafkasya siyasetindeki farklılıklarını ve bölgeler üzerindeki etkin güç olma çabası ile rekabeti, NATO'nun genişleme politikasını, Füze Kalkanı projesini, enerji alanındaki güç yarışı ile rekabeti, Orta Asya'daki üs mücadelesi ve karşılıklı derin güvensizlik mirasını da içeren bir takım etkenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Özetle, ABD – RF arasındaki ilişkilerin seyrinin her iki ülkenin ulusal çıkarlar temelinde ve küresel/bölgesel güç olma rekabeti çerçevesinde şekilleneceğini ve bu rekabetin bazen kısa dönemli anlayış ve iş birliğine bazen de gerilime yol açacağını söylemek mümkündür. Ancak iki devlet arasındaki geçmişten günümüze var olan çok yönlü rekabet ve güç yarışı düşünüldüğünde, iki ülke ilişkilerinin şekillenmesinde ilişkilerde var olan güvenlik ikileminin en önemli etkenlerden biri olduğunu ve her iki ülkenin ulusal güvenlikleri adına güç yarışında güvenlik politikalarını birey-toplum-özgürleşme mefhumundan uzak olarak geleneksel güvenlik anlayışı ile halen inşa ettiklerini belirtmek gerekmektedir.

Sonuç olarak; tez çalışmasında, giriş bölümünde belirtilen araştırma soruları ve teorik bakış açısı ile 2001-2012 yılları arasında ABD – RF ilişkilerindeki güvenlik ikilemi analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda; 11 Eylül terör saldırılarının güvenlik ve tehdit algısında yarattığı değişime rağmen her iki ülkenin daha önceki dönemlerde olduğu gibi 2001-2012 yılları arasında da güç yarışından kopmadığı, dış ve güvenlik politikalarını güç, rekabet ve ulusal çıkarlar temelinde geleneksel yaklaşımla belirlediği, güvenliğin devletin varlığı adına bir amaç olduğu, güvenliğin tesisi adına kavramın insani, toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutlarına yer verilmesine rağmen uygulamada askeri boyutun dikkate alındığı, birey temelli özgürleştirilmiş güvenlik ağlarının tesis edilmediği ve bu bağlamda her iki devlet arasındaki ilişkilerde güvenlik ikileminin var olduğu ve süre geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Adler, Emanuel ve Michael Barnett (Der.), *Security Communities*, Cambridge University Press, UK 1998.

Adler, Emanuel ve Patricia Greve, ‘‘When security community meets balance of power: overlapping regional mechanisms of security governance’’, *Review of International Studies*, No 35, 2009.

Adomanis, Mark, ‘‘Is Vladimir Putin’s Foreign Policy Unpopular? No So Much’’, *Forbes*, 9 Nisan 2013.

Adomeit, Hannes, ‘‘Kontseptualyniye Napravleniya Nveşney Politiki Rossiyi’’, *Vneşnyaya Politika Rossiyi: Ot Yeltsina k Putinu*, (Der.) Stefan Kroytsberger, Sabine Grabovski ve Yutta Unzer, Kiyev 2002.

Albert, Mathias, David Jacobson ve Yosef Lapid (Der.), *Identities, Borders, Orders: Rethinking International Relations Theory*, University of Minnesota Press, Minnesota 2001.

Alekseev, Mikhail, *Immigration Phobia and Security Dilemma*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.

Anderson, James, ‘‘American Hegemony after 11 September: Allies, Rivals and Contradictions’’, *Geopolitics*, Vol: 8, Is: 3, 2003.

Arı, Selçuk ve Okan Arslan, *Uluslararası İlişkiler ve Din: Tanrı tarafsız mı?*, Platin Yayınları, Ankara 2005.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma Hegemonya İşbirliği*, (2. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul 2002.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (4. Baskı), Alfa Yayınları, Bursa 2006.

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul 2006.

Arıboğan, Deniz Ülke, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, Der Yayınları, İstanbul 1996.

Arıboğan, Deniz Ülke, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi: Tarihsel Gelişim*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Aron, Leon, "The Putin's Doctrine", *Foreign Affairs*, 8 Mart 2013.

Arslan, Zühtü, "11 Eylül'ün 'Öteki' Yüzü: Leviathan'ın Dönüşü", *Doğu Batı*, 4/20, 2002.

Asker, Ali, "Rusya Federasyonu'nun Yeni Askeri Doktrini Bir Tepki Belgesi mi?", www.milscint.com, s. 3, 29 Mart 2013.

Aslan, Mehmet "Rusya ve Devletçilik", *Rusya Çalışmaları "Stratejik Araştırmalar-2"*, (Der.) İhsan Çomak, Tasam Yayınları, İstanbul 2009.

Aslund, Anders ve Andrew Kuchins, "Pressing the 'Reset Button' on US-Russia Relations", *Center for Strategic and International Studies*, March 2009, No. PB09-6, http://csis.org/files/media/isis/pubs/090405_policy_briefing_ussia_balance.pdf, 08 Mayıs 2013.

Ateşoğlu Güney, Nurşin, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayınları, Ankara 2006.

Ayerbe, Luis Fernando, "The American Empire in the New Century: Hegemony or Domination?", *Journal of Developing Societies*, Vol: 21, No: 3-4, 2005.

Azar, Edward E., Paul Jureidini ve Robert McLaurin, "Protracted Social Conflict: Theory and Practice in the Middle East", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 8, No. 1, 1978.

Baldwin, A. David, "Güvenlik Kavramı", (Çev.) Çiğdem Şahin, *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, (Der.) Kasım Kamer ve Zerrin, A. Bakan, ASAM, Ankara 2004.

Baylis, John, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, (Çev.) Burcu Yavuz, (Güvenlik Özel Sayı), Cilt:5, No:18, 2008.

Beeson, Mark ve Richard Higgott, ‘‘Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective’’, *Third World Quarterly*, Vol: 26, No. 7, 2005.

Bellamy, Ian, ‘‘Towards a Theory of International Security’’, *Political Studies*, (1981).

Bennett, William J., ‘‘Morality, Character and American Foreign Policy’’, *Present Dangers: Crisis and Opportunity in American Foreign and Defense Policy*, (Der.) William Kristol and Robert Kagan, Encounter Books, San Francisco 2000.

Bernard, Brodie, ‘‘Strategy as a Science’’, *World Politics*, Vol. 1, Temmuz 1949.

Bigo, Didier ve Anastassia Tsoukala (Der.), *Terror, Insecurity and Liberty: illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*, Routledge 2008.

Bilgin, Pınar, ‘‘Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East’’, *Review of International Affairs*, Vol. 2, Issue: 1, Autumn 2002.

Bilgin, Pınar, ‘‘11 Eylül Öncesinde ve Sonrasında Küreselleşen Güvenliği Anlamak’’, *Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme*, (Der.) Cem Karadeli, Siyasal Yayınları, Ankara 2005.

Bilgin, Pınar, ‘‘Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları’’, *SAREM*, Cilt:8, Sayı: 14, 2010.

Bonelli, Laurant, ‘‘Hidden in Plain Sight’’, *Terror, Insecurity and Liberty: Illiberal Practices of Liberal Regimes after 9/11*, (Der.) Didier Bigo ve Anastassia Tsoukala, Routledge 2008.

Booth, Ken, ‘‘Security and Emancipation’’, *Review of International Studies*, Vol. 17/4, 1991.

Booth, Ken, *New Thinking About Strategy and International Security*, Harper Collins Academic, London 1991.

Booth, Ken, ‘‘Security and Self: Reflections of a Fallen Realist’’, *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA 1997.

Booth, Ken ve Peter Vale, ‘‘Critical Security Studies and Regional Insecurity: The Case of Southern Africa’’, *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA 1997.

Booth, Ken, ‘‘Güvenlik ve Özgürleş(tir)me’’, *Avrasya Dosyası – Güvenlik Bilimleri Özel -*, Cilt: 9, Sayı: 2, Yaz 2003.

Booth Ken, *Theory of World Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.

Booth, Ken ve Nicholas Wheeler, *The Security Dilemma: Fear, Cooperation and Trust in World Politics*, Palgrave and Macmillan, Hampshire 2007.

Brauch, Hans G. ‘‘Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü’’, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008.

Brodie, Bernard, ‘‘The Anatomy of Deterrence’’, *World Politics*, Vol. 11, No. 2, January 1959.

Burton, John W., ‘‘International Relations or World Society’’, *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, (Der.) Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, Macmillan Publishing Co., New York 1999.

Butfoy, Andrew, ‘‘Offence-Defence Theory and the Security Dilemma: The Problem with Marginalizing the Context’’, *Contemporary Security Policy*, Vol.18, No.3, 1997.

Butterfield, Herbert, *History and Human Relations*, Collins, Londra 1951.

Buzan, Barry, *People, States and Fear*, 2. Baskı, Lynne Rienner Publishing, Colorado 1991.

Buzan, Barry, ‘‘Security, the State, the New World Order and Beyond’’, *On Security*, (Der.) Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1995.

Buzan, Barry ve Eric Herring, *The Arms Dynamic in World Politics*, Lynne Rienner Pub., London 1998.

Buzan, Barry ve diğ erleri, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Pub., London 1998.

Buzan, Barry, ‘‘Security Architecture in Asia: the interplay of regional and global levels’’, *The Pacific Review*, Cilt 16, No 2, 2003.

Buzan, Barry ve Ole Weaver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

Cafersoy, Nazım, ‘‘Rusya’nın ‘11 Eylülü’: Tiyatro Baskınından Yeni Güvenlik Doktrinine’’, *Stratejik Analiz*, Cilt 3 Sayı 33, Ocak 2003.

Cameron, Fraser, ‘‘Utilitarian Multilateralism: The Implications of 11 September 2001 for US Foreign Policy’’, *Politics*, Vol: 22, No: 2, 2002.

Carothers, Thomas, ‘‘Democracy Promotion Under Obama: Finding a Way Forward’’, *Cranegie Endowment for International Peace Policy Brief*, No: 77, February 2009.

Carr, H. Edward, *The Twenty Years’ Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Palgrave Macmillan, Hampshire, U.K. [1981]-2001.

Cerny, Philip, ‘‘The New Security Dilemma: Divisibility, Defection and Disorder in the Global Era’’, *Review of International Studies*, Cilt 26, No 4, 2001.

Coletta, Damon, ‘‘Unipolarity, Globalization and the War on Terror: Why Security Studies Should Refocus on Comparative Defense’’, *International Studies Review*, 2007.

Cornell, Svante E., *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*, Curzon Press, Surrey 2001.

Çınar, Burak, "Yeni Rus Askeri Doktrininin Yansımaları", <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3686&kat1=1>, 29 Mart 2013.

Çiçekçi, Ceyhan, *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları*, Beta Yayınları, İstanbul 2012.

Daalder, Ivo H. and James M. Lindsay, *America Unbound: The Bush Revolution in Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington D.C. 2003.

Dağı, İhsan, "Human Rights and International Security: The Challenge for NATO in the Mediterranean", *Mediterranean Quarterly: Journal of Global Issues*, Vol. 13, No. 2, 2002.

Dağı, Zeynep, *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus Devletten Küreselleşmeye*, 1. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2007.

Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Derin Yayınları, İstanbul 2003.

Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 2. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul 2008.

Demirtaş-Coşkun, Birgül, "11 Eylül Sonrası ABD: Süper Güç Yeni Politika Arayışında", *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt: 8, Sayı: 1, İlkbahar 2002.

Der Derian, James, "The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard", *On Security*, (Der.) Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1998.

Deutsch, Karl, *The Analysis of International Relations*, 3. Baskı, Prentice Hall College, New Jersey 1968.

Dillon, Michael, *Politics of Security: Towards a Political Philosophy of Continental Thought*, Routledge, London 1996.

Dougherty, James E. ve Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Relations*, Longman, USA 1997.

Dreazen, Yochi J. ve Siobhan Gorman, ‘‘Scrowcroft Protégés on Obama’s Radar’’, November 24, 2008, <http://online.wsj.com/article/SB122747548224451435.html>, 21 Ocak 2013.

Dunn, David Hastings, ‘‘Myths, Motivations, and ‘Misunderestimations’: The Bush Administration and Iraq’’, *International Affairs*, Vol: 79, No: 2, 2003.

Dunne, Tim ve Nicholas J. Wheeler, ‘‘ ‘We the Peoples’: Contending Discourses of Security in Human Rights Theory and Practices’’, *International Relations*, Cilt 18, Sayı 1, Mart 2004.

Edwards, Matthew, ‘‘The New Great Game and the new great gamers: disciples of Kipling and Mackinder’’, *Central Asian Survey*, Sayı: 22 (1), 2003.

Egeli, Sıtkı ve Serhat Güvenç, ‘‘NATO’nun Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye’’, *Ortadoğu Analiz*, Sayı: 40, Cilt:4, Nisan 2012.

Eralp, Atilla, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Eralp, Atilla, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Eralp, Atilla, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, 11. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2009.

Erdem, Ayfer ‘‘NATO’s Expansion And Its Effects On Russia And Turkey In The Post-Cold War Era’’, *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 28 Şubat 2005, <http://www.turksam.org/en/a146.html>, 04 Mayıs 2013.

Erhan, Çağrı, ‘‘Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları’’, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, (Der.) Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002.

Erhan, Çağrı, ‘‘ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri’’, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3, Güz 2004.

Forsythe, Rosemarie, ‘‘The Politics of Oil in the Caucasus: Prospects for Oil Exploitation and Export in the Caspian Basin’’, *Adelphi Paper*, No. 300, University Oxford Press, Oxford 1996.

Frazier, Derrick, ve Robert Stewart – Ingersoll, ‘‘Regional Powers and Security: A Framework for understanding order within regional security complexes’’, *European Journal of International Relations*, Cilt 20, No 10, Aralık 2010.

Freedman, Robert, ‘‘Russian Policy Toward the Middle East Under Yeltsin and Putin’’, 02 Eylül 2001, Jerusalem Letter/Viewpoints, No, 461, www.jcpa.org/jl/vp461.htm, 22 Mart 2013.

Friedman, George, ‘‘The Medvedev Doctrine and American Strategy’’, 2 Eylül 2008, *Stratfor Global Intelligence*, www.stratfor.com, 19 Mart 2013.

Friedman, Julian R., Christopher Bladen and Steven Rosen, *Alliance in International Politics*, Allyn and Boston Inc., Boston 1970.

Fukuyama, Francis, *Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.

Gaddis, John Lewis, ‘‘And Now This: Lessons From The Old Era For The New One’’, *The Age of Terror*, (Der.) Talbott Chanda, Yale Center Basic Books, 2001.

Gaddis, John Lewis, *Surprise, Security and the American Experience*, Harvard University Press, Cambridge 2005.

Galtung, Johan, ‘‘Emperyalizmin Yapısal Teorisi-Kısım 1’’, (Çev.) Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 1, No: 2, 2004.

Gill, Stephen ve David Law, *Global Political Economy, Perspectives, Problems and Policies*, Harvester-Wheatsheaf, Hertfordshire 1988.

Glaser, Charles L., ‘‘Security Dilemma Revisited’’, *World Politics*, Cilt 50, No 1, 1997.

Glen, Patrick J., ‘Democracy Promotion in the Obama Administration: An Opportunity to Match Action to Rethoric’, *Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper*, No: 10-31, 2011.

Goh, Evelyn, ‘Hegemonic Constraints: The Implications of 11 September for American Power’, *Australian Journal of International Affairs*, Vol: 57, No: 1, 2003.

Gonzales, Francisco J. Ruiz, ‘The Foreign Policy Concept of The Russian Federaiton: A Comparative Study’, http://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_marco/2013/DIEEEM06-2013_Rusia_ConceptoPoliticaExterior_FRuizGlez_ENGLISH.pdf, 20 Şubat 2013.

Gordon, Philip H., ‘The End of the Bush Revolution’, *Foreign Affairs*, Vol: 85, No: 4, July/August 2006.

Gökay, Bülent, ‘The Background: History and Political Change’, *The Politics of Caspian Oil*, (Der.) Bülent Gökay, Palgrave, New York 2001.

Gökay, Bülent, ‘The Power Shift to the East: The ‘American Century’ is Ending’, *Pravda*, 15 May 2006, <http://english.pravda.ru/opinion/feedback/18-05-2006/80536-east-0>, 04 Mayıs 2013.

Gürsakal, Necmi, *Sosyal Bilimler Karmaşıklık ve Kaos*, Nobel Yayınevi, Ankara 2007.

Haas, Marcel, ‘Putin’s External and Internal Security Policy’, *Conflict Studies Research Center*, Vol: 5, Issue: 5, 2005.

Haas, Marcel, *Russia’s Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and Beyond*, Routledge, New York 2010.

Hadar, Leon T., ‘President Obama: A Realist Interventionist?’, January 29, 2009, http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=9925, 21 Ocak 2013.

Hahn, Gordon, ‘The Medvedev Doctrine and The New Russian Policy’, 2 Ağustos 2010, *Russia: Other Points of View*, www.russiaotherpointsofview.com, 19 Mart 2013.

Halper, Stefan and Jonathan Clarke, *America Alone: The Neoconservatives and the Global Order*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

Harvey, David, *Yeni Emperyalizm*, (Çev.) Hür Güldü, Everest Yayınları, İstanbul 2004.

Harvey, Frank P., ‘‘The Homeland Security Dilemma: Imagination, Failure, and the Escalating Costs Perfecting Security’’, *Canadian Journal of Political Science*, Cilt 40, No 2, 2007.

Hensel, Paul R., ‘‘Interstate Rivalry and the Study of Militarized Conflict’’, *Conflict in World Politics: Advances in the Study of Crisis, War and Peace*, (Der.) Frank P. Harvey and Ben D. Mor, Palgrave Macmillan, New York 1998.

Herz, John H., ‘‘Idealist Internationalism and the Security Dilemma’’, *World Politics*, Vol. 2, No. 2, January 1950.

Herz, John H., *Political Realism and Political Idealism, A Study in Theories and Realities*, , The University of Chicago Press, Chicaho & London 1950.

Herz, John H., *International Politics in the Atomic Age*, Columbia University Press, New York 1962.

Herzig, Edmund, *The New Caucasus: Armenia, Azerbaijan and Georgia*, Royal Institute of International Affairs, London 1999.

Hildreth, Steven A. ve Carl Ek, ‘‘Long-Range Balistic Missile Defense in Europe’’, *Congressional Research Service, CRS Report for Congress*, 21 Ocak 2009, <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RL34051.pdf>, 06 Mayıs 2013.

Holsti, K. J., ‘‘Diplomatic Coalitions and Military Alliances’’, *Alliance in International Politics*, (Der.) Julian R. Friedman, Christopher Bladen ve Steven Rosen, Allyn and Boston Inc., Boston 1970.

Holsti, Ole Rudulf, P. Terence Hopmann ve John D. Sullivan, *Unity and Disintegration in International Alliances*, Wiley-Interscience Publication, New York 1973.

Hopkirk, Peter, *The Great Game: The Struggle for Empire in Central Asia*, Kodansha International, New York 1994.

Hunter, Robert E., ‘NATO – Russia Relations after 11 September’, *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 3, Sayı 3, Eylül 2003.

Huth, Paul K., *Extended Deterrence and the Prevention of War*, Yale University Press, New Haven 1988.

Ikenberry, G. John, ‘America’s Imperial Ambition’, *Foreign Affairs*, Vol: 81, No: 5, September / October 2002.

Ikenberry, G. John, ‘Strategic Reactions to American Preeminence: Great Power Politics in the Age of Unipolarity’, Washington, National Intelligence Council, 2003. <http://www.scribd.com/doc/36768073/Strategic-Reactions-to-American-Preeminence-John-Ikenberry>, 16 Kasım 2012.

Jermalavicius, Tomas, ‘The World after September 11th: Change and Continuity’, *The Quarterly Journal*, No 3, 2002.

Jervis, Robert ‘Cooperation under the Security Dilemma’, *World Politics*, Cilt 30, No 2, 1978.

Jervis, Robert, ‘Deterrence and Perception’, *International Security*, Vol. 7, No. 3, Winter 1982-1983.

Jervis, Robert, ‘The Remaking of a Unipolar World’, *The Washington Quarterly*, Vol: 29, No: 3, Summer 2006.

Job, Brian, *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*, Lynne Rienner, Boulder 1992.

Jones, M. Lynn, ‘Offense-Defense Theory and Its Critics’, *Security Studies*, Vol. 4, No. 4, Summer 1995.

Jones, Wyn Richard, *Security, Strategy and Critical Theory*, Boulder, Lynne Rienner, London 1999.

Jonson, Lena, *Russia and Central Asia: A Web of Relations, Central Asian and Caucasian Prospects, (CACCP) Papers*, The Royal Institute of International Affairs, London 1998.

Kamalov, İlyas, *Putin Dönemi Rus Dış Politikası Moskova'nın Rövanşı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2008.

Kangas, Jack, "Yeni Güvenlik Sorunlarına İlişkin ABD Bakış ve Politikaları", *Dünyada Yeni Güvenlik Anlayışları, Türkiye'nin Durumu ve İhtiyaçları Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 2003.

Kant, Immanuel, *Perpetual Peace and Other Essays on Politics, History and Morals*, (Çev.) Ted Humphrey, Hackett Publishing Company, Cambridge/Indianapolis 1984.

Kardaş, Tuncay, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", *Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, (Der.) Zeynep Dağı, Alfa Yayınları, İstanbul 2007.

Kauffman, Stuart, "An International Theory of Inter-Ethnic War", *Review of International Studies*, Cilt 22, 1996.

Kaya, Sezgin ve Ömer Göksel İşyar, "Rus Yayılmacılığı ve Slavofil Düşüncenin Tarihsel Gelişimi", *OAKA*, Cilt:4, Sayı: 8, 2009.

Keohane, Robert, "Uluslararası Toplumda Egemenlik", *Küresel Dönüşümler*, (Der.) David Held ve Anthony McGrew, Phoenix Yayınları, Ankara 2008.

Keyman, E. Fuat, "Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11 Eylül Sonrası Dünya ve Adalet", *Doğu Batı*, Sayı: 20, 2002.

Keyman, E. Fuat, "Dünyayı değiştiren gün 11 Eylül 5. Yılında", 16.09.2006, [http://www .radikal.com.tr/haber.php?haberno=198821](http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=198821), 14 Nisan 2013.

Khaindrava, Ivlian, "Karabakh and Abkhazia: The Dynamics of Non-settlement", *Central Asia and the Caucasus*, Cilt: 13, Sayı: 1, 2002.

Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi*, 8. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

Kibaroglu, Mustafa, ‘‘Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini’’, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, 2001.

Kissinger, Henry, ‘‘Preemption and The End of Westphalia’’, *New Perspective Quarterly*, Sayı 19/4 Sonbahar 2002.

Kissinger, Henry, *Diplomasi*, (Çev.) İbrahim H. Kurt, VII. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları İstanbul 2008.

Klare, Michael T., ‘‘Transforming the American Military into a Global Oil-Protection Service’’, 8 Ekim 2004, <http://www.commondreams.org/views04/1008-23.htm>, 23 Nisan 2013.

Klaus, Knorr, ‘‘Threat Perception’’, içinde *Historical Dimentions of National Security Problems*, University Press of Kansas, Kansas 1976.

Knutsen, Torbjorn L., *A History of International Relations Theory, An Introduction*, Manchester University Press, Manchester 1992.

Knutsen, Torbjon, ‘‘Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi’’, (Çev.) Mehmet Özay, Açılım yayınları, İstanbul 2006.

Koo, Bon-Hak, ‘‘The Six Party Talks: A Critical Assessment and Implications for South Korea’s Policy Toward North Korea’’, *The Korean Journal of Defense Analysis*, Vol: XVIII, No: 1, Spring, 2006, s. 92-95.

Krastev, Ivan ve Vladislav Inozemtsev, ‘‘Putin’s Self-Destruction’’, *Foreign Affairs*, 9 Haziran 2013.

Krause, Keith ve Michael C. Williams, *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, University of Minesota Press, Minneapolis, USA 1997.

Krause, Keith ve Michael C. Williams, ‘‘From Strategy to Security: Foundations of Critical Security Studies’’, *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C., Williams University of Minesota Press, Minneapolis, USA 1997.

Kupchan, Charles A., ‘‘Bush Second Term Repairs Damage to European Relations’’, June 16, 2008, [http://www.cfr.org/publication /16550/bush_ second_ term_repairs_damage_to_ european_ relations.html](http://www.cfr.org/publication/16550/bush_second_term_repairs_damage_to_european_relations.html), 17 Aralık 2012.

Kydd, Andrew, ‘‘Game Theory and the Spiral Model’’, *World Politics*, Vol. 49, April 1997.

Laçiner, Sedat, ‘‘ABD’nin Yaptığı 3 Ölümcül Hata’’, 09.11.2006, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=488&type=3>, 14 Nisan 2013.

Lake, David A. ve Morgan, Patrick M. (Der.), *Regional Orders: Building Security in a New World*, PA: The Pennsylvania State University Press, University Park 1997.

Lake, David A., ‘‘Regional Hierarchy: authority and local international order’’, *Review of International Studies*, Cilt 35, No 1, 2009.

Leffler, Melyvn P., ‘‘9/11 and the Past and Future of American Foreign Policy’’, *International Affairs*, Vol: 79, No: 5, 2003.

Levy, Jack S., ‘‘Misperception and the Causes of War: Theoretical Linkages and Analytical Problems’’, *World Politics*, Vol. 36, No. 1, October 1983.

Lieber, Keir A. ve Robert J. Lieber, ‘‘The Bush National Security Strategy’’, *U.S. Foreign Policy Agenda: An Electronic Journal of U.S. Department of State*, Vol: 7, No: 4, December 2002.

Lind, Michael, ‘‘Beyond American Hegemony’’, *National Interest*, Mayıs/Haziran 2007.

Lindley, Dan, ‘‘Historical, Tactical, and Strategic Lessons from the Partition of Cyprus’’, *International Studies Perspectives*, Cilt 8, 2007.

Lindsay, James M., ‘‘George W. Bush, Barack Obama and the Future of US Global Leadership’’, *International Affairs*, Vol: 87, No: 4, 2011.

Lipschutz, Ronnie D., *When Nations Clash*, Ballinger Publishing Company, Cambridge 1989.

Lipschutz, Ronnie D. (Der.), *On Security*, Columbia University Press, New York 1998.

Liska, George, *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, The John Hopkins Press, Baltimore 1962.

Lo, Bobo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*, Wiley, England 2008.

Locke, John, *Second Treatise of Government*, (Der.) Richard Cox, Harlan Davidson Inc., Illinois 1982.

Lucas, Edward, "Russian Spy Games", *Foreign Affairs*, 22 Mayıs 2013.

Lynch, Dov, *Engaging Eurasia's Separatist States: Unresolved Conflicts and De Facto States*, United States Institute of Peace Press, Washington 2004.

Mabee, Bryan, "Security Studies and the 'Security State': Provision in Historical Context", *International Relations*, Cilt 17, Sayı 2, Haziran 2003.

Machiavelli, Niccolo, *The Prince*, 1. Baskı, Oxford University Press, London 1952.

Mackinder, Halford John, "The Geographical Pivot of History", *The Royal Geographical Society*, 1904.

Mackinder, Halford John, *Democratic Ideals and Reality*, National Defence University Press, Washington DC, 1996.

Malee, Mieczyslaw, *Security Perception: Within and Beyond the Traditional Approach*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, US Navy Postgraduate School, 2005.

Mankoff, Jeffrey, *Russian Foreign Policy, The Return of Great Power Politics*, Rowman & Littlefield, Lanham 2009.

Massari, Nizar, "The State and Dilemmas of Security", *Security Dialogue*, Cilt 33, 2002.

Matthews, Owen, "The Medvedev Doctrine", 21 Kasım 2008, *The Daily Beast*, www.thedailybeast.com, 19 Mart 2013.

Mcrae, Rob, "Human Security in a Globalized World", *Human Security and the New Diplomacy*, (Der.) Rob Mcrae ve Don Hubert, McGill-Queen's University Press, Canada 2001.

Mcdonald, Matt, "Constructing Insecurity: Australian Security Discourse and Policy Post-2001", *International Relations*, Cilt 19, Sayı 3, 2005.

McSweeney, Bill, *Security, Identity and Interests; A Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 1999.

Mearsheimer, John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton & Company, New York 2001.

Mesjasz, Czeslaw, "Security as an Analytical Concept" (draft version), 5th Pan-European conference on International Relations, Hague, 9-11 Eylül 2004'te sunulmuştur. http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf.

Meyer, Karl Ernest ve Shareen Blair Brysac, *Tournament of Shadows: The Great Game and the Race for Empire in Asia*, Abacus Books, London 2001.

Miller, Eric A., "Morale of US-Trained Troops in Georgia is High, but US Advisors Concerned about Sustainability", *Eurasia Insight*, 5 Mayıs 2003, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav050503.shtml>, 12 Mayıs 2013.

Mische, Gerald ve Patricia Mische, *Toward a Human World Order: Beyond the National Security Straitjacket*, Paulist Press, New York 1977.

Mitchell, Lincoln A., "Democracy in Georgia since the Rose Revolution", *Orbis: A Journal of World Affairs*, Cilt: 50, Sayı: 4, 2006.

Mitrany, David, "The Functional Approach in Historical Perspective", *International Affairs*, Vol. 47, No. 3, Temmuz, 1971.

Mitzen, Jennifer, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of International Relations*, Cilt 12, No 3, 2006.

Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations*, Knopf, New York 1948.

Morningstar, Richard L., ‘‘Remarks on the Importance of Caspian Oil and Gas Pipelines’’, 17th Congress of the World Energy Council, Houston, Texas, 15 Eylül 1998.

Morrow, James D., ‘‘A Twist of Truth: A Reexamination of the Effects of Arms Races on the Occurrence of War’’, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 33, No. 3, September 1989.

Mulvey, Stephen, ‘‘Analysis: Russia’s Anxieties over Missile Defence’’, 20 Mayıs 2002, *BBC News*, , <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1994338.stm>, 06 Mayıs 2013.

Munster, Rens Van, ‘‘Logics of Security Studies: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror’’, *Political Science Publications*, 10/2005, s. 1-19, www.sam.sdu.dk/politics/publicationer/Renskrift10.pdf, 12 Ekim 2012.

Muravchik, Joshua, ‘‘The Abandonment of Democracy’’, Commentary, July 2009, <http://www.commentarymagazine.com/article/the-abandonment-of-democracy/>, 21 Ocak 2013.

Mutimer, David, ‘‘Reimagining Security: A Subaltern Realist Realist Perspective’’, *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA 1997.

Naim, Moises, ‘‘Think Again: Globalization’’, *Foreign Policy*, Mart/Nisan 2009.

Nau, Henry R., ‘‘Obama’s Foreign Policy: The Swing Away From Bush - How Far to Go?’’, *Hoover Institution Policy Review*, No: 160, April 1, 2010, <http://www.hoover.org/publications/policy-review/article/5287>, 21 Ocak 2013.

Neufeld, Mark, ‘‘Pitfalls of Emancipation and Discourses of Security: Reflections on Canada’s ‘Security with a Human Face’ ’’, *International Relations*, Cilt 18, Sayı 1, Mart 2004.

Neumann, Iver B., ‘‘Self and Other in International Relations’’, *European Journal of International Relations*, Vol. 2, No.2, 1996.

Nichol, Jim, "Russia-Georgia Conflict in August 2008: Context and Implications for U.S. Interests", Congressional Research Service, 03 March 2009, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34618.pdf>, 19 Kasım 2012.

Nichol, Jim, "Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests", 31 March 2014, Congressional Research Service, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33407.pdf>, 06 Mayıs 2014.

Nogayeva, Ainur, "ABD, Rusya ve Çin'in Nüfuz Mücadelesinde Orta Asya: Araçlar ve Süreçler", Bilig, Sayı 62, 2012.

Noreng, Oystein, *Crude Power: Politics and the Oil Market*, I.B. Tauris, New York, 2006.

Nuriyev, Elkhan, *The South Caucasus at the Crossroads: Conflicts, Caspian Oil and Great Power Politics*, Lit, Berlin, 2007; Ariel Cohen, "Securing the Democratic Transition in Azerbaijan", *Research, Russia and Eurasia Executive Memorandum*, Sayı: 886, 18 Haziran 2003.

Nye, Joseph S., and Robert O. Keohane, "Transnational Relations and World Politics: An Introduction", *International Organization*, Vol. 25, No. 3, 1971.

Nye, Joseph S., "Neorealism and Neoliberalism (Review Article)", *World Politics*, Vol. 40, No. 2, 1988.

Nye, Joseph S. ve Sean M. Lynn-Jones, "International Security Studies: A Report of a Conference on the State of the Field", *International Security*, Vol. 12, No. 4, Bahar 1988.

Nye, Joseph S., *Amerikan Gücünün Paradoksu: Dünyanın Tek Süper Gücü Neden Tek Başına Davranamaz?*, Literatür Yayınları, İstanbul 2003.

Nye, Joseph S., "U.S. Power and Strategy After Iraq", *Foreign Affairs*, Vol: 82, No: 4, July/August 2003.

Nye, Joseph S., *Soft Power, The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York 2004.

Nye, Joseph S., ‘‘The Decline of America’s Soft Power; Why Washington Should Worry’’, *Foreign Affairs*, Vol: 83, No: 3, May/June 2004.

Nye, Joseph S., *Yumuşak Güç*, Elips Yayınları, Ankara 2005.

Obama, Barack, ‘‘Renewing American Leadership’’, *Foreign Affairs*, Temmuz/Ağustos 2007.

Obama, Barack, ‘‘Remarks by the President at the Acceptance of the Nobel Peace Prize’’ Oslo: December 10, 2009, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize>, 22 Ocak 2013.

Obama, Barack, ‘‘Remarks by the President to the United Nations General Assembly’’, New York: UN Headquarters, September 23, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-to-the-United-Nations-General-Assembly/, 23 Ocak 2013.

Oğuz, Cem, ‘‘Büyük Satranç Tahtası ve Rusya’da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu’’, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, 2001.

Oldberg, Ingmar, ‘‘Russia’s Great Power Strategy Under Putin and Medvedev’’, *Sweedish Institute of International Affairs*, No.1, 2010.

Oran, Baskın, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Yayınevi, Ankara 2001.

Orwell, George, *1984*, Signet Classic, USA 1977.

Ökten, Kaan H., ‘‘ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant’ın Radikal Bir Yorumu mu?’’, *Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, (Der.) Toktamış Ateş, Ümit Yayıncılık, Ankara 2004.

Öztürk, Ahmet, *Management of trans-boundary mega-Projects in the post-Cold War Eurasia: The Case Studies of GAP Water and Baku-Ceyhan Pipeline Projects*, PhD Thesis, Keele University, Chapter 3, 2006.

Özyurt, Ahu, *Obama Bir Kusursuz Fırtına*, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.

Park, John S., ‘‘Inside Multilateralism: The Six Party Talks’’, *The Washington Quarterly*, Vol: 28, No: 4, Autumn 2005.

Paskins, Barrie, "Security in a New Age?", *New Perspectives on Security*, (Der.) Michael Clarke, Brassey's, UK 1993.

Patman, Robert G., "Globalization, the New US Exceptionalism and the War on Terror", *Third World Quarterly*, Vol: 27, No: 6, 2006.

Podhoretz, Norman, "World War IV: How It Started, What It Means, and Why We Have to Win", *Commentary*, September 2004.

Poppe, Annika E., "Whither to, Obama? U.S. Democracy Promotion after the Cold War", *Peace Research Institute Frankfurt Report*, No: 96, 2010.

Porch, Douglas, "Conflict within Cooperation; Western Security Relations, Past and Present", *Is There Still a West*, (Der.) William Anthony Hay and Harvey Sicherman, University of Missouri Press, 2007.

Posen, Barry, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", *Survival*, Cilt 35, No 1, 1993.

Póti, László, "Evolving Russian Foreign and Security Policy: Interpreting the Putin-doctrine", <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicntn/acta/25/poti.pdf>, 29 Mart 2013.

Priego, Alberto, "The Emergence of Southern Caucasus as the Cornerstone in the Greater Middle East", *Revista Electrónica De Estudios Internacionales*, Sayı: 13, 2007.

Putin, Vladimir, "Russia and the changing world", 27 Şubat 2012, www.voldaclub.com/politics/39300.html, 16 Mart 2013.

Reiter, Dan, "Exploding the Powder Keg Myth: Preemptive Wars Almost Never Happen", *International Security*, Vol. 20, No. 2, Autumn 1995.

Rice, Condoleezza, "Promoting the National Interest", *Foreign Affairs*, Vol: 79, No: 1, January/February 2000.

Ripsman, Norrin M. and Jack S. Levy, "The Preventive War that Never Happened: Britain, France, and the Rise of Germany in 1930s", *Security Studies*, Vol: 16, No: 1, January-March 2007.

Roe, Paul, ‘‘Former Yugoslavia: The Security Dilemma that Never Was?’’, *European Journal of International Relations*, Cilt 6, No 3, 2000.

Roe, Paul, *Societal Security Dilemma*, Routledge, London 2005.

Rose, William, ‘‘The Security Dilemma and Ethnic Conflict: Some New Hypothesis’’, *Security Studies*, Cilt 9, No 4, 2000.

Rosenau, James, ‘‘Yeni Bir Küresel Düzendeki Yönetişim’’, *Küresel Dönüşümler*, (Der.) David Held ve Anthony McGrew, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008.

Rothschild, Emma, ‘‘What is Security?’’, *Daedalus*, Yaz 1995.

Rumer, Eugene, ‘‘Flashman’s Revenge: Central Asia after September 11,’’ *Strategic Forum*, No. 195.

Rumsfeld, Donald H., ‘‘A New Kind of War’’, *The New York Times*, September 27, 2001.

Rywkin, Michael, ‘‘Russia and the Near Abroad Under Putin’’, *American Foreign Policy Interests*, Sayı: 25, Cilt: 1, 2003.

Safranchuk, Ivan, ‘‘Letter of May 2000, Arms Control Letters’’, *PIR-Center for Policy Studies in Russia*, 2000, <http://www.bu.edu/globalbeat/nuclear/PIR0500.html>, 06 Nisan 2013.

Sakwa, Richard, ‘‘Political Leadership’’, *After Putin’s Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, (Der.) Stephen K. Wegren ve Dale R. Herspring, Maryland: Rowman&Littlefield Publishers, Inc., 2010.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1990*, İmge Kitabevi, Ankara, 1993.

Schneier, Bruce, ‘‘The Psychology of Security’’, draft, www.schneier.com/essay-155.html, (2007), 10 Ekim 2012.

Schweller, Randall L., ‘‘Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific?’’, *World Politics*, Vol: 44, No: 2, January 1992.

Shirinov, Rasha, ‘‘US Missile Defense Shield and Russia: Second Cold War as a Farce’’, *The Caucasian Review of International Affairs*, Cilt: 2, Sayı: 2, Bahar 2008.

Singer, David, ‘‘Threat Perception and the Armament Tension Dilemma’’, *Journal of Conflict Resolution* 2, No. 1, 1998.

Singh, Michael, ‘‘The U.S. Approach to Promoting Democracy in the Middle East’’, Paper Presented at a Conference Organized by Euro-Mediterranean Foundation of Support to Human Rights Defenders: Democratic Change in the Arab Region: State Policy and the Dynamics of the Civil Society, April 2-3, 2011, Brussels, <http://www.washingtoninstitute.org/html/pdf/Singh20110403Brussels.pdf>, 22 Ocak 2013.

Sinker, David, ‘‘The Management of a Transboundary Energy Resource’’, *The Politics of Caspian Oil*, (Der.) Bülent Gökay, Palgrave, New York 2001.

Snyder, Glenn H., *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*, Princeton University Press, Princeton 1961.

Snyder, Jack, ‘‘The Security Dilemma in Alliance Politics’’, *World Politics*, Cilt 36, No 4, 1984.

Socor, Vladimir, ‘‘Frozen Conflicts: A Challenge to Euro-Atlantic Interests’’, *A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region*, (Der.) Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov ve Joerg Forbrig, The German Marshall Fund of the United States, Washington, D.C., 2004, s. 127-137; Daniel Benjamin, *America and the World in the Age of Terror: A New Landscape in International Relations*, CSIS, Washington D.C., 2005.

Solomon, Peter H., Jr., ‘‘Vladimir Putin’s Quest For A Strong State’’, *International Journal On World Peace*, Vol.XXIII, No.2, Haziran 2005, s. 13.

Sorensen, Georg, ‘‘After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values’’, *Security Dialogue*, Cilt 38, No 3, 2007.

Sorokin, Pitirim Aleksandroviç, *On the Practice of Sociology*, The University of Chicago Press, Chicago 1998.

Soros, George, *Amerikan Üstünlüğü Hayali*, Truva Yayınları, İstanbul 2004.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Sözmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Der Yayınları, İstanbul 2002.

Steans, Jill, Lloyd Pettiford ve Thomas Diez, *Introduction to International Relations – Perspectives and Themes –*, Pearson, Essex-England 2005.

Stern, Paul C., ‘‘Deterrence in the Nuclear Age: The Search for Evidence’’, *Perspectives on Deterrence*, (Der.) Paul C. Stern, Oxford University Press, New York 1989.

Stewart, Jessica, ‘‘The Interdependence of Security Studies and Perception’’, *Journal of Security Sector Management*, Vol. 4, No: 3, September 2006.

Suh, Jae Jung, ‘‘Producing Security Dilemma out of Uncertainty: The North Korea Nuclear Crisis’’, *Mario Einaudi Center for International Studies Working Paper Series*, No 8-06, 2006.

Sullivan, Michael P., *Power In Contemporary International Politics*, University of South Carolina Press, Columbia 1989.

Suslov, Dmitry, ‘‘Russia-U.S. relations: Missed chances and future opportunities’’, 23 September 2011, <http://valdaiclub.com/usa/32000.html>, 04 Mayıs 2013.

Şahin, Çiğdem, ‘‘Sözcüklerin Gücü Adına...Güç Bush'ta Artık!’’, *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, (Der.) Kamer Kasım ve A. Zerrin Bakan, ASAM, Ankara 2004.

Talbott, Strobe, ‘‘America Abroad’’, 10 Haziran 1991, *Time Magazine*, 06 Mayıs 2013.

Tanrısever, Oktay F., ‘‘Güvenlik’’, *Devlet ve Ötesi*, (Der.) Atilla Eralp, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Taştan, Yahya Kemal, ‘‘Ulusal Ülküden Emperyal Vizyona: Rusya’da Kimlik Arayışları’’, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Yaz 2012.

Terriff, Terry ve diğerleri, *Security Studies Today*, Malden, Blackwell Publish Cambridge 1999.

The White House, ‘‘Remarks of President Barack Obama – As Prepared for Delivery Responsibly Ending the War in Iraq’’, Camp Lejeune, North Carolina, Friday, February 27, 2009, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-of-President-Barack-Obama-Responsibly-Ending-the-War-in-Iraq/, 21 Ocak 2013.

The White House, ‘‘National Security Strategy’’, Washington D.C., May, 2010.

Thornton, Road, *Military Modernization and the Russian Ground Forces*, Strategic Studies Institute, Pennsylvania 2011.

Trenin, Dmitri, ‘‘The Putin Doctrine’’, 1 Şubat 2013, Carnegie Moscow Center, www.m.ceip.org/publications/?fa=51085, 8 Mart 2013.

Troitskiy, Mikhail, ‘‘The Security Dilemma and ‘Two-Level Games’ in U.S.-Russia Relations’’, PONARS Eurasia Policy Memo No. 176, September 2011, s. 3, http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/ponars/pepm_176.pdf.

Tsımburskiy, Vadim L., ‘‘Ostrov Rossiya: Perspektivı Rossiyskoy Geopolitiki’’, Polis, 1993, Sayı 5, s. 6-23, <http://www.politstudies.ru/fulltext/1993/3/2.htm>.

Tsygankov, Andrei P., *Russian Foreign Policy*, Maryland Rowman&Littlefield, , USA 2006.

Tsygankov, Andrei P., ‘‘Russia’s Foreign Policy’’, *After Putin’s Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, (Der.) Stephen K. Wegren and Dale R. Herspring, Maryland: Rowman&Littlefield Publishers, Inc., 2010.

Ullman, Richard H., "Redefining Security", *Global Dangers Changing Dimensions of International Security*, (Der.) M. Sean Lynn-Jones ve Steven Miller, MIT Press, Cambridge 1995.

Uzgel, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.

Üstündağ, Gülten, "Üçüncü dünya savaşında mıyız?", 11.09.2006, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=25241>, 14 Nisan 2013.

Van Evera, Stephen, "Offense, Defense, and the Causes of War", *International Security*, Vol. 22, No. 4, Spring 1998.

Waever, Ole, "The Societal Society", *Identity, Migration and New Security Agenda in Europe*, (Der.) Barry Buzan, Pinter, London 1993.

Waever, Ole, "Securitization and Desecuritization", *On Security*, (Der.) Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1995.

Waever, Ole, "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, 1998.

Waever, Ole ve Barry Buzan, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press, Cambridge 2003.

Walker, Rob B. J., "The Subject of Security", *Critical Security Studies*, (Der.) Keith Krause ve Michael C. Williams, University of Minnesota Press, Minnesota 1997.

Walt, Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, New York 1987.

Walt, Stephen M., "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, Vol. 35, No. 2, 1991.

Walt, Stephen M., "The Progressive Power of Realism", *American Political Science Review*, Vol. 91, No. 4, December 1997.

Walt, Stephen M., "International Relations: One World Many Theories", *Foreign Policy*, Bahar 1998.

Walt, Stephen M., "Beyond Bin Laden: Reshaping U.S. Foreign Policy", *International Security*, Vol: 26, No: 3, Winter 2001/02.

Walt, Stephen M., "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı", *Avrasya Dosyası-Güvenlik Bilimleri Özel-*, Cilt 9, Sayı 2, Yaz 2003.

Walt, Stephen M., "The Imbalance of Power: On the prospect for effective American-European relations", *Harvard Magazine*, 106 (March/April) 2004.

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Random House, New York 1979.

Waltz, Kenneth N., "Anarchic Orders and Balances Of Power", *Neorealism and Its Critics*, (Der.) Robert O. Keohane, Columbia University Press, New York 1986.

Waltz, Kenneth N., "Realist Thought and Neorealist Theory", *The Evolution of Theory in International Relations*, (Der.) Robert L. Rothstein, University of South Carolina Press, South Carolina 1992.

Waltz, Kenneth N., "Structural Realism After The Cold War", *International Security*, Vol. 25, No. 1, Yaz 2000.

William, Howard ve diğerleri, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Deneme*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

Wilson, Andrew and Nicu Popescu, "Creating Good Neighbors in Russia's Backyard", *St. Petersburg Times*, 8 Mayıs 2009, http://www.sptimes.ru/index.php?action_id=2&story_id=28963, 06 Mayıs 2013.

Wirtz, James J. and James A. Russell, "U.S. Policy on Preventive War and Preemption", *The Nonproliferation Rreview*, Vol: 10, No: 1, Spring 2003.

Wolfers, Arnold, *Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore 1962.

Woodward, Bob, *Saldırı Planı*, (Çev.) Melih Pekdemir ve Şefika Kamceç, Arkadaş Yayınları, Ankara 2004.

Xinnian, Kuang, ‘‘Preemptive War and a World Out of Control’’, *Positions*, Vol: 13, No: 1, Spring 2005.

Yapıcı, Merve İrem, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara 2010.

Yergin, Daniel, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Free Press, New York 1992.

Yılmaz, Ercan M., *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.

Yost, David S., ‘‘NATO and The Anticipatory Use of Force’’, *International Affairs*, 83:1, 2007.

İnternet Kaynakları

<http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>, 22 Eylül 2012.

http://www.international.gc.ca/cip-pic/discussions/securitysecurite_/video/buzan.aspx?lang=eng, 22 Eylül 2012.

<http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147>, 10 Ekim 2012.

<http://necsi.org/events/iccs6/viewpaper.php?id=147>, 10 Ekim 2012.

www.schneier.com/essay-155.html, 10 Ekim 2012.

http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf, 12 Ekim 2012.

http://www.afes-press.de/pdf/Hague/Mesjasz_Security_concept.pdf, 12 Ekim 2012.

www.sam.sdu.dk/politics/publicationer/Renskrift10.pdf, 12 Ekim 2012.

http://www.disisleri.gov.tr/mfa_tr/default.htm, 12 Ekim 2012.

<http://www.fas.org/man/docs918015-nss.htm>, 16 Kasım 2012.

<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>, 16 Kasım 2012.

<http://www.fas.org/man/docs/easr98.html>, 19 Kasım 2012.

- <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/wspeech.htm>, 11 Aralık 2012.
- <http://www.debates.org/pages/trans2000b.html>, 11 Aralık 2012.
- <http://www.cda-cdai.ca/cdai/uploads/cdai/2009/04/zyla05.pdf>, 11 Aralık 2012.
- <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/bush/cheneymeetthepress.htm>, 12 Aralık 2012.
- <http://www.opm.gov/guidance/09-11-01GWB.htm>, 12 Aralık 2012.
- <http://www.heritage.org/Research/EnergyandEnvironment/BG1437.cfm>, 14 Aralık 2012.
- <http://www.hrw.org/legacy/campaigns/icc/us.htm>, 14 Aralık 2012.
- <http://www.scientificamerican.com/article.cfm?id=nuclear-testing-is-an-acceptable-risk>, 14 Aralık 2012.
- <http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/gen.attack.on.terror>, 14 Aralık 2012.
- <http://www.cnn.com/2003/ALLPOLITICS/01/28/sotu.transcript>, 16 Aralık 2012.
- http://www.brookings.edu/opinions/2005/1014forceandlegitimacy_daalder.a.spx, 17 Aralık 2012.
- <http://www.state.gov/r/pa/ei/pix/2006/59312.htm>, 17 Aralık 2012.
- http://www.cfr.org/publication/16550/bush_second_term_repairs_damage_to_european_relations.html, 17 Aralık 2012.
- http://www.washington.polemb.net/sites/embassy_post/Numer4/Numer4_Conference.htm, 18 Aralık 2012.
- <http://www.defenselink.mil/speeches/speech.aspx?speechid=183>, 18 Aralık 2012.
- <http://teachingamericanhistory.org/library/index.Asp?document=916>, 18 Aralık 2012.
- http://www.9-11commission.gov/hearings/hearing8/cohen_statement.pdf#search=william%20cohen%209%2F11%20testimony, 21 Aralık 2012.
- <http://merln.ndu.edu/archivepdf/nss/state/100703.pdf>, 27 Aralık 2012.
- https://facultystaff.richmond.edu/~bmayes/pdf/End_Cowboy_Diplomacy_TIME.pdf, 27 Aralık 2012.

- www.hurriyetusa.com/haber_detay.asp?id=8060, 17 Ocak 2013.
- http://www.cato.org/pub_display.php?pub_id=9925, 21 Ocak 2013.
- <http://www.hoover.org/publications/policy-review/article/5287>, 21 Ocak 2013.
- http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-of-President-Barack-Obama-Responsibly-Ending-the-War-in-Iraq/, 21 Ocak 2013.
- <http://www.commentarymagazine.com/article/the-abandonment-of-democracy/>, 21 Ocak 2013.
- <http://www.washingtoninstitute.org/html/pdf/Singh20110403Brussels.pdf>, 22 Ocak 2013.
- http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-by-the-President-to-the-United-Nations-General-Assembly/, 22 Ocak 2013.
- <http://www.politstudies.ru/fulltext/1993/3/2.htm>, 26 Ocak 2013.
- www.eng.kremlin.ru/transcripts, 23 Mart 2013.
- www.fas.harvard.edu/~ponars/policymemos/Taylor116.html, 29 Mart 2013.
- <http://www.21yyte.org/tr/yazi.aspx?ID=3686&kat1=1>, 29 Mart 2013.
- www.milscint.com, 29 Mart 2013.
- <http://www.bu.edu/globalbeat/nuclear/PIR0500.html>, 06 Nisan 2013.
- <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=198821>, 14 Nisan 2013.
- www.dusuncegundem.com/sayi-27/dosya-uluslararasıhukukperspektifinden-amerikan-mudahaleciligi-html, 14 Nisan 2013.
- <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=488&type=3>, 14 Nisan 2013.
- <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=25241>, 14 Nisan 2013.
- www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=3, 15 Nisan 2013.
- <http://www.commondreams.org/views04/1008-23.htm>, 23 Nisan 2013.
- <http://english.pravda.ru/opinion/feedback/18-05-2006/80536-east-0>, 04 Mayıs 2013.
- <http://www.turksam.org/en/a146.html>, 04 Mayıs 2013.
- http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/ponars/pepm_176.pdf, 04 Mayıs 2013.
- <http://www.forbes.com/feeds/afx/2007/07/06/afx3888551.html>, 04 Mayıs 2013.

<http://valdaiclub.com/usa/32000.html>, 04 Mayıs 2013.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7312045.stm>, 04 Mayıs 2013.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/1707812.stm>, 06 Mayıs 2013.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/2042766.stm>, 06 Mayıs 2013.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1994338.stm>, 06 Mayıs 2013.

<http://www.readbookonline.net/read/206/6601/>, 08 Mayıs 2013.

http://csis.org/files_media/csis/pubs/090405_policy_briefing_ussia_balance.pdf, 08 Mayıs 2013.

<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33407.pdf>, 06 Mayıs, 2014.